

*Tronylet
lipni 14, 7-12*

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XXI Nr. 5-6 MAI - IUNIE - 1962

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXI Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1962

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE- PREȘEDINȚI :

P. S. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. TEOCTIST,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

- Prof. N. CHIȚESCU, *La Duminica Rusaliilor* 433
Pr. dr. GH. TILEA, *Sf. Grigorie Teologul, Cuvintare la Cincizecime
(Rusalii) 1 (a XLI-a) (traducere)* 441

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

- REDAȚIA, *Acțiuni în slujba păcii, I (lunile ianuarie-iunie)* 448

ARTICOLE ȘI STUDII

- Pr. OLIMP N. CACIULA, Prof. dr. N. Karmiris, *Scurtă expunere
a Învățăturii Dogmatice a Bisericii Ortodoxe Catolice (traducere)* 458
Pr. prof. PETRE VINTILESCU, *Sensul pomenirii sfinților după jertfa
euharistică* 468
Pr. AT. NEGOIȚĂ, *Dascălul Dreptății din manuscrisele de la Qum-
ran* 473
Pr. EM. PĂSCULESCU-ORLEA, R. Pettazzoni, *Monoteismul Geților
(traducere)* 486
T. G. BULAT, *Din trecutul Episcopiei Argeș* 494
Prof. VICTOR BRĂTULESCU, *Meșteri zugravi, constructori și ctitori
de pe Vedeia și Cotmeana, Regiunea Argeș* 506
Pr. icon. stavr. GH. PANAITESCU-BEZDEAD, *Biserica din Bezdead
și preoții ei din ultimele patru veacuri* 561
L. PREDESCU, *O controversă literară religioasă. Contribuția fraților
Radu și Șerban Greceanu la cultura bisericească și laică* 580
Magistrand MIHAI-GABRIEL POPESCU, *Cultul Bisericii Armene* (608)

CRONICĂ

- Pr. AL. N. CONSTANTINESCU, *Vizita Patriarhului Gherman al Bi-
sericii Ortodoxe Sirbe în U.R.S.S.* 618

VIATA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

- ARHIEPISCOPIA BUOUREȘTILOR
ASISTEN, † *Preotul Ioan Cherciu* 623

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

- GH. ALEXE, Pr. prof. dr. Gheorghe I. Moisescu, *Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1962*, Viena, 152 pp. 625
- TOMA BULAT, Direcția Generală a Arhivelor Statului, *Indice cronicologic nr. 1. Arhiva Mitropoliei Țării Românești (1365-1890)*, vol. I și II, București, 1961 627
- Idem, Jacques Moreau, *La persécution du Christianisme dans l'empire romain*, Paris, «Presses Universitaires de France», 1956, 144 pp. 628
- Idem; J. B. Durosselle, *De Wilson à Roosevelt. Politique extérieure des États-Unis, 1913-1945*, Colin, 1960, 496 pp. 628
- Idem, R. B. Nye et I. E. Morpurgo, *Histoire des États-Unis*, Gallimard, 1961, 608 pp. 629
- Idem, M. Du Buit, O.P., *Géographie de la Terre Sainte*, Paris, «Editions du Cerf», 1958, 2 vol. în 8°, 237 pp.+18 cartes 629
- Idem, *Kirchliches Jahrbuch für die evangelische Kirche in Deutschland*, 1958. Gütersloch. Güterslochen Verlagshaus Gerd Mohn, 1958, nr. 8, XV, 436 pp. 629
- Idem, I. E. Grabar, W. N. Lazarew, N. S. Kemenow, *Geschichte des russischen Kunst*, III, Dresden «Verlag der Kunst», 1959, în 4°, 554 pp.+341 ilustrații 630

EVENIMENTE, FAPTE, COMEMORĂRI

- REDACTIA : 1. Un răspuns înțelept în problema menținerii păcii. 2. Pentru interzicerea propagandei de război. 3. Sărbătoarea zilei Cosmonauticii. 4. Ziua Africii. 5. Lucrările Comitetului celor 18 state pentru dezarmare. 6. Pentru lărgirea colaborării în cercetarea spațiului cosmic. 7. Terminarea colectiviizării agriculturii. 8. Aniversarea zilei independenței de stat a României și a victoriei asupra Germaniei hitleriste. 9. Ororile colonialismului francez în Algeria 631

REVISTA REVISTELOR

- LECTOR :1. Descifrarea vechilor manuscrise hieroglifice maya. 2. Tablouri cu subiect religios de pictori italieni, puțin cunoscute în Occident, aflate în muzeele din U.R.S.S. 3. Relații romino-ruse de-a lungul veacurilor, oglindite în documentele Muzeului Romino-Rus. 4. Vechi manuscrise și ferecături artistice de vechi cărți ruse 646

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA DUMINICA RUSALIILOR

Astăzi Sfânta noastră Biserică prăznuiește una dintre cele mai mari sărbători ale ei, Rusalile, sau Pogorîrea Duhului Sfînt. În cîntările pe care le-am ascultat aseară și azi dimineață, s-au arătat pricinile pentru care Pogorîrea celei de a treia Persoană a Prea Sfintei Treimi este de o însemnătate unică pentru creștini, mai întîi fiindcă cel ce coboară în chip de limbi de foc este însuși Dumnezeu-Duhul Sfînt și apoi pentru că lucrarea Sa asupra celor credincioși le prefăce cu totul viața într-una duhovnicească: „Veniți popoare să ne închinăm Dumnezeirii celei în 3 Ipostasuri, — ne cheamă una dintre ele —, Fiului în Tatăl, împreună cu Sfîntul Duh, că Tatăl fără de ani a născut pe Fiul cel împreună pe scaun-șezător. Și Duhul Sfînt era în Tatăl, împreună cu Fiul preamărit. O Putere, o Ființă, o Dumnezeire, căreia toți închinîndu-ne zicem: Sfînte Dumnezeule, Cela ce toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună-lucrarea Sfîntului Duh, Sfînte Tare, prin carele pre Tatăl am cunoscut și Duhul Sfînt a venit în lume. Sfînte fără de moarte, Duhule, Mingîitorule, Cela ce din Tatăl purcezi, și în Fiul te odihnești, Treime Sfîntă, mărire Ție!”¹.

În cap. al II-lea din Faptele Sfinților Apostoli se istorisește coborîrea Duhului Sfînt în chip de limbi de foc asupra Sfinților Apostoli, care ședeau ascunși într-o casă, nu departe de templul din Ierusalim. Și mulțimile de streini adunați din toate părțile la sărbătoarea evreească a Cincizecimii, le-au ascultat predica în limbile lor. Iar Sfîntul Petru a cuvîntat cu putere despre jertfa, moartea și Învierea Mîntuitorului Iisus Hristos și s-au botezat ca la 3000 de oameni, întemeindu-se astfel Biserica. Și cu toții stăruiau în învățătura Apostolilor, în iubire frățească, în pace, în frîngerea pîinii și în rugăciune. Inflăcărati de puterea harului Sfinții Apostoli au predicat Evanghelia tuturor „și din ce

1. Din *Penticostar*, la Duminica Pogorîrii Sfîntului Duh; *Vecernia Mare, Cîntarea lui Leon Despot*, Mărire și acum, glasul al VIII-lea.

în ce mai mult sporeau cei ce credeau în Domnul, mulțime de bărbați și femei“ (Faptele Sfinților Apostoli, V, 14).

Această istorisire ne arată că Duhul Sfânt s-a manifestat cu putere prin Sfinții Apostoli. Sfântul Duh este cimentul, mortarul noii zidiri, care este Biserica, fiindcă o unește și o păstrează în unitate într-„un Domn, o credință și un Botez“ (Efes., III, 5)².

Această lucrare a Sfântului Duh, care s-a revărsat asupra Sfinților Apostoli la marele praznic de astăzi, n-a încetat și nu va seca niciodată în Biserică. Sfântul Duh s-a revărsat peste Apostoli pentru ca prin ei să se reverse și peste Episcopi, preoți, diaconi și simpli credincioși. El n-a lipsit nici în Legea veche, însă acolo s-a dat cu măsură Patriarhilor și Profeților, apoi aleșilor Domnului „pe cât li se putea“. Iar în Noul Așezământ, după venirea Mântuitorului și începând cu ziua Cincizecimii s-a împlinit proorocia lui Ioil, care vestește lucrarea obștească a Duhului Dumnezeiesc zicînd: „Iar după aceea vărsa-voi Duhul meu peste tot trupul...“ (Ioil, III, 1 sq.). Pentru perpetuarea lucrării mîntuitoare în Biserică, El a instituit ierarhia, pentru ca prin sfinții Arhieri, preoți și diaconi să se dea din belșug harurile duhovnicești tuturor celor ce le doresc. Dar lucrarea lui mîntuitoare și sfințitoare este în strînsă legătură cu rîvna și nevoințele celui ce o primește și nu cu treapta pe care o are în ierarhia bisericească, simplul credincios ca Sfântul Dimitrie Basarabov, putînd fi pildă de trăire duhovnicească pentru întreaga Biserică, ierarhie și mireni.

Sfînta Scriptură și Predania dumnezeiască au descris această lucrare minunată a Duhului Sfînt în lume. La Sfînta Evanghelie de azi am auzit cu toții cuvintele Domnului care străpung inimile credincioșilor ca o sabie: „Cui îi este sete, să vie și să bea. Cei ce crede în Mine riuri de apă vie — precum a zis Scriptura —, vor curge din pîntecele lui. Iar aceasta a fost zis-o despre Duhul pe care aveau să-L primească acei ce cred într-Insul. Căci pînă atunci Duhul nu fusese dat pentru că Iisus nu fusese încă preamărit“ (Ioan, VII, 37-39). Sfîntul Grigorie Teologul zugrăvește această lucrare dumnezeiască a Sfîntului Duh cu aceste cuvinte: „El ne restaurează în Botez, în Înviere. Sufală unde vrea. Izvor de lumină și de viață, face din mine un templu, mă îndumnezeiește, mă desăvîrșește... Tot ce face Dumnezeu, El îl desăvîrșește. El se înmulțește în limbile de foc și înmulțește darurile, crează propovăduitori, apostoli, profeți, păstori, didascalii... El este alt Mîngîietor, ca și cum ar fi un alt Dumnezeu“³.

Despre unele aspecte ale acestei lucrări a Sfîntului Duh după înfricoșata Lui pogorîre în lume pe care o prăznuim astăzi, vă voi vorbi acum.

*

1. Sfinții Părinți accentuiază faptul că Sfîntul Duh nu se mai ia de la noi, așa după cum Iisus Hristos nu se mai ia din viața noastră și că putem prăznuii în fiecare zi Rusaliile prin traiul nostru îmbunătățit în cele duhovnicești, după cum trebuie să prăznuim bucuria Paștelui în toată viața. Așa ne învață Sfîntul Ioan Gură-de-Aur, pe temeiul celor spuse de Sfîntul Pavel zicînd:

2. Vezi, Pr. Plat, *Cinquante-deux Prôues sur le Symbole des Apôtres*, ed. XV-a, Paris, 1921, pp. 260-263.

3. Sfîntul Grigorie Teologul, *Cuvîntarea XXXI-a*, (a V-a Teologică), 29; Migne, P. G., XXXVI, col. 159 B. C.

„Sfântul Pavel, voind să ne slobozească de constrângerea timpurilor și arătînd că se poate prăznuî totdeauna Paștele, zice: „Ori de cite ori veți mânca pîinea aceasta și veți bea paharul acesta, vestiți moartea Domnului“ (I Corint. XI, 26). Așa dar, pentru că putem să vestim totdeauna moartea Domnului, putem să prăznuim totdeauna Paștele. Vreți să aflați că și sărbătoarea aceasta de azi poate să fie prăznuită în fiecare zi, dar mai de grabă este prăznuită în fiecare zi? Să vedem care este pricina acestei sărbători și pentru care motiv o sărbătorim. Astăzi a venit la noi Duhul Sfînt. După cum Fiul, Unul-născut al lui Dumnezeu, este cu oamenii cei credincioși, tot astfel și Duhul lui Dumnezeu. De unde se vede aceasta? „Cel care mă iubește pe Mine, spune Domnul, va păzi poruncile mele și Eu îl voi ruga pe Tatăl Meu și alt Mîngîietor vă va da vouă ca să rămînă cu voi în veac, Duhul adevărului“ (Ioan, XIV, 15-17). Așa dar după cum Hristos a spus despre El însuși: „Eu sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului“ (Mat., XXVIII, 20) și putem să sărbătorim totdeauna Epifania, tot astfel a spus și despre Duhul că este cu noi în veac și putem să prăznuim totdeauna Rusaliile.

Și ca să aflați că putem să sărbătorim Rusaliile totdeauna și nu este un timp anumit și nici nu sîntem constrînși de necesitatea timpului de a le prăznuî... arată că nu timpul face sărbătoarea, ci conștiința curată. În adevăr, sărbătoarea nu este nimic altceva decît bucurie; și nimic altceva nu face bucuria duhovnicească, decît conștiința faptelor bune. Iar cîl ce are conștiință bună și fapte de acest fel, totdeauna poate să sărbătorească. Așa dar arătînd acest lucru Pavel zicea: „Pentru aceea să sărbătorim nu în aluatul cel vechi, nici în aluatul răutății și vicleșugului ci în azimile curăției și ale adevărului“ (I Corint., V, 8). Vezi că nu te-a legat de constrângerea timpurilor, încheie Sfîntul Ioan Gură-de-Aur sfatul său, ci a poruncit să ai conștiință curată“⁴.

El ne învață deci că trebuie să prelungim în tot anul liturgic conștiința vie a prezenței Duhului Sfînt în inimile noastre ca și realitatea Învierii Mîntuitorului Iisus Hristos.

2. Sfîntul Apostol Pavel arată că lucrarea sfințitoare a Sfîntului Duh cuprinde trecutul, prezentul și viitorul vieții creștine, asemănînd-o cu o pecetie, cu o ungere, cu o arvună, ca pecetie a trecutului; ungere a prezentului și arvună a viitorului: „Cel ce ne întărește pe noi împreună cu voi întru Hristos și Cel ce ne-a uns pe noi Dumnezeu este, Carele ne-a și pecetluit pe noi și a dat arvuna Duhului, în inimile noastre“ (II Corint., I, 21-22).

Duhul Sfînt a pus pecetia sfințeniei Lui asupra celor ce L-au primit în Sfintele Taine: pecetia Apostoliei Sfîntului Pavel, de pildă, sînt creștinii care mărturisesc, prin viața lor neprihănită, Evanghelia lui Iisus Hristos (Ioan VI, 27; I Corint., IX, 2; Efes. I, 13). Pecetia arată un fapt împlinit.

Ungerea Sfîntului Duh arată lucrarea Lui prezentă asupra creștinilor; ei au primit la Mirungere preoția obștească, cu puterea căreia aduc jertfele duhovnicești, pe altarele inimii lor, „ca să vestească în lume bunătățile Celui ce i-a chemat din întunec la lumina Lui cea luminată“ (I Petru, II, 9; Apocalipsă, I, 6; V, 10). Ungerea Sfîntului Duh ne consacră viața lui Dumnezeu

4. Sfîntul Ioan Gură-de-Aur, *Cuvîntări la Praznice împărătești*, col. „Izvoarele Ortodoxiei“, trad. de Pr. I. Dr. Dumitru Fecioru, (București, 1942), pp. 248-249.

și lucrării Sale mîntuitoare pe pămînt după modelul Celui ce s-a numit Unsul Domnului adică „Hristos“ (Luca, IV, 18; I Ioan II, 21, 27).

Dar Sfîntul dă creștinilor și arvuna bunătăților duhovnicești viitoare, pe care ochii nu le-a văzut și inima nu le-a simțit încă, (Apocal., V II, 17; II Cor., IV, 15; Ioan XVII, 21, 22). El este garanția făgăduințelor primite; Cuvîntul Domnului, inspirat de El ne descopere și ne atestă această arvună, pe care au primit-o și o au cei ce trăiesc în Duhul Sfînt.

3. El lucrează prin *Cuvîntul lui Dumnezeu*, prin *Harul* primit în Sfintele Taine și *prin toate slujbele bisericestî.*

El ne dă cele șapte daruri duhovnicești (Isaia XI, 2): Duhul înțelepciunii, care ne dă puțința să deosebim ceea ce duce la mîntuire de ceea ce duce la pierzare; Duhul înțelegerii, care a inspirat de Profeti și ne dă tuturor puterea să ne ridicăm de la zidire la Ziditorul a toate; Duhul Sfatului, care ne îndrumază la răscrucile vieții pe calea mîntuirii; Duhul tăriei, care ne dă puțința să rezistăm ispitelor de tot felul; Duhul cunoștinței al cunoașterii lui Dumnezeu, care se descopere celor cu inima curată; Duhul evlaviei, al rugăciunii, al convorbirii cu Dumnezeu; Duhul temerii de Dumnezeu, care este începutul înțelepciunii (Proverbe; I, 7).

Acestea sînt principalele daruri, pe care le dă Sfîntul Duh prin lucrarea sa asupra noastră; dar, ca și harurile, ele sînt nenumărate, după cum obîrșia lor, Duhul Sfînt, infinit este.

Sfîntul Apostol Pavel ne învață că roadele Duhului sînt dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea poftelor“ (Gal. V, 22).

El face din trupurile noastre temple ale sale, cînd, după cuvîntul Sfîntului Grigorie Palama, puterile pasionale ale sufletului nu sînt închinat morții, după obicei, ci transformate și sfințite, prin lucrarea Sfîntului Duh în noi.

După revărsarea Duhului Sfînt la Rusalii, Biserica a primit plinătatea Duhului, belșugul de „har peste har“. El face pe Sfinții Apostoli în stare să ducă în toată lumea mesajul ceresc al Evangheliei, să devină temelii ale Bisericii; face din niște oameni lipsiți de învățătură mărturisitori puternici; face din niște oameni fricoși și timizi, niște crainici ai adevărului descoperit. Aseară, la Vecernie s-au preamărit aceste daruri date Sfinților Apostoli de Duhul Sfînt în cîntarea aceasta: „Toate le dă Sfîntul Duh: Izvorăște profecții, săvîrșește preoți, pe cei necărturari înțelepciune i-a învățat, toată rînduiala Bisericii o alcătuieste...“⁵. Iar Troparul Duminicii Pogorîrii Duhului Sfînt arată însemnătatea acestei lucrări pentru desfășurarea Creștinismului pe pămînt, cîntînd: „Binecuvîntat ești Hristoase Dumnezeu nostru, cela ce prea înțelepți pe pescari ai arătat, trimișindu-le lor Duhul Sfînt; și printr-înșii lumea ai vînat, iubitorule de oameni, mărire Ție“⁶. El face din ei istoricii și paznicii adevărului Dumnezeuesc, pe care l-au trăit, le descopere viitorul Bisericii pe care o înflăcărează, cînd scriu, ca Sfîntul Ioan Evanghelistul, Apostolul prea iubit, care a auzit bătăile inimii Dascălului la Cina cea de Taină: „Ce era de la început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mîinile noastre au pipăit, — despre Cuvîntul vieții — aceea vă vestim. Pentru că viața s-a arătat

5. *Stihirile pe 10 de la Vecernia Marc.*

6. *Tragicul Cincizecimii, gl. 8.*

și am văzut-o și mărturisim și vă vestim, viața de veci, care era la Tatăl și s-a arătat nouă. Ce am văzut și am auzit, aceea vă vestim și vouă, ca și voi să aveți împărtășire cu noi. Iar împărtășirea noastră este cu Tatăl și cu Fiul Său Iisus Hristos. Și acestea vi le scriem, ca bucuria noastră să fie deplină..." (I Ioan, 1-4).

În timpul vieții pămîntești a Mîntuitorului, Duhul era cu cei ce-L urmau; de la Rusalii El este în ei. La începutul veacului al II-lea Sfîntul Ignatie, Episcopul Antiohiei, este adus la judecată în fața împăratului Traian, care-l întreabă: „Cum te numești?” Și el răspunde: „Theofor“, adică „purător de Dumnezeu“. Primii creștini sărutau cu evlavie pieptul celor nou botezați, fiindcă se împărtășiseră de Harul Sfîntului Duh și pe cel mai smerit credincios îl socoteau mai privilegiat decît Bătrînul Simeon, care a purtat în brațe pe pruncul Iisus. Potrivit rînduiei Dumnezeiești, prin ierarhia bisericească s-a asigurat în Biserică revărsarea neconținută a harurilor și darurilor cerești.

Orice suflet a putut fi asemuit cu o barcă gata de plecare, fiindcă are pinzele sus și nu așteaptă decît vîntul, care să le umfle și să străbată imensitatea valurilor mării. Tot așa e și cu sufletele omenești în Biserică, care nu pornesc în călătoria prea fericită a vieții, fără puterea Duhului care suflă cînd vrea și unde vrea.

Caracteristica acestei puteri duhovnicești pe care o dă Duhul Sfînt este biucuria. Creștinii adevărați sînt conștienți că poartă o comoară nesfîrșită în niște vase de lut. Ei contemplă cele nevăzute pe deasupra lucrurilor văzute și se simt învăluiți de căldura și iubirea duhovnicească a Celui ce este pretutîndeni și pe toate cele de lipsă le plînește.

5. Rusaliiile ne învață să ascultăm, făcînd liniște în noi și în afara noastră, făcînd să tacă glasul patimilor și al păcatului, astupînd urechile la chemarea ispitelor de tot felul din jurul nostru și oprind înclinarea noastră spre asuprirea semenului, spre exploatarea lui sub toate formele în folosul nostru.

Trebuie deci să facem în noi și în jurul nostru tăcerea a tot ce e rău și urît, tăcerea care e rodul unei înțelepciuni supraomenești; căci este, lăuntrică, în sufletul nostru și despre ea ne vorbește Apocalipsa (VIII, 1). Cînd cîștigăm cea mai mare biruință a credinciosului, care este biruința asupra sa, atunci ascultăm în conștiința noastră glasul Duhului Sfînt, care preface pe ucenicii Domnului în Apostoli și Biserică a Sa, și care ne cheamă la o viață îmbunătățită, de apropiere, de înțelegere, de jertfelnicie între oameni și popoare.

Ascultăm și răspundem asemenea Profetului Samuil: „Vorbește, Doamne, că robul tău ascultă!“ (I Regi III, 10). Ascultăm și înțelegem cuvîntul Domnului dat prin rostul lui Ietro: „Unde e omul?... Căutați-l și dați-i să mănînce!“ (Ieșire II, 20).

6. Pogorîrea Duhului Sfînt s-a întîmplat la cincizeci de zile după Învierea Domnului și la zece zile după Înălțarea Lui la cer. Ea întemeiază Biserica și în Biserică se naște și crește viața duhovnicească, harică, a Duhului Sfînt. Venind în lume, Mîntuitorul a pus în inima celor ce vin la El sămînța vieții veșnice, a unirii cu Dumnezeu, a credinței, a harului dumnezeiesc, primită la Sfîntul Botez și dezvoltată aici. Sămînța aceasta crește și rodește în noi prin ceea ce primim tot de la Sfînta Biserică: El ne învață să încălzim cu rugăciuni această sămînță, s-o udăm cu lacrimi de căință, pentru păcatele noastre, să îmbunătățim pămîntul pentru creșterea ei cu neîncetata revărsare a valurilor

noi de har dumnezeiesc care ni se dă în Sfintele Taine, să avem totdeauna în Cuvîntul lui Dumnezeu izvor de lumină pentru cărările vieții noastre.

Pe măsură ce năzuim spre „statura bărbatului desăvârșit“ de creștin adevărat, inima noastră se face lăcaș al Duhului, și creștinul ajunge Biserică, unindu-se pentru vecie cu Hristos. Înăuntrul lui sporește în viață tainică, duhovnicească; creștinul își păzește de păcate ușa inimii și și-o curățește prin lucrarea harică priveghind necurmat asupra sa (Mt., XXVI, 41).

Iar cînd, în inima lui, mai rămîn încă suferințe neînălțurate, ca roade ale păcatului, puterea Duhului Sfînt e de ajuns ca să le biruiască. Urmînd chemările Bisericii, odată cu pocăința, primim în Tainele Bisericii, în binecuvîntările și în rugăciunile ei, puterea harică, dumnezeiască și ea iartă și înnoiește sufletul omenesc. De la Rusalii se revarsă în Biserică efluviiile harului dumnezeiesc. De aceea Mintuitorul ne-a spus în Evanghelia de astăzi (Ioan, VII, 37-38): „Cine însetează, să vină la Mine și să bea...“. „Cela ce crede în Mine, riuri de apă vie... vor curge din pîntecele lui“. Mintuitorul a pus început acestor efluvii ale harului. Sfinții Apostoli au scris cuvîntul lui în inima lor și l-au purtat pînă la marginile lumii. Iar acest cuvînt s-a făcut „apă vie“, care adapă milioane de inimi omenesti. Sfințul Grigorie Teologul spunea acum un mileniu și jumătate: „O, cum aș dori să umplu pînă la margini acele cupele inimilor voastre cu apa cea vie, care curge din izvorul cel dumnezeiesc“.

Aceasta e cu putință numai printr-o legătură neîntreruptă cu obîrșia harului, Iisus Hristos. Așa după cum mlădița viței se hrănește, cu sucurile care se strecoară în ea din tulpină, tot astfel și viața noastră dumnezeiască se întreține în legătură cu izvorul ei: „Eu sînt vița, voi mlădițele. Precum mlădița nu poate să aducă roade de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa și voi, dacă nu rămîneți întru Mine“ (Ioan XV, 4-5). Pentru aceea a și întemeiat Domnul Biserica Sa și a lăsat drept zălog al rămîinerii Sale de totdeauna în ea pe Sfințul Duh, pentru ca noi, să viețuim cu Domnul, în cea mai strînsă legătură, făcîndu-ne una cu el. Căci prin Tainele și binecuvîntările Sfintei Biserici Ortodoxe, ni se dă această putere harică a Sfințului Duh, care ne leagă de Dumnezeiasca Viță, ne întărește credința, ne împinge la fapte bune și ne ține neclintii pe calea împlinirii poruncilor lui Hristos. De aceea să ținem la credința pe care am învățat-o de la Cuvîntul lui Dumnezeu și de la Sfînta noastră Biserică! Să viețuim potrivit acestei credințe arătînd-o prin faptele noastre (Iacob, II, 18). Iar pentru întărirea credinței și a vieții creștine, pentru creșterea duhovnicească, pentru nutrirea sufletului nostru, să ne deschidem inima la undele harului Dumnezeiesc, care ni se dau în Biserică. Să fim fii plini de viață ai Bisericii Ortodoxe!⁷.

7. Dar una dintre marile semnificații ale Pogoririi Duhului Sfînt este aceea a chemării la unitatea creștină în dragoste și pace între feluritele Biserici și oamenii de deosebite limbi, neamuri, rase și obiceiuri. Aceasta e concluzia pe care o tragem din istorisirea coborîrii Aceluiași Duh Sfînt peste toate noroadele pe care le pomeneste cap. al II-lea din Faptele Sfinților Apostoli.

Ca și în ziua Cincizecimii Sfințului Duh vorbește și astăzi fiecăruia dintre noi în limba lui, prin mijlocirea Bisericii respective, dar Duhul Sfînt este unul și chemarea Lui o chemare la pace, înțelegere, dragoste creștină.

7. Pentru tot paragraful acesta vezi Nicolae Mitropolitul Krutițky, *Cuvîntări Biseri-*

De aceea Sfânta noastră Biserică ne îmbie la toate slujbele ei să ne rugăm „pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea Sfințelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor“. La Liturghia Sfântului Ioan Gură-de-Aur, ea se roagă: „...Caută spre robii tăi aceștia chemați care și-au plecat către Tine grumajii lor și îi învrednicește pre dînșii în timpul cuvenit, de baia nașterii celei de a doua, spre iertarea păcatelor și de veșmintul nesticăciunii; unește-i pre dînșii cu sfînta Ta sobornicească și apostolească Biserică și-i numără cu turma Ta cea aleasă“.

Sfinții Părinți arată că mulțimea limbilor de foc arată mulțimea popoarelor, în care avea să se răspîndească adevărul religios descoperit, iar unitatea firii focului, arată unica obîrșie a lucrării harice a Sfântului Duh, care unește pe cei ce se împărtășesc din ea: „Cînd au auzit glasul Domnului, scrie Sfîntul Ioan Gură-de-Aur⁸, — „Mergînd învățați toate neamurile“ —, erau nedumeriți și nu știau în care parte trebuiau să se îndrepte fiecare și în care regiune a lumii trebuiau să predice cuvîntul; cînd erau deci într-o astfel de nedumerrere, vine Duhul cel Sfînt în chip de limbi, împărțind fiecăruia regiunile în care avea să învețe lumea; iar prin limba dată fiecăruia au cunoscut, ca într-o hartă, hotarul stăpînirii și învățaturii ce s-a încredințat fiecăruia.

Pentru aceasta a venit Duhul în chip de limbi. Dar nu numai pentru aceasta ci ca să ne aducă aminte și de o veche întîmplare, cînd în vechime oamenii au fost cuprinși de nebunie și au voit să construiască un turn care să ajungă pînă la cer, Dumnezeu a distrus unirea lor cea rea prin împărțirea limbilor (Facere, XI, 1-9). Pentru aceasta și acum Duhul cel Sfînt coboară peste ei în chip de limbi de foc, pentru ca prin El să se unească lumea împărțită. Și s-a întîmplat un lucru nou și minunat; după cum atunci în vechime, limbile au împărțit lumea și au nimicit unirea cea rea, tot astfel și acum limbile au unit lumea și pe cele ce erau despărțite le-au adus la unire“.

Una și aceeași este obîrșia lucrărilor Sfântului Duh, dar nenumărate sînt formele pe care le îmbracă ea.

La slujba de aseară, la Vecernie, s-a cîntat această cîntare, care rezumă cele spuse: „Limbile oarecînd s-au amestecat, pentru îndrăzneala facerii turnului, iar acum limbile s-au făcut, pentru mărirea cunoștinței de Dumnezeu. Acolo a pedepsit pe cei ce nu credeau, pentru greșală; iar aici a luminat Hristos pe pescari cu Duhul. Atunci s-a îngrădit neunirea spre pedeapsă, iar acum se innoiește unirea, spre mintuirea sufletelor noastre“⁹.

Sfinții Părinți au arătat că Sfîntul Duh crează această unitate; căci ea este urmarea împărtășirii Duhului Sfînt (II Corint., XII, 13). Viața cea nouă, viața dumnezeiască, ni s-a dat de la Tatăl Ceresc, prin Iisus Hristos în Duhul și „ceea ce ne face un singur Trup Tainic al Domnului și ceea ce ne reînnoiește este un singur Duh“¹⁰. „Oameni, femei, copii....., zice Sfîntul Maxim

cești, traduse de Pr. Nicolae M. Popescu, profesor universitar onorar, vol. I —, (București, 1949), pp. 82, 83, 81, 34; vol. II (București 1950), pp. 109, 136, 137.

8. Sfîntul Ioan Gură-de-Aur, *op. cit.*, supra, p. 276-277.

9. *Vecernia Mare la Duminica Cincizecimii*, Mărire și acum, gl. al VIII-lea la Stihovăni; vezi și Condacul același glas: „Cînd s-a pogorît amestecînd limbile, despărțit-a neamurile Cel Prea Înalt, iar cînd a împărțit limbile cele de foc, într-o unire pe toți i-a chemat și cu un glas mărim pe Prea Sfîntul Duh.

10. Vezi P. Trempeles. *Comuniunea Sfinților*, col. „Caiețe creștine“, traducere de Pr. Dr. Olimp Căciulă, (Cernica, 1940), p. 12.

Mărturisitorul, pe toți îi renaște Biserica în Duhul. Tuturor le dă, la fel, o viață (formă) dumnezeiască. Cu toții primesc de la ea o fire unică, cu nepuțință de distrus, o fire care nu mai îngăduie să-se țină seamă de deosebirile multe și adânci care îi despart. Prin aceasta toți sînt crescuți și uniți într-un chip cu adevărat sobornicesc. În ea nu 'e nimeni, cîtuși de puțin despărțit de comunitate, prin puterea simplă dar indivizibilă a credinței... Hristos este astfel totul în toți, — ca un centru spre care converg liniile, — pentru ca făpturile lui Dumnezeu cel Unul să nu fie deloc dușmane unele altora, ca neavînd un loc comun, unde să arate prietenia și pacea lor"¹¹. Sfîntul Ciprian scrie că: „nu poate avea pe Dumnezeu Tată, cel ce n-are pe Biserică mamă. Dacă a scăpat pe vreunul de potop fără să fie în corabie, atunci se va putea mîntui cineva și în afara Bisericii"¹².

Viața Dumnezeiască a Duhului Sfînt ne e transmisă prin Sfintele Taine, căci „într-un singur Duh, toți am fost botezați, într-un singur Trup, și într-un singur Duh am fost adăpați“ (I Corint, XII, 13).

De aceea Sfîntul Serafim de Sarov spunea despre această lucrare a Sfintelor Taine: „Această suflare înflăcărată a Harului pe care noi toți, creștinii credincioși o primim în Taina Sfîntului Botez, e pecetluită de pecetile sfinte ale Mirungerii, puse pe părțile principale ale trupului nostru după rînduiala Bisericii; căci din acest moment trupul nostru devine un tabernacol al harului pentru vecie...“¹³.

Așa dar această unitate a Duhului lucrează prin unitatea harului din Sfintele Taine, ca și prin unica descoperire Dumnezeiască.

Între Biserica noastră și celelalte culte din țara noastră și din alte părți ale pămîntului există unitatea dragostei, care, peste deosebirile de credință, cult și organizare, aruncă podul de aur al dragostei creștine căutînd apropierea, înțelegerea și împreună lucrarea în problemele viiale pentru omenirea de azi, ca lupta împotriva războiului și pacea cea mult dorită de toate popoarele pămîntului. Și adeseori Bisericile creștine din toată lumea și-au dat mina în căutarea mijloacelor de a salva omenirea de la un nou cataclism cosmic.

Între Biserica noastră, ortodoxă, și celelalte Biserici creștine există nădejdea unității: Căci cu toții credem în cuvîntul Domnului că pînă întru sfîrșit va fi o turmă și un păstor, — Iisus Hristos, într-o singură Biserică și această Biserică unică nu poate avea altă credință decît aceea a Bisericii primare, pe temeliele Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, pe care le-a păstrat neatinse pînă azi Sfînta noastră Biserică Ortodoxă. De aceea ea este pivotul unității Bisericii de pretutîndeni, care trebuie să fie pînă la urmă una, prin revenire la adevărul Bisericii celor dintii opt veacuri creștine, în credința ecumenicității lor.

Ștînd pe temelia nezdruincată a acestei credințe descoperită de Dumnezeu, avînd nădejde tare că făgăduința unirii Bisericilor făcută de Mîntuitorul în Sfînta Evanghelie (Ioan, cap. X, și XVII) se va îndeplini, Sfînta noastră Biserică, sub conducerea Sfîntului și atotîndreptătorului ei Sinod, a arătat cu prisosință duhul dragostei, păcii și înțelegerii între Biserici și oamenii de pe

11. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, I; Migne, P. G. XCI, col. 665-8.

12. Sfîntul Ciprian, *De lapsis*, IX; Migne, P. L., IV, col. 473, etc.

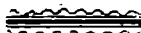
13. Sfîntul Serafim de Sarov, *Revelațiile sale*, în „Le Semeur“ martie-aprilie, 1927.

toată fața pământului, hotărînd să ia parte la toate manifestările creștine pentru unire și pace.

Astfel, prin delegații ei, Biserica Ortodoxă Romînă, a participat anul trecut la trei mari Adunări: pe plan bisericesc-ortodox, la conferința tuturor Bisericilor Ortodoxe de la Rhodos, din septembrie 1961; pe plan inter-creștin, la Conferința pancreștină pentru pace de la Praga, în iunie același an și la Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor la New-Delhi, în noiembrie-decembrie trecut.

În această zi se cuvine să ne rugăm cu toată căldura sufletelor noastre pentru unirea creștinilor de pretutindeni și pentru pacea a toată lumea și bună învoire între oameni. Dar rugăciunea noastră nu va fi primită, dacă ea nu va porni din inimi curățite de toată răutatea și necurăția; de aceea să ne îndreptăm ruga noastră către Duhul Sfînt zicînd: „Împărate ceresc, Mingietorule, Duhul adevărului, carele pretutindeni ești și toate le plinești, vistierul bunătăților și dădătorul de viață! Vino și te sălășluiește între noi și ne curățește pre noi de toată spurcăciunea; și mintuiește, Bunule, sufletele noastre! Amin!”

Prof. N. CHIȚESCU

S F Î N T U L G R I G O R I E T E O L O G U L :

Cuvîntarea la Cincizecime (Rusalii) ¹. (a XLI-a)

1. Despre sărbătoarea aceasta vom vorbi în puține cuvinte, pentru ca să sărbătorim duhovnicește. Căci pentru un altul alta este prăznuirea, pe cînd pentru adoratorul Cuvîntului prăznuirea este cuvîntarea ², și dintre cuvîntări cea mai bine potrivită cu împrejurarea. De altfel, niciun lucru frumos nu desfată așa de plăcut pe iubitorul de frumuseți, cum îl desfată pe iubitorul de sărbătoare praznicul sărbătorit duhovnicește. Dar să privim așa lucrurile. Sărbătorește și iudeul, dar după literă, căci, urmînd Legea care este trupească, el nu a ajuns la Legea duhovnicească; sărbătorește și Elinul, dar după trup și după zeii și demonii lui, dintre care unii, după spusa lor înșiși, sînt clăditori de patimi, iar alții sunt cinstiți pentru patimile lor, fapt pentru care la ei sărbătoarea devine un cult al patimii lor, ca păcătuirea să se facă cinstire a lui Dumnezeu, fapt la care dă fuga patima, ca la ceva vrednic de cinste; sărbătorim și noi, dar cum îi place Duhului și îi place atunci cînd vorbim sau cînd săvîrșim ceva din cele de trebuință în sărbătoare. În aceasta stă pentru

1. Această cuvîntare este, de fapt, dincolo de prăznuirea propriu-zisă, o luare de atitudine net dogmatică împotriva Pnevmatomaților, adică împotriva războitorilor cu Sfîntul Duh. Cum se vede din cuvîntare, Sfîntul Grigorie a procedat cu duhul blîndeții, așa cum se cuvine în sărbătoarea Duhului (cap. 7). A fost rostită în Constantinopole. în anul 381, de Rusalii.

2. Subliniază caracterul sărbătorii creștine, care este pur duhovnicesc. Mai pune aici și unele legi ale oratoriei de la amvon.

noi sărbătoarea: să adunăm în suflet o comoară din cele statornice și care se păstrează, ci nu din cele care ne scapă și care se distrug și care ne amăgesc un timp simțurile, care lucruri de cele mai multe ori, murdăresc și vatămă, după cum cred eu. Căci ajunge trupului răutatea lui³. Ce-i trebuie flacării materiei mai multă, sau fiarei hrană mai îmbelșugată? Cumva ca să fie mai anevoie de înfrînt și mai puternică decît rațiunea?

2. Pentru aceste rațiuni deci trebuie să sărbătorim duhovnicește. Și ca să dăm și un oarecare farmec cuvîntării noastre praznicare, de vreme ce socotim necesar să facem aceasta, chiar dacă cuvîntarea ni se va depărta puțin de subiectul ei și va trebui să facem un efort pe placul filologilor⁴, începutul îi va fi așa. Numărul șapte îl cinstesc fiii Ebreilor din legiuirea lui Moisi, așa cum, mai pe urmă, au cinstit Pitagoreii numărul patru, pe care l-au făcut număr pe care se jură și așa cum cinstesc numărul opt și numărul treizeci adepții lui Simon și ai lui Marcion care numesc și cinstesc un număr deopotrivă de eoni. Nu cunosc după ce potrivire sau după ce putere a acestui număr fac ei această cinstire, dar fapt este că o fac. Ceea ce este absolut limpede este faptul că Dumnezeu, după ce în șase zile a dat ființă și formă materiei și după ce a împodobit-o cu tot felul de specii și amestecări și după ce a făcut această lume văzută de acum⁵, s-a odihnit în ziua a șaptea de la lucrările lui⁶, cum arată și numirea de sabat, care în ebrește înseamnă odihnă. Și dacă mai există și vreo altă rațiune mai înaltă în problema aceasta, să cugețe alții despre ea. Această cinstire la ei nu este numai cu privire la zile, de vreme ce ea se întinde și la ani. Intr-adevăr, că la ei ziua cinstită este sabbatul⁷, aceasta se vede din aceea că el este într-o continuă cinste la ei, cum o arată și înlăturarea aluatului la un același număr de zile, iar dintre ani, cinstirea o are cel de al șaptelea al iertării⁸. Și nu numai în privința numărului șapte, ci și în privința numărului de șapte ori cite șapte, fie în privința zilelor, fie în privința anilor. Numerile șapte ale zilelor dau naștere Cincizecimii, ziua chemată sfîntă la ei, iar numerile șapte ale anilor dau naștere anului chemat jubiliar la ei, an care obține și slobozirea pămîntului și eliberarea robilor și întoarcerea de către cumpărători a proprietăților cumpărate de ei în răstimp⁹. Căci neamul acesta sfîntește lui Dumnezeu nu numai pîrga roadelor pămîntului și pe întîiul lui născuți, ci și pîrga zilelor și a anilor. Și așa, vrednicul de cinste număr șapte a adus cu sine vrednicia Cincizecimii. Căci numărul șapte, înmulțit cu el, dă naștere numărului cincizeci, lipsind din el o zi, pe care noi am luat-o și am adăogat-o din veacul cel viitor, fiind a opta și prima, una și aceeași, una și veșnică chiar, căci acolo, în veacul ce va să vie, acolo trebuie să sfîrșească sărbătoarea din viața de față a sabbatului sufletelor, ca să se dea o parte celor șapte și celor opt¹⁰, așa cum, fapt împlinit, au interpretat acest loc din Solomon, unii dintre înaintașii noștri.

3. Matei VI, 34.

4. O estimare teologică valoroasă cu privire la taina numerelor.

5. Facere I, 1.

6. Facere II, 3.

7. Eșire XVI, 26.

8. Levitic XXV, 4.

9. Levitic XXV, 8.

10. Ecleziașt XI, 2.

3. În ce privește însă cinstea numărului șapte, mărturiile sunt multe, dar din aceste multe nouă ne vor fi de ajuns câteva. Șapte sunt numite Duhurile de cinste, fiindcă, socotesc eu, lui Isaia îi place să numească Duhuri lucrările din afară ale Duhului¹¹. Cuvintele Domnului, mai departe, după spusa lui David, sunt de șapte ori curățite¹². Dreptul este de șase ori scos din strimtorări¹³, iar a șaptea oară nu este nici măcar atins. Păcătosul este iertat nu numai de șapte ori, ci de șaptezeci de ori câte șapte¹⁴. Și iarăși, cum se vede din împrejurări pe dos decit acestea, căci este vrednică de laudă și pedeapsa pentru răutate, Cain este pedepsit de șapte ori¹⁵, cerindu-i-se plată pedepse pentru omorîrea fratelui său, iar Lameh este pedepsit de șaptezeci de ori câte șapte¹⁶, fiindcă era ucigaș după Lege și după condamnare. Vecinii cei răi primesc în septit în sinul lor în schimb¹⁷, iar casa înțelepciunii este sprijinită pe șapte stâlpi¹⁸ și tot cu atîția ochi este împodobită casa lui Zorobabel¹⁹. Dumnezeu, apoi, este lăudat de șapte ori în zi²⁰ și stearpa naște șapte fii²¹. După numărul acesta desăvîrșit, ca una opusă celei care născuse copiii în număr nedesăvîrșit.

4. Și dacă este necesar să considerăm și cronicile cele de demult, mă duc îndărăt cu mintea la cel de al șaptelea dintre primii oameni născuți, la Enoh cel care a fost învrednicit de cinstea mutării la cer²². Mă duc apoi cu mintea la cel de al douăzeci și unulea, la Abraam, care a fost învrednicit de slava patriarhatului, prin o adăogire de mai mare taină²³, căci pe acest număr îl alcătuiește numărul șapte întreit. Dar ar îndrăzni careva dintre cei prea curajoși să se ducă cu gîndul și la Adam cel Nou, la Dumnezeul meu și Domnul nostru Iisus Hristos²⁴, numărat al șaptezeci și șaptelea începînd de la Adam cel vechi și de sub păcat, după spița neamului de la Luca, care a coborît înapoi. Mă mai gîndesc deopotrivă la cele șapte trîmbițe ale lui Iisus Navi, și la tot atîtea perioade de timp și zile și preoți, de către care s-au dărîmat zidurile Ierihonului²⁵, precum și la aplecarea aceea de șapte ori și la acea întreită suflare tainică a lui Ilie Proorocul²⁶, suflare care a dat viața fiului văduvei din Sarepta și la acelaș număr de vărsări de apă de către același, peste lemnele jertfelnicului, cînd a mistuit jertfa prin focul trimis de Dumnezeu și a pedepsit pe proorocii rușinii, prooroci care, la provocare, nu au putut să facă și ei la fel²⁷. Deopotrivă, apoi, și acea înșeptită privire la nor poruncită tînă-

11. Isaia XI, 2.

12. Psalmul XI, 7.

13. Iob V, 19.

14. Matei XVIII, 21-22.

15. Facere IV, 15.

16. Facere IV, 24.

17. Psalmul LXXVIII, 12.

18. Proverbe XI, 1.

19. Zaharia III, 9.

20. Psalmul CXVIII, 164.

21. I Regi II, 5.

22. Facere V, 24.

23. Facere XII, 1.

24. Luca III, 23.

25. Iisus Navi VI, 3.

26. III Regi XVII, 18.

27. III Regi XVIII, 34.

rului slujitor²⁸ și deopotriiva aplecare a lui Elisei peste copilul Sunamitidei, aplecare care i-a dat suflarea²⁹. De aceeași învățătură este apoi legat faptul, cred eu, ca să nu mai vorbesc de candelabru din templul cu șapte brațe și cu șapte lumini³⁰, că preotul era inițiat în cele sfinte vreme de șapte zile³¹, că în șapte zile era curățit leprosul³² și că tot în atâtea zile s-a tîrnosit templul³³. În cel de al șaptezecilea an, poporul se reîntoarce din captivitate³⁴, astfel ca ceea ce este în unimi să se facă în zecimi și să se cinstească cu un număr mai desăvîrșit taina numărului șapte. Dar la ce să mai vorbesc despre alte exemple? Iisus însuși, el desăvîrșirea cea curată, a știut să hrănească, în pustie și cu cinci piini, cinci mii de oameni³⁵, dar a știut iarăși și să hrănească cu șapte piini, patru mii de oameni³⁶ și rămășițele de după săturare au fost, dincolo, douăsprezece coșuri, iar dincoace șapte coșuri, fapte care, cred eu, și într-un caz și în altul, nu a fost fără o rațiune și nici nevrednic de Duhul. Și dacă ai răsfoi în cuget Scriptura, ai observa în ea multe numere, care au în ele ceva mai adînc decît se vede la suprafață. Dar, lucrul cel mai de folos de știut pentru acum este că Ebreii cinstesc ziua Cincizecimii pentru aceste rațiuni, sau pentru rațiuni cît mai apropiate de acestea, sau după altele mai dumnezeiești și o cinstim și noi, așa cum mai cinstim și alte rituri ale lor, săvîrșite la ei tipic, iar la noi restabilite tainic. Iar acum, după ce am vorbit atîtea și atîtea despre ziua aceasta, să pășim mai departe la cealaltă parte a cuvîntării.

5. Sărbătorim Cincizecimea și venirea Duhului și împlinirea nădejdi noastre. Și ce mare este taina aceasta! Cît de mare și de venerabilă este ea! Cele trupești ale lui Hristos se sfîrșesc sau, mai bine zis, cele ale venirii lui Hristos, căci mă opresc să spun că se sfîrșesc cele legate de trupul lui, cîtă vreme nu mă va fi convins vreoa altă rațiune că este mai bine să se fi desfăcut de trup. Acum încep lucrările Duhului³⁷. Dar ale lui Hristos care erau? Fecioară, naștere, iesle, scutece, îngeri care slăvesc, păstori care alergă, mers de stea, închinare și aducere de daruri de către magi omorîre de prunci de către Irod, Iisus fugind în Egipt, Iisus întorcîndu-se din Egipt, Iisus tăiat împrejur, botezat, mărturisit din cer, ispitit, bătut cu pietre din pricina noastră, lucru prin care trebuia să ne fie dat exemplul suferinții noastre pentru credință, trădat, pironit pe cruce, îngropat, înviat, înălțat lucruri dintre care mai pătimase și azi multe: dela cei urîtori de Hristos patimește cele de necinste, iar dela cei iubitori de Hristos cele de cinste. Dar se amină, așa cum față de unii minia lui, tot așa față de noi bunătatea lui, poate la gîndul ca acelora să li-se dea răgaz de pocăință, iar nouă să ne încerce iubirea³⁸, afară numai dacă nu ne pierdem curajul în necazurile și în luptele pentru credință, după

28. III Regi XVIII, 43.

29. IV Regi IV, 35.

30. Eșire XXV, 31.

31. Levitic VIII, 33; Eșire XXIX, 30.

32. Levitic XIV, 38.

33. III Regi VIII, 65.

34. Ieremia XXV, 11; XXIX, 10.

35. Matei XIV, 19.

36. Matei XV, 54.

37. Vezi Cuv. V. Teol. cap. 25, unde este vorba de epoca Duhului.

38. Adîncă justificare a acțiunii Proniei.

-cum este rațiunea dumnezeieștei Iconomii cei de sus și ale nepătrunselor ei judecăți, prin care sunt conduse cu înțelepciune cele ale noastre. Așa sunt cele în legătură cu Hristos. Și cele care le vor urma, le vom vedea și mai slăvite și, o, de le-am vedea și noi! Cînd însă este vorba de cele legate de Duhul, să stea lîngă mine Duhul și să-mi dea atîta pricepere cîtă și doresc, iar dacă nu chiar atîta, să-mi dea măcar cîtă trebuie pentru ceasul de față. Și va sta lîngă mine ca un stăpîn, nu ca un rob și care să aștepte poruncă, cum cred unii. Căci el suflă unde voinște și peste cei care vrea el și în măsura în care vrea el. Așa suntem inspirați noi să gîndim și să vorbim despre Duhul.

6. Sfîntul Duh era întotdeauna și este și va fi, fără să aibă nici început și nici sfîrșit, ci fiind deapururi împreună orînduit și numărat împreună cu Tatăl și cu Fiul. Căci nici nu se convenia să fie lipsit vre-o vreme Tatăl de Fiul și Fiul de Duhul, căci altfel Dumnezeirea ar fi neslăvită în cel mai mare grad, ca una ce ar veni ca din pocăință la plinirea desăvîșirii. El era deci întotdeauna împărtășitor altora, nu împărtășit dela alții, desăvîșitor al altora, nu desăvîșit de către alții, plinitor, nu plinit, sfințitor, nu sfințit de către alții, îndumnezeitor, nu îndumnezeit de către alții, acelaș cu sine însuși întotdeauna și cu cei cu care este împreună rînduit, nevăzut, în afară de timp, nemîrginit, neschimbat, necalitativ, necantitativ, fără formă, nepipăibil, mișcat de către sineși, veșnic mișcat, liber după voia lui, puternic prin el însuși, atot puternic (deși, așa cum toate proprietățile Unuiunăscutului, tot așa, desigur, și însușirile Duhului se referă la cauza primă), viață și de viață făcător, lumină și de lumină dădător, bunătatea în sine și izvor de bunătate, Duh drept, conducător, domn, trimițător, despărțitor, făcător sieși de templu, călăuzitor, lucrînd în lume după cum vrea el, împărțitor de harisme, Duh al înfierii, al adevărului, al înțelepciunii, al înțelegerii, al cunoașterii, al evlaviei, al sfatului, al tăriei, al fricii, al celor enumerate³⁹, prin care se cunoaște Tatăl și se slăvește Fiul și de către care singuri se cunoaște, o unică orînduire, o unică aderare, închinare, putere, desăvîșire, sfințenie. Dar ce să mai întind vorba? Toate cîte le are Tatăl sunt și ale Fiului, afară de nenaștere. Toate cîte le are Fiul sunt și ale Duhului, afară de naștere. Și aceste proprietăți personale, după părerea mea, nu despart substanțe, ci se despart față de substanță.

7. Dai naștere la întîmpinări? Eu am să continui însă mersul cuvîntării. Cîntește ziua Duhului! Infrînează-ți puțin limba, de-ți este cu puțință! Cuvîntarea este acum despre alte limbi. Cîntește-le pe acestea, sau teme-te cînd le vezi apărînd cu foc! Astăzi să înfățișem învățătura, mîine să vorbim cu meșteșug. Astăzi să sărbătorim, mîine să ne purtăm necuviincios. Pe acestea să le facem tainic, pe celelalte ca la teatru. Pe acestea în biserici, pe celelalte în pieți. Pe acestea în fața oamenilor cuviincioși, pe celelalte în fața celor apucați de beție. Acestea aparțin celor sîrguincioși, celelalte celor care fac glume împotriva Duhului. Și acum, după ce am dat deoparte ceea ce este strein, haidem să ne puem în bună rînduială lucrul.

8. La început, Duhul lucrează întru puterile îngerești și cerești și cele cîte sînt primele după Dumnezeu și în jurul lui. Căci nu din altă parte își au ele desăvîșirea și strălucirea și anevoiasa lor mișcare sau nemișcare către rău, ci

39. Enumărate de Isaia.

numai dela Sfintul Duh ⁴⁰. După aceea lucra în Părinți și în Profeți, dintre care unii au văzut sau au cunoscut pe Dumnezeu prin imagine, iar alții au cunoscut mai dinainte și viitorul, imprimându-li-se cunoașterea aceasta de către Duhul în partea conducătoare a sufletului lor, fiind de față la cele ce aveau să se întimple în viitor ca la unele prezente. Căci așa este puterea Duhului. Apoi lucra în ucenicii lui Hristos (căci nu mai vorbesc de Hristos, lângă care era de față, nu ca unul care lucează asupra lui, ci ca unul care însoția pe cel de o egală cinstire cu el). Și în aceștia lucra întreit, după măsura în care erau în stare să-l cuprindă, și în trei vremi, mai înainte de slăvirea lui Iisus prin pătimire, după ce s-a slăvit prin înviere, după înălțarea la ceruri sau după venirea la starea lui de mai înainte, sau oricum i s-ar mai spune lucrului acestuia. Aceasta o arată limpede și prima curățire a boalelor și a duhurilor făcută nu fără Duhul, fără îndoială, și o mai arată și însuflarea cea de după iconomie, care era, sigur, o însuflare mai dumnezească și o arată și împărțirea cea de acum a limbilor de foc, fapt pe care îl și prăznuim. În primul caz însă el a lucrat în chip întunecos; în cel de al doilea a lucrat mai limpede, iar în împrejurarea de acum a lucrat mai desăvârșit, deoarece nu a mai fost de față ca pînă aci, prin lucrare, ci prin substanță, fiind, cum ar zice cineva, împreună cu noi și trăind laolaltă cu noi ⁴¹. Căci se cuvenia ca, de vreme ce Fiul a trăit în trup printre noi, și Duhul să se manifeste trupestă între noi și ca, în timp ce Hristos s-a reîntors la sineși, Duhul să scoboare la noi, venind ca Domn și fiind trimis ca unul care nu îi era potrivnic. Căci felul acesta de veci nu arată mai puțin conglăsuirea, decît disting naturi.

9. Pentru rațiunea aceasta vine el după Hristos, pentru rațiunea ca să nu ne lipsească Mîngîietorul ⁴². „Un alt Mîngîietor“, ca să cugeți la egalitatea lui de cinstire. Căci vorba „un altul“ vrea să spună „un altul ca mine“. Acest nume este de o împreună stăpînire, nu de necinstire. Căci vorba aceasta „un altul“ o știu că este spusă nu cu privire la cei deosebiți între ei, ci cu privire la cei deoființă. Și apare „în limbi“ pentru înrudirea lui cu Cuvîntul și „în limbi de foc“ ⁴³, mă întreb dacă nu cumva din pricina curățirii (căci cuvîntul nostru cunoaște și un foc curățitor, așa cum poate afla oricine dorește), sau din pricina substanței lui. Căci foc este Dumnezeu nostru ⁴⁴ și foc care mistuie răutatea, chiar dacă te aprinză din nou, strimtorat de deoființime; și în limbi „împărțite“, din pricina deosebirii harismelor și „așezate“, din pricina neamului lor împărțesc și a odihnirii întru sfinți, fiindcă și tronul lui Dumnezeu este de Heruvimi ⁴⁵; și „în foisor“ ⁴⁶, dacă nu par cumva mai curios decît se cuvine, pentru urcarea celor care îl primesc și pentru ridicarea lor dela pămînt; fiindcă și unele foșoare sunt acoperite de ape dumnezești, prin care se aduc cîntări de laudă lui Dumnezeu ⁴⁷. Și tot în foisor face Iisus păr-

40. Idee cuprinsă și în Cuv. la Sfintele Paști, cap. 5.

41. A se vedea și Cuv. V Teol., cap. 26.

42. Ioan XIV, 16, 17.

43. Fapte II, 3.

44. Deuteronom IV, 24.

45. Isaia XXXVII, 16.

46. II Regi XVIII, 33; Fapte II, 37.

47. Fapte I, 13.

tașii ai Tainei sale pe cei pe care îi inițiasă în cele înalte ⁴⁸, ca să arate că Dumnezeu trebuie să se coboare către noi, lucru pe care îl știm că s-a întâmplat mai înainte cu Moisi ⁴⁹ și ca să ne urcăm și noi la el și astfel să se înfăptuiască comunitatea lui Dumnezeu cu oamenii, amestecându-se în unul și același timp și vrednicia și dintr-o parte și din alta. Cât timp însă vor rămâne și una și alta în propriul lor cuprins, adică Dumnezeu pe înălțimea lui de veghe, iar omul jos pe pământ, în umilința lui, bunătatea va fi neamestecată și milostivirea neîmpărtășită și între ele o prăpastie mare și de netrecut ⁵⁰, care nu va despărți numai pe bogatul acela de Lazăr și de sinurile cele dorite ale lui Avraam, ci și natura cea născută și trecătoare de natura cea nenăscută și stătătoare.

10. Sfântul Duh a fost propovăduit de prooroci, ce fel în locurile „Duhul Domnului peste mine” ⁵¹ și „se vor odihni peste el șapte Duhuri” ⁵² și „a coborât Duhul Domnului și i-a călăuzit pre ei” ⁵³ și locurile : Duhul științei care a umplut pe Beseleel, făcătorul cortului Legii ⁵⁴ și : Duh miniat ⁵⁵ și : Duh care a ridicat pe Ilie în car și care a fost cerut îndoit de către Elisei ⁵⁶ și : David cel călăuzit și întărit de către un Duh bun și îndrumător ⁵⁷ Și a fost făgăduit mai întâi de către loil : „Și va fi în zilele de pe urmă, voi vărsa din Duhul meu peste toată carnea (peste cea credincioasă, desigur) și peste fiii voștri și peste ficele voastre” ⁵⁸ și celelalte, iar de către Iisus a fost făgăduit și în urmă, slăvindu-se de către el și slăvindu-l și el la rindul său ⁵⁹, așa cum a slăvit pe Tatăl și a fost slăvit și el de către Tatăl ⁶⁰ și făgăduința așa de îmbelșugată că Duhul va fi și va rămâne deapaururi cu noi ⁶¹, acum cu cei dovediți vrednici de vremea cea trecătoare, iar mai pe urmă cu cei invredniciți de viața de dincolo, în cazul că îl vom păstra întreg prin viața noastră virtuoasă de aici și nu-l vom pierde în măsura în care vom fi păcătuit.

Trad. și note de
Pr. Dr. GH. TILEA

-
48. Luca, XXII, 22.
49. Eșire, III, 6.
50. Luca XVI, 26.
51. Luca IV, 18 : Isaia XLII, 7.
52. Isaia XI, 2.
53. Isaia LXIII, 14.
54. Eșire XXXV, 30.
55. Isaia LXIII, 10.
56. IV Regi II, 9.
57. Psalmul L, 14.
58. loil II, 28.
59. Ioan XVI, 14.
60. Ioan VIII, 54.
61. Ioan XIV, 16.

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

I

(lunile ianuarie — iunie)

Lupta pentru apărarea păcii a căpătat o amploare deosebită în curgerea acestui an. Alături de forțele păcii din lumea întreagă activează și poporul nostru ale cărui acțiuni în acest sens sînt larg sprijinite de Biserica Ortodoxă Romînă și de celelalte culte religioase din țara noastră. Dînd urmare îndrumărilor Sfîntului Sinod al Bisericii noastre strămoșești, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, preoțimea ortodoxă participă din convingere deplină și nestrămutată la lupta pentru apărarea păcii, contribuind cu mijloacele de care dispun la crearea unui climat favorabil păcii, îndeplinind astfel mesajul evanghelic de pace și de bunăvoință între oameni, vestit nouă la nașterea Domnului nostru Iisus Hristos.

În cele ce urmează spicuiim din presa centrală pentru cititorii revistei noastre, acțiunile purtate în prima jumătate a acestui an, în slujba păcii, la noi în țară și în lumea întreagă.

Interesul acestor spicuiiri este justificat de activitatea pe care P. C. Preoți o depun în cadrul comitetelor locale de luptă pentru apărarea păcii. Totodată aceste spicuiiri constituie un material documentar prețios pentru conferințele protopopești de orientare, precum și pentru noile cursuri preoțești de în drumare.

Primul mesaj de pace al anului nou 1962. — „Năzuința cea mai fierbinte a întregii omeniri este asigurarea unei păci trainice în lume“, a spus D-nul Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat, în cuvîntarea sa rostită cu prilejul Anului Nou 1962, la posturile de radio și televiziune din țara noastră. Arătînd că în anul 1961 „pacea a fost menținută“, deoarece forțele păcii sînt astăzi mai puternice ca oricînd“, D-Sa subliniază faptul că „Marea Uniune Sovietică și alături de ea celelalte țări ale lagărului socialist, țin sus steagul luptei pentru pace, care unește în jurul său mase imense de pe toate continentele“. Mărturisind convingerea că „prin lupta unită și hotărîtă

a popoarelor pacea va triumfa și omenirea va fi ferită de ravagiile pustiitoare ale unui război mondial", D-nul Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat, a declarat cu tărie că „România își va aduce și pe viitor întreaga ei contribuție la întărirea păcii, la victoria politicii de coexistență pașnică între toate statele fără deosebire de sistem social“.

Pentru dezarmare generală și totală. — Ziarele din 6 ianuarie 1962 publică rezoluția Consiliului Mondial al Păcii în problema dezarmării. Analizând situația pricinuită de cursa înarmărilor și încordarea internațională existentă, sesiunea de la Stockholm (din decembrie 1961) a Consiliului Mondial al Păcii cere „încheierea cât mai grabnică a unui acord“, pentru ca: 1. Să se pună capăt tuturor experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în Cosmos, sub pământ și sub apă; 2. Să se interzică producția, stocarea de rezerve, răspîndirea și folosirea armei nucleare; 3. Să se pună capăt tuturor provocărilor militare și desfășurării de forțe armate; 4. Să fie reduse simțitor armamentele clasice; 5. Să fie lichidate bazele militare de orice fel și să fie retrase trupele străine din toate țările unde se află; 6. Să fie desființate toate alianțele militare; 7. Să se creeze cât mai curînd posibil zone denuclearizate și demilitarizate, în Europa Centrală și de Nord, în regiunea Balcanilor și Mării Adriatice, în Orientul Mijlociu, în regiunea asiatică a Oceanului Pacific, precum și în întreaga Africă și Americă Latină.

În încheierea rezoluției se spune: „Împreună cu toți oamenii și organizațiile care luptă pentru pace, mișcarea noastră va acționa pentru a obține dezarmarea și va merge înainte spre crearea unei lumi în care omenirea să poată trăi, fără teama primejdiei unui război nuclear“.

Pentru pace trainică. — Presa centrală din țara noastră continuă să publice în zilele de 7 și 8 ianuarie a. c., rezoluțiile Consiliului Mondial al Păcii adoptate în sesiunea de la Stockholm, din decembrie 1961, cu privire la „reglementarea problemei germane pe calea tratativelor“ și, respectiv, referitor la „problemele independenței naționale și păcii“. „Menținerea păcii și înlăturarea primejdiei unui război nuclear, — sînt probleme care prezintă o însemnătate vitală nu numai pentru țările coloniale și pentru cele care și-au dobîndit recent independența, nu numai pentru popoarele care duc încă lupta de eliberare și pentru celelalte popoare care încep să-și făurească viitorul, cît și pentru toate celelalte țări și popoare“.

Promovînd ideile păcii și dezarmării. — În ziua de 9 ianuarie a. c., a fost publicată o știre din New-York în care se arată că un grup de 58 de profesori de la Universitatea din Berkeley, California, au format un consiliu care va lupta pentru încetarea cursei înarmărilor. Ţelul acestei grupări a declarat profesorul de sociologie Amitai Etozioni, este de a „promova ideile păcii și dezarmării“.

Pentru apărarea păcii. — Sîmbătă 13 ianuarie a. c., a avut loc, la București, ședința lărgită a Biroului Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. R., închinată sesiunii de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii. Academicianul Horia Hulubei a prezentat o dare de seamă despre activitatea delegației în cadrul acestei sesiuni. Cu acest prilej, participanții de la ședință au aprobat darea de seamă făcută, sprijinind cu căldură convocarea la mij-

locul anului 1962 a Congresului mondial pentru dezarmare generală și totală și pace. De asemenea a fost adoptat planul de activitate al Consiliului Național pentru apărarea păcii, pe primul semestru al anului 1962.

Manifestații pentru pace în S. U. A. și Anglia. — La 15 ianuarie a. c. au avut loc la Washington și Londra mari demonstrații pentru pace ale femeilor care au manifestat purtând pancarte cu lozincile următoare: „Dezarmarea generală în 1962“; „Pacea este singura noastră salvare“; „Statele Unite și Rusia trebuie să înceapă tratative“, „Nu vom îngădui repetarea celor de la Hiroșima“, „Energia nucleară în slujba păcii“, sau, în Anglia: „NU — cursei inarmărilor nucleare!“; „NU — războiului nuclear catastrofal!“.

Prietenia Romîno-Bulgară. — Ziarele ne vestesc împlinirea, în ziua de 16 ianuarie a. c., a 14 ani de la semnarea tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală romîno-bulgar. Menționînd în această cronică a păcii aniversarea tratatului de mai sus pomenit, sîntem convinși că prietenia tradițională dintre cele două popoare va crește neconținut, deoarece „R. P. Romîna și R. P. Bulgaria militează pentru dezvoltarea unor relații de bună vecinătate în Balcani și crearea unei zone denuclearizate în această regiune, pentru rezolvarea pașnică, prin tratative, a problemelor litigioase, pentru statornicirea unei păci trainice“.

Săptămîna luptei pentru apărarea păcii. — În ziua de 29 ianuarie a. c., la New-York, s-a deschis, printr-o mare demonstrație, săptămîna „Luptei pentru apărarea păcii“, care va dura pînă la 4 februarie. Manifestanții purtau pancarte cu lozincile: „Unica noastră apărare este Pacea“, „Securitate prin dezarmare generală“. Din declarația comitetului de organizare a săptămîinii „Luptei pentru apărarea păcii“ reiese că scopul urmărit este acela de a demonstra dorința de pace a americanilor de rînd, hotărîrea lor de a obține încetarea politicii războiului rece și cursei inarmărilor. Comitetul este alcătuit din reprezentanți ai unor grupuri și organizații ca: Uniunea americană a studenților pentru apărarea păcii. Comitetul quakerilor pentru apărarea păcii și Liga femeilor pentru apărarea păcii.

Sub semnul marii prietenii. — Duminică 4 februarie a. c., s-a sărbătorit a 14-a aniversare a Tratatului romîno-sovietic. Acest tratat nu este un simplu document oficial și protocolar. Acest tratat exprimă dragostea profundă care unește cele două popoare vecine și prietene. Mai mult, acest tratat exprimă în primul rînd dorința de pace în întreaga lume. Exprimînd năzuințele popoarelor lor și ale întregii omeniri, U. R. S. S., R. P. Romîna și celelalte țări socialiste promovează cu hotărîre o politică iubitoare de pace, bazată pe principiul coexistenței pașnice. „Poporul romîn aprobă cu căldură eforturile și inițiativele guvernului sovietic în lupta sa titanică pentru preîntîmpinarea războiului și asigurarea păcii. Sprijinind activ propunerile sovietice, țara noastră își aduce propria contribuție la promovarea coexistenței pașnice și colaborării internaționale“.

Săptămîna de luptă pentru pace în Algeria. — Între 4 și 11 februarie a. c., Consiliul Național al Păcii din Franța a inițiat „Săptămîna de luptă pentru pace în Algeria și împotriva O. A. S. În multe localități din Franța

au avut loc o serie întreagă de demonstrații în cadrul acestei săptămîni de luptă pentru pace.

150 de ani de la nașterea lui Dickens. — Ziarele din 7 februarie a. c., ne atrag luarea aminte că s-au împlinit 150 de ani de la nașterea marelui scriitor realist Charles Dickens. Consiliul Mondial al Păcii a programat anul acesta, printre altele și aniversarea datei de naștere (1812) a marelui scriitor englez Charles Dickens, a cărui operă ocupă un loc de frunte în patrimoniul culturii universale. „...Simpatia pentru oamenii simpli, tendințele democratice care se manifestă în critica societății contemporane, darurile sale de prozator de vastă anvergură au făcut ca Dickens, — contrar părerilor esteților ce-l consideră „învechit“, — să rămînă unul dintre cei mai populari scriitori, „un mare artist a cărui operă e apreciată de milioane și milioane de oameni“. Acestea sînt numai cîteva din motivele care au pledat la aniversarea celor 150 de ani de la nașterea sa, aniversare organizată pe plan internațional de Consiliul Mondial al Păcii.

Luni 19 februarie a. c., a avut loc, în sala Dalles din Capitală, o manifestare organizată de Comitetul național pentru apărarea păcii din R. P. Romîină și de Uniunea Scriitorilor. Costache Antoniu, artist al poporului, membru al Comitetului național pentru apărarea păcii, a rostit cuvîntul de deschidere, iar scriitorul Mihnea Gheorghiu a conferențiat despre opera și personalitatea lui Charles Dickens.

Miting pentru pace la New-York. — În ziua de 8 februarie a. c., a avut loc la New-York un miting pentru pace, dezarmare și libertăți cetățenești, la care au participat aproximativ 1000 de americani. Au luat cuvîntul mai mulți vorbitori care s-au pronunțat pentru pace, pentru dezarmare și pentru respectarea libertății cetățenești fără discriminări rasiale.

O importantă inițiativă pentru pace. — Ziarele din 13 februarie a. c., publică textul mesajului adresat de N. S. Hrușciov, Președintele Consiliului de Miniștri al U. R. S. S., președintelui S. U. A. J., Kennedy, și primului ministru al Marii Britanii, H. Macmillan. După cum se știe, cea de a 16-a sesiune a Adunării Generale a O. N. U., a încredințat Comitetului celor 18 state, rezolvarea problemei dezarmării generale și totale. În dorința ca acest comitet să corespundă scopului pentru care a fost creat, N. S. Hrușciov, Președintele Consiliului de Miniștri al U. R. S. S. propune în mesajul amintit mai sus ca lucrările Comitetului care vor avea loc, la 14 martie a. c., la Geneva, să înceapă la nivel înalt. Arătînd motivele care pledează pentru participarea șefilor guvernelor celor 18 state, la lucrările acestui comitet, N. S. Hrușciov declară în mesajul său următoarele: „Firește că nu putem conta că șefii guvernelor vor reuși de îndată să desfășoare la Geneva o asemenea activitate încît nu va rămîne decît să se semneze tratatul cu privire la dezarmarea generală și totală. Dar dacă în urma eforturilor lor, se va da o orientare justă tratatelor următoare și se va schița cuprinsul tratatului cu privire la dezarmarea generală și totală, chiar și acesta va fi un progres uriaș pe care îl așteaptă de mult popoarele. Credem că merită, merită foarte mult să se facă o asemenea încercare, care în caz de reușită, lucru pe care îl speră în mod sincer guvernul sovietic, promite să producă o cotitură în relațiile internaționale și să apropie omenirea de realizarea visului ei secular de pace“.

În slujba păcii. — În seara zilei de 15 februarie a. c., și-a încheiat lucrările cea de a 2-a conferință a scriitorilor din țările Asiei și Africii. În „Chemarea“ adoptată cu acest prilej se spune: „Noi scriitorii din Asia și Africa, chemăm pe fiecare scriitor care are încredere în misiunea sa, să lupte cu toate forțele împotriva colonialismului și imperialismului, pentru eliberarea națională, pentru democrație și pace, împotriva pericolului unui război nuclear“.

Să facem din anul 1962 anul păcii! — Sub această lozincă uriașă s-a desfășurat la Milano, duminică, 18 februarie a. c., o mare demonstrație pentru pace a poporului italian. la care au participat peste 30.000 de oameni ai muncii. Numeroșii vorbitori au subliniat hotărârea poporului italian de a lupta în mod activ pentru pace și pentru coexistență pașnică.

Interviu pentru pace. — Prof. J. D. Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, a acordat un interviu ziarului Știința din 9 martie a. c., în legătură cu lucrările Comitetului celor 18 țări pentru dezarmare, care va începe la 14 martie, la Geneva. Răspunzând la mai multe întrebări privitoare la problema dezarmării generale, Prof. J. D. Bernal arată că „Anul acesta, toate mișcările de luptă pentru pace se concentrează pentru a obține dezarmarea, încetarea cursei înarmărilor și încetarea experiențelor atomice!“ Referindu-se la Congresul pentru dezarmare generală și pace, convocat în luna iulie la Moscova, de Consiliul Mondial al Păcii, Prof. J. D. Bernal a declarat: „Așteptăm ca acest Congres să constituie o adunare la care diferitele mișcări pentru dezarmare să poată ajunge la o înțelegere reciprocă și să pornească la o acțiune și mai viguroasă. În timp ce vom duce campania pentru succesul acestui Congres, vom face tot ce ne stă în putință, în numele voinței de pace a popoarelor, în vederea reușitei conferinței pentru dezarmare a celor 18 țări.“

Pentru pace în Balcani. — Între 10—13 martie a. c., a avut loc cea de a doua consfătuire a reprezentanților Comitetelor de colaborare balcanică, în capitala R. P. Bulgariei, Sofia. Discuțiile s-au purtat sub semnul prieteniei și al înțelegerii reciproce. Cu acest prilej a fost adoptat un comunicat în care se afirmă atașamentul față de principiul coexistenței pașnice „atât pe scara mondială cât și în regiunea Balcanilor“. Comunicatul subliniază „importanța deosebită pe care o reprezintă pentru asigurarea păcii în întreaga lume, înfăptuirea dezarmării generale și totale“, exprimând „urări de succes deplin conferinței pentru dezarmare care își începe lucrările la Geneva în ziua de 14 martie 1962“. De asemenea, în încheiere, comunicatul arată că „Mișcarea noastră a hotărât să depună toate eforturile pentru a traduce în viață propunerile care corespund acestui scop. Înăfptuirea coexistenței și colaborării pașnice între țările din Balcani ar crea condițiile cele mai favorabile pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, într-o zonă denuclearizată, într-o zonă a progresului pentru toate popoarele din Balcani“. Totodată s-a stabilit cu următoarea Consfătuire a comitetelor de colaborare balcanică să aibă loc la București în anul 1963.

Ziua dezarmării. — Consiliul Păcii din India a organizat, pe întreaga țară, la 12 martie, Ziua dezarmării. Cu acest prilej au avut loc numeroase mitinguri. La Delhi, Rameșvari Nehru, laureat al Premiului Internațional „Pentru întărirea

păcii între popoare", luind cuvîntul la miting a declarat: „Toate popoarele doresc pace. Trebuie să se pună capăt cursei înarmărilor, trebuie interzise războaiele“. A fost adoptată o rezoluție în care se arată că poporul indian dorește ca acordul cu privire la dezarmarea generală, totală și controlată, să fie realizat în termenul cel mai scurt. De asemenea, rezoluția susține Congresul mondial pentru dezarmare generală și pace, de la Moscova, ce va avea loc în luna iulie a. c.

Pentru dezarmarea generală și totală. — La 14 martie a. c. s-a deschis la Geneva, în Palatul Națiunilor, lucrările Comitetului celor 18 state pentru dezarmare. Cu acest prilej corespondentul ziarului „Izvestia“ scria că „Fără îndoială rezolvarea problemei dezarmării necesită o muncă mare și intensă. Se înșeală însă acei care socotesc că este o muncă lipsită de roade. În prezent principalul este să luptăm ca tratativele de la Geneva să dea rezultate. Uniunea Sovietică se pronunță pentru folosirea deplină a posibilităților de care dispun ministrii de externe care pot juca un rol pozitiv“.

Întreaga opinie mondială urmărește cu viu interes desfășurarea acestor tratative pentru încheierea unui acord cu privire la dezarmarea generală și totală.

Pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale. — La 15 martie a. c., A. A. Gromiko, ministrul Afacerilor Externe al U.R.S.S. a prezentat la Geneva, Comitetului celor 18 state, Planul sovietic de dezarmare generală și totală. „Dezarmarea generală și totală, la care Uniunea Sovietică îndeamnă cu consecvență, a declarat în cuvîntarea sa Dl. A. A. Gromiko va, întări baza coexistenței pașnice a statelor, o va face de nezdruccinat. Cu cît statele se vor angaja mai repede pe această cale, cu atît va veni mai degrabă ziua cînd nu va mai fi loc pentru războaie“.

Pentru întărirea păcii între popoare. — În seara zilei de 21 martie a. c., Dr. Fidel Castro Ruz, primul ministru al guvernului Cubei, luptător neobosit pentru pace, a fost distins cu Premiul Internațional Lenin „Pentru întărirea păcii între popoare“. Cu acest prilej Fidel Castro a rostit o cuvîntare spunînd printre altele: „...„Lupta pentru pace înseamnă, de asemenea, lupta pentru independența popoarelor, pentru eliberarea coloniilor, pentru dezvoltarea economică a țărilor celor mai înapoiate, pentru eliberarea popoarelor de sub exploatarea și dominația imperialismului. A lupta pentru pace, adică împotriva războiului și pentru dezarmare nu înseamnă a te situa pe o poziție pasivă, ci pe o poziție activă în interesele independenței și eliberării popoarelor. Lupta pentru pace este o luptă a tuturor popoarelor lumii“.

Apel pentru dezarmare și pace. — La Viena a avut loc întrîlnirea mondială a femeilor pentru dezarmare și pace. Lucrările s-au desfășurat între 23 și 25 martie a. c. Participantele la această întrîlnire au adoptat un apel adresat femeilor din lumea întreagă și un Memorandum către Conferința pentru dezarmare de la Geneva. Discuțiile au subliniat „năzuința femeilor de menținere a păcii și asigurare a unui viitor fericit copiilor“.

Sedința plenară a Comitetului Național pentru apărarea Păcii în R. P. Romîna. — Luni 9 aprilie a. c., a avut loc la București sedința plenară a Co-

mitetului Național pentru apărarea Păcii din R. P. Română, avind pe ordinea de zi pregătirile în vederea Congresului Mondial pentru dezarmare generală și pace, ce se va întruni la Moscova între 9 și 14 iulie a. c. Lucrările ședinței au fost deschise de Acad. Dr. N. Gh. Lupu, membru al Biroului Comitetului Național pentru apărarea păcii, după care Acad. M. Ralea a prezentat un raport pe mărimea cărui a luat cuvîntul numeroși vorbitori.

Din partea Bisericii Ortodoxe Romine a vorbit Inalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și Prea Sfințitul Valerian, Episcopul Oradiei, precum și alți reprezentanți ai Cultelor religioase creștine și necreștine din țara noastră.

Ședința plenară a adoptat o hotărîre prin care se exprimă azeziunea și sprijinul față de convocarea Congresului Mondial pentru dezarmare generală și pace de la Moscova și se convoacă la București, la 8 iunie, Adunarea reprezentanților mișcării pentru pace din R. P. Romină.

Acțiuni pentru dezarmare și pace. — Presa centrală din 25 aprilie a. c., ne relatează unele acțiuni pentru dezarmare și pace, care au avut loc în Olanda, R. F. Germană și Finlanda.

La 23 aprilie s-a încheiat „marșul păcii“ organizat de Comitetul olandez „Anul 1962 pentru pace“. Se semnalează în această zi o mare demonstrație și un miting la Amsterdam sub lozincile: „Pace“, „Pentru o Europă în care să nu existe arma atomică“ și „Război războiului“.

Tot în seara zilei de 23 aprilie s-au încheiat și în R. F. Germană marșurile pentru pace împotriva înarmării atomice, în orașele Dortmund, Hamburg, Frankfurt pe Main și München au avut loc mitinguri pentru pace.

De asemena, în Finlanda s-au desfășurat tradiționalele „Zile ale păcii,“ iar la Helsinki a avut loc o mare adunare sub lozincă: „Pentru dezarmare și prietenie între popoare“.

Marșul păcii de la Aldermaston. — Luni 23 aprilie a. c., după amiază, în Hyde Park, din Londra s-a încheiat, — cu un miting la care au participat între 120.000 și 150.000 de oameni, — marșul de la Aldermaston. Au luat cuvîntul, printre alții, filosoful Bertrand Russell, canonicul John Collins, conducătorul „Mișcării pentru dezarmarea nucleară“, precum și doi supraviețuitori japonezi ai bombardamentului de la Hiroșima.

Cel mai important aspect al marșului, relatează ziarele, este că „participanții reprezentau diferite opinii politice și credințe religioase, precum și diferite popoare. Cu toții erau uniți în împotrivirea lor față de isteria războiului atomic“.

Lupta pentru viață. — La 20 aprilie s-a format un marș al păcii, împotriva armei atomice, în Olanda, care a pornit din micul orașel Holbaek și a străbătut 60 km. pînă la Copenhaga. Marșul a luat sfîrșit printr-un miting măret, la care, unul dintre organizatorii acestui marș a declarat: „Principala lozincă a luptei noastre este lupta pentru viață, pentru dreptul omului de a trăi“.

Pablo Picasso și lupta pentru pace. — Ziarele din 3 mai 1962 redau declarația marelui pictor francez Pablo Picasso, făcută cu prilejul decernării

Premiului Internațional Lenin: „Pentru întărirea păcii între popoare“. „Faptul că mi s-a decernat premiul internațional, a spus ilustrul luptător pentru pace Picasso, demonstrează că activitatea noastră, a participanților la mișcarea partizanilor păcii, are însemnătate. Sînt foarte, foarte impresionat, foarte bucuros că mi s-a acordat această distincție“.

O mare a păcii și prietenii între popoare. — Intr-o cuvîntare ținută la Varna, cu prilejul vizitei făcute în Bulgaria și publicată în ziarele noastre din 18 mai a. c., N. S. Hrușciiov a spus următoarele: „Marea Neagră serverște de mult și bine pentru legături între Uniunea Sovietică, România și Bulgaria. De ce toate țările din bazinul Mării Negre să nu folosească din plin acest bun al naturii, să nu stabilească între ele legături economice, culturale și alte legături trainice și, prin aceasta, să înlătore starea de suspiciune și îngrijorare? Marea Neagră trebuie să fie o mare a păcii și prietenii între popoare“.

Adunarea reprezentanților mișcării pentru pace din țara noastră. — Vineri 8 iunie a. c., s-au deschis în Capitală, lucrările reprezentanților mișcării pentru pace din țara noastră. Au participat peste 800 de delegați și invitați din toată țara, printre care și reprezentanți ai cultelor religioase. Lucrările Adunării au fost deschise de Acad. Horia Hulubei, vicepreședintele Comitetului Național pentru apărarea Păcii și membru în Consiliul Mondial al Păcii. A fost aprobată apoi următoarea ordine de zi: 1) Expunerea „Lupta pentru apărarea păcii, pentru dezarmare generală și totală — sarcină centrală a timpului nostru“; 2) Alegerea Comitetului Național pentru apărarea Păcii din R. P. Romîna; 3) Alegerea delegației care va participa la Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace. Expunerea amintită la primul punct de pe ordinea de zi a fost susținută de Acad. Mihail Ralea, vicepreședinte al Comitetului Național pentru apărarea Păcii, membru al Biroului Consiliului Mondial al Păcii. În continuare s-a ales o comisie de propuneri în vederea alegerii noului Comitet Național pentru apărarea Păcii, precum și a delegației care va participa la Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace de la Moscova. La discuții au participat numeroși vorbitori. Din partea Bisericii Ortodoxe Romîne a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a spus printre altele: „Prezența Bisericii Ortodoxe Romîne alături de întregul nostru popor și alături de toate popoarele iubitoare de pace, în acțiunile hotărîte ale Mișcării Mondiale pentru apărarea Păcii, precum și aportul pe care ea l-a adus în aceste acțiuni nobile, sînt cunoscute și ele s-au bucurat de înalta prețuire a conducătorilor Republicii Populare Romîne și a poporului nostru. Ca și alte Biserici Ortodoxe din lume, Biserica noastră este conștientă de faptul că nici o Biserică creștină — mai mult chiar: nici o religie de pe pămînt — nu poate alege altă cale, decît calea slujirii păcii, dragostei și înțelegerii dintre oameni. Mergînd cu hotărîre pe această cale, Biserica Ortodoxă Romînă a slujit cauza sfîntă a păcii și pe plan extern în toate împrejurările. În acest sens, țin să amintesc Adunării reprezentanților mișcării pentru pace că, în urmă cu cîteva zile, în cadrul convorbirilor pe care le-am avut la București cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, am discutat amănunțit îndatoririle și perspectivele Bisericilor noastre față de îngrijorătoarea situație internațională actuală, tocmai în spiritul răspunderii noastre de creștini pentru soarta lumii și a oamenilor“.

„Conștientă de răspunderea ce-i revine, Biserica Ortodoxă Română nu va înceta să sprijine și în viitor toate acțiunile menite să înlăture amenințările ce planează în prezent asupra lumii, să elimine din viața omenirii războaiele, cu întregul lor cortegiu de suferințe și distrugeri de bunuri materiale și spirituale, să asigure tuturor popoarelor o pace reală, în care să domnească înaltele idealuri morale de dragoste, libertate, dreptate și frăție“.

În încheierea cuvîntării Sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus următoarele: „Rog pe solii Mișcării pentru pace din Republica Populară Română, care va duce în marele sobor al păcii ce se va ține la Moscova, mesajul voinței de pace a poporului nostru, să nu uite a aminti acolo că Biserica Ortodoxă Română este alături de întregul popor român în lupta sa hotărîită pentru dezarmare, pentru pace și înțelegere între popoare. Să dea glas și convingerii noastre neustrămutate că forțele păcii vor triumfa asupra forțelor războiului“.

După ce s-au terminat discuțiile, Adunarea a ales, în unanimitate, Comitetul Național pentru apărarea Păcii din R. P. Română, compus din 170 membri, și delegația care va reprezenta Mișcarea pentru pace din țara noastră la Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace. Noul președinte al Comitetului a fost ales Acad. Mihail Ralea. A fost aprobată moțiunea Adunării reprezentanților Mișcării pentru pace din R. P. Română, după care, într-o atmosferă de entuziasm, participanții la Adunare au adoptat o scrisoare adresată Președintelui Consiliului de Stat al R. P. Române, Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Cuvîntarea de închidere a lucrărilor Adunării a fost rostită de acad. Mihail Ralea.

Apel pentru pace. — John Bernal, Președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, a publicat la 8 iunie a. c., în ziarul „New-York Times“, un apel prin care îndeamnă pe americani să sprijine și să participe la Congresul Mondial de la Moscova pentru dezarmare generală și pace. „Dinamismul și activitatea multilaterală desfășurată anul trecut de grupurile de partizani ai păcii din S.U.A., se spune în apelul lansat de John Bernal, provoacă entuziasm și admirație în întreaga lume. O discuție mondială pe tema păcii nu poate fi deplină fără participarea poporului american“.

Adunarea internațională pentru dezarmare nucleară. — În ziua de 21 iunie a. c., s-a deschis la Accra, capitala Ghanei, Adunarea internațională „O lume fără bombe“. Deschizînd această Adunare Kwame Nkrumah, Președintele Republicii Ghana, a cerut „să se inițieze o campanie activă pentru trezirea conștiinței tuturor popoarelor în vederea interzicerii experiențelor atomice, eliminării armelor de distrugere în masă și reducerii armelor convenționale“.

De asemenea Kkrumah a propus „crearea unei Africi dezangajate și a cerut totodată elaborarea unui cod de morală internațională“.

Miting al prieteniei și al păcii. — Duminică, 24 iunie a. c., la București, a avut loc un mare miting cu prilejul vizitei de prietenie făcută în țara noastră de către delegația de partid și guvernamentală a Uniunii Sovietice. Luînd cuvîntul la acest miting N. S. Hrușciiov, Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., a spus printre altele: „Țările socialiste din Peninsula Balcanică sînt

militante active pentru pace nu numai în Balcani, ci și în întreaga lume. O contribuție importantă la lupta pentru consolidarea păcii o aduce Republica Populară Română. Poporul, partidul și guvernul ei desfășoară o luptă activă pentru preîntâmpinarea unui nou război mondial, pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării internaționale, depun eforturi sincere în vederea statornicirii și menținerii relațiilor de prietenie cu toate statele lumii. Expri-mînd voința poporului muncitor, guvernul Republicii Populare Romîne milit-tează cu hotărîre pentru crearea în Balcani și în regiunea Adriaticei a unei zone libere de arma atomică. Aflindu-ne aici, a spus în continuare N. S. Hrușciiov în minunata dumneavoastră țară, vedem cum trăiește harnicul popor român, care sînt aspirațiile sale. El, ca și toate popoarele socialiste, vrea ca pretutindeni în Balcani, nu numai într-o parte a Mării Negre, ci pe toate țăr-murile sale să existe relații de pace și prietenie între state.

Demonstrație pentru pace la Washington.— În fața Casei Albe, la 25 iunie a. c., a avut loc o demonstrație pentru pace, împotriva războiului, a cursei înarmărilor și a experimentării armei nucleare. După cum scriu ziarele peste 300 de participanți — fermieri, profesori, preoți, studenți, elevi și oameni de afaceri din 17 state ale țării au manifestat în fața reședinței Președintelui Statelor Unite cu lozincile: „Spunem nu războiului!“, „Să se pună capăt ex-periențelor nucleare!“, „Să transformăm săbiile în pluguri“, „Să cultivăm prie-tenia, nu să construim adăposturi!“.

Participanții au demonstrat și în fața Departamentului de Stat al S.U.A., unde s-au întîlnit cu reprezentanți oficiali ai Casei Albe și ai Departamentului de Stat, cu membri ai Comisiei pentru Afacerile Externe și ai Comisiei pentru problemele forțelor armate ale Senatului și Camerei reprezentanților, decla-rîndu-le, „că poporul american încearcă o neliniște profundă în legătură cu actuala linie a politicii externe și militare a guvernului Statelor Unite“.

Pregătiri pentru Congresul mondial de la Moscova.— În întîmpinarea marelui Congres pentru dezarmare generală și pace de la Moscova, se fac pregătiri intense în lumea întreagă. Ziarele din ultimele zile ale lunii iunie ne vestesc de pe acum că peste 2000 de reprezentanți din 117 țări și-au anunțat sosirea la acest forum internațional al păcii, al dezarmării generale și al prie-teniei între toate popoarele lumii. Ziarul „Delhi Times“ scrie că Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace, care se va deschide la 9 iulie la Moscova, va fi „cea mai mare adunare internațională care va discuta căile și mijloacele de asigurare a păcii în întreaga lume. Moscova este locul cel mai potrivit pentru organizarea Congresului, deoarece acest oraș și guvernul de acolo au devenit o forță puternică în lupta pentru dezarmare și pace“.

*

Incheind spiciurile noastre din presă privitoare la acțiunile desfășurate în slujba păcii din prima jumătate a anului în curs, observăm că toate acestea converg spre Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace de la Moscova, care va avea loc la 9 iulie, despre lucrările și rezultatele cărui vom informa pe cititorii revistei noastre, pe larg, în partea a II-a a acestei cronici închinată păcii și dezarmării generale.

REDACTIA

ARTICOLE ȘI STUDII

SCURTĂ EXPUNERE A INVAȚĂTURII DOGMATICE A BISERICII CATOLICE *

PROLEGOMENA

Însemnătatea și izvoarele dogmelor ortodoxe

Învățătura dogmatică a Bisericii ortodoxe catolice ** este identică cu aceea a Bisericii vechi, celei uneia și nedespărțite și a rămas păstrată de-a lungul veacurilor, întregă și nefalsificată, în Ortodoxie¹. Este de la sine înțeles că, după separarea bisericească din veacurile XI și XVI, Biserica ortodoxă catolică a supus de fiecare dată dezvoltările dogmatice care au avut loc în catolicismul roman și în protestantism unor considerații critice. Ea și-a prelucrat și și-a dezvoltat în formă negativă sau pozitivă, față de acele dezvoltări, propriile ei dogme ortodoxe, atât cit i-au îngăduit-o cunoșcutele evenimente și vicisitudini istorice prin care a trecut. Statornicia ei neînduplecată în credințele dogmatice trasme din vechime se explică prin faptul de netăgăduit că Biserica ortodoxă catolică este continuatoarea Bisericii vechi, sau și mai exact, este una și identică cu ea. Cît privește Biserica veche, aceasta a fost întemeiată de Cuvîntul lui Dumnezeu, a fost întărită și răspîdită în lume de Sfinții Apostoli și a fost organizată și acoperită de glorie de cele șapte sinoade ecumenice, de sinoadele locale și de marii Părinți. Pentru aceasta Biserica ortodoxă mărturisește cu dreptate că «ea a păstrat nevătămată învățătura dogmatică a Apostolilor pînă în prezent» și tot așa și învățătura vechilor Părinți, mai ales a celor

* IOANNIS KARMIRIS, Profesor an der Universität Athen, *Abriss der Dogmatischen Lehre der Orthodoxen Katholischen Kirche, Sonderdruck aus: Die Kirchen der Welt, Bd. 1, 1 Theil: Die Orthodoxe Kirche in griechischer Sicht, Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart, 1959.*

** Prin «Biserica ortodoxă catolică» autorul înțelege aici Biserica ortodoxă de Răsărit. (n. tr.).

1. Pentru aceasta, în cele ce urmează, ne vom strădui să o fundăm, cu preferință, pe numeroasele dovezi din scrierile vechilor Părinți bisericești.

de la Niceea «a căror mărturisire de credință ea o păstrează neștirbită, ca pe o moștenire părintească»².

Învățătura dogmatică ortodoxă are ca izvor și temelie Descoperirea dumnezeiască, care este cuprinsă în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție și care, în chip deosebit, a fost formulată de cele șapte sinoade ecumenice și de cele locale, confirmate de cele dintii. Considerată în părțile ei, învățătura este purtată de credința comună și de conștiința Bisericii și este transmisă prin aceasta, neîncetat, ortodocșilor din toate timpurile. Ea este cuprinsă în diferitele texte dogmatico-simbolice și în scrierile sfinților Părinți. Pentru aceasta și dogmele ortodoxe, care constituie învățătura, sînt definite ca adevăruri descoperite de Dumnezeu și pentru aceasta ele au valabilitate dumnezeiască absolută, veșnică și obligatorie pentru toți credincioșii. Aceste adevăruri, care sînt cuprinse în Sfânta Scriptură și care sînt mai mult sau mai puțin dezvoltate teologic în Sfânta Tradiție, au fost crezute încă din vechime de Biserică. O parte din ele au fost definite și formulate de Biserică în mod sinodal, dar o parte au fost propăduite în fapt, fără încetare și recunoscute de conștiința comună a pleromei (totalității credincioșilor). Pentru aceasta dogmele ortodoxe care izvorăsc din Sfânta Scriptură și din Sfânta Tradiție pot fi caracterizate ca cristalizare și expresie a credinței comune și a conștiinței catolice a totalității (pleromei), sau a Trupului Bisericii din toate veacurile, adică a clerului și a credincioșilor. Totalitatea este considerată, în Ortodoxie, ca purtătoarea și păzitoarea credinței dogmatice³, iar sinoadele ecumenice sînt considerate ca organul, gura și glasul Bisericii, de care această totalitate se folosește în scopul formulării autentice, oficiale și infailibile a credinței comune a pleromei bisericesti, prin inspirația Duhului Sfânt.

Din cele spuse mai sus urmează că, pe de o parte, dogmele ortodoxe, în sensul larg și real al cuvîntului, sînt toate adevărurile teoretice de credință descoperite de Dumnezeu. Ele sînt învățate de Sfânta Scriptură și de Sfânta Tradiție și sînt vestite din vechime și pînă în prezent de Biserică, fiind crezute și trăite de pleroma bisericască. Pe de altă parte, însă, în sens teologic, restrîns și special, ele sînt adevărurile învățate de Sfânta Scriptură și de Sfânta Tradiție, care au fost definite și formulate în chip oficial de cele șapte sinoade ecumenice. Se înțelege de la sine că atît cele dintii, cît și cele din urmă sînt adevăruri obligatorii în același chip pentru toți credincioșii, deoarece ele sînt absolut necesare pentru mîntuirea lor. În consecință, formularea lor de către sinodul ecumenic nu

2. Theodoret al Cyrului, *Epist. 89* M. P. G. 83 col. 1284. Astăzi este recunoscut chiar și de eterodocși că «the Orthodox Faith, that faith to which the Orthodox Fathers bear witness and of which the Orthodox Church is the abiding custodian, is the Christian Faith in its true and essential form, to which we all aspire by which we are all judged», din care pricină se ia poziție serioasă față de problema ecumenică «as the problem of bringing back the West to a sound mind and a healthy life, and that means Orthodoxy» (H. A. Hodges, *Anglicanism and Orthodoxy. A study in dialectical Churchmanship*, London 1955, p. 46-47).

3. Vezi «Învățătura patriarhilor ortodocși ai Răsăritului», care se referă la aceasta, la Joh. Karmiris, *Documentele dogmatice și simbolice ale Bisericii ortodoxe catolice* (în grecește), Atena, 1953, vol. II, p. 920.

constituie un caracter esențial sau un indiciu al lor, ci ceva exterior, care a luat naștere în istorie și datorită diferitelor împrejurări. Multe dintre aceste adevăruri, atunci când condițiile o cer, pot să fie împlinite din învățătura dogmatică a Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, aceste două izvoare de credință ortodoxe. Acesta este semnul distinctiv, esențial și indispensabil al oricărei dogme ortodoxe. Mai ales pentru epoca veche — cele trei veacuri dinainte de convocarea sinoadelor ecumenice — lucrul acesta se potrivește într-un chip absolut. De-a lungul acestei perioade de timp, toate adevărurile de credință descoperite au fost desemnate, fără nici o îndoială, ca dogme, chiar și acelea care se refereau la dogma trinitară și hristologică. Ele valora, ca atare, astfel, chiar și mai înainte de formularea lor oficială, care s-a făcut la sinoadele ecumenice. Lucrul acesta este confirmat, de exemplu, de Sf. Ignatie al Antiohiei, atunci când îndeamnă pe magnezieni: «Străduiți-vă să rămâneți tari în dogmele Domnului și ale Apostolilor»⁴, și tot așa de Origen, când vorbește despre «dogmele aducătoare de mântuire»⁵ ale creștinismului și lămurește: «secundum dogma nostrum, id est secundum Ecclesiae fidem»⁶. Mai departe, lucrul acesta îl confirmă și epoca ce urmează după aceasta: vechile sinoadे ecumenice au fost convocate la aproape trei veacuri după ce dogmele descoperite și propovăduite și-au luat începutul lor; dar pentru formularea dogmelor au dat prilej motive cu totul externe și împrejurări întimplătoare. Apoi, definirea dogmatică de către sinoadele ecumenice s-a făcut numai pînă în veacul al VIII-lea; dar ea a cuprins numai dogma trinitară și hristologică și adevărurile care decurg din acestea. De aici se poate înțelege ușor că Biserica nu se putea mulțumi numai cu puținele adevăruri dogmatice formulate mai tîrziu de cele șapte sinoadе ecumenice, ci că și celelalte adevăruri teoretice de credință, care erau învățate de Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și care erau puse înainte credincioșilor de către Biserică, spre a fi împărtășite, erau în vigoare ca dogme, în chip învederat. Printre acestea erau învățătura despre Biserică, despre Taine, despre Harul dumnezeiesc, despre justificare etc. Acestea au pînă astăzi valoare de dogme, chiar dacă ele nu au dat prilejul ca să fie formulate în chip oficial de vreun sinod ecumenic; căci Biserica ortodoxă învățătoare, păzitoare și interpreta Descoperirii dumnezeiești formulează conținutul credinței ca dogme, în două chipuri: pe de o parte prin propovăduirea continuă a adevărilor dumnezeiești adresată credincioșilor, iar pe de altă parte, prin proclamarea sinodală oficială a unei părți din aceste adevăruri. Altfel vreme cît lucrul acesta din urmă nu se poate întimpla — în Biserica ortodoxă de Răsărit, din cauza diferitelor motive istorice, iar nu organice, din veacul al VIII-lea pînă în prezent nu s-a mai întrunit nici un sinod ecumenic — este de la sine înțeles că, în afară de dogmele formulate la sinoadе, au valoare de dogme și adevărurile mîntuitoare purtate de credința comună și de conștiința catolică

4. Ignatius al Antiohiei, *Magn.* 13, 1, M. P. G. 5, col. 672.

5. Origenes, *De principiis* IV, 1, 1. 2. *Ci. Contr. Cels.* III, 76. M. P. G. 11. col. 344, 1020.

6. Origenes, *De princ.* I, 7, 1. *Ci. Contr. Cels.* II, 4 M. P. G. 11. col. 171-180.

a pleromei bisericești, care sînt propovăduite neîncetat, în toate timpurile, în mod autoritativ de Biserica cea infailibilă, fiind ridicate în practică, în mod oarecum tacit, la rangul de dogme⁷. Căci în amîndouă cazurile aceeași Biserică infailibilă interpretează și definește, cu autoritate, dogmele, în timp ce ea se folosește de infailibilitatea ei și este condusă de Duhul Sfînt care locuiește în ea. Și, mai departe, ea le păzește nevătămate și neschimbate și le transmite fără noi adaosuri și nealterate de la o generație ortodoxă la alta.

În ce privește infailibilitatea Bisericii, amintită mai sus, este nevoie să lămurim de la început că Biserica este infailibilă ca totalitate, ca pleromă, care constă din toți credincioșii, clerici și laici ortodocși. Ca organ al infailibilității ea se folosește numai de sinodul ecumenic, care singurul are dreptul a formula dogmele în chip infailibil, iar conducerii supreme și autorității acestuia toți trebuie să se supună. Printre aceștia se înțeleg și patriarhii, papii și ceilalți ierarhi, după cum și Apostolii toți, împreună cu Petru s-au supus sinodului apostolic. Așadar, în Ortodoxie, totalitatea, pleroma sau Trupul Bisericii este purtătorul infailibilității, în timp ce sinodul ecumenic servește ca organ și oarecum ca gură a Bisericii. La sinodul ecumenic pleroma bisericească este reprezentată prin episcopii săi, care definesc dogmele sub inspirația Duhului Sfînt⁸. «În consecință, Biserica este infailibilă nu numai atunci cînd se întrunește în sinoade ecumenice, ci și independent de sinoade, ca totalitate, în așa fel că din infailibilitatea Bisericii, ca totalitate, urmează infailibilitatea sinoadelor ecumenice, iar nu invers, din infailibilitatea sinoadelor ecumenice infailibilitatea Bisericii»⁹. Este de observat că nici pleroma bisericească, nici cele două mari părți ale ei, clericii și laicii fiecare luați în parte și nici, ceea ce ar fi și mai rău, o singură persoană, un episcop, un patriarh sau un papă nu poate să dogmatizeze în chip autoritativ, deoarece lucrul acesta, după cum am spus, constituie unicul și exclusivul drept și unica și exclusivă operă a sinodului ecumenic și a episcopilor care participă la el. Aceștia reprezintă pleroma și credința ei, în timp ce sînt obligați să exprime și să interpreteze în chip credincios și exact această credință comună și cato-

7. În consecință trebuie respinsă orice părere înfățișată de teologii care nu cunosc sau interpretează greșit ceea ce s-a păstrat în Ortodoxie și care, ca urmare, încearcă să restrîngă dogmele ortodoxe numai la ceea ce s-a hotărît de cele șapte vechi sinoade ecumenice, sau să le deosebească în dogme principale și de al doilea rang, esențiale și neesențiale, mari și mici; căci toate dogmele ortodoxe sînt ca «dogme ale lui Dumnezeu», fără deosebire de aceeași valoare și de același rang: «A păcătui în dogme mari sau mici, este același lucru; prin amîndouă chipurile legea lui Dumnezeu este anulată» (Tarasios al Constantinopolului, în *Actele celui de al VII-lea sinod ecumenic*, la J. Harduin, *Acta Conciliorum* IV, 60). Vezi și lămurirea făcută de delegația ortodoxă la cea de a II-a Adunare Generală a Consiliului Mondial al Bisericilor de la Evanston, 1954, în «Ekklesia» 31 (1954), 366. Cf. și P. Bratsiotis, *La signification du dogme dans la Théologie orthodoxe*, în «1054-1954, L'Eglise tu les Eglises». Edition de Chevetogne tom. II (1955) p. 197-206, unde se găsește și mărturiile altor teologi ortodocși.

8. Ca atare, susținerea lui W. Niesels că «die Orthodoxe Christenheit kein unfehlbares Lehramt kennt», nu este exactă. Vezi «Das Evangelium und die Kirchen», Neukirchen 1935, p. 105.

9. K. Diovouniotis, *Învățătura Bisericii greco-ortodoxe de Răsărit*, în «Ekklesia» 10 (1939), 56.

lică — conștiința Bisericii ca un tot, așa cum ea izvorăște din Sfânta Scriptură și cum se exprimă în întreaga viață religioasă și mai ales liturgică a pleromei bisericești și prin excelență în Tradiția dogmatică scrisă a Bisericii. În felul acesta formulează sinoadele ecumenice în hotărâri dogmatice credința pleromei bisericești transmisă din vechime până în prezent, iar pleroma, de partea sa, după acceptarea acestei dogmatizări îi acordă ecumenicitatea. Ecumenicitatea depinde așadar de acordul unanim și unitatea întregului Trup al Bisericii, care se întemeiază pe unanimitate și dragoste, de «consensus Ecclesiae» al tuturor timpurilor, în care caz, însă, recunoașterea aceasta trebuie socotită numai ca un indiciu și o mărturie, ca un semn al infailibilității a ceea ce a fost dogmatizat în chip sinodal. În aceasta și prin aceasta ținem noi ortodocșii strâns de «*Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est*», urmînd «*universalitas*» și «*consensus*» ale tuturor și prin acestea și «*antiquitas*», ca să repetăm cuvintele lui Vincențiu de Lerin¹⁰. Trebuie, însă, de asemenea să notăm că dezvoltarea și formularea dogmelor prin sinoadele ecumenice are loc în sensul unei schimbări exclusiv externe a formei adevărilor dumnezeiești, cu alte cuvinte ea trebuie socotită ca o simplă adăugare, explicare și formulare a acestora. Astfel, prin sinoadele ecumenice nu se crează dogme noi, ci dogmele, care după natura lor sînt neschimbabile, sînt din nou formulate. Dogmele sînt, adică, adevărul dumnezeiesc descoperit în Iisus Hristos. Și adevărul acesta este tocmai aceeași Descoperire a lui Dumnezeu față de oameni, care a culminat în întruparea Fiului și Cuvîntului Său, găsindu-și în ea desăvîrșirea și din timpul acela a rămas încontinuu neschimbat. Prin sinoade și prin Părinți și de-a dreptul prin Biserică se năzuiește o mai deplină înțelegere și un progres în cunoștința dogmelor din partea credincioșilor, ceea ce nu înseamnă cîtuși de puțin un progres sau o schimbare a dogmelor înseși; căci nu adevărul în sine, ci cunoștința oamenilor cu privire la adevăr merge înainte. Ca urmare dogmele dezvoltate și formulate de sinoade își schimbă numai forma lor exterioară, în timp ce în ceea ce privește simburile lor intern, ființa și conținutul lor, ele rămîn totdeauna aceleași neschimbate.

Astfel păstrează așadar Biserica, ca infailibilă și ca «stîlp și întărire a adevărului»¹¹ nevătămată și neschimbată comoara de credință predată de Domnul și de Apostoli, «bunul încredințat»¹²; ea învață și interpretează adevărurile dumnezeiești — tocmai acel bun încredințat —, inspirată de Duhul Sfînt care «locuiește în ea» și o conduce în tot adevărul și în aceasta ea se bazează încontinuu pe Sfînta Scriptură și pe Sfînta Tradiție, Scriptura și Tradiția sînt așadar cele două izvoare de aceeași valoare, de același rang și de aceeași putere pentru adevărurile dogmatice, iar cu aceasta se confirmă identitatea învățăturii bisericești biblice cu

10. *Commonitorium prim.* 2, Migne P. L. 50, 640 Cf. «auch eine von einem Konzil formulierte Lehre ist erst dann Dogma, wenn sie von der ökumenischen Kirche als solches angenommen ist», căci «das entscheidende ist der consensus Ecclesiae», Mitropolit Seraphim, *Die Ostkirche*, Stuttgart 1950, p. 33).

11. I. Tim. 3, 15.

12. II Tim. 1, 14.

aceea care se sprijină pe Tradiția apostolică; deoarece Cuvîntul lui Dumnezeu a fost transmis Bisericii într-un chip dubiu; în scris și oral, ca Scriptură Sfântă și Tradiție Sfântă. «Amîndouă au pentru evlavie aceeași valoare», întrucît «o parte din dogmele și propovăduirile păstrate în Biserică noi le avem din învățătura cea scrisă, iar altă parte am primit-o din Tradiția Apostolilor în chip tainic», așa cum învăța Vasile cel Mare¹³; «căci nu totul poate fi luat din Scriptura dumnezeiască; unele le-au transmis Sfinții Apostoli în scrieri, iar altele în Tradiție»¹⁴. Tradiția apostolică, în raport cu Sfînta Scriptură, are prin urmare nu numai un caracter interpretativ, ci și unul completativ și întregitor¹⁵. Concepția aceasta nu împrutează cu nimic valabilitatea și valoarea Sfîntei Scripturi ca cea dintîi izvor al dogmelor creștine. Lucrul acesta l-a accentuat Biserica ortodoxă catolică întotdeauna și îl accentuează continuu din nou, în timp ce ea acceptă Sfînta Scriptură ca cea dintîi punere în scris a Tradiției care vine de la Apostoli. Sfînta Scriptură poartă pentru totdeauna sigiliul și semnul de neșters al inspirației dumnezeiești, ea este în afară de orice schimbare și falsificare. Apostolii ne-au transmis tîrziu, prin cărțile Noului Testament, de fapt numai o parte mică din Descoperirea supranaturală care s-a făcut lor, în scris, în timp ce pe aceasta au transmis-o în întregime, încă de la început, pe cale orală, Bisericii. Aceasta, Sfînta Predanie (Tradiție). Din aceste motive Sfînta Tradiție este mai veche și mai bogată decît Sfînta Scriptură, care a fost alcătuită și desăvîrșită mai tîrziu, potrivit împrejurărilor și care, după cum am spus, cuprinde numai o mică parte din Descoperire. În consecință, pentru interpretarea și completarea ei Sfînta Scriptură are nevoie de lumina Sfîntei Tradiții și în chip cu totul deosebit de a Tradiției dogmatice autentice, care se întinde de la Apostoli, pînă la sinodul al VII-lea ecumenic. Pentru aceasta ortodocșii înțeleg «ca izvor al Cuvîntului, dumnezeiesc nu orice Tradiție, ci numai Tradiția dogmatică, care cuprinde învățăturile de credință ce sînt cuprinse numai în chip nelămurit în Scriptură și care servește în parte la completarea Scripturii și în parte la interpretarea învățăturilor care sînt cuprinse numai în genere și în chip nelămurit în ea»¹⁶. Dar este respinsă orice Tradiție dogmatică de origine mai tîrzie și al cărei început nu poate urca pînă la Apostoli, cu alte cuvinte, care nu este confirmată de izvoarele dogmatice autoritative ale Bisericii¹⁷. Trebuie să

13. *De Spiritu Sancto*, 27, 2. M. P. G. 32, col. 188. Joh. Karmiris, *op. cit.*, p. 234.

14. Ephiophanius, *Adv. haer.* 61, 6, M. P. G. 41, col. 1047. La fel au învățat Hrisostom (*La II Thess. hom.* 4, 2, M. P. G. 62, col. 488) și Moșifas (*Conf. Orth.* I, 4, la Joh. Karmiris, *op. cit.* II, 594), și tot așa și sinodul local întrunit la Ierusalim în anul 1672, care a condamnat învățătura eterodoxă al Mărturisirii lui Chiril Loukaris (Joh. Karmiris, *op. cit.* II, 704), cu Mărturisirea lui Dositheos 2 (*ibidem* p. 747).

15. Este demn de observat că caracterul întregitor al Sfîntei Tradiții este acceptat în afară de ortodocși și de romano-catolici, și de unii protestanți și mai ales de anglicani. Cf. Joh. Karmiris, *Ortodoxie și protestantism*, (în grecește) Atena 1937, p. 366 sq., 371 sq.

16. Ch. Androutsos, *Învățătura dogmatică a Bisericii ortodoxe de Răsărit* (în grecește) Atena 1907, p. 7.

17. Ca semn indispensabil al adevăratei și neschimbatei Tradiții dogmatice avem să accentuăm vechimea ei. Căci este lămurit că ea, ca izvor al dogmelor dumnezeiești,

adăugăm că păzitoarea canonică și interpretul autoritativ al Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții este Biserica cea condusă de Duhul Sfânt și ca atare infailibilă — prin ierarhii care se adună în sinoade ecumenice, așa cum am arătat mai sus — iar nu patriarhul vechii sau noii Rome, sau patriarhii și ierarhii izolați, sau, în fine persoanele izolate¹⁸. Mai departe, trebuie să spunem că toate cărțile Sfintei Scripturi sînt inspirate de Dumnezeu, dar inspirația lor trebuie socotită ca una ce redă bine înțelesul, iar nu ca una verbală și literală și cu atît mai puțin ca una naturală și morală. Cu toate cunoscutele deosebiri de păreri Biserica ortodoxă așează la un loc cu cărțile canonice și așa numitele cărți deuterocanonice ale Vechiului Testament; ea împărtășește numai vechea deosebire istorică între cărțile protocanonice și deuterocanonice. Dar această deosebire se înțelege mai mult ca o deosebire cronologică decît una esențială¹⁹. În fine trebuie să mai spunem că Biserica ortodoxă din vechime și pînă acum a îngăduit traducerea Sfintei Scripturi în limbile tuturor popoarelor ortodoxe, cum și citirea liberă și interpretarea ei de către orișicine, dar ea cere ca explicarea Scripturii să se facă pe baza interpretării ortodoxe tradiționale, căci «sînt unele lucruri» în Scriptură «greu de înțeles, pe care cei neînvățați și cei superficiali le răstălmăcesc ca și pe celelalte scripturi»²⁰.

Printre diferitele documente scrise ale Tradiției ortodoxe în care sînt cuprinse dogmele trebuie să fie deosebite în chip lămurit vechile simboale de acelea care se numesc în chip obișnuit cărțile sau textele simbolice mai noi. Pe de o parte Biserica ortodoxă catolică atribuie caracterul de simboale numai definițiilor dogmatice și hotărîrilor care se referă la credință ale celor șapte sinoade ecumenice ale vechii, uneia și nedespărțitei Biserici, ceea ce se potrivește în chip cu totul deosebit pentru simbolul niceo-constantinopolitan. Pe de altă parte ea recunoaște ca simple texte dogmatico-simbolice unele mărturisiri de credință, acte sinodale, enciclice și proclamații asemănătoare date de sinoade ortodoxe mai mici și de ierarhi, după schisma Bisericii romane din veacul al IX-lea. Acestea cuprind credința ortodoxă în întregime sau în parte; ele au un caracter parte pozitiv, dar de cele mai multe ori negativ în legătură cu luarea de atitudine comparativă sau polemică față de învățătura Bisericilor eterodoxe.

trebuie să se urce pînă în timpul în care dogmele creștine au fost descoperite de către Logosul lui Dumnezeu întrupat și au fost vestite de către grăitorii de Dumnezeu Apostoli, oare le-au primit direct de la El, sau prin Descoperirea Duhului Sfânt. Ea este așadar Tradiție apostolică și este, în continuare, adevărată de către sinoadele ecumenice și locale, ca și de învățătura unanimă a Părinților din trecut. În felul acesta, dogmele nu sînt gînduri sau produse ale rațiunii, ci «Dogme ale lui Dumnezeu», adică adevăruri dumnezeiești, care decurg din Descoperirea supranaturală; și pentru aceasta ele trebuie să se urce pînă la timpurile în care Descoperirea supranaturală a fost dată prin Domnul și prin Apostoli și în felul acesta împlinită și închisă» (Joh. Karmiris, *Noua dogmă a Bisericii romane despre Assumpția corporală a Maicii Domnului*, (grecește), în «Ekklesia» 28 (1951), 23, 24.

18. Cf. mai ales al 2-lea art. al Mărturisirii lui Dositheos, la Joh. Karmiris, *Documentele dogmatice și simbolice*, vol. II, p. 747.

19. Cf. Joh. Karmiris, *Ortodoxie și protestantism* (în grecește) p. 156.

20. II Petr. 3, 16.

Astfel, în sens vechi bisericesc sînt considerate ca simboale numai hotărîrile sau definițiile care se referă la credință, ale celor șapte sinoade ecumenice recunoscute de conștiința creștină catolică, acestea fiind singurele purtătoare, interprete și organe de exprimare a infailibilității Bisericii. Din aceste motive Biserica acordă numai hotărîrilor dogmatice aceeași valabilitate veșnică, aceeași absolută valoare și același caracter autoritativ, catolic și obligatoriu: ea consideră acestea ca cele mai de seamă mărturii scrise ale Sfintei Tradiții și ca îndreptarul canonic, autoritativ și inviolabil al credinței ortodoxe; căci prin ele vorbește și învață «una, sîntă, catolică și apostolică Biserică» infailibil. Ea folosește așadar numai definițiile dogmatice ecumenice ca izvor principal al învățăturii sale dogmatice, care este de aceeași valoare și de aceeași cinstire cu Sfînta Scriptură, deoarece cuprinde Sfînta Tradiție. Printre definițiile obligatorii ale celor șapte sinoade ecumenice trebuie socotite negreșit și hotărîrile Trullanului (691/92), deoarece ele întregesc sinoadele al cincilea și al șaselea ecumenice; același lucru este valabil și pentru vechile sinoade locale, care au fost ratificate de cele ecumenice. În chip asemănător Biserica ortodoxă catolică ar putea acorda caracterul de simbol, simbolului ei prin excelență, adică celui niceo-constantinopolitan²¹, iar într-un sens mai larg, în chip secundar și abuziv — din pricina originii lor neclare — și simbolului Apostolic întrebuițat în Biserica Apusului²², și celui Atanasian²³. În fine, trebuie adăugată aici și Sfînta Liturghie, care în legătură cu celălalt cult ortodox este o expresie plastică a credinței dogmatice ortodoxe²⁴ și aspectul extern adecvat al Bisericii ortodoxe, iar pe de altă parte scrierile vechilor, marilor Părinți, care dezvoltă dogmele ortodoxe. Acestea însă numai în măsura în care dovedesc consensul Părinților care, natural, trebuie înțeles în sens etic, iar nu matematic.

Firește că Biserica ortodoxă catolică, pe lângă ceea ce a fost dogmatizat la sinoadele ecumenice și care poartă caracterul de simbol, mai posedă și texte și cărți simbolice simple, de mai firziu (adică de după secolul al optulea alcătuite). Acestea nu sînt simboale nici în sensul propriu și vechi bisericesc și nici cărți simbolice, în sens romano-catolic sau protestant, ci simple scrieri ortodoxe dogmatico-simbolice nedesăvîrșite; ele dau expresie spiritului epocii în care au fost alcătuite și resping eterodoxiile celor două mari Biserici creștine ale Apusului, a Bisericii romano-catolice și a celei protestante. Nici unul dintre aceste texte nu a fost alcătuit sau receptat de vreun sinod ecumenic sau panortodox și nici nu dezvoltă întreaga învățătură ortodoxă în mod pozitiv, infailibil și desăvîrșit, după cum nici nu dau în toate expresie credinței comune și conștiinței catolice a întregii Biserici. Ca atare nici unul dintre textele

21. Mai pe larg despre aceasta vezi la Joh. Karmiris, *op. cit.* p. 53-99.

22. *Ibidem*, p. 35-52.

23. *Ibidem*, p. 100-109.

24. În felul acesta F. Heiler observă cu dreptate că «die Liturgie für die östliche Kirche in noch höherem Masse als für die lateinische das „gebelete Dogma“ darstellt. (*Urkirche und Ostkirche*, München 1937, p. 190).

acestea nu poate fi considerat ca simbol canonic sau ca o carte simbolică canonică a Bisericii Ortodoxe²⁵. Astfel stînd lucrurile, nu poate fi vorba de folosirea unor astfel de texte ca izvoare de prim rang ale învățaturii dogmatice ortodoxe; ele pot însă folosi numai ca izvoare relative, ajutătoare și de al doilea rang și numai dacă și în măsura în care ele se găsesc în acord cu învățătura Sfintei Scripturi și a vechii, adevăratei Tradiții ortodoxe, în care caz trebuie, totuși, să fim plin de atenție în chip deosebit cu privire la influențele eterodoxe chiar și cele mai mici exercitate asupra lor.²⁶

Ca texte ortodoxe simbolice am caracterizat pe următoarele, pe care le-am publicat în Colecția noastră amintită mai sus:

I. Photius, patriarhul Constantinopolului, Circulară «căt-re toate Scaunele episcopale ale Răsăritului» (866).

II. Michael Cerularius, patriarhul Constantinopolului, Scrisoarea I-a către Petru al Antiohiei (1054).

III. Actele sinodale ale sinoadelor din Constantinopol, de la 1341 și 1351 asupra isihasmului.

IV. Marcus Eugenicus al Efesului, Circulară «căt-re creștinii ortodocși care se găsesc pretutindeni pe pămînt și insule» (1440/41).

V. Gennadius Scholarius, patriarhul Constantinopolului, Mărturisirea de Credință (1455/56).

VI. Jeremias II, patriarhul Constantinopolului, Răspunsuri către teologii luterani de la Württemberg (1573/81).

VII. Metrophanes Kritopoulos, patriarhul Alexandriei, Mărturisirea de Credință (1625).

VIII. Actele sinodului de la Constantinopol din 1638.

IX. Actele sinoadelor de la Constantinopol și Iași din 1642.

X. Petrus Mogilas, mitropolitul Kievului, Confessio Orthodoxa (1642).

XI. Actele sinodului de la Constantinopol din 1672.

XII. Actele sinodului de la Ierusalim din 1672.

25. În felul acesta, textele acestea simbolice ortodoxe au mai mult o însemnătate teologică, științifică — și mai ales simbolico-istorică — deoarece în ele sînt respirate eterodoxiile celor două mari Biserici ale Apusului și este înfățișată în ele în mod sumar poziția Bisericii ortodoxe catolice potrivit că lor. De altă parte în ele se face încercarea de a dezvolta și de a defini învățătura ortodoxă, care nu a fost formulată în chip sinodal din partea vechii Biserici și mai ales acele învățături dogmatice care au fost interpretate greșit sau care au fost formulate pentru prima dată de către teologii eterodocși. Din acest punct de vedere ele sînt, în chip nelăgăduit, de cel mai mare interes ca documente istorice, în primul rînd pentru Teologia ortodoxă, dar și pentru Teologia creștină în genere ca și pentru Biserica și pentru istoria generală a dogmelor creștine.

26. Cf. Joh. Karmiris, *Cuvîntare despre influențele venite din afară asupra Teologiei ortodoxe* (în grecește), Atena 1938; *Influențe eterodoxe asupra Confesiunilor sec. al XVII-lea* (în grecește), Ierusalim 1948. Rămîne să amintim că, din faptul că textele despre care este vorba nu sînt, în sensul exact al cuvîntului, cărți simbolice ale Bisericii ortodoxe, nici după înțelegerea vechi creștină și nici după înțelegerea eterodoxă (romano-catolică și protestantă), urmează că descrierea și expunerea Bisericii ortodoxe catolice și înfățișarea învățaturii ei, nu se poate și nu trebuie să se mai bazeze pe acestea ca pe niște texte «canonice» (1). Din cauza aceasta mulți dintre teologii eterodocși vechi și actuali au greșit atunci cînd, în scrierile lor simbolice sau de alt fel au făcut încercarea să dea un tablou al Ortodoxiei numai după așa zisele cărți simbolice ortodoxe, dînd la iveală

XIII. Dositheos, patriarhul Ierusalimului, Mărturisirea Credenței (1672).

XIV. Actele sinodului de la Constantinopol din 1691.

XV. Răspunsurile patriarhilor ortodocși ai Răsăritului către anglicani (1716/25).

XVI. Circulara sinodului din Constantinopol din 1722 către ortodocșii din Antiohia.

XVII. Mărturisirea de Credență a sinodului de la Constantinopol din 1727.

XVIII. Circulara sinodului din Constantinopol din 1836 «Împotriva misionarilor protestanți».

XIX. Circulara sinodului din Constantinopol din 1838 «Împotriva înnoirilor latine».

XX. Răspunsurile patriarhilor ortodocși ai Răsăritului către Papa Pius IX (1848).

XXI. Răspunsul sinodului din Constantinopol, din 1895 către papa Leon XIII.

XXII. Enciclicele patriarhatului din Constantinopol cu privire la Mișcarea ecumenică a Bisericilor (1920 și 1952).

Împreună cu cele de mai sus am publicat concomitent și alte texte dogmatico-simbolice mai noi, de ex.: Asupra primirii eterodocșilor în Ortodoxie²⁷ și alte'e²⁸.

De Prof. Dr. IOAN N. KARMIRIS

În rominește de Pr. Olimp N. Căciulă

din depărtare și fără o adincă și sigură cunoștință a Bisericii ortodoxe și a Teologiei ei, în chip ingenios, un tablou palid și cu totul de nerecunoscut al Ortodoxiei. Este demn de observat că, printre alții, F. Kattenbusch a caracterizat textele simbolice ortodoxe drept «canonice» (*Lehrbuch der vergleichenden Confessionskunde*, Freiburg i. Br. 1892 vol. I, p. 7), în timp ce același Kattenbusch, mai înainte caracterizase mai exact lucrarea lui W. Gass, *Symbolik der Griechischen Kirche*, Berlin 1872, în critica sa apărută în «Theol. Studien und Kritiken», 1878, p. 105. Încercărilor lui Kattenbusch din cele două lucrări amintite mai sus, de a baza totuși Simbolica Bisericii ortodoxe catolice mai ales pe vechile ei izvoare, le-a răspuns Gass, în «Zeitschrift für Kirchengeschichte» 3 (1879) p. 333, reprezentînd tot alții de unilateral punctul de vedere contrar. Adunînd laolaltă cele două puncte de vedere, E. Loofs s-a așezat pe un teren mai sigur și a dat o formulare mai exactă, în a sa *Symbolik oder christliche Confessionskunde* (Tübingen und Leipzig 1902, p. 124, 127 sq).

27. Ne bazăm aici mai ales pe studiul nostru publicat în «Theologia» 25 (1954) 211-243 și intitulat «Cum trebuie primiți cei ce vin la Ortodoxe?».

28. În legătură cu bibliografia dogmatico-simbolică a ultimilor șasezeci de ani, vezi P. Bratsiotis, *Teologia greacă din ultimele decade*, în «Theologia», 19 (1941-1948), p. 105 sq. și Joh. Karmiris, *Bibliografia teologică greacă a ultimelor decenii*, în «Ortodoxia» 31 Constantinopol, 1956, p. 145 sq.

SENSUL POMENIRII SFINȚILOR DUPĂ JERTFA EUHARISTICĂ

— RĂSPUNS LA O ÎNTREBARE —

„Atunci când se săvârșește jertfa euharistică cea fără de sînge ne rugăm noi, oare, și pentru prea curata Născătoare de Dumnezeu și pentru ceilalți sfinți, în același chip în care ne rugăm pentru cei ce navighează și călătoresc pe uscat sau prin aer...“?

Această problemă ne-a fost pusă, cerîndu-ni-se lămuriri, printr-o scrisoare primită pe la jumătatea primăverii din acest an, din partea unui cucernic preot ortodox din Republica Populară Polonă. Nedumerirea are la bază formula pentru pomenirea sfinților în rugăciunea dipticelor, adică a pomenirilor sau pomelnicelor din formularul Liturghiei de sub numele Sfîntului Ioan Gură-de-Aur și anume aliniatele II, III și IV din această rugăciune: „Această slujbă cuvîntătoare (duhovnicească) *Ți-o aducem încă pentru cei răposați întru credință*: strămoși..., patriarhi, prooroci, apostoli, evangheliști, mucenici...“, dar „Mai ales *pentru...* prea Sfînta... de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria“. „*Pentru* Sf. Ioan Proorocul, Înainte Mergătorul și Botezătorul, *pentru* sfinții slăviții și întru tot lăudații Apostoli... și *pentru* toți sfinții Tăi“.

Urmează, oare, să se admită că jertfa euharistică este adusă pentru Sf. Fecioară Maria și pentru ceilalți sfinți, în același înțeles sau scop în care este adusă pentru diferitele categorii de credincioși repauzați și vii, de care se face amintire în restul rugăciunii dipticelor? Corespondentul nostru ocazional, de parte de a admite — și pe drept cuvînt — o astfel de interpretare, înclină să creadă că nu poate fi vorba decît de o traducere eronată a originalului grec, în aliniatele respective din ediția sinodală a liturghierului tipărit în limba poloneză la Varșovia, în anul 1936. Mai precis: a prepoziției *ὑπέρ* (pentru), de la care provine obscuritatea sensului.

Dificultatea implicată de textul liturgic în cauză a fost sesizată și rezolvată deja în veacul al XIV-lea, de către Nicolae Cabasila în lucrarea sa *Ἐρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας* (Explicarea dumnezeieștei liturghii; în *Patrologia greacă*, tom. CL, coloanele 388 și 440), lucrare care este cel mai temeinic și mai

substanțial dintre comentariile sfintei liturghii. Concluziile respective ale acestui distins exeget au fost rezumate incidental, într-unul din capitolele lucrării noastre „Liturghiile bizantine privite istoric în structura și rinduiala lor“. Întrucât, însă, în răspunsul nostru la scrisoarea mai sus amintită am acordat subiectului o expunere mult mai extinsă, considerăm că nu este lipsită de interes pentru cititorii revistei noastre reproducerea în paginile de față, a textului care a format aproape în întregime conținutul răspunsului dat. Precum se va vedea îndată, pentru lămurirea problemei punem la contribuție în primul rând înseși textele respective din capitolele XXXIII și X ale lucrării autorului bizantin mai sus menționat.

Mai înainte însă, este necesar să precizăm că liturghierul polonez de Varșovia corespunde originalului grec în aceeași măsură ca și edițiile Bisericii ortodoxe române. Obscuritatea sensului din formulele puse în discuție nu se datorește unei traduceri neexacte ori greșite. Cele două liturghii principale ale ritului bizantin, adică formularul Sfintului Vasile cel Mare și cel atribuit Sfintului Ioan Gură-de-Aur, sînt, precum se știe, prelucrări ale textului liturghiei Sfintului Iacob. Potrivit rînduiei, oficiului, după săvîrșirea jertfei euharistice prin chemarea Sfintului Duh peste cinstitele daruri, urmează îndată rugăciunea dipticelor, adică a pomelnicilor sau pomelnicilor, în cursul căreia liturghisitorii menționează scopul sau motivele pentru care este adusă jertfa. În formularul Sfintului Vasile cel Mare, această rugăciune a căpătat o redactare mai generală și o stilizare inspirată de scopul final al liturghiei, care constă în sfințirea credincioșilor. asigurîndu-se astfel rugăciunii un sens scutit de orice greutate de interpretare. Anume, după epiclesă se continuă („...Ție ne rugăm...“): „pe noi pe toți, care ne împărtășim dintr-o piine și dintr-un potir, să ne unești unul cu altul prin împărtășirea aceluiași Sfint Duh, ... să aflăm milă și har împreună *cu* toți sfinții... : cu strămoșii... patriarhii, proorocii, apostolii...“, dar „mai ales *cu* prea Sfînta... de Dumnezeu Născătoare...“, „*cu* Sfîntul Ioan Proorocul, ... *cu* Sfinții ... Apostoli ... și *cu* toți sfinții...“. Precum se vede, rugăciunea dipticelor este un act de mijlocire pentru împărtășirea credincioșilor, în comunitate cu sfinții, de roadele sau efectele jertfei de pe Golgota, actualizată în liturghie.

În formularul liturghiei Sfintului Ioan Gură-de-Aur, această idee găsește o exprimare mai directă chiar, în primul alineat din rugăciunea dipticelor : „Pentru ca să fie“ (jertfa euharistică) „celor ce se vor împărtăși, spre trezirea sufletului, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sfîntul Duh, spre plinirea împărăției cerurilor...“. Claritatea sensului nu mai este asigurată, însă, în redactarea următoarelor trei alineate ale acestei rugăciuni din formularul în discuție, confuzia aparentă și greutatea de interpretare implicate de prepoziția „*pentru*“ urmînd să fie înlăturate prin analiza contextului.

Un lucru este, însă, evident în primul rînd și anume că, în textul alineatelor în cauză, se enunță un nou motiv – element prețios în explorarea noastră – pentru care este adusă jertfa euharistică, un motiv deosebit prin natura și prin scopul lui, de cel exprimat în formula cu care se deschide rugăciunea. Această schimbare de plan este marcată prin adverbul „*încă*“ : „Această slujbă cuvîntătoare Ți-o aducum *încă*“ și pentru alt motiv sau și cu alt scop și anume „pentru cei adormiți întru credință : strămoși... și pentru toți sfinții“. Această formulă nu are, însă, semnificația unei rugăciuni de mij-

locire *pentru* sfinți, deoarece „ei se bucură deja — deși încă nedeplin, pînă la judecata universală — de bunurile eterne“¹. În deplin acord cu învățătura dogmaticii ortodoxe, Nicolae Cabasila surlinia — tocmai în legătură cu textul de mai sus — că Biserica nu se roagă pentru sfinți, ci „pentru cei care au răposat fără prea multă siguranță și nădejde de mîntuire“², adică „pentru cei încă nedesăvîrșiți, care au nevoie de rugăciune“³.

Atunci, ce sens are formula din rugăciunea dipticelor „Îți aducem această slujbă cuvîntătoare... pentru toți sfinții“? Este locul să amintim, precum re-marca Nicolae Cabasila, că, în liturghie, „jertfa noastră nu este numai de de cerere, ci și de mulțumire“⁴. Mai mult chiar: ea este în primul rînd o jertfă de mulțumire, precum rezultă din însăși denumirea ei de „euharistie“. Ca și la proscomid e, „așa și acum, după ce darurile au fost jertfite și sfințite, prin ele preotul mulțumește lui Dumnezeu, dar El si roagă; el exprimă și motivele⁵ muțumirii, dar adaugă și obiectele cererii. Cine constituie motivele mulțumirii? Sfinții! Căci într-însi Biserica și-a ajuns țelul ei, văzîndu-și împlinită rugăciunea pentru împărăția cerurilor...“⁶. Biserica a și moștenit de fapt împă-răția cerurilor, prin nenumărații ei fii pe care i-a trimis ca pe o colonie în cer și pe care fericitul Pavel i-a numit *Biserica celor întii născuți, care sînt înscrisi în ceruri* (Epist. c. ebrei, XII, 23)⁷. Dar obiectul rugăciunii cine sînt (sau pentru cine se roagă preotul)?“ Așa precum s-a menționat mai sus, „pentru cei care, fiind încă nedesăvîrșiți, au nevoie de rugăciune“.

Deci, în legătură cu jertfa euharistică, Biserica *se roagă* atît „pentru fiii ei... , care se află în viață și al căror sfîrșit este încă necunoscut, cît și pentru cei care au răposat fără prea multă siguranță și nădejde de mîntuire. *Ea po-mene-te și pe sfinții cei săvîrșiți din viață, ca și pe credincioșii nedesă-vîrșiți; rentru cei dintii mulțumește, iar pentru cei de-al doilea se roagă“⁸. Astfel, despre sfinți zice, așa precum am văzut: „Această slujbă cuvîntătoare Ți-o aducem încă pentru cei adormiți întru credință“, enumărînd ceata sfin-ților mai însemnați. Aceștia constituiesc motivele sau cauzele mulțumirii, pe care Biserica o aduce lui Dumnezeu, și în primul rînd pentru Sînta Fecioară Maria, ca una ce este mai presus decît toți sfinții. „De aceea, *preotul nu cere nimic pentru aceștia, ci mai degrabă se roagă, ca el să fie ajutat de dînsii în rugăciunile sale; aceasta, pentru că — precum am spus — jertfa adusă pen-tru dînsii este de mulțumire, iar nu de cerere“⁹. Deci, prin ea însăși, sînta euharistie este o jertfă de mulțumire adusă lui Dumnezeu, în primul rînd pentru jertfa de răscumpărarea lumii de către Fiul Său, iar acum, la în-**

1. Hristu Adrutos, *Logmatica Bisericii răsăritene*, traducere în l. romînă. Sibiu, 1930. pag. 445

2. Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieștii liturghii*, cap. X, P. G., t. CL, col. 388 C. Traducere în l. romînă de diacon Ene Braniște, Buc., 1946.

3. Idem, *ibidem*, cap. XXXII, col. 441 C. și traduc. citată.

4. Idem, *ibidem*.

5. I eci în legătură cu enumerarea sfinților în cursul rugăciunii dipticelor, după să-vîrșirea sîntei jertfe euharistice prepoziția *ὄνερ* (pentru) nu arată în folosul sau în in-teresul cui se aduce sf. jertfă, ci una din cauzele sau motivele, pentru care se aduce.

6. Nic. Cabasila, *ibidem*.

7. Idem, *ibidem*.

8. Idem, *ibidem*, cap. X, col. 388 D.

9. Idem, *ibidem*, cap. XXXIII, col. 441 D.

ceputul rugăciunii dipticelor, prin ea se aduc mulțumiri și pentru că a ridicat sfinți din rindurile fiilor Bisericii.

Pomenindu-i atît la proscomidie cît și după rugăciunea de sfințire a sfintei jertfe euharistice, este ca și cum preotul ar spune: „Îți mulțumim, Doamne, că Ți-ai ales Maică dintre noi, că noi, oameni, am dobîndit atîta mărire încît avem mijlocitori pe sfinții cei de aceeași fire cu noi și că ai acordat atîta trecere celor de același neam cu noi”¹⁰.

Încheind, nu putem să nu recunoaștem că textul din formularul liturgic de sub numele Sfîntului Ioan Gură-de-Aur, care a făcut obiectul corespondenței amintite, are caracterul unui rezumat nu atît de precis cît ar trebui. Nu este de mirare, deci, că privindu-l izolat și independent de restul sau contextul rugăciunii dipticelor, liturghisitorii și teologii se pot opri asupra lui oarecum surprinși și cuprinși de nedumeriri. Această, însă, numai în aparență și în primul moment. Orice îndoială cu privire la sensul textului în cauză este, însă definitiv înlăturată de însuși contextul rugăciunii și anume de alineatul care urmează imediat după ecfonisul „Mai ales pentru prea Sfînta... Născătoarea de Dumnezeu...”, alîneat în care preotul precizează: „...cu ale căror rugăciuni, cercetează-ne pe noi, Dumnezeule”. Acest final al rugăciunii pentru pomenirea sfinților, după chemarea Sfîntului Duh peste materiile jertfei, este cît se poate de limpede și de categoric cu privire la sensul în care ei sînt amintiți în legătură cu aducerea sfintei jertfe euharistice. Noi nu ne rugăm și nu ne cerem lui Dumnezeu nimic pentru sfinți, ci, dimpotrivă, apelăm la ajutorul lor.

Totdeodată, este de remarcat că, în textul pus în discuție, sînt enumerate exclusiv numai categorii de repauzați, care au găsit primire în calendarul bisericesc. Printre ei nu se află amestecate figuri, care nu fac obiectul venerațiunii pioase a credincioșilor, ceea ce dovedește că, „pentru” (ὕπερ) categoriile de repauzați menționați de textul în discuție, jertfa euharistică este prezentată sau adusă în sens de mulțumire lui Dumnezeu, prin harul Căruia s-au ridicat sfinți dintre noi. Mai scurt și mai precis, înțelesul textului în discuție este ca și cum ar fi fost redactat în forma lui completă: Această slujbă cuvîntătoare Ți-o aducem, încă, drept mulțumire pentru cei răposați întru credință... și pentru toți sfinții Țăi.

Este drept că acest lucru nu se află specificat în chip expres în textul alineatului respectiv; el nu este, totuși, greu de dedus și de înțeles, dacă examinăm cu atențiune legătura logică dintre unitățile rugăciunii dipticelor, precum și principiul care regulează succesiunea lor. De aceea, la lămuririle deja expuse mai sus, adaugăm acum, cu titlu de anexă, și următoarele considerațiuni de ordin formal.

Epiclesa adică rugăciunea pentru sfințirea darurilor s-a încheiat cu cererea: „...prefăcîndu-le cu Duhul Țău cel Sfînt”, „Prefăcîndu-le” în Trupul și Sângele Domnului, — pentru ce anume? Se spune imediat: „Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăși...”. Dar jertfa liturgică este săvîrșită nu numai, pentru împărtășirea credincioșilor în viață, ci o mai aducem „încă” și pentru alte motive și în primul rînd „pentru cei adormiți în credință”. Înăuntrul acestei categorii, textul dipticelor face însă o distincție. Sînt, anume, enumerate mai

10. Idem, *ibidem*, cap. X, col. 388 D.

întii clasele sau grupele de sfinți, „pentru“ care este adusă sf. jertfă, textul în cauză încheindu-se, precum deja am văzut, cu formula generală „...și pentru toți sfinții Tăi, pentru ale căror rugăciuni, cercetează-ne pe noi ..“. Abia după acest final *în ep rugăciunile de cerere, adică de mijlocire* ce se fac pentru credincioșii comuni sau obișnuiți, în prezența jertfei euharistice, și anume mai întii pentru cei care au răposat avînd credință în înviere și în viața de veci („Și-i pomenește... și-i odihnește...“), iar după aceea pentru diferitele categorii de credincioși aflați în viață („Încă Te rugăm: pomenește, Doamne, pe toți episcopii ortodocși etc., etc.“).

Ordinea în care se succed aceste momente din cursul dipticelor — mulțumirea și cererea — este conformă cu raportul, în care trebuie să se găsească între ele motivele psihologice sau temele actului de adorațiune. Așa precum se poate observa în cuprinsul rugăciunii teologice și hristologice din anaforă (cele două fragmente dinainte de formulele de instituire: „Luați, mîncați...“) și precum reiese cit se poate de limpede din textul imnului „Pe Tine Te lăudăm...“, Biserica își aduce jertfa sa spirituală exprimîndu și mai întii lauda și binecuvîntarea, apoi mulțumirea și tocmai la sfîrșit cererea.

Deci, menționarea sfinților în prezența jertfei euharistice și anume înainte de cererile sau mijlocirile pentru credincioșii morți și vii, nu are caracterul unei rugăciuni de mijlocire pentru sau în favoarea sfinților, ci, în primul rînd, este prezentarea sau aducerea jertfei ca mulțumire lui Dumnezeu și pentru că a dăruit Bisericii sfinți dintre fiii ei.

Nu mai puțin, termenii „și-i pomenește — amintește-ți de dînșii — și-i odihnește“, specifici stilului din alineatele, în care sînt pomeniți credincioșii obișnuiți, demonstrează că motivele penru care au fost amintiți mai înainte sfinții, sînt de altă natură decît cele care stau la baza pomenerii credincioșilor.

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

DASCĂLUL DREPTĂȚII DIN MANUSCRISELE DE LA QUMRAN

Cu ani în urmă, cititorul român a luat cunoștință de marea descoperire arheologică făcută acum zece ani pe litoralul de vest al Mării Moarte. Este vorba de aflarea manuscriselor de la Qumran, care a pricinuit o imensă literatură, căci revistele de specialitate din întreaga lume se ocupă încontinuu de ele. Pe măsură ce aceste manuscrise sînt descifrate și publicate, cercetătorii din toată lumea încep să le studieze și să se ocupe de ideile ce se desprind din ele, fiecare în latura specialității sale. Filologii își află aici material pentru stabilirea însemnării cuvintelor ebraice și aramaice. Istoricii își găsesc informații pentru a umple lacunele de pînă aici. Cei ce se ocupă de istoria religiunilor se conving și mai mult de cum au circulat ideile și credințele religioase în vechiul Orient antic. Arheologii pătrund și mai bine evoluția artelor și literelor pe care o urmăresc din antichitatea cea mai îndepărtată. La drept cuvînt nu există nici o disciplină științifică care să nu profite de pe urma descoperirilor arheologice în general și a aflării manuscriselor de la Qumran, în special.

De acum, se cunoaște că cele mai interesante din manuscrisele de la Marea Moartă, fiindcă ne procură informațiile cele mai interesante, sînt textele care au fost întitulate de savanți: *Manualul de Disciplină* ori *Regula Comunității*¹, *Documentul din Damasc*², *Imnele* sau *Psalmii*³ și *Comentarul la profeția lui Habacuc*⁴.

1. În prescurtare i s-a dat siglele IQS, unde I indică prima groță unde s-au găsit manuscrisele de la Marea Moartă, Q este prescurtarea pentru Qumran, localitatea precisă unde s-au găsit manuscrisele iar Si vine de la *serek* = regulă, normă, regulament.

În unele lucrări ale savanților, *Manualului de Disciplină* ori *Regulei Comunității* i s-a dat siglele DSD, unde prima literă este prescurtarea englezescul *Dead*, a doua literă este prescurtare din *Sea*, iar a treia din *Discipline* și voiește să spună: Manuscrisele de la Marea Moartă, Manualul de Disciplină.

2. În prescurtare i s-a dat siglele OD, unde prima literă este prescurtare din *Covenant* = Legămînt, iar a doua literă din *Damascus* și voiește să spună că e vorba de documentul care vorbește de grupa sectei eseniene stabilită la Damasc.

În alte lucrări științifice, Documentul din Damasc are prescurtarea CDC, adică *Cairo Damascus Covenant*, fiindcă o copie a acestui document fusese aflată mai înainte cu 50 de ani, în *gheriza-ua* (debaraua) sinagogii din vechiul Cairo, Egipt. Această copie completează unele lipsuri ale manuscrisului aflat la Qumran.

3. Prescurtat IQH, unde ca și mai sus, I indică prima groță, din cele 10 sau 11 în care s-au găsit manuscrise. Q arată localitatea unde au fost găsite manuscrisele, iar H vine de la cuvîntul ebraic *Hodayot* = imne ori psalmi.

4. Prescurtat IQpHab, unde I este prima groță, Q = Qumran, p. vine de la cuvînt-

Textele sau manuscrisele găsite la Marea Moartă au fost compuse la date diferite, între anii 170 înainte de Hristos și 68 după Hristos.

Ele au fost păstrate în biblioteca unei așezări eseniene⁵ sau mai bine-zis, unei case de adunare de la Qumran și ele reprezintă tezaurul religios al frăției eseniene ca un tot. Unele din textele acestei literaturi pot să fi fost moștenite de către esenieni din surse mai vechi.

Suluriile⁶ de la Marea Moartă, zugrăvind o mișcare religioasă din secolul II și I dinainte de Hristos, ne ajută să reconstituim climatul spiritual al creștinismului primar și aruncă o lumină în special asupra misiunii lui Ioan Botezătorul și asupra constituirii Bisericii primare. Sulurile nu conțin, însă, nici o anticipare sau vreo paralelă la doctrinele creștine fundamentale, ca de exemplu: Intruparea, Ispășirea prin substituire ori Comuniune.

Frăția religioasă, reprezentată de către Suluri, n-a crezut, cum s-a presupus⁷, într-un mesianic «Dascăl al Dreptății» martirizat, care a apărut postum discipolilor săi, și a cărui a doua venire era așteptată. Titlul «Dascălul Dreptății», după Th. Gaster⁸ (mai corect «Adevăratul Exponent al Legii») indica un oficiu nu o persoană particulară. Desigur, frăția aștepta sosirea unui Învățător, profet și preot, înaintea erii finale, dar aceasta nu era a doua venire a crucificatului Hristos.

Este ceva pripit, ca în prezent să tragem concluzii istorice din textele de la Qumran sau să speculăm anumite aluzii istorice dintr-însele.

Din contra, Sulurile de la Marea Moartă trebuie privite ca ceva mai mult decît material pentru controverse savante. Pentru aceia care voiesc să le citească cu bunăvoință, ele posedă valoarea lor proprie, fiind transmis mesajul religios al unor oameni care au părăsit lumea aceasta și au fost capabili să găsească pe Dumnezeu în pustie, numai și numai fiindcă ei preferau simplitatea în locul complicației și fiindcă ei au înțeles că, analizînd mai profund, crucificarea devine o înviere⁹.

În manuscrisele de la Qumran, foarte des, se vorbește despre o persoană căruia nu i se spune pe nume, ci i se spune cu un nume generic *moreh ha-sedeq* ori *moreh ha-yahad* (Învățătorul Comunității).

tuł ebraic *pesher* = comentariu, iar *Hab.* este prescurtarea cuvîntului Habacuc.

În unele lucrări științifice găsim prescurtarea DSH, adică așa ca și la nota I. D vine de la *Dead*, S. vine de la *Sea* și H de la Habacuc și indică: Manuscrisele de la Marea Moartă, textul sau comentariul la Habacuc.

5. Zicem eseniene, fiindcă majoritatea cea mare a savanților este de părere că manuscrisele au fost compuse, iar altele numai păstrate de către secta religioasă a esenienilor, despre care ne dau scurte informații scriitorii iudei antici: Iosif Flaviu (*Războaiele iudaice*, II, VIII, 119-161; *Antichitățile iudaice*, XVIII, I, 11-22) și Filon de Alexandria (*Quod omnis probus liber* § 75-91 și *Apologia pro Judaeis*, citată în extenso de Eusebiu, *Praepar. Evang.*, VIII, XI).

6. Manuscrisele se află sub formă de rulouri sau suluri, fiindcă pielea sau papi-rusul a fost înfășurate și bătute în borcane de lut.

7. J. Allegro, unul din membrii comisiei internaționale pentru descifrarea manuscriselor aflate la Qumran.

8. Th. H. Gaster, *The Scriptures of the Dead Sea Sect*, London, Secker & Warburg, 1967. Cf. Introducerea.

9. Idem, *ibidem*, p. 5.

Sîntem foarte puțin informați despre viața și activitatea Dascălului Dreptății¹⁰. Numele său nu se află în vechii autori clasici, cum este cazul lui Ioan Botezătorul și al lui Iisus, menționați de Iosif Flaviu. Din comentarul lui Habacuc (11, 5) știm că era preot și după felul cum textele sectei de la Qumran vorbesc despre dînsul ne fac să ne gîndim că el a fost chiar fondatorul ei. Dar aceleași texte ne lasă să înțelegem că originile acestei mișcări religioase sînt anterioare, deoarece ele fac aluzie la evenimente care au precedat, cu cel puțin douăzeci de ani, apariția Dascălului Dreptății (CD I, 9-11).

Dacă voim să dăm un nume străbunilor esenienilor, apoi trebuie să ne gîndim numaidecît la asideii (*Hasidim*), din epoca macabeană¹¹. Această mișcare pietistă unea un nationalism feroce cu o mare fierbințeală religioasă și mesianică. Compusă din preoți ca și din laici, această mișcare urcă pînă în perioada postexilică, dar vitalitatea ei deplină nu și-a manifestat-o decît plecînd de la persecuția lui Antioh Epifane (cf. I Mac. XI, 42; VII, 13-17). Mai degrabă decît la o identificare a asideilor cu esenienii, ne-am gîndi la o cristalizare¹², în interiorul acestei mișcări asideene, căci din această mișcare s-au desprins mai multe direcții, dintre care una, a dus la grupul esenian.

Fără îndoială, Dascălul Dreptății este revelația cea mai surprinzătoare a manuscriselor de la Qumran. Aici el ocupă un loc de primul rang.

Ignorăm care a fost numele lui. Din respect, credincioșii săi își interziceau să-i pronunțe numele sau să-l scrie, întocmai cum făceau iudeii din acel timp cu numele lui Dumnezeu (Yahweh) însuși. Probabil că din această cauză, Iosif Flavius a înserat această informație asupra esenienilor¹³: «La ei, după Dumnezeu, numele legislatorului este un obiect de mare venerare și dacă cineva a blestemat pe legislator este pedepsit cu moartea». Sotim că aici nu este vorba de Moise, căci numele lui Moise apare constant în scrierile sectei, fără să fie înconjurat de mister ori perifrază. Din contra, numele legislatorului sectei, nicăieri, nu ne este dezvăluit. El este numit pur și simplu «Dascălul», «Învățătorul unic» ori cel mai adesea «Dascălul Dreptății»¹⁴. El mai este numit «Preotul», adică Preotul prin excelență, apoi «Cercetătorul Legii», «Steaua», «Legislatorul». Niciodată, însă, secta nu-i trăda secretul numelui său, ce acoperă un mister august, iar buzele umane sînt nedemne să-l pronunțe.

10. J. T. Milik, *Dix ans de découvertes dans le désert de Juda*, Paris, «Les Éditions du Cerf», 1957, p. 50.

11. Identitatea *hasidimilor* (pioșilor) cu esenienii, a căror etimologie este nesigură (poate «medici», cf. terapeuții din Egipt), pare să rezulte dintr-un text, asupra căruia încă mai este discuție. Cu privire la domnia lui Alexandru Janeu, o cronică samariteană din evul mediu vorbește despre trei secte iudaice: fariseii, saduceii și *hasidim*-ii. Este drept, că aceștia din urmă sînt identificați de autor cu samaritenii (Cf. E. Vilmar, *Abuljathu Annales Samaritani*, Gotha, 1865, p. 102). În această privință trebuie să amintim că și Sf. Epifanie face din esenieni o sectă samariteană (cf. *Panarion* 10).

12. J. T. Milik, *op. cit.*, p. 51.

13. Iosif Flaviu, *Răzb. Iud.*, 11, 8, 9 §. 145.

14. *Moreh ha-sedeq*.

Așadar, pentru noi, Dascălui Dreptății este egal cu Anonimul¹⁵. În ciuda acestui anonim tenace, s-au făcut câteva încercări de a-l identifica cu unele personaje cunoscute din istoria iudaică. Ne-au fost puse în față nume ca: Onias III¹⁶, care a fost ucis la Dafne, aproape de Antiohia, în anul 171 în. de Hr.; Yosé ber Yoezer, un preot foarte cunoscut al Legii, despre care tradiția rabinică ne informează că a fost crucificat, la instigația marelui preot Alcim în anul 162 în. de Hr.¹⁷; cu Iuda Esenianul, despre care Iosif Flaviu ne informează că a avut o activitate de ghicitor pe timpul lui Aristobol I (104-103 în. de Hr.): cu Onias cel Drept, despre care știm, tot prin Iosif Flaviu, că a murit, ucis prin lapidare de către populație în timpul lui Hircan II, în anul 65 în. de Hr.¹⁸; cu Menahem ben Juda, un șef din mișcarea zeitoților, care în anul 66 după Hr. a fost executat. Și identificările nu s-au oprit aici, ci continuă mereu.

Este foarte dificil să se susțină vreo indicație precisă cu privire la Dascălui Dreptății. Dacă însă identificarea pe care Dupont-Sommer o face «Preotului Necredincios»¹⁹, cea mai aproape de realitate ar fi identificarea Dascălului Dreptății cu Onias cel Drept. Această ipoteză ar fi de acord cu cadrul cronologic general. Totuși nici ea nu-i lipsită de câteva dificultăți. Ceea ce constituie dificultatea este mai ales faptul că locul și modul de execuție al acestui Onias cel Drept, așa cum sînt ele raportate de către Iosif Flaviu, nu corespund cu Comentariile biblice descoperite la Qumran, ce par să ateste informațiile cu privire la sfîrșitul tragic al Dascălului Dreptății. Dar pe de altă parte, raportul lui cu marele preot Hircan II și data însăși a morții lui Onias, puțin înainte de 63 în. de Hr., se armonizează foarte bine cu datele ce reies din scrierile de la Qumran²⁰.

La drept vorbind, această chestiune a identificării Dascălului Dreptății nu este de primă importanță. Ceea ce ne interesează mai mult este cariera acestui personaj și rolul înalt ce i se atribuie lui, ori pe care credincioșii lui i-l recunoșteau pe plan religios și mistic.

După cum ne permit să ne-o reprezentăm Documentul din Damasc și Comentariile biblice, cariera lui se poate rezuma în câteva rînduri.

15. A. Dupont-Sommer, *Les Ecrits esséniens découverts près de la mer Morte*, Paris, Payot, 1959, p. 369.

16. Acesta a fost scos din funcție de mare preot de către Antioh Epifane al Siriei (175-164), la mașinațiunile fratelui său, pe nume Iason, care jinduia de mult scaunul de mare preot. Dar la rîndu-i, Iason a fost subminat și înlocuit de Menelas, care a uneltit pe lîngă Antioh Epifane și nu s-a lăsat pînă Antioh n-a dat morții pe Onias III.

17. Această identificare a fost propusă recent de către E. Stauffer, *Der gekreuzigte Thoralehrer* în revista «Zeitschrift für Religions und Geistesgeschichte», 1956, fasc. 3, p. 250-253.

18. Această teză a fost susținută în mod strălucit de către Roger Goossens, *Onias le Juste, le Messie de la Nouvelle Alliance, palidé à Jérusalem en 65 av. J. C.*, în revista «La Nouvelle Clé», nr. 7 (Juillet, 1950), p. 336-353.

19. Manuscrisele de la Qumran și în special *Comentariul la profeția Habacuc* vorbesc foarte des de un inamic ireductibil al «Dascălului Dreptății», pe care-l numesc «Preotul Impios sau Necredincios». Acesta ar fi făcut mari neajunsuri Dascălului Dreptății, iar după autori ca Allegro, trimițîndu-l la moarte.

20. Cf. A. Dupont-Sommer, *op. cit.*, p. 370.

Dascălul Dreptății era un preot.Reformator religios și de un misticism arzind, adversar hotărât al sacerdoțiului oficial, căruia îi reproșa disprețul pentru Lege, cum și impietatea lui, Dascălul Dreptății o rupse cu iudaismul oficial și cu serviciul de la templu, pe care-l considera ca murdărit, astfel antrenând la schismă un bun număr de preoți și laici. Anturat de credincioșii săi, în singurătatea de la Qumran, el a organizat această comunitate a Noului Legământ, care trebuia să reprezinte față de «Adu-narea oamenilor stricați» pe veritabilul Israel, pe Israelul lui Dumnezeu²¹. Un asemenea reformator a fost, chiar de la început, bineînțeles, expus ostilității acestor autorități iudaice, cărora el nu înceta a le reproșa decăderea și mîrșăviile și care deci nu puteau să reacționeze decît într-un mod mai mult ori mai puțin violent. De fapt, documentele de la Qumran, de mai multe ori, semnaleză persecuție «prin sabie», în cursul căreia, pînă la urmă, Dascălul Dreptății a fost arestat, judecat, maltrat și poate că și dat morții²².

Dar dacă noi nu cunoaștem decît foarte imperfect istoria terestră a Dascălului Dreptății²³, noi sîntem mai bine informați asupra personalității sale mistice. Lăsăm de o parte ideile ce privesc calitatea mesianică proprie. Asupra acestui punct, cititorul se va orienta, citind multele pasaje din textele qumraniene, care vorbesc despre problemele mesianice ale sectei de la Qumran. Cu ajutorul comentariilor biblice și mai ales cu ajutorul cărții numite a *Imnelor* ori *Psalmilor*, încercăm să schițăm figura marelui erou al sectei de la Qumran.

DASCALUL DREPTĂȚII CA PROFET

După comentariul la cartea profetului Habacuc²⁴, Dascălul Dreptății este «preotul pe care Dumnezeu l-a așezat în [casa lui Jud]a pentru a explica toate cuvintele servilor Lui, profeții»²⁵. «Dumnezeu, se spune încă, l-a făcut cunoscute toate tainele cuvintelor Săi, profeții» (I, 4-5). De asemenea, în cartea numită a *Imnelor*, Dascălul Dreptății este numit «Interpretul (plin) de cunoștința cu privire la tainele cele minu-

21. Secta de la Qumran se socotea pe sine drept adevăratul Israel, acel «Rest» de care vorbește profetul Isaia, că va constitui Israelul cel nou.

22. Cf. A. Dupont-Sommer, *op. cit.*, p. 371. Acest punct de vedere, adică condamnarea la moarte a Dascălului Dreptății, cîștigă aderenți din ce în ce. Autorii care au identificat pe Dascălul Dreptății fie cu Onias III (asasinat), fie cu Yosé ben Yoezer («Doctorul Legii, crucificat», cum se exprimă E. Stauffer), fie cu Menahem (executat), fără a mai vorbi de partizanii lui Onia cel Drept, — evident, nu se pot opune acestei teze. Abbé A. Michel, ale cărui opinii diferă mult de ale lui Dupont-Sommer, scrie: «Moartea violentă a Dascălului Dreptății nu pare că este de negat, și noi recunoaștem bucurosi D-lui Dupont-Sommer meritul de a fi pus în relief primul»; cf. A. Michel, *Le Maître de Justice d'après les documents de la Mer Morte...*, Avignon, Aubanel, 1954, p. 271.

23. De altfel acesta este cazul cu mulți alți fondatori de secte ori religii, cum de exemplu Zoroastru, Pitagora, Buda, etc.

24. Textul traducerii în limba română a acestui comentariu se află în revista *Glăsurile Bisericii*, anul XX, nr. 3-4, martie-aprilie, 1961, p. 308.

25. Comentariul la Habacuc, cap. II, 1-2.

nate (Imne, II, 13); el este «fondatorul adevărului și al priceperii» (Imne, II, 10), «omul prin care Dumnezeu a fondat doctrina și în inima căruia El a așezat înțelegerea, pentru ca el să deschidă izvorul cunoașterii pentru toți cei cu pricepere» (Imne, II, 17-18). Pe această linie, citațiile din Imne²⁶, pe care le-am putea invoca sînt destule de numeroase ca de exemplu: «prin mine Tu ai iluminat fața multora... căci Tu m-ai făcut să cunosc tainele Tale, cele minunate» (Imne, IV, 27-28); «căci Tu mi-ai dat înțelegerea adevărului Tău și misterele Tale cele minunate Tu mi le-ai făcut cunoscute...» (Imne, VII, 26-27): «și Tu, Doamne, Dumnezeul meu, Tu ai pus în gura mea, ca pe o ploaie de toamnă, pentru toți [fiii omului]» (Imne, VIII, 16); «Tu ai deschis un [izv]or în gura servului Tău și pe gura lui Tu ai săpat [preceptele Tale, pentru ca] el să le proclame făpturii, mulțumită priceperii sale și ca el să servească de talmaci, în aceste lucruri, pentru cel care-i țărîna ca și mine!» (Imne XVIII, 10-12).

Acest «interpret», versat în Misterele Cunoașterii, este marele Invățat al Gnozei eseniene, hierofantul prin excelență. Dar el este, de asemenea, un profet, în sensul biblic al cuvîntului. În adevăr, Spiritul lui Dumnezeu se află în el, așa cum găsim în multe pasaje: «Și eu, servul Tău, știu, prin duh, că ai pus în mine... (Imne, XIII, 18-19); «Și eu, servul Tău, am fost favorizat cu duhul, cunoașterii...» (Imne, XIV, 25); «căci Tu m-ai susținut cu puterea Ta, iar Spiritul Tău, Tu l-ai răspîndit peste mine...» (Imne, VII, 6-7); «Căci Tu ai răspîndit Spiritul [Tău] Sfînt, peste servul Tău» (Imne, XVII, 26).

Expresia «servul Tău» revine în aceste pasaje cu atîta insistență, încît A. Dupont-Sommer²⁷ nu se poate abține de a le apropia de celebrele poeme, numite de către cercetătorii Vechiului Testament «Cîntările Servului lui Yahweh», care se află în cartea Isaia, și unde Yahweh ni-l înfățișează astfel pe misteriosul profet, serv al Lui: «*Iată servul meu pe care-l sprijin, alesul meu, întru care binevoiește sufletul meu. Am pus peste el Duhul meu și el va propovădui popoarelor Legea mea.*» (Is., 42,1)²⁸.

Biserica creștină primară, după cîte știm, net a aplicat aceste cuvinte lui Iisus, pentru a zugrăvi misiunea lui de Profet și Mîntuitor. Cu aproape un secol mai devreme, Dascălul Dreptății, șeful sectei de la Qumran, pare că și le aplicase lui-și. Iată ce declara acest Dascăl al Dreptății: «Și Tu [m-ai învățat despre] Legămîntul Tău și limba mea a fost ca cea a ucenicilor Tăi...» (Imne, VII, 10); «Căci mie (mi-a fost dată) [lim]ba ucenicilor, ca să reînsuflețesc duhul celor care se poticnesc și să încurajez prin cuvînt pe cel slăbit...» (Imne, VIII, 36). După cît se pare, aici avem ecoul acelor cuvinte ale lui Isaia, din cuvîntarea a treia a «Servului lui Yahweh» (Isaia L, 4): «*Domnul Dumnezeu mi-a dat limba disci-*

26. Luare după traducerea franceză a *Psalmilor* aflați la Qumran, din revista «Semitica», VII (1957), p. 1-120, traducere făcută de A. Dupont-Sommer sub titlul: *Le livre des Hymnes découvert près de la mer Morte.*

27. A. Dupont-Sommer, *Les Écrits... mer Morte*, citată, p. 372.

28. Traducerea Gala Galaction, ediția II-III, București 1939.

polilor²⁹, ca să știi să învâțorez pe cel doborât de întristare. El îmi trezește, în fiecare dimineață, El îmi trezește urechea, să ascult, cum ascultă niște ucenici»³⁰.

Și când Dascălul Dreptății declară că Dumnezeu i-a dat misiunea de a fi «după adevărul Lui, ca să anunțe buna vestire [în timp]ul bună-tății Sale, evanghelizînd pe cei umiliți, după marea milă a Sa, [și adă-pîndu-i] la izvorul sf[înteniei și mîngîind pe cei care sînt sfir]șiți cu inima și apăsăți» (Imne, XVIII, 14-15), au nu este o aluzie³¹ directă la un alt pasaj din «Cîntarea Servului lui Yahweh», pe care și Iisus și l-a aplicat lui-și (Is. LI, 1-2): «Ascultați-Mă, voi, cei care umblați după neprihănire, care căutați pe Domnul! Priviți din stîncă din care ați fost ciopliți, spre gaura grapii din care ați fost scoși. Uitați-vă la părintele vostru Avram și spre Sara, care v-a născut; căci l-am chemat, cînd era numai el singur, l-am binecuvîntat și l-am înmulțit»³².

Ceva mai mult, în a doua «Cîntare a Servului», robul Domnului proclamă (Is. XLIX, 1; cf. și versetul 5): *Yahweh m-a chemat de la naș-terea mea, din pîntecele maicii mele mi-a spus pe nume!*³³. Și iată că această idee a predestinării profetului³⁴ se află pe buzele Dascălului Dreptății (Imne, IX, 29-31): «Căci Tu, din tatăl meu, m'ai cunoscut, și din sînul matern [Tu m'ai întemeiat]; și [din pîntecele] maicii mele, Tu te-ai ocupat de mine, și din pieptul aceleia ce m-a zămislit, mila Ta a fost peste mine...»

Dascălul Dreptății, vorbind despre credincioșii sectei, adunați în jurul său, o dată utilizează și această expresie: «cei care au intrat în Legă-mîntul meu (Imne, V, 23). Cu celelalte ocazii el spune «Legămîntul Tău». Iar dacă el spune «Legămîntul meu», o face, după Dupont-Sommer³⁵, fiindcă el se considera; în adevăr, ca șeful legămîntului divin.

Cum concepea Dascălul Dreptății misiunea lui, ca șef al Legămîntului dumnezeiesc?

Iată ce declara el însuși, cu privire la această temă, într-un foarte important pasaj (Imne, V, 10-13): «Și din cauza Ta, că [Tu m'ai] creat pentru a [imp]lini Legea și [pentru a in]s[trui prin] gura mea oamenii sfatului Tău, în mijlocul fiilor omului... Și toate națiunile vor cunoaște adevărul Tău, și toate popoarele, gloria Ta. Căci Tu [i-ai] făcut să intru [în] al Tău [Legămînt glo]rios pe lingă toți oamenii sfatului Tău și într-un lot comun cu îngerii Feții...»

Misiunea Dascălului Dreptății este dublă. Ea este nu numai de a reface veritabilul Legămînt al lui Israel, ci și de a aduce mîntuirea națiu-

29. Cuvîntul ebraic *limud* înseamnă: obișnuit, exersat, erudit, savant, dar înseamnă și: școlar, discipol, student, cum și învățătură, doctrină, teorie.

30. Traducerea Soc. Biblice Britanice, ediția 1926.

31. Se întreabă același Dupont-Sommer, *Les Ecrits...*, p. 373.

32. Traducerea Soc. Biblice Britanice, ediția 1926.

33. Traducerea Gala Galaction, ed. II-III, 1939.

34. Ier. I, 5: «Mai înainte ca să te fi zămislit în pîntecele maicii tale, te cunoșteam și mai înainte ca să fi ieșit tu din pîntecele ei, Eu te pusesem de o parte și te făcusem prooroc al neamurilor».

35. Dupont-Sommer, *Les Ecrits...*, p. 374.

nilor. Ori după cele ce știm din Vechiul Testament, dublă era și misiunea Servului Domnului (Is. XLIX, 1): «Ascultați-mă ostroave! Luați aminte, popoare depărtate! Domnul m-a chemat din sinul mamei și m-a numit de la ieșirea din pîntecele maicii»³⁶.

Lucrul acesta pare că-i tocmai ceea ce citim tot în Isaia XLII, 6 (cf. și XLIX, 8): «Eu, Domnul, Te-am chemat ca să dai mîntuire și te voi lua de mînă, Te voi păzi și Te voi pune ca legămînt al poporului, ca să fii Lumina neamurilor».

Așadar, Dascălul Dreptății, campion și meditator al Legămîntului, este ca un nou Moise. În ochii credincioșilor săi, cum au recunoscut-o numeroși critici³⁷, el este profetul asemnător lui Moise, căruia *Deuteronomul* îi anunța venirea (XVIII, 18-19)³⁸: «Prooroc ca și tine voi ridica din mijlocul fraților tăi și voi pune cuvintele mele în gura lui, ca să le spună tot ce îi va porunci. Iar dacă vreunul nu va asculta de cuvintele mele pe care proorocul le va spune în numele meu, eu însumi îi voi cere socoteală».

Dascălul Dreptății are despre sine părerea că el însuși este acest profet, care pune inimile la încercare, căci aceasta este tema unui imn întreg, în care el se prezintă ca semn al contrastului (Imne, II, 1-19): «Și eu fui o piedică pentru păcătoși, dar vindecare pentru toți cei care se pocăiau de păcate», așa ne declară el în Imne II, 8-9. Rolul lui este de a încerca [oamenii] adevărului și de a pune la încercare pe cei care iubesc învățătura» (Imne, II, 13-14). La ziua judecării, «prin el», Dumnezeu «va distinge între drept și vinovat» (Imne, VII, 6). Dreptul este cel care va fi avut credință într-însul; vinovat este cel care va fi fost incredul. Aceasta este chiar doctrina care apare în Comentariul la cartea Habacuc. Așadar, Dumnezeu va mîntui pe cei drepti ce vor veni la «casa judecării, din cauza durerii lor și a credinței lor în Dascălul Dreptății».

2. OMUL DURERILOR

Deoarece ca Invățător și Profet, Dascălul Dreptății nu poate să nu fie apropiat de Servul lui Yahweh, au nu cu atît mai mult el trebuie să fie comparat cu Dreptul care suferă, care este umilit, persecutat, bătut, se întrebă profesorul Dupont-Sommer?³⁹. Intr-adevăr el este dubletul acestui om al durerilor pe care «Cîntarea a patra a Servului Domnului» (Is., LII, 13-LIII, 12) îl zugrăvește cu destinul lui tragic, cu bărbăția lui în fața lovirilor⁴⁰ și cu slăvirea finală. Mulțumită Comentariului la cartea Habacuc, acum știm că Dascălul Dreptății a fost persecutat de

36. Traducerea Soc. Biblice Britanice, ed. 1926.

37. Cf. Dupont-Sommer, *Les Ecrits...*, p. 374.

38. Acest capitol al XVIII-lea figurează în capul documentului descoperit la Qumran și numit *Testimonia*. În acest document se află texte culese din Scriptură, care vorbesc despre Mesia și pe care Dascălul Dreptății și le atribuia sieși.

39. A. Dupont-Sommer, *Les Ecrits...*, p. 375.

40. Cf. Is. I, 6 unde se cuprinde cea de-a treia «Cîntare a Servului Domnului».

către «Preotul necredincios», apoi maltratat și chinuit. Cartea Imnelor sau Psalmilor ne face să cunoaștem, într-un mod deosebit de viu și concret, luptele sale neîncetate, vicisitudinile sale, persecuțiile inamicilor lui. Aici, în imne, el ne apare ca un om contrazis și tulburat, care trebuie să părăsească țara lui, rudenii sa, prietenii lui (Imne, IV, 8-9; V, 5), care chiar a fost trădat de ai lui (Imne, V, 22-25). Destinul lui era de a fi «un om abandonat» (Imne, VIII, 28). Ca și pentru Servul Domnului, oamenii «n-aveau nici o considerație pentru el» (Imne, IV, 8, 23; cf. Is. LIII, 3); ca și Servul Domnului, el fu împovărat de lovituri și suferințe (Imne, VIII, 26-27; cf. Is. LIII, 3-4).

În mijlocul tuturor încercărilor sale, Dascălul Dreptății se simte susținut de Dumnezeu. Curajul lui cutezător și încrederea lui în ajutorul lui Dumnezeu este tare. De aceea, el proclamă (Imne, VIII, 7-8): «Tu m-ai pus tare în fața luptelor cu necredința, și printre toate nenorocirile pe care mi le pricinuiam, Tu nu m-ai lăsat să dezertez laș de la Legământul Tău. Ci Tu m-ai așezat ca pe un turn tare, ca pe o întăritură prăpăstioasă...»

Niciodată, Dascălul Dreptății n-a disperat. Niciodată el n-a tăcut, atunci când ei trebuia să-și împlinească mesajul său (Imne, VIII, 35): «Dar Tu ai făcut să se mărească limba mea în gura mea, fără ca ea să se retragă și n-a existat nimic care s-o facă să [ta]că».

Tot astfel declarase și Servul Domnului (Is., XLIX, 2): «Făcut-a din gura mea sabie ascuțită»; și tot așa și în Is. L. 7: «Și Domnul m-a ajutat și n-am fost făcut de ocară. Pentru aceasta am și întărit fața mea ca o cremene, fiindcă știam că nu voi fi făcut de ocară»⁴¹.

În mijlocul loviturilor, Dascălul Dreptății știe că «Dumnezeu își manifestă puterea Lui în el» (Imne, IV, 8-16, etc.). El nu numai că este resemnat, ca și Servul Domnului (Is., LIII, 7), dar mai mult, el este plin de bucurie: «Și eu am iubit judecata mea, iar în loviturile care mă izbeau, m-am bucurat» (Imne, IX, 10); și încă: «Pedepsirea mea a ajuns pentru mine o bucurie și chiar o desfătare, iar loviturile ce mă izbeau o vindecare veșnică și o fericire] fără capăt, iar disprețul protivnicilor mei a devenit pentru mine o coroană glorioasă, iar împiedicarea mea o putere fără sfârșit» (Imne, IX, 24-26).

Sufletul Dascălului Dreptății era entuziasmat de o speranță minunată. Ca și Servul Domnului, convins că «cauza sa este lângă Dumnezeu și răsplata la Dumnezeu» (Is. XLIX, 4), Dascălul Dreptății așteaptă, cu o încredere eroică, izbăvirea și victoria definitivă (Imne, VII, 23-25): «[Și Tu, o Doamne,] Dumnezeu meu, Tu ai asigurat sufletul meu și ai ridicat cornul⁴² meu în sus. Și eu voi fi luminând de lumină de șapte ori, în E[denul pe care] Tu l-ai [cre]at pentru Mărirea Ta. Căci Tu ești pentru mine o lumină [eter]nă.»

Această transfigurare luminoasă a Dascălului Dreptății devenea scumpă din cauza recompensei promise Servului Domnului (Is., LIII,

41. Traducerea Gala Galaction, ed. II-III, 1939.

42. Expresie ebraică, cunoscută din Vechiul Testament, care înseamnă: tărie, curaj.

11):⁴³ «*De pe urma chinurilor*⁴⁴ *suflului său se va sătura de fericire: prin știința sa, Dreptul, sluga mea, va îndrepta pe mulți și jărădelegile lor le va lua asupra-și*».

Dar înaintea acestei măriri supreme, destinul terestru al Dascălului Dreptății este înfricoșător de dramatic: în nimicire, în «valurile morții» trebuie să se nască Mesia — Mintuitorul. Aceasta-i tema dezvoltată în într-unul din imnele (III, 7-18), care arată cele mai înalte virfuri pe care le-au atins speculațiile mesianice ale sectei eseniene⁴⁵. Un alt pasaj (Imne, VIII, 4-15) evocă marele Mister al Dascălului Dreptății: el, cel pe care Dumnezeu l-a ales ca instrument al grandioasei opere de mîntuire, el a rămas necunoscut, rău cunoscut, plîpînd, și pentru a relua expresia din «Cîntările Servului», «*asemenea unui vlăstar*», «*asemenea unei tulpini ieșite din pămînt arid*» (Is., LIII, 2). Și totuși, prin el, omul primește vindecarea (Imne, II, 8-9); «*Și eu fui... vindecare pentru toți cei care se pocăiră de păcate eu fui prudența pentru cei simpli și forța sprijinitoare a tuturor celor cu inima zburată*». Servul Domnului, din Isaia LIII, 5, și el aduce vindecarea: «*Prin ranele lui noi ne-am vindecat toți*». În umilințele și suferințele Dascălului Dreptății, se află cel mai adînc dintre Mistere (Imne, VIII, 11). Dumnezeu a voit ca în aceste dureri, Dascălul Dreptății să întemeieze comunitatea lui strălucită⁴⁶.

3. ȘEFUL BISERICII

Un *peshter*⁴⁷ la Psalmul XXXVII, descoperit în grota a patra⁴⁸ și publicat de curînd⁴⁹, comentează, după cum urmează, versetele 23-24: «*Explicarea acesteia*⁵⁰ *se referă la Preot, Dascălul [Dreptății, pe care] Dumnezeu l-a așezat ca să întemeieze pentru El*⁵¹ *congregația*⁵² *[adevă-*

43. Traducerea Gala Galaction, ed. II-III, 1939.

44. Cele două manuscrise ale Cărții Isaia, găsite la Qumran, au textul: «*Din cauza durerilor suflului său, el va vedea lumina*» și el este conform cu Septuaginta, căci Textul Masoretic are suprimat cuvîntul «*lumină*».

45. Dacă secta de la Qumran este tot una cu secta esenienilor, cum Supont-Sommer este convins. (Cf. *Les Ecrits...*, p. 377).

46. Savanții au observat că în nici o parte din Imne, Dascălul Dreptății nu prezintă explicit suferințele lui ca servind de expiere pentru păcatele allora. Servul Domnului din Isaia din contră «*fu străpunș pentru păcatele noastre, el a fost zdrobit pentru jărădelegile noastre... El a purtat jărădelegile multora și pentru păcătoși și-a dat viața*» (Is. LIII, 5, 12). Dupont-Sommer răspunde că remarcă aceasta este exactă, dar să nu se uite că doctrina expiației pentru păcatele allora era fundamentală în secta de la Qumran (cf. *Manualul de Disciplină*, VIII, 6-10; IX, 4; *Spusele lui Moise*, IV, 1). Așadar, nu se poate ca Dascălul Dreptății să nu fi profesat, el însuși, aceeași doctrină, spune Dupont-Sommer.

47. *Peshter* este cuvîntul utilizat de secta de la Marea Moartă pentru a indica cuvîntul *exegeză* sau *comentar*.

48. La Marea Moartă au fost găsite manuscrise în unsprezece grote și nu este exclus ca să se mai găsească și în altele.

49. A fost publicat de către englezul J. Allegro în revista «*Palestine Exploration Quarterly*», anul LXXXVI, mai-sept. 1954, p. 69-75.

50. Adică a spusei versetului Ps. XXXVII.

51. Adică pentru Dumnezeu.

52. Ori Frăția.

tului]». Deci, secta fondată de Dascălușul Dreptății este un edificiu, o zidire⁵³. Despre această zidire, adică despre această Biserică, vorbește el în acest pasaj al Imnelor (VI, 25-27):

«Căci Tu vei fi cel ce vei pune temelie pe stîncă,

«Și schița pe linia dreptății.

«Și așa cu plumb a drep[tății] pentru a [contro]la pietrele de bază,

«În vederea (zidirii) unei clă[di]r[i] robuste,

«Ca ea să nu se miște,

«Ca nimeni din cei ce intră să nu se împiedice...».

Acestei idei îi face ecou și acest pasaj (Imne, VII, 8-9):

«Și Tu ai întemeiat, pe stîncă, zidirea mea,

«Și așezări veșnice îmi servesc de fundament,

«Și toate zidurile mele devin o întăritură încercată

«Pe care nimeni nu o va mișca».

Dascălușul utilizează expresia «zidirea mea», fiindcă această Biserică este opera lui și fiindcă într-o oarecare măsură el se identifică cu ea. Într-o altă pasaj⁵⁴, el o numește «vlăstarul» (גִּזְרִית) de la un cuvânt împrumutat din Isaia XI, I, și pe această temă a «vlăstarului» mesianic, el dezvoltă o alegorie de cel mai mare interes (VIII, 4-11).

Cu această temă a «vlăstarului» este strîns legată cea a «plantației veșnice»⁵⁵. Această ultimă expresie, de asemenea, este scoasă din Isaia LXI, 3, precis din pasajul unde «Servul Domnului» spune că el a fost trimis pentru a predica vestea cea bună celor umili și a mîngîia pe cei amărîți. Termenul se întilnește de mai multe ori în cartea Imnelor, cum și în Manualul de Disciplină și Documentul din Damasc, pentru a desemna Biserica eseniană⁵⁶. Un pasaj din Imne (VI, 15-17) descrie creșterea arborelui divin: «...el își va întinde umbra lui peste tot [pămîntul și virful] său se va ridica pînă la ce[ruri și] rădăcinile sale vor coborî pînă în abis. Și cu toate rîurile Edenului [se va iriga ra]murile sale și el va deveni o [pădure i]mensă; [și slava pă]durii sale se va întinde în lume, fără margini și chiar pînă în Shecl⁵⁷ [în veci]». Așadar, Biserica Dascălușului Dreptății este universală, prezentă în lumea întreagă, eternă. Ea este în legătură cu Edenul și chiar cu Sheolul.

Într-un pasaj din Imne (Imne, VIII, 21-26), Dascălușul Dreptății se zugrăvește pe sine ca grădinarul «plantației divine». Aceasta voințe să spună că numai mulțumită părerilor sale prosperă aceea. Din contră, dacă el o abandonează, ei nu-i rămîne decît să piară. Dar Dascălușul Dreptății este ceva mai mult decît grădinarul care asigură irigarea «plantației

53. Dupont-Sommer, *Le livre des Hymnes découvert près de la mer Morte...* citată, p. 14.

54. Imne, VI, 15; VII, 19; VIII, 6, 8, 10.

55. Imne, VI, 15; VIII, 6-10.

56. Aceasta este părerea lui Dupont-Sommer, *Le livre des Hymnes...* p. 15.

57. Cuvînt ebraic pentru «lumea de jos, abis, iad, infern».

divine», prin săparea de canale. El este cel care dinăuntru «face să crească vlăstarul sfințeniei pentru plantația adevărului» (Imne, VIII, 10). El este seva, el este chiar viața Bisericii — a Bisericii sale.

*

Descrierea de mai sus a personalității Dascălului Dreptății a fost făcută aproape exclusiv după cartea Immelor ori Psalmilor, descoperită printre manuscrisele de la Qumran. Aceasta din cauză că celelalte scrieri descoperite la Marea Moartă vorbesc foarte puțin sau aproape de loc de conducătorul spiritual al comunității solitare din pustiul de lângă Marea Moartă. Este bine să se știe că n-au fost descifrate și nici publicate toate manuscrisele aflate în grotlele de la Qumran. S-ar putea ca în nebanuit de multe peșteri de pe tot întinsul pustiului iudean, într-un viitor⁵⁸ mai apropiat sau mai îndepărtat, să se mai descopere și alte manuscrise și atunci personalitatea Dascălului Dreptății să ne apară într-o lumină și mai completă; lucru foarte dorit de către inimile tuturor celor ce se ocupă de istoria precreștină.

58. După cum reiese din epistola calocicosului Timotei, patriarhul nestorian de Seleucia (780-823), de asemenea în secolul al VIII-lea al erei noastre, au mai fost găsite manuscrise ebraice în regiunea Mării Moarte. Iată conținutul epistolei lui Timotei, către un coleg de-al lui: «Sfântului lui Dumnezeu, Mar Sergis (= Serghie), mitropolit de Elam». «Am aflat printre iudeii vrednici de credință, care au fost catehizați la creștinism, că acum zece ani, au fost găsite cărți în împrejurimile Ierihonului, într-o casă situată într-o stîncă. Într-adevăr, se povestește că cinele unui vînător arab, urmărind un animal, a intrat într-o grotă și n-a mai ieșit. Stăpînul lui l-a urmat și a dat peste o chilie, înăuntru a căreia erau numai cărți. Vînătorul merse la Ierusalim și informă de grabă pe iudei. Ei veniră cu grămada și allară cărțile Vechiului Testament, cum și altele, în scriere ebraică.

«Și cum povestitorul (un iudeu mai sus-numit) știa să scrie și cunoștea Scripturile, l-am întrebat despre multe texte care în Testamentul nostru sînt citate ca aflîndu-se în cel Vechi, dar nu se află nici la noi ceilalți creștini, nici la iudei, el a spus: ele sînt acolo și se află printre scrierile descoperite acolo.

«Cum eu am auzit aceasta de la acest catehumen și cum alții au dat aceeași mărturie, fără schimbare; am scris în această privință nobilului Gabriel (fără dubiu medic iudeo-creștin, la curtea lui Harun al Rashid, pe la 810), ca și lui Subho Maran-ul, mitropolit de Damasc, ca să scruteze scrierile, pentru a vedea dacă în vreo parte a profeților se află acest pasaj: «*El va fi numit Nazarinean*» (Matei II, 23) ori: «*Ochiul n-a văzut și urechia n-a auzit*» (I Cor. I, 9), ori: «*Blestemat cel spînzurat pe lemn*» (Gal. III, 13)...

«Iudeul a spus încă: Am aflat în acele cărți, mai mult de două sute (*sic*) de psalmi ai lui David».

Timotei adaugă că aceste cărți au trebuit să fie ascunse de către profetul Ieremia ori Baruch, care prevedeau căderea Ierusalimului, dar că după reîntoarcerea din exil, persoanele care le-au ascuns muriseră toate.

Și Timotei concludă amărît: «Dar la aceste epistole n-am primit nici un răspuns și n-am om capabil pe care să-l pot trimite. Și aceasta-i în sufletul meu ca un foc care arde și face vijelie în oasele mele... Rugați-vă pentru mine».

Nici noi, — vai —, nu sîntem mai avansați în privința chestiunilor puse de Timotei. Ne înclinăm în fața spiritului său științific și sagacității chestiunilor puse de el, zice J. Hering care-i publică scrisoarea în *RHPHR* 41, 1961, p. 160 după *Oriens Christianus* I (1901) (p. 99-314). Simpla traducere germană a fost reprodusă de Otto Eissfeldt, în *Th. L. Z.*, 1949, p. 598 și urm.

Marea majoritate a savanților, în momentul de față, cred că Dascălul Dreptății era un preot; un preot din marele trib al lui Levi. Acesta, nemulțumit de decadența moravurilor din clasa preotească, de la templu, s-a despărțit de ea, iar mai apoi, ca să poată duce o viață curată, după sufletul lui, s-a dus în pustiu, urmat de cei care-i împărțeau vederile, dînd astfel naștere unei secte de sine stătătoare. Cum am amintit, Profesorul Th. H. Gaster⁵⁹ nu crede în existența unui Dascăl al Dreptății, în carne și oase. După el, expresia Dascălul Dreptății ar fi numai personificarea unei funcțiuni deținută în cadrul sectei de la Marea Moartă. Așadar prin Dascălul Dreptății am avea de înțeles pe omul care reușise să devină «Invățătorul», «Explicatorul autentic» al Legii (Thora). Dar majoritatea cercetătorilor este de părere că Dascălul Dreptății a existat și poate că-i chiar fondatorul sectei.

De la Dascălul Dreptății nu avem o scriere din care să desprindem doctrina lui, cum este cazul cu Domnul Iisus, de la care avem Sfînta Evanghelie, de unde se poate desprinde clar, care i-a fost doctrina religioasă și morală, ce s-a născut dintr-însa.

Comunitatea de la Qumran este numită, de către savanți, secta de la Qumran. Marea majoritate a savanților o identifică cu secta eseniană, pe baza descrierii acesteia din urmă, de către scriitorii iudei antici: Iosif Flaviu și Filon din Alexandria, și apoi pe baza ideilor aflate în manuscrisele descoperite la Marea Moartă.

Dar și cei care identifică secta, care a dat naștere manuscriselor descoperite, cu secta eseniană, o fac cu mari rezerve, fiindcă nu se știe ce ar putea aduce viitorul.

Sînt și unii care au emis părerea că secta, care a produs manuscrisele de la Marea Moartă, nu este alta, decît mica comunitate a creștinilor primari. Dar această teză a fost părăsită de către savanți, în proporție de 99%, pe motiv că între ideile aflate în manuscrisele de la Qumran și cele ale creștinismului, se află o diferență cascadică.

Preot AT. NEGOIȚĂ

59. Th. H. Gaster, *The Scriptures of the Dead Sea Sect.* Secker & Warburg, 1957, introducerea.

„MONOTEISMUL“ GEȚILOR *

Geții, popor nordic al mării națiuni trace, aveau faima de a fi foarte credincioși și profund religioși, afirmă Strabon (VII, p. 297) bazat pe autoritatea lui Posidonio. Herodot îi numește «nemuritori» (IV, 93; V, 4), pentru că ei credeau într-o viață care ar fi dincolo de moarte¹.

Figura cea mai importantă și, în același timp, cea mai problematică a religiei Geților, este Zalmoxe (sau Zamolxe). Pentru Geți, Zalmoxe era un zeu (Herodot, IV, 94); pentru Grecii din «Hellespont și Pont» era numai un om (Herodot IV, 95); Herodot ne face cunoscute amândouă opiniile fără să se pronunțe pentru una din ele (IV, 96). După Strabon (VII, 297 sq.), Zalmoxe, din om ce era, a terminat prin a fi divinizat.

La Zalmoxe, ca zeu, se referă fraza lui Herodot (IV, 94): «ἑὸν νομίζοντες εἶναι εἰ μὴ τὸν σφέτερον = ei nu recunosc vreun alt zeu, afară de al lor» în care se vede afirmat, în chip explicit, monoteismul Geților. Nathan Söderblom socotește pe Zamolxe ca *deus ot iosus*, în numărul ființelor supreme, concepute, de altfel, după teoria sa, nu ca zei unici, dar ca «Urväter» sau «Urheber»². Vasile Pîrvan vorbește, cu privire la Zalmoxe, de «henolism»³. Ioan Coman, după ce mai înainte s-a pronunțat în sensul unui «premonoteism»⁴, într-o scriere mai recentă n-a ezitat să admită chiar monoteismul⁵. Un alt învățat român explică «reforma» lui Zalmoxe la Geți ca o repercurșiune a marilor reforme religioase, care s-au produs în secolele VII-VI a. Hr. în China, India, Iran, Egipt și Grecia⁶. Argumentul interesează, după cum se vede, în istoriile generale ale reli-

* Publicat în STUDIA IN HONOREM Acad. D. DECEV, SOFIA, 1958, pp. 649-655.

1. I. M. Lintforth, *Classical Philology*, 1918, 21-23.

2. N. Söderblom, *Das Werden des Gottesglaubens*², Leipzig, 1926, 119.

3. V. Pîrvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, București 1927, 156, 157.

4. J. Coman, *Zalmoxis, un grand problème Gete*, «Zalmoxis», 2, 1939, 85.

5. J. Coman, *Zalmoxis et Orphée*, în «Serta Kazaroviana», I. Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare», XVI, Sofia 1950, 183.

6. N. A. Constantinescu, *Zalmoxe et le courant de renaissance mystique des anciennes religions*, Bucarest 1941 (cunoscut de mine, din recenzie la J. Coman, în «Zalmoxis», 3, 1940-42, 166).

giilor; interesează, în special, problema monoteismului. Ea mă interesează, deci, îndeaproape.

Existența unui monoteism la Geți a atras atenția învățaților de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Face mențiune filozoful scoțian David Hume, în acel faimos eseu *The Natural History of religion*, publicat în 1757, în care mențiune se poate spune că problema monoteismului s-a înfățișat pentru prima dată în gândirea europeană. Hume a fost, într-adevăr, primul care a afirmat că monoteismul nu era forma originară a religiei. «If we consider — spune el — the improvement of human society, from rude beginning to a state of greater perfection, polytheism or idolatry was, and necessarily must have been, the first and most ancient religion of mankind»⁷, așadar monoteismul ar fi apărut în epoca posteroară.

Această teză, net opusă doctrinei revelației, a fost susținută de Rousseau (*Emil*, 1764), pe când Voltaire (*Dicționar filozofic*, 1764) menține prioritatea monoteismului, găsindu-se totodată de acord și asupra unui punct atât de important, cu doctrina tradițională a Bisericii, la care pune prima noțiune revelată de un Dumnezeu unic, și consideră politeismul ca o contrafacere diabolică, sau ca o prefăcătorie consimțită de Dumnezeu.

Ideile lui Hume și ale lui Rousseau asupra monoteismului au fost dezvoltate în secolul al XIX-lea de către teoreticienii pozitivismului și ai evoluționismului. După A. Comte (*Cours de philosophie positive*, 1830-1840), evoluția religioasă a umanității s-ar fi dezvoltat în trei perioade succesive, de la fetișism la politeism și de la politeism la monoteism. Antropologul englez Eduard B. Tylor, în faimoasa sa operă *Primitive culture* (1871), susține schema celor trei mari împărțiri, numai că, în primul rând, înlocuiește fetișismul cu animismul.

Numai la începutul secolului al XX-lea, în urma descoperirii noțiunii Ființei supreme la câteva popoare primitive (această descoperire este legată de numele lui Andrew Lang, amintită în cartea sa, intitulată *The Making of Religion*, 1898, ediția III, 1909), a început să se afirme și a se difuza teoria «monoteismul primordial» (Urmonotheismus), al cărei susținător cel mai înflăcărat este Părintele W. Schmidt. După această teorie, monoteismul era din nou condus spre începuturile istoriei religioase a omenirii: în felul acesta se ajunge iarăși, pe calea științei, în poziția tradițională a doctrinei revelației.

Cît despre mine, sînt 40 de ani de cînd am luat poziție împotriva teoriei «monoteismului primordial». După cum am susținut în repetate rânduri și de curînd am precizat în volumul «*L'Onniscienza di Dio*» (Torino, 1955, Ediția engleză «*The All-Knowing God*», Londra 1956), că teoria «monoteismului primordial» e construită pe o greșită viziune istorică, la care se adaugă agravanta terminologie echivocă. Ea are meteahna de a schimba în monoteism, ceea ce este simplamente noțiunea Ființei supreme

7. Works, ed. Green & Grose, London, 1907, II, 334 (trad. textului: «Dacă ținem seama de ridicarea spre mai bine a societății omeneste, de la grelele ei începuturi către o stare de mare perfecțiune, politeismul și idolatria au fost și au trebuit să fie, într-adevăr, prima și cea mai veche religie a omenirii».

la popoarele inculte, și a transfera într-o epocă foarte veche, la o fază extrem de arhaică a civilizației umane, o idee despre Dumnezeu, ce niciodată n-a fost atât de ridicată, care s-a dezvoltat în sinul creștinismului pe temelul Vechiului și Noului Testament.

Cum am mai spus și în altă parte, singurul fel legitim de a studia monoteismul, strict științific, în afară de orice premise teologice, este de a se menține numai la principiile de cercetare istorică, și de a examina marile religii monoteiste, pentru a căpăta o idee pozitivă și concretă a monoteismului și formației sale. Marile religii monoteiste ale istoriei sînt iudaismul, creștinismul, islamismul și zoroastrismul.

În fiecare din aceste religii se constată că afirmarea unui Dumnezeu unic este însoțită de negațiunea explicită a tuturor altor zei. În Vechiul Testament s-a spus: «Eu sînt Domnul, Dumnezeul tău; să nu ai alți Dumnezei afară de Mine (Exod XX, 2-3; cf. Deuteron. V, 6-7; XXXII, 39; Isaia XLII, 11; XLIV, 6). «Θεός θεός εἰ μὴ εἷς == nu este alt Dumnezeu, fără numai unul», zice Sf. Pavel în Epistola I-a către Corinteni, VIII, 4. Și Coranul: «Nu este alt Dumnezeu afară de Allah, și Mahomed este profetul lui Allah». Aceste formule, în absolutismul lor verbal, oglindesc spiritul esențial al monoteismului. În accentuata negație a politeismului se reflectă, într-adevăr, într-o oarecare măsură lupta îndrăjită și stăruitoare, într-o religie tradițională legată de zeii săi antici, și o nouă conștiință religioasă, izvorită din cuvîntul unui profet. La originea fiecărei religii monoteiste, găsim figura unui mare reformator religios: Moisi, Hristos, Mahomed, Zarathustra.

De aci rezultă că monoteismul nu poate să fie formă originară a religiei. Monoteismul, ca negație a politeismului, o presupune. Dar, în timp ce eu resping teoria monoteismului primordial, totodată mă leapăd de teoria evoluționistă. Monoteismul nu este rezultatul unei evoluții ideologice graduală și uniformă, care, plecînd de la o pluralitate de spirite slab diferențiate, poate duce la o progresivă reducere aritmetică a noțiunii unitare a divinului. Eu mă îndepărtez de la această poziție intelectualistă, pentru a mă menține la un punct de vedere mai strict religios. Monoteismul nu se formează prin evoluție, ci prin revoluție. Monoteismul nu se naște din gîndirea speculativă; se naște dintr-o viață religioasă, dintr-o perfecțiune a vieții, care numai de puține ori s-a maturizat în cursul istoriei umane și, întotdeauna, printr-un concurs excepțional de circumstanțe favorabile.

Iată pentru ce religiile monoteiste, în sensul propriu al cuvîntului, adică în sensul istoric, sînt puține.

India antică a avut în budism cea mai mare revoluție religioasă; dar budismul nu este monoteist. Grecia antică nu a avut monoteism. Grecia, care a atins cele mai înalte culmi în poezie, artă și gîndire speculativă, Grecia lui Homer, Eschil, Pindar, Socrate, Platon și Aristotel, nu a ajuns niciodată la religia unui Dumnezeu unic. De la anticii gînditori ai școlii ionice, din secolul al VI-lea a. Hr., pînă la stoici, filozofia greacă a perfecționat tot mai mult ideea de Dumnezeu-Unul, fără însă să ajungă pe aceea de Dumnezeu-Unic. A face abstracție de intuițiile, mai mult sau mai puțin monoteizante, și în orice caz izolate, a unui Xenofon, sau a unui Antistene,

Grecia antică nu a încetat de a fi politeistă, decît numai atunci cînd s-a convertit la Creștinism.

Trecînd acum la monoteismul Geților, să vedem dacă el ar putea fi încadrat în teoria generală aci expusă. Cum este cu puțință ca ideia unui Dumnezeu-unul, excluzînd pe oricare altul, de care a fost lipsită antichitatea greacă și romană și, în general, toată lumea antică, și cum să fi existat oare, numai într-un singur unghi îndepărtat al Peninsulei Balcanice, la acești Geți, care, deși aveau fama de religioși și credincioși (vezi mai sus), dar care celebrau periodic pe Dumnezeul lor prin rituri singeroase, descrise de Herodot (IV, 94)? Să se adauge (la aceasta) că Geții ar fi fost, după cit se pare, singurii care ar fi avut o religie monoteistă între toate popoarele din marea națiune tracă, pe cînd alții, după cum rezultă în adevăr din Herodot, (care vorbește) despre tracia propriu-zisă, au fost politeiști (Herod. V, 7).

Desigur, aceste considerații de natură teoretică ar avea foarte puțină valoare în fața datelor din care rezultă pozitiv existența dovedită a unui monoteism getic. În acest sens, ar fi decisivă certitudinea prezenței postulate (cerută) a unui profet sau reformator religios, care ar fi provocat la Geți o mișcare spirituală, asemănătoare aceloră pe care le-au avut la origine marile religii monoteiste. Pentru I. Coman și pentru alți exponenți ai monoteismului getic (vezi mai sus), această personalitate ar fi cu siguranță Zalmoxe. Zalmoxe ar fi un personaj istoric, fondator al unei noi religii a Dumnezeului unic și al sufletului nemuritor, erou și părinte spiritual al poporului get, venerat el însuși ca o ființă divină și, în sfîrșit, identificat cu însuși Dumnezeul religiei sale. Dar ce temelie are această teorie?

Existența omenească a lui Zalmoxe ar fi ajutată de povestirea herodotiană (IV, 95) despre un Get cu același nume, care ar fi fost sclav și discipol al lui Pitagora și care, după multă peregrinare, ajungînd liber și bogat, s-ar fi întors între ai săi și i-ar fi învățat să creadă într-o viață de fericire, după moarte. Dar, în fața acestei legende elenizată, povestită de Herodot, cu o rezervă («dar eu socotesc că Zalmoxe a trăit înaintea lui Pytagora», IV, 96), găsim chiar la Herodot, credința proprie a Geților într-un Zeu Zalmoxe, Zeul la care se duceau morții, trecînd într-o a doua viață fericită (IV, 94). E ușor să recunoști în legenda greacă, un reflex al tradiției indigene, inspirată dintr-o superficială analogie între credința eshatologică (destinul final al omului) a Geților «nemuritori» și doctrina pitagoreică în transmigrația sufletului⁸. La fel, locuința subterană în care Zalmoxe s-a retras, rămînînd ascuns trei ani, pentru ca apoi să reapară dintr-odată între ai săi și să-i convingă de adevărul doctrinei sale asupra vieții de dincolo (Herodot, IV, 95; cf. Strabo VII, p. 298), trebuie înțeleasă ca o transfigurare legendară a lumii celor de jos, care este împărăția lui Zalmoxe⁹.

8. A se vedea lucrarea mea: *La Formation du Monothéisme*, «Revue de l'Université de Bruxelles», 1950; în englezește, *Essays on the History of Religions*, Leiden, 1954, 1 sq.

9. În Strabone (VII, p. 297 sq.) omul Zalmoxe este un expert în materie de religie și mare preot lângă regele Geților. Dar și acest lucru este o transfigurare legendară a unui document regesc, adică, în acest caz, a unei vechi instituții profesive a cărei titular avea, la Geți, o mare autoritate asenănătoare celei regale, fiind el însuși ca un rege în cele

Dar dacă Zalmoxe este pentru Geți un zeu (al celor de jos) și n-a fost altceva decât un zeu, iată că, prin lipsa personalității unui întemeietor, susține mai puțin condiția esențială postulatată de noi pentru apariția și formarea istorică a monoteismului Geților. Oricum, ar rămâne o mărturisire importantă în favoarea deja menționatei însemnări a lui Herodot (IV, 94) : «nu este alt zeu afară de al lor», dacă ea ar cuprinde, după cum se pare, acea afirmare a unui singur zeu, cu negarea tuturor celorlalți, în care am recunoscut un semn — în acest caz singurul — al adevăratului monoteism. Dar, oare, acest indiciu, verbal și formal, este suficient, singur, să suplinească lipsa unui semn substanțial pretins mai sus? Care este adevăratul sens al clauzei (însemnării) monoteizante? Exprimă ea într-adevăr unicitatea lui Dumnezeu în mod absolut (că οὐδείς θεός εἰ μὴ εἷς = că nu este alt Dumnezeu, fără numai unul, cum spune Sf. Pavel în Epistola I către Corinteni 8, 4) sau, mai degrabă, numai o unicitate relativă a zeului «lor», marele zeu al Geților, ca unic în felul său, singurul adorat în felul arătat, cu acele sacrificii (umane) mai sus amintite? Că religia acestui zeu suprem nu ar exclude la Geți existența altor ființe divine se vede confirmată, indirect, în mărturia lui Strabon, unde omul Zalmoxe figurează ca preot «al zeului cel mai venerat al Geților» (τοῦ μάλιστα τιμωμένου παρ' αὐτοῖς θεοῦ = al celui mai venerat zeu al lor, Strabone: VII, 297), și este asociatul regelui la conducere pentru capacitatea și facultatea sa de a înțelege și de a explica poruncile «zeilor» (τὰ παρὰ τῶν θεῶν).

Altfel înțeleasă, însemnarea (clauza) monoteizantă se adaugă unei serii de pași relativi la alte popoare, traci și netraci, cărora Herodot le atribuie, în mod analog, venerarea anumitor zei, numai ei considerați într-adevăr ca atare, spre deosebire de alte existențe divine; care, deși există într-adevăr, sînt totuși de rang inferior. Acesta este cazul Massageților, care «venerau soarele ca singur zeu» (θεῶν μόνον ἥλιον σέβοντα = dintre zei venerînd numai soarele, Herodot, I, 219; Strabon IX, p. 513).

Firește, aceasta nu implică faptul că ei ar fi fost monoteiști: pentru ei soarele era unicul zeu cu adevărat și era venerat ca atare, după cum spune Herodot, cu sacrificii de cai. Termenul μόνος în aceste cazuri e așa de departe în a exprima unicitatea lui Dumnezeu în sens absolut al cuvîntului, — monoteistic —, întrucît (acest termen) e folosit de Herodot și în ceea ce privește o pluralitate de zei, cărora («numai lor») li se cuvine atributul de zei, spre deosebire de alții — dar fără a-i exclude — socotiți inferiori, ca și cum n-ar fi adevărați zei. Astfel, în legătură cu Tracii (în sensul specific restrîns), Herodot spune că ei venerază ca zei numai pe Ares, Artemis și Dionisos («θεοὶς... σέβονται μόνους τοῦσδε = venerază... numai pe acești zei», Herodot: V. 7., afară de Hermes, zeul «regelui»). Și prin analogie, cu privire la Sciți, afirmă (IV, 59) că ei θεοὶς μόνους τοῦσδε ἰλάσκονται (numai pe acești zei îi îmblînzesc) aveau 7-8 divinități.

sacre. (cfr. il *rex sacrificulus* e *l'archon basileus*), alături de suveran pentru cele profane, cum era pe vremea lui Strabon locul unui Deceneu alături de Burebista.

Stabilit astfel caracterul relativ al monoteismului gelic, rămân totuși câteva puncte obscure: Herodot scrie, între altele, că Geții obișnuiau, cu ocazia unei furtuni, să amenințe pe «Zeul» (τῷ θεῷ), trăgând cu săgeți spre cer, împotriva tunetului și a fulgerelor (IV, 94). După R. Rhodoe, H. J. Rose și alții, *theos*, aflat în acest loc, cit și în alte părți la Herodot (IV, 79), are sensul de «cer»: nu ar putea să fie socotit ca un adevărat zeu, de vreme ce Geții nu-și făceau scrupule din a-l amenința și de a-l ataca cu săgeți¹⁰.

Această argumentare este prea puțin convingătoare. Ideia unui zeu amenințat și ofensat putea fi repudiată de gândirea religioasă a Grecilor, probabil nu tot așa de gândirea Geților. În congresele etnografice de specialitate¹¹, amenințările de a potoli furtunile, nu totdeauna sînt socotite ca îndreptate împotriva unor puteri răufăcătoare, demonice, «nedivine». Un caracter bivalent, pozitiv-negativ, se adaugă în particular zeilor din cer, care alternează cu victoria fenomenelor atmosferice și meteorice: senin — nor, timp frumos — timp urît etc. Adamaneșii, de exemplu, cînd se apropia o furtună, aruncau săgeți spre cer și amenințau, deși o venerau, pe suprema lor ființă cerească Puluga¹². Oricum, slobozirea săgeților cu ocazia furtunii nu s-ar referi la Zalmoxe¹³, «unicul lor zeu», — în orice caz — al celor de jos (al infernului).

Dar, iată că, pentru a complica lucrurile, intervine onomastica lui Zalmoxe, pe care, de altfel, spune Herodot în altă parte (IV, 94), o numeau *Gebeleizis*. Numele *Zamolxis* (Salmolxis) este transmis și sub forma *Zalmoxis* (Platon, Strabon, Clement Alexandrinul, etc.). Considerînd această formă ca adevărată, vedem că are o compoziție, în care, prima parte, *Zamol-* (Frigia *Zemelo*, slav *zemlja*; cf. grecescul *χμαί* (de jos), latinul *humus*, *homo*) înseamnă «terra» (pămînt) sau «om»¹⁴, în vreme ce partea doua, *-xis* (scit *-xais* în Lipoxais, Herodot, IV, 5; cf. *Diai-xis*, Eschil, *Perșii*, 995; iran. *xsis* în *xsathra*, *xathiya*), și alte asemenea, care înseamnă «rege», «signore (stăpin)», de unde sensul complet de «rege al pămîntului, sau rege al oamenilor», sens care se potrivește unui zeu al celor de jos.

În ceea ce privește numele de *Gebeleizis* (*Zibeizis*), prima parte a acestui component coincide cu aceia al *Zebelsourdos* (*Zebel-thiourdos*), *Zibel-sourdos*, epitetul Zeului Fulgerător (reprezentat în relief cu fulgerul în mînă) într-un grup de inscripții votive trace, în sensul probabil «acela care dirijează fulgerul», (cf. lituan *Ziburys* «lumină», «flacăra» *Zaibas* «Fulger»).¹⁵

10. E. Rohde, *Psyche*, II, 28, n. 2; H. J. Rose, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, XII, 329 sg., n. 10. Cf. Kazarow, *Klio*, 12, 1912, 356; C. Clemen, *Zalmoxis*, 2. 1939, 53 sg.

11. Rohde, *l. cit.*; H. Schurtz, *Urgeschichte der Kultur*, Leipzig-Wien, 1900, p. 596. Un congres bulgar modern este citat de Kazarow, *Klio*, 1912, 356.

12. E. H. Man, *The Andaman Islanders*, London: 1885, repr. 1932, 85.

13. Cfr. Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde*, III, 1892, 127.

14. P. Kretschmer, *Glotta*, 1936, 44 sg.

15. Tomaschek, *Sitzungsberichte der Wiener Akademie, philol.-hist. Kl.* 130, 2, 1893, 61-62; P. Perdrizet, *Le dieu thrace Zbelthiourdos*, «Revue des études anciennes», 1, 1899, 23-26; G. Seire, *Les images thraces de Zeus Keraunos*, «Revue des études grecques», 26, 1913, 225-261; *Id.*, «Revue Archéologique», 1915-1, 92, n. 4; Kazarow, «Revue Archéologique», 1913-1, 340-346; N. Jokl, *Reallexikon der Vorgeschichte* XIII, 1929, 286, 290, 292.

Dacă acesta este sensul numelui Gebeleizis, el conferă lui Zalmoxis-Gebeleizis o însușire meteorică¹⁶, care greu se împacă cu însușirea subpământeană, în timp ce se pare că se împreună cu un *theos* amenințat de furtuni. Un dualism al unui zeu al celor de jos și al unui zeu al cerului, la Geți, nu se găsește la Herodot, dar nu este exclus că n-ar fi existat într-o epocă anterioară. Numele dublu al marelui Zeu herodotian, ar putea să fi existat într-un timp când *Zalmoxis* și *Gebeleizis* nu erau încă nume ale aceleiași divinități, eventual numele a două grupe etnice distincte¹⁷, deși a două divinități deosebite. O urmă a acestei originale deosebiri s-ar putea eventual întrevedea chiar la Herodot.

De fapt, Herodot spune (IV, 95) că, în propovăduirea ideilor sale eshatologice, Zalmoxis se adresa numai către cetățenii cei mai cultivați (τῶν ἀσπιῶν τοῦς πρώτους), pe care îi învăța să creadă într-o altă viață fericită, rezervată atât lor, cât și urmașilor lor (οἱ ἐκ τούτων ἀεὶ γινόμενοι)¹⁸. Aci, se întrevede o organizație rudimentară ezoterică de asociație religioasă, accesibilă numai membrilor aristocrației, cu reuniuni periodice, urmate de agape, într-un local anumit (ἀνδρεῶνα = cameră pentru bărbați, deci, femeile erau excluse), care ar fi dat ocazia la inițierea și stimularea participanților, în afară de anumite tendințe ascetice¹⁹ și acele sentimente de neînfricare (tărie) în fața morții, în care Tracii erau renumiți²⁰. Ar fi cu puțință ca această viață religioasă să fi fost a unei lumi privilegiate, să nu fi participat la ea masa poporului. Primitivul dualism al lui Zalmoxis și Gebeleizis ar putea reflecta un dualism social, întemeiat, la rîndul său, pe un dualism etnic. Și, pe de altă parte, în lumea tracică este constatată tendința dominantă a conducătorilor de a se deosebi, în cele religioase, de restul națiunii. Astfel, la Tracii propriu ziși, Ares, Artemis, Dionisos erau marile divinități naționale (Herodot, V, 7), în vreme ce Hermes era venerat exclusiv de către «regii», adică de membrii familiilor aristocrate. De asemenea, la Sciți exista un grup de divinități comune pentru toți, pe cînd Sciții «regali» aveau, în plus, o altă divinitate numai a lor (Herodot, IV, 59)²¹.

E probabil ca identitatea lui Zalmoxis și Gebeleizis, la Herodot, să nu oglîndească situația originară, ci o identificare secundară, rezultat al unui proces de unificare analog celui care, la unele popoare primitive, a adus pe eroul civilizator, pe demiurg, întemeietorul obiceiului tribal și instituito-

— Inscripții votive cu privire la Zeus Keraunios: cf. Danov, «Archiv f. Religionswissenschaft», 33, 1936, 166.

16. În ce privește aspectul meteoric la Zalmoxe, a se vedea Pirvan, *Getica*, I. cit.

17. Kazarov, *Klio*, 1912, 356.

18. *Strabon*, VII p. 297, menționează zelu exercitat de Zalmoxe πᾶρα τοῖς ἡγεμόσι (la conducători) adăugînd καὶ τῷ ἔθνεσι (și la popor).

19. Observarea castității, *Strab. I. cit.* (ἀγνότης = fără femei) și altele.

20. Cfr. *Pomp. Mel.* II 18: Getae paratissimi ad mortem; *Mart. Cap.* VI, 656: appetitus mortis. — Presso i Thrausi (Herodot, V, 4) decesele dădeau loc la manifestații de bucurie.

21. Cfr. A se vedea articolul meu *La religione de l'antica Tracia*, «Seria Kazaroviana», I, Sofia 1950, maximum 292 (= *Essays on the History of Religions*, Leiden 1954, 83).

rul riturilor inițiatoare²², de a se suprapune ființei supreme pînă la a se contopi cu ea²³. Oricum, din cele două elemente, care au alcătuit figura lui Zalmoxis-Gebeleizis, rezultă că nu este zeul celor de jos, ci zeul cerului meteoric, purtătorul relativei «unicității», sau al unui pseudo-monoteism, care în realitate constă în excepționala demnitate a unei Ființe supreme.

Asfel, marele zeu al Geților iese din splendida sa izolare, pentru a se alina, nu cu zeii unici ai marilor religii monoteiste, ci cu ai mai mult numerosului cor al zeilor supremi ai religiilor politeiste, care, după cum rezultă dintr-o documentație bogată²⁴, sînt, mai cu osebire, ființe cerești. Mă voi mărgini la un singur punct, deosebit de instructiv și asemănător cazului nostru. Procopie (bell. goth., III, 14), vorbind despre Sclaveni și Anti (Slavii meridionali), zice că aceștia credeau într-un singur zeu, autorul fulgerului (deci un fel de Perun), unicul stăpîn al tuturor lucrurilor (θεὸν μὲν γὰρ ἕνα τὸν τῆς ἀστραπῆς δημιουργὸν πάντων κύριον μόνον αὐτὸν νομίζουσι εἶναι κ. λ. π. = socotesc că există un zeu singur, creatorul fulgerului, stăpînul tuturor etc. — ceea ce nu-i împiedică de a venera și a aduce sacrificii și fluviilor (apelor), nimfelor și altor zeități de orice fel. (σέβουσι μέντοι καὶ ποταμούς τε καὶ νύμφας καὶ ἄλλα ἅτα δαιμόνια καὶ θύουσι καὶ αὐτοῖς ἅπασιν, κ. λ. π. = venerază, totuși, și rîuri și nimfe și alte genii de felul acesta și la toți (și toate) le aduc jertfe, etc.).

R. PETTAZZONI

Trad. de Pr. Em. Păsculescu-Orlea

22. În proiectarea legendară elenizantă ontul Zalmoxe este civilizatorul Geților intrucît le-a introdus obiceiul ionic și superioara civilizație greacă.

23. Ofr. A. van Deursen, *Der Heilbringer*, Groningen 1931 (America settentrionale); H. Tegnaeus, *Le héros civilisateur*, Uppsala 1950 (Africa), ecc.

24. Mai cu seamă în recenta mea carte *L'onniscienza di Dio*, Torino 1955 (în engleză *The All-knowing God*, London 1956); ofr. Ființa supremă în credințele popoarelor primitive *Dumnezeu: Formarea și evoluția monoteismului*, I, Roma, 1922.

DIN TRECUTUL EPISCOPIEI ARGES

Strălucitul monument ridicat de Neagoe IV Basarab (1512-1521) a avut un destin cu suișuri și coborișuri. Locaș de mitropolie, pînă ce aceasta se mută la Tîrgoviște (1517), apoi mînăstire, dar plină de prestigiu, cu drept de vamă și judecată a argeșenilor, ea se înalță din nou la rangul de episcopie, pe vremea unui mitropolit de mare autoritate, care a fost Dositei Filitti.

În diferitele stadii ale existenței sale, locașul, intrat și în poezia populară, s-a bucurat de atenția domnitorilor țării, ca și din partea ierarhilor. Multimea populară de asemenea o privea cu respect și evlavie. Grație acestei situații, Argeșul își întindea puterile protectoare și asupra altor locașuri sfinte, care aveau nevoie de ocrotire — am zice într-un termen pompos — de patronat.

Această ajutorintă, oferită în chip mărinimos, începe chiar din timpul fondatorului său. Astfel, la 23 iunie 1512 (7020), Neagoe Basarab spune cum monahia Magdalena, jupînița lui Hamza, a ridicat mînăstirea Corbii de Piatră (Mușcel) și i-a închinat ocine și ațigani¹.

«Apoi — continuă hrisovul — iarăși a venit monahia Magdalena înaintea domniei mele, de a închinat această mai sus spusă mînăstire domniei mele». În chipul acesta, Corbii de Piatră ajungea mînăstire domnească. Evlaviosul domn o ia sub protecția sa și la 12 iunie 1517 (7025), dă un hrisov în care spune privitor la dînsa: «am văzut-o sărăcită: și cu dorință am dorit a nu o lăsa ci a o căuta și a o milui și cîtor următor a ne numi... Să vină călugării în fiecare an, după obicei, la sfîntul Petru, să ia obrocul sfintei mănăstiri, câte 700 aspri, să fie de întărire sfintei mănăstiri»².

Pe vremea ginerelui său, Radu de la Afumați, Magdalena monahia încă trăia, căci în divanul acestuia ea are judecată pentru moșii³. De

1. *Documente privind istoria Romîniei, veac XVI, Țara Românească*, vol. I (1951), p. 77/78.

2. *Ibidem*, p. 120-121.

3. *Ibidem*, vol. II, p. 21-22.

acum înainte, știrile ne lipsesc, pînă pe vremea domniei lui Radu Mihnea (1611-1616 și 1620-1623). Din hrisovul acestuia de la 23 aprilie 1615 (7123), aflăm știri complimentare foarte prețioase. Domnul spune cum a venit și s-a plîns egumenul Veniamin de la Argeș pentru satul Corbi, care a fost al călugăriței Magdalina, jupîneasa lui Crăjău de moșie; «deci cînd a fost tocma în zilele bătrînului Băsărab voevodu (Neagoe), iar Magdalina călugărița sa au avut și o mănăstire la Meriș: deci se-au scuiat ia de-au mersu la Băsărab voevodu de au închinat manastirea și satul Corbii lui Băsărab voevodu, însă deacă se va pristăvi, ei să-i zac(a) oasele în mănăstire.

Deci, într'acea, preste puțin(ă) vreme, Magdalina călugărița ei se-au tîmplat moarte, deci ia unde au jăluit, ia acolo o au îngropat în tînda besérecii. Și au adaos Băsărab cu mănăstirea și cu satul Corbii bucatele Magdalinei călugăriței de le-au dat în sfînta mănăstire dela Argeș să fie pomena ei, unde-i zac oasele; și de atunci pînă acum iaste cursul anilor, anii 112. Și tot au țînut sfînta manastire de atunce pînă acum, cu bună pace»⁴. Iar mai departe hrisovul repetă: «iară Băsărab voevodu le-au adaos în sfînta mănăstire Argeșului și i-au îngrupat oasele ei (Magdalinei) în mănăstire». Din această mărturie domnească, constatăm că Neagoe Basarab, după îngroparea ctitoriei de la Corbii de Piatră, ce în acest secol nou, XVII, i se zicea mînăstirea de la Meriș, dăruiește această mînăstire sfîntei mînăstiri Argeș. Așadar, ctitoria sa ajunge să protejeze avutul Merișului contra oricărui uzurpator, care tocmai promovase întărirea dată de Radu Mihnea la această zi de 23 aprilie 1615.

Sîntem în plin exercițiu de patronat, de ocrotire a mînăstirii Argeș asupra componentelor sale. Și luptele pentru Corbii de Piatră-Meriș sînt numeroase. Astfel, la 14 ianuarie 1643 (7151), Matei Basarab (1632-1654) judeca aceeași pîră ridicată de cîțiva țărani, cu gîndul de a lua averile și mînăstirea Meriș, pe motiv că ei sînt strănepoții călugăriței Magdalina. «Iar Domniea mea i-am scos cu ră rușine de la Divan, ca pre niște oameni răi părăși, ne avînd nici o treabă»⁵.

Constantin Șerban (1654-1658) întărește mînăstirii Argeșului, la 14 noiembrie 1654 (7163), egumen fiind un Nicolae, averile pe care le întărise Matei vodă, în urma judecății de mai sus. Așadar, mînăstirea Argeș apare din nou patroana apărătoare a averii componente sale de la Meriș⁶.

Lucrurile nu se linișteau, sătenii rămînînd dirji: la 26 aprilie 1663 (7171), Gigore Ghica Vodă (1660-1664; 1672-1673) judecă aceeași chestiune, alături în divan stînd și Ștefan mitropolitul, iar mînăstirea Argeș fiind înfățișată prin egumenul Teodosie, viitorul mare mitropolit al țării⁷. Rezultatul este același, adică mînăstirea Corbii de Piatră, zisă și Meriș, cu averile sale rămîne sub cîrmuirea mînăstirii matcă Argeș. A fost o luptă nesfîrșită cu sătenii din acele părți de munte, unde pămînt este

4. *Ibidem*, veac. XVII, vol. II, p. 382.

5. Arhivele Statului, *Episcopia Argeș*, pach. XVI, doc. 23.

6. *Ibidem*, pach. XVI, doc. 39.

7. *Ibidem*, pach. XVI, doc. 44.

puțin și mult căutat. Este aci un subiect istoric ce merită a fi tratat separat.

Dar afară de minăstirea Meriș, găsim și alte adopțiuni ce face Argeșul în acest secol — XVII. Astfel, la 4 ianuarie 1634 (7142), Matei vodă dă minăstirea Brădetul (Argeș) «pă seama mănăstirii Argeșului». Egumen era la acea dată la Argeș un Grigorie. Domnitorul dă Brădetul «cu toate satele și cu toate moșiile și cu toți rumânii și cu toți țiganii și cu morile și cu viile și cu toate bucatele și cu tot dobitocul și cu ferecăturile și cu odăjdiile ale sfintei mănăstiri și cu tot venitul care cit se va alege, mult puțin nimenea treaba să n'aibă, fără numai sfânta mănăstire Argeșul». Porunca se da călugărilor, poslușnicilor, rumânilor și țiganilor să asculte de egumenul Grigorie al Argeșului «de toate ce vă va da învățatură», iar carele nu va asculta «să i să facă certare cum easte obiceiul».

În chipul acesta, ctitoria străveche a lui Mircea cel Bătrîn intra la «ascultarea» starețului de la Argeș. Probabil slăbiciunea Brădetului și gospodăria bună făcută la Argeș ducea la această închinare.

Tot în părțile de sus ale ținutului Argeș se ridicase o minăstire, la Mușetești, numită Robaia, în decursul secolului XVII. Lipsa de evlavie sau greutate de nănvins fac pe urmașii fondatorilor s-o ducă prinos tot la minăstirea Argeș. Astfel, la 1 mai 1671 (7179), jupineasa Livea, soția Savei Șifariol ot Furduești, cu fiul său Mihail logofătul, dau Zapis Argeșului, în care spun că rămânind minăstirea lor «pustie de tot... închinatu-o-au metoh sfintei lavre Argeșului». Egumenul acesteia era Eftem ieromonahul.

Donația se făcea înaintea divanului domnese al lui Antonie Vodă (1669-1672) și a mitropolitului Teodosie; «să fie supt poslușania sf. mănăstiri Argeșul cu satul și cu moșiile, cu rumâni, cu tot... iar egumenul (Argeșului) să aibă a căuta și a întări precum iaste obiceiul mănăstirilor și cu preoți să se facă sfintele slujbe». Actul îl scrie Ioil shimonahul, iar martorii sunt de marcă: Mareș (Băjescul) vel ban, vel logofăt Crețulescu, vel postelnic Cantacuzino, Udriște vel stolnic, Grigorie vel agă, Radul Năsturel și alții⁸.

La 4 mai, același an 1671 (7179), Antonie Vodă din Popești dă actul de întărire al zapisului de mai sus, spunînd: «premenindu-se călugării unii și alții, au rămas mănăstirea pustie și fiindu-se petrecut și Sava șofarul, încă mai denainte vream, urmașii acestuia vin și cer să fie Robaia «suptu poslușanie sf. mănăstirii Argeș, cu satul, cu moșia, cu rumânii, cu tot: egumenii dela Argeș să aibă a căuta și a întări și să aibă a ascultarea rumânii de toate ce le-ar porunci părintele egumen ot Argeș, pentru ce ar fi trebile mănăstirii Robaia. Iar carii nu vor asculta să fie volnic părintele egumen a le faci certare fieștecăriuia dup(a) vina lor»⁹.

De reținut că aceeași închinare o făcea și jupineasa Voica, fata Predii vornicul Balomirescu, la 22 aprilie 1677 (7180), deci după un an de la cele întimplate mai sus. Ea declara «că acest sat Robaia și mănăs-

8. *Ibidem*, pach. III, doc. 35.

9. *Ibidem*, pach. III, doc. 37.

tirea fost-au a tată-ni-meu Predi vornicul Balomierescui de bastină; de la tată-meu alți feciori n-au avut fără de mine... ci văzîndu eu (că) n-o pocio căuta (și) ca să nu să sparga pomana părinților și moșilor și a strămoșilor», o dăruiește minăstirii Argeș. «Tocmeala» se face înaintea mitropolitului Teodosie¹⁰. După un alt an, la 28 mai 1673 (7181), găsim o carte domnească de la Grigore Ghica (1660-1664; 1672-1673), prin care se dă minăstirii Argeș și egumenului Iosif «de să ție și să oblăduiască mănăstirea Robaia cu toată ocina ei și cu rumîni ciți vor fi să-i pue să lucreze la aceasta sfîntă mănăstire ce vor fi trebile și poslușaniile sfintei case». Minăstirea este făcută «de Sava logofăt Cuștereanu» și murînd el, a rămas fiul său Mihai logofăt «și fiindu-i preste mină a căuta de ea» de bună voie, a dat-o pe seama sfintei minăstiri Argeș, să caute egumenul de ea: «să poarte grijă să dea învățătura oamenilor ei, rumînilor, poslușnicilor să slujească ei ce vor fi trebile sfintei case. Iar care nu vor asculta să fie volnic a le faci și certare după vina lor»¹¹.

La 6 septembrie 1673 (7182), găsim un alt zapis, dat de aceeași jupineasă Voica, fata Predii vornicul Balomirescu, de data aceasta însă însoțită de soțul său Mănăilă paharnicul, prin care fac aceeași danie ca mai sus. Zapisul e scris de însuși Mănăilă paharnicul. Se repetă că «tocmeala» s-a făcut dinaintea mitropolitului Teodosie¹². Tîrziu, după acest așezămînt, și anume la 11 mai 1779, Arsenie ieromonahul, egumenul Argeșului, se plînge domnitorului Alexandru Ipsilanti (1774-1782; 1796-1797), cum «o jupăneșită Dumitra și cu Costandin, de aicea, din București, cari zic că se trag din neamul unor ctitori, care au închinat un schit Robaia» Argeșului, «de sînt ani 108», umblă «să-l deschine» de la minăstire, și fără a eși la o judecată au vîndut un munte al mănăstirii la niște bănsani, care munte au fost vîndut de mănăstire la alții». Arsenie egumenul se roagă ca pînă nu va fi judecata, «de către Măria ta... să nu se amestece la munții mănăstirii»¹³.

Tot în acest veac, XVII, ctitoria lui Neagoie Basarab primește un dar mai modest, în București chiar, de la Teofan shimonahul, ziditorul bisericii Sf. Nicolae din Prund, la 1682. Această biserică era între Curtea domnească și mitropolie. Locul ei ni-l arată azi o cruce din mijlocul unei curți, vis-à-vis de biserică Sf. Nicolae-Vlădica. Din chiliile care înconjurau acest sfînt locaș, Teofan dă una Argeșului. Iată ce spune dînsul:

«Teodosie Mitropolitul Ougravlahiei

† Adecă eu Teofan shimonah, dat-am zapisul mieu ca să fie de bună credință, la sfînta și dumnezeiasca mănăstire Argeșu și la părințele igumenul ieromonah Iosif, cum să-s știe că am dat o chilie, care chilie iaste lîngă besearica care eu o am zidit den temelie, și o am închinat Sfintei Mitropolii, și am zidit și chiliile care sînt împrejurul besea-

10. *Ibidem*, pach. III, doc. 38.

11. *Ibidem*, pach. III, doc. 39.

12. *Ibidem*, pach. III, doc. 41. Această dublă danie stă în legătură cu fondatorii acestei minăstiri de care ne-am ocupat în altă parte.

13. *Ibidem*, pach. III, doc. 61.

reii, ca să fie Sfintei Mănăstiri, chilie stătătoare în veaci, iar igumenului și altor călugări când vor veni, de odihnă. Și o am dat de pomeană pentru sufletul meu, și ca să mi să scrie numele la pomeanec acolo la sfântă mănăstire. Iar igumenul care a rândui Dumnezeu a fi acolo, la sfântă mănăstire, să aibă a purtarea grijă și cu alți călugări, când s-ar strica ceva, sau s-ar dăscoperi, să aibă a o direage, și a o acoperi. Și pentru adevărata credință, am iscălit mai jos eu cu mâna mea ca să să crează. Și mărturie toți cari s-au iscălit mai jos. Pis Ghen. 17 vit. 7192.

† Eu Teofan shimonah
Ștefan Episcop Ramnic
mărturie

Gregorie Episcop
Buz.
Daniil Arhiepiscop
Strehaia¹⁴.

*

În decursul veacului XVIII, donațiunile pentru Argeș se înmulțesc și, una cel puțin, este de o însemnătate excepțională, cum se va vedea.

La 22 septembrie 1735 (7244), Ioan Vălsănescu dă un act în care spune că «lucrurile și facerile de bine carele să fac spre partea bisericeasca, sântă cinstite și lăudate și mai de folos de cât toate lucrurile ceale politicești». De aceea, el a ridicat un schișor de piatră «de sihaștri», pe moșia sa numită Brădășești, «care moșie au fost mai înainte cumpărată de strămoșul nostru Vucina¹⁵ marele păh. de la Badea¹⁶ din Argeș și cu rumîinii căți au fost șazători acolea. Și în urmă, după petrecania strămoșului nostru Vucina, rămîind jupăneasa d-lui Neaga au fost dată de zeastre unii nepoate a Dumneaei, anume Mariuca. Și în urmă această nepoată a Dumneaei au vîndut această moșie și cu rumîinii la d-lui Grigorie Albescu marele logofăt. Și după petrecania d-lui rămîind la o nepoată a d-lui anume Chiajna; și aceasta jupăneasa făcînd aceasta moșie vînzătoare și întrebându-ne și pe noi știind că să trage de la strămoșul nostru Vucina păh¹⁷. Ioan Vălsănescu se tocmește cu Chiajna și cu bărbatul ei Barbul căpitan Cimpineanu și răscumpără moșia, dar fără rumîini. Pe această moșie, în zilele lui Grigorie Ghica și cu blagosiovenia mitropolitului Ștefan, zidește schitul cu hramul Sf. Ioan Bo-

14. Iscălitură extrem de rară și prețioasă pentru existența episcopiei de Strehaia (Mehedinți).

15. Interesantă mărturie. Vucina, care-și zice în cîteva documente «Sîrbul», este un personaj cunoscut. El a fost mare paharnic în divanele domnești dinaintea de Matei Vodă, cît și în al acestuia, cînd era «boier bătrîn». Datele genealogice de aci sînt foarte prețioase.

16. Personaj cunoscut pe vremea lui Matei vodă Basarab. El apare cînd «Badea de Argeș», cînd Badea vornec de Argeș» (Arhivele Statului Buc. ms. 168, f. 40).

17. Este aci o pagină interesantă de geneologie, ce merită a fi reținută. Din ea reiese că acești Vălsănești erau descendenți ai cunoscutului boier Vucina, ce-și zicea rar și Sîrbul.

tezăorul. «Și după petrecania mea cine va rămănea în urmă din neamul meu las cu legătura și cu blestem să nu aibă voe a închinarea acest schițișor nici moșia la nici o mănăstire de ceale mari, nici să aibă voe a luarea cevași, au din cărți, au din alte dichise ale Bisearici, au din venitul moșii». Cine va rămîne urmaș să aibă a purta grijă «ca să nu lipsească preot de la bisearică... ; cine nu va căuta slujba să-i scoată». Iar cine «ar vrea ca să supue acest schițișor la vre-o mănăstire, au moșea, au să ia dintrale bisearicii cevași să aibă a dare seama înaintea direaptii judecăți a Domnului Is. Hr. Și am scris eu popa Constandin oț Corbeani»¹⁸. Dar din nefericire, după 24 de ani, dorința fondatorului rămîne numai o dorință, căci la 24 iunie 1759, Grigorie Vălsănescu postelnic, Gheorghe Costandin Vălsănescu comic și Ioniță Vălsănescu dau un zapis mînăstirii Argeș și părintelui arhimandrit Kir Nichifor năstavnicul și întregului sobor, prin care arată cum «unchiul» lor, Ioan V. a ridicat un schițișor la Brădăștești, sud Argeș și l-a înzestrat cu ce s-a putut și nu l-a'nchinat la nici o lavră». Dar văzînd ei «multa supărare ce are... de unii de alții, încă de egumenași care mai înainte era necăutat, ca să aibă acest schit oareșcare razim și apărare, ca să nu fie călcat de toți ne-am îndemnat de bună voea noastră de am închinat acest sfânt schit la sfânta mănăstire Argeșul cu toate moșile și hotarăle... ca să fie supt supunerea și chiverniseala egumenului argeșean... și egumenului de la schit, sfinția sa să aibă volnicie a-i lua seama a-l scoate și a pune altul. Inșă și părintele egumenul Argeșului să nu aibă a să întînde sau a lua cațuși de căt, din bucatele schitului, au din moșii, au din țigani, au dintrale vechituri. Ci numai să aibă a-si lua embaticul cel rânduît de noi, adeca schitul să aibă a da din an în an câte oca cincii de ceară la sfânta mănăstire, iar mai mult nimic». În această situație rămîne schitul Brădăștești de pe apa Vilsanului pînă la 1795. La această dată, năstavnicul și arhimandritul de la Argeș, Partenie, încearcă și reușește să ajungă al doilea ctitor al acestui schit. Dintr-un nou așezămînt al aceluiași schit, — care se numește acum «Brătășești», așadar denumirea lui se schimbă în lumea poporului din Brădăștești în Brătășești, mai ușor la pronunțat — aflăm noi informațiuni despre schitul Vălsănescului. Povestea este clară și completă. Arhimandritul Partenie spune că schitul «Brătășești», zidit de răposatul Ioan Vălsănescul, «și închinat Sf. Episcopii (atuncea mînăstire) cu embatic să dea pe an 5 oca de ceară, «care schit din slăbiciunea locului s-au fost crăpat peste tot», că nu se mai slujea într-însul, și «ca să nu ramîie pomenirea numitului ctitor ouitată m'am îndemnat... și am zidit alt schit din temelie cu cheltuiala mea la alt loc mai temeranic, tot pe numirea numitului schit celui vechiu». Pune înșă două hramuri, al Sf. Ioan și al Sf. Serghie și Vach, „ale căror sfinte moaște, adecă capitele amandoua, să află la sfânta Episcopie». Il înfrumusețează cu zugrăvitul, odoare bisericești, «cu din dobitoace» și locuri ce cumpără alături de moșia schitului. Îi mai dă 500 stînjeni din moșia Cacaletii¹⁹ de pe Vilsan,

18. Arhivele Statului, Buc., *Episcopia Argeș*, pach. V, doc. 5.

19. Cacaletii—Scacaletii=lăcusle ; (în slavonește).

adăogind și daniile făcute de răposatul său nepot, Isaiea monah, și care erau însemnate, pentru care motiv a fost pus la pomelnic «împreună cu mine», — zice harnicul arhimandrit. Ei mai dă schitului moșia Toplița, vie la Pitești și altă moșie la Vasilați din sud Ialomița. Purtător de grijă la ridicarea schitului fiind părintele Varlaam, Partenie arhimandritul îl primește ctitor și-l lasă purtător de grijă al acestuia, cât va trăi. În locul lui va veni apoi nepotul noului ctitor, Dorotei ierodiacon, care de asemenea va rămîne aci cât va trăi.

Partenie arhimandritul cere ca Episcopia să facă în fiecare an, a doua zi după hramul Sfinților Mucenici, o pomenire la tot neamul său. Se va da sfintei episcopii 3 oca ceară, pe lângă cele 5 lăsate de Vălsănești. La sfintul schit să fie preot ieromonah «și cu 3-4 monași».

Era un așezămint complet, din care am spus că mi s-a părut mai deosebit. Asupra acestuia, vestitul episcop Iosif I pune următoarea apostilă: «De vreme ce prea cuviosul arhimandrit al Sfintei Episcopii kir Partenie, din rîvnă Dumnezeiască îndemnîndu-se, au zidit din temelie acest sfînt lăcaș din agonisita sa, carele cu ajutoriul lui Dumnezeu s-au tîrnosit de noi, întărim acest așăzămint ce din bună voia sa au făcut, ca întocma să se uremeze, și rugăm și pre cei ce după noi de la Dumnezeu vor fi orănduiți episcopi acestui sfînt scaun, ca să să păzească și de frăția lor ne strămutat, nici mai adăogînd, nici mai scăzînd; aceasta.

† Iosif episcop Argeșului adeverez.
1795 April 19»²⁰.

Intre timp, Argeșul mai primește alte donații, din care și aceea făcută de Cozma, fostul episcop de Buzău (1763-1787), și mai apoi mitropolit al țării (9 octombrie 1787—3 septembrie 1792), mort de ciură, deși se refugiase de groază la schitul de la Giulești. Asupra acestui ierarh s-a discutat de ce origine este: ardelean, buzoian, ajungîndu-se la concluzia că este incertă²¹. Mulțumită actului ce lăsăm să urmeze, se vede că era de loc de la Flămînzești, de lângă C. de Argeș. Aci era casa părinților săi, lângă care el ridicase o biserică de piatră.

Pe lângă daniile de la Flămînzești, ce i se zicea și Bolnița, Cozma episcopul lasă Argeșului alte case în București. Actul, plin de mireasmă episcopală de odinioară, îl lăsăm să urmeze aci:

«Cozma milst. bjiio Episcop Buz.

† Cînd ceale ne stătătoare ape născătoare de adîncime ale ochianului mării să odihnesc, atuncea cei mai iscusiți corăbieri au obiceiul în mai cu deadinsul grijă a fi foarte, căci întrăcea vreme mai mari vînturi să scornesc și mai ioți valuri să ridică. Și casneul cel bine chibzuit în somnul dintîio cînd toți ai casăi dorm, el atuncea mai cu trezie

20. *Ibidem*, pach. V, doc. 30.

21. C. N. Mateescu, *Origina ardeleană a Mitrop. Cozma*, în «Bis. Ort. Rom.» (1932), p. 586-589; I. C. Filitti, *O lămurire despre Mitropolitul Cozma Popescu și Bis. Ursoaia*, în «B. O. R.» (1933), p. 200-205; Șt. Berechet, *Catagrafia eparhiei Argeșul din 1808*, în «B. O. R.» (1922), nr. 9.

priveghiază și nu aștepte, că într-o vreme mai virtos au obiceiul furii a săpa case streine și a le fura. Moartea să închipuească furului și nașterea valurilor mării, căci mai virtos în vreme ne așteaptă ca o învățare zvăpăiată asupra corăbii trupului, năpădească și o sparge. Când omul întru toată îndestulimea sa socotind că nu să va clăti, atunci cea flămândă moarte năvălește și schimbă negrija lui în lacrimi. Deci de vreme ce scurtarea și sfârșitul vieții a tot omul este moartea, pentru ce să lăsăm noi folosința noastră și să ne grijim de ceale streine, iar nu de ale noastre, adică de grija morții.

La această dar fiind și eu robul lui Dumnezeu Cozma episcop Buzăului bine încredințat, mai virtos de cât altele care nu le știu, avind mai bună adevărata slăbiciunea în care mă aflu a bătrânețelor, socotil-am și pentru ceale ce s-ar cuveni pentru pomenirea sufletului meu și a părinților miei, și printr-o astfel adevărată carte a smereniei noastre. am închinat sfintei mănăstiri Argeșului bisericuța ce am făcut-o smereniea noastră din temelie de piatră, și cu livezile de pomi ce este (sic) *dina-ntea caselor părintești* împreună cu casele și cu tot coprișul după împrejur. Și ear am mai dat sfintei mănăstiri casele noastre ce le-am făcut în București în dosul zidului domnesc, ce sânt eu pământul lor. Insa casele și pivnița de piatră cu casă de calabac, cu grajd, după coprișul locului în mahal(ău) Sfeți Gheorghe vechio, care case din temelie sânt făcute de noi însă mai denainte până a nu ne înălța la treapta arhieriei. Deci să aibă sfânta mănăstire și cuvioșii igumeni a stăpâni cu bună pace acest schitul împreună cu casele din București cu toate cuprișurile lor, fiindcă această închinăciune și danie o am făcut cu bună voință smereniei noastre, ca să fie smereniei noastre, și părinților de pomenire, și cuvioșilor egumeni de odihnă.

Deci îndatorăm pe cuvioșii igumeni ce dupe vremei vor sta la această sfta ma(nă)stire, ca să aibă purtare de grij(ă) atât pentru case să nu să părăduască, și nelipsit să pomenească numele nostru și al părinților noștri, și la sfânta mănăstire, și la aceasta biserică. Și pentru mai bună credință, am întărit aceasta carte cu iscălitura și peceata smereniei noastre. Ghen. 15: 1786.

(Pecete) Cozma Episcop Buz

Sidis Grigorie mart.

Teodosie monah icon.²².

Barbul Arion tr. vist. mart.»

*

Pînă acum, daniile se făcuseră în cea mai mare parte mănăstirii Argeș; de acum înainte, ele se vor face episcopiei Argeș, întemeiată la finele secolului XVIII (1793) și încredințată alesului episcop Iosif. I.

22. Bănuim că este fratele episcopului, ctitor al bisericii de la Ursoaia-Buzău.

23. Arhivele Statului, Buc., *Episcopia Argeș*, pach. LXXXV, doc. 2.

Cea dintii danie ce primea episcopia, nou înființată, este aceea făcută de Costantin Rătescu postelnic și soția sa Maria Răteasca, la 1 ianuarie 1796²³.

În zăpisiul pe care ei îl dau, se spune: «Sud Olt. Darurile ce le-am câștigat cu sudoarea vieții noastre, și netrăindu-ne copii, le-am alierosit sfintei Episcopii Argeș, atît ceale acum în viață trăind, cit și ceale după moartea noastră a fi metoh nestrămutat pentru pomenirea sufletelor noastre». Înainte de moartea lor, ei dau: «1 pereche case de piatră, ceale de sus, în orașul Slatina cu toate înprejmuirile». Iar după moarte, ei lasă Sfintei Episcopii următoarele: «500 stînjeni de moșie ce să numește Recea cu sfînta bisearica... cu sat cu case, cuhnie, grajd, curte, heleșteu ceșmea și cîrciuma de piatra la Drumul cel mare. 400 stînjeni de moșie, pe apa Plăpcii, sud Olt, ce-i zice Bălțata cu sfînta bisearica... cu case, cu sat. 20 de pogoane de vie lucrate în Dealul Slatinii, cu tot coprînsul lor. 30 suflete de țigani de vatră. Ei «îndatorează sfînta casă» să li se facă soroacele pînă la trei ani «și mai cu deadinsul la vreme să ne dezgroape a ne vedea în ce chip ne aflăm²⁴. Donatorii se mai roagă apoi ca episcopia să facă trei praznice pe an, «pre cit se va putea»; unul la biserica Recii, altul la biserica Sopotul ot Slatinei, iar al treilea la biserica de la Bălțata «ot plapcea», «fiîndcă și noi în viața noastră am prăznuît»; «și cu cea ce va putea sfînta Episcopie, să ne ajute la facerea metohului ce am rugat pe Dumnezeu ca să facem la Sopot în Slatina, după făgăduela ce mi-au dat Prea Sfîntia sa părintele Episcop Argeșiu Kir Iosif».

Astfel terminau Răteștii închinăciunea și dorințele lor.

Acestea sînt daniile făcute de postelnicul Costantin Rătescu și soția sa episcopiei de Argeș, care se alegea cu două alte componente, și anume cu schitul de la Recea și acela de la Sopot, de la Slatina Olt. În chipul acesta, puterile materiale ale noii episcopii creșteau odată cu grijile în plus ale bunului episcop Iosif Argeșiu.

Biserica Antim din București, după moartea sfînică a fondatorului său, trece prin grave scăderi, din cauza slăbiciunii egumenilor săi. Minunata ctitorie a georgianului, ajuns mitropolit român, se ruina văzînd cu ochii. Atunci, înțeleptul domnitor Alexandru Ipsilanti, împreună cu meritosul mitropolit Dositei Filitti, o încredințează lui Iosif cel harnic întru toate, s-o ridice la strălucirea pierdută și să-i servească ca loc de odihnă cînd poposește la București. Actul de danie de la 22 martie 1797, amîntit uneori, n-a fost publicat în întregime pînă acum. Îl punem la dispoziția cititorilor, comentariile noastre putînd să le întunece impresiile:

«Io Alexandru Ioan Ipsilant vvd i godi zemli Vlahiscoe²⁵.

Doamne iobit-am buna podoaba casii tale, și locul lăcașului slavii tale, zice Proorocul și Împăratul David: Căruia următor fiind fiul său Proorocul și Preaînțeleptul Solomon au zidit casă de rugăciune lui Dum-

24. Se știe că bătrînii noștri aveau grozavă frică de a le fi putrezit oasele. Se cunoaște cazul cu sora mitropolitului Veniamin al Moldovei, călugăriță la Agapia.

25. Arhivele Statului, Buc., *Minăstirea Argeș*, pach. I, doc. 6.

nezeu, sfântă și prea înfrumusețată în Ierusalim Sion sfânt numindu-o. Asemenea și după cea printrup iconomie a fiului lui Dumnezeu spre a doa naștere duhovnicească a oamenilor. Și mai ales după ce schipturile împărătești s-au încredințat dela Dumnezeu împărăților creștini multe sfinte lăcașuri mănăstiri și biserici de enorie s-au zidit, nu numai de către Impărați, i arhieriei și boeri, ci și de obște de către pravoslavnici creștini precum și aici întracastă de Dumnezeu păzită țara după ce s-au întemeiat creștinătatea cu oblăduire de stăpânitori pravoslavnici, multe mănăstiri și biserici s-au rădăcat din temelie de către acei Domni ce au stătut după vremi după cum să și văd. Căroră următori făcându-să și unii din părinți Mitropoliți și Episcopi, i din blagorodnicii boeri, multe au zidit și ei, unile din temelie, altele prefăcându-le, sau ajutorindu-le cu cele de trebuință. Ouna din sfintele lăcașuri cele vrednice de evlavie și de pomenire, fiind și sfânta mănăstire a Tuturor Sfinților de aici din București.

După iscusința zidirii bisericii ce să vede și dupe urzeala curții împrejur, din care poate cunoaște fieștecine câtă osărdie și dragoste fierbinte, au avut răposatul Kir Antim Mitropolitul Ugrovlahiei ctitorul aceștii mănăstiri. Însă fiindcă au apucat sfârșățul vieții sale mai nainte până a o isprăvi și a o pune în buna orândueala ce să găsește făcuta în scris, au ajunsu ca un lucru de arendă de către cei ce după vremi au stătut igumeni orânduți, ori de către Domnie, ori de către Mitropolie, a căroră fiindu-le schimbarea adesea, de ar fi și avut gând a drege sau a adăoga cevași din agoniseala mănăstirii, n-au putut, ci încă au și răsipit din cele găsite gata, însărcinându-o și cu datorie, nefiind nici venit de ajunsu, ca să poată chivernisi, precum să cuvine unii mănăstiri. Pentru care proasta stare și dărăpanare de tot a aceștii sfinte case, acum după ce Domnul Dumnezeu ne-au miluit cu a doaa domnie a Țării Rumânești, Prea Sfinția Sa părintele Mitropolitul Ugrovlahiei Kir Dositeu, după netăgăduita datorie ce are pentru sfintele lăcașuri, ne-au făcut arătare prin anafora cu coprinderea aceasta, că au ajunsu mănăstirea la dărăpanare și grea datorie, și cum că măcar că în zilele răposatului Costandin Voda Gehan, dupe arătarea răposatului Mitropolit Kir Grigorie, s-au fost orânduit ca să fie conac igumenilor Țării, când vor veni aici cu trebuințe : și fieștecare să-ș poarte grija de conacul său a-l acoperi și a-l grijă. Dar din întâmplările vremilor și nestorniciile ce au fost nu s-au urmat. Precum și în domniea noastră dintăio măcar că s-au orânduit a fi orfanotrofie, dar și aceasta s-au urmat numai căt am statut noi în domnie și apoi au ajunsu iarăși, la starea dintăio cu schimbarea adese a igumenilor. Și cum că intralt chip nu să poate a-ș veni la vreo stare laudată, fără numai să lipsească orândueala dă igumenat și să să dea suptu purtarea de grijă a Sfintei Episcopii ce s-au făcut de curând la Mănăstirea Argeșului, unde acum episcopește iobitorul de Dumnezeu Kir Iosif, a căruia osărdie iaste cunoscută Prea Sfinții sale din meremeturile ce au făcut și face acolo la Episcopie, fiindcă și aceea au fost dărăpanată din

vremea trecutei răzmirițe : ca să-i fie această mănăstire metoh ne având nici alt conac aici. *Și să fie și școala de învățătura pentru cei ce vor fi ca să între în treapta preoții din toate Eparhiile țării*²⁶. *Care problemă a Prea Sfinții sale prămindu-o Domniea mea, ca pe una ce este și pentru întemeerea mănăstirii și pentru buna cumința a sfințelor biserici, cu învățătura celor ce vor veni la hirotonie prin slobozenia ce să va da dela Domniea mea.*

Iată printraceș cinstit și bineînchipuit hrisov, dăm numita mănăstire cu toate ale sale mișcatoare și nemișcatoare, ca să fie metoh Sfintei Episcopii dela Argeș, și întru nimic să nu fie supărată de ori ce cereri să vor face dela cele lalte mănăstiri ale Țării, și a nu o face nimenea conac de a lăcui oameni căsătoriti cu fărmeile lor, nici a o face magazie pentru orice, ci numai oameni cei trebuincioși să-și aibă lăcuința înaintu în mănăstire. Și Sfinția sa părintele Episcop Kir Iosif să aibă datorie a iconomisi toate cu bună orândueală : mai întiu să plătească datoria, și dupe aceea să meremetisească cele stricate dupe puțință. Să fie preoți cuvioși și alți oameni căți vor fi trebuincioși Bisericii spre săvârșarea sfințelor slujbe neîncetat dupe orândueala ctitorului. Inșă atât părintele Episcop cât și alții ce vor fi după Sfinția sa, să aibă adică conac aceasta mănăstire și să iconomisească ale ei. Iar zestrea ei să nu o înstreineze sau să o strămute la Episcopie sau la alte părți, ci dăosebi de a Episcopii să să chivernisească dupe orândueala ctitorului. *Iar pentru orândueala celor ce vor veni la hirotonie, să fie dascăl orânduît, ca să-i cerceteze și să-i învețe, carele să dea adeverință că s-au cercetat, s-au deprins la cele bisericesti, și s-au alesu vrednec dă hirotonie. Și atunciă părintele Mitropolit, sau iobitorii de Dumnezeu Episcopi, să facă Domnii mele anaforale dupe coprinderea domneștilor noastre porunci ce am dat pentru aceasta.* Deci fiindcă aceasta sfânta mănăstire au avut milă atât dela Domniea mea din ceialaltă domnie, de lua pă fieșcare an dela Ocnă bolovani sare una sută și liode zece streini, și acum dupe rugăciunea ce au făcut Domnii mele iobitorul de Dumnezeu Episcop Argeșău, pentru ajutorul meremetului ce are să facă la acest sfânt lăcaș ca să dăm acești liode zece dintre dajnicii vistieriei, ne având puțință a găsi oameni streini, ne-am milostivit și în locul acelor liode zece streini dăm Domnia mea liode zece dintre dajnicii vistieriei. Pentru care poruncim dumitale Vel vist să-i așăzi în catastihul Vistieriei ca a pururea să-i aibă ; și dupe orândueală dându-să țidula vistieriei, și aducând închipuire dela ispravnicii județului să li să dea și pecetluiturile Domnii mele spre a-i avea în pace și nesupărați de rândul dăjdiilor vistieriei și de alte orândueli. Așaj-

26. Iată aci începutul Seminarului de la Antim, de care se pomenește vag, fără informație, de feluriti istoriografi ai Bisericii Române. Hrisovul a fost numai parțial tipărit și în Ureche V. A. *Istoria Românilor* (Trei ani din «Istoria Românilor» 1797-1800) Buc. 1895, p. 27.

derea să aibă și acei una sută bolovani sare de la ocnă, ca să-i ea la vremea ce eau și celelalte mănăstiri. Și am adevărit hrîsovul acesta cu însuși credința Domnii mele Io Alexandru Ioan Ipsilant Voevod și cu credința prea iobitului Domnii mele fiio Costandin Voevod, marturi fiind și dumnealor cinstiții și credincioși boerii veliți ai Divanului Domnii mele Pan Dumitrașco Racovită vel ban, Pan Ianache Văcărescu vel vist., Pan Manolache Crețulescu vel vornic de țara de sus, Pan Ioan Damaris vel vornec de țara de jos, Pan Rad Goleșcu vel vornic al obștirilor, Pan Costandin Filipescu vel logf. de țara de sus, Pan Ștefan Văcărescu vel logof. de țara de jos, Pan Isac Ralet vel logof. al obiceiilor, Pan Gheorghie Mavrocordat vel spătar, Pan Costandin Suțul vel post., Pan Teodorache Iuliano vel clucer, Pan Iordache Slătinean vel pahar, Pan Grigorie Paleologul vel stoln., Pan Nicolache vei comis. Pan Costandin Vișorean vel sluger, Pan... (lipsă) vel pitar. Și ispravnic, Pan Costandin Filipescu vel logof. de țara de sus. Și s-au scris hrîsovul acesta la întâiul an dintru a doa domnie a Domnii mele, aici în orașul scaunului Domnii mele București la anul dela mântuirea lumii 1797 Mart. 22, de Răducan Poenar biv. tr. logof. condecar.

Io Alexandru Ipsilant voevoda bjiio milst i gospodnar zemii Vlahiscoe».

(Iscălitura proprie a Domnului.

Pecete roșie aplicată, clar și elegantă).

Trecut în condica Divanului.

Răducan biv. tr. log. condicar.

Costand Filipescu vel
logof. procitohum.

Am încercat să dăm aci câteva însemnări din trecutul bogat și important al clitoriei lui Neagoe IV Basarab. Sperăm că aceste știri vor adăoga ceva în plus la cele cunoscute din lucrările mai vechi ale lui Odobescu, Șoimescu Tocilescu, cât și teza de licență în teologie a Pr. Panțurescu.

O monografie asupra acestei minunate opere artistice și a celor care au păzit-o în decursul vremurilor prin hărnicia și rugăciunile lor, ar fi de cel mai mare interes.

T. G. BULAT

MEȘTERI ZUGRAVI, CONSTRUCTORI ȘI CTITORI DE PE VEDEA ȘI COTMEANA, REGIUNEA ARGHEȘ

Împrejurările politice din a doua jumătate a secolului XVIII, slăbirea puterii otomane sub presiunea loviturilor Rusiei, ideile de libertate care se răspîndesc în masele largi populare, la începutul sec. XIX, duc în mod firesc la o destindere sufletească și în ce privește locașul obștesc de închinare, devenit mai larg, mai încăpător decît modestele și scundele bisericuțe de lemn ale veacului XVII și ale primelor decenii ale secolului XVIII.

Aici, în jurul locașului obștesc, de conținut religios, se vor întîlni meșterii constructori, meșterii piștrari, meșterii lemnari, meșterii făurari, meșterii creștători în lemn ai coardelor de stejar care leagă arcurile de deasupra coloanelor pridvorului sau ai stîlpilor de susținere și calotelor sau turlelor naosului și pronaosului, ai sfeșnicilor și lumînărilor de lemn, ai pistornicilor și cruciulițelor și ai troițelor de pe marginea și de la răs_pîntia drumurilor, cum și zugravii decoratori ai interioarelor, și exteriorelor în care socotim și bolțile și pereții pridvoarelor.

Toți aceștia la un loc alcătuiesc geniul colectiv al satelor noastre, meșterii care au rezolvat problema rezistenței materialelor, problema descărcării greutății elementelor de construcție (bolți, calote, turle) asupra arcurilor simple sau frînte, trilobate sau polilobate, acolade simple sau complexe. Tot ei au rezolvat problema proporțiilor construcției, în raport cu diversele ei compartimente și cu așezarea în locul ales: pe culmea dealului sau pe un tăpșan mai ridicat din fundul văii mărginită de coaste împădurite.

O dată ales locul de așezare și fixate proporțiile construcției, meșterii constructori încep aducerea materialelor de lucru, meșterii piștrari își iau dimensiunile coloanelor de piatră, ale cadrelor ușilor și ferestrelor, ale rozetelor, etc. și, în raport cu motivele decorative locale, își alegeau aceste motive și începeau în grabă cioplirea piștrilor, pentru ea în momentul

cînd construcția ajungea să se înalțe, să nu se împiedice de lipsa cadrelor, a coloanelor și a celorlalte elemente de piatră care intrau în construcție. Elementele de piatră îndeplineau un dublu rol, atât prin soliditatea lor, cît și prin varietatea materialului, care îndeplinea și un rol decorativ prin culoarea lui deosebită de a celorlalte materiale de construcție și prin motivele folosite în ornamentarea acestor elemente de piatră.

Decorația exterioară. Aceasta era de două feluri: una era realizată din cărămidă, mai rar din piatră, și consta dintr-un ciubuc rotund, de obicei policromic, însoțit de o parte și alta de cîte un rînd sau două rînduri de cărămizi așezate pe lat, cîteodată aceste rînduri de zimți erau sau albastru închis, galben și roșu, rareori verde.

Această bandă decorativă încingea biserica ale cărei fațade laterale le împărțea în două zone: o zonă superioară, mărginită sub cornișă de altă bandă de zimți în relief, două-trei rînduri alternate cu alte două-trei rînduri de cărămizi așezate pe lat, cîteodată aceste rînduri de zimți erau imitate în zugrăveli pe tencuiala de sub streșină.

Zona inferioară consta dintr-o serie de panouri practicate în adîncimea zidurilor, deasupra soclului, avînd în genere forme dreptunghiulare, cîteodată latura de sus înlocuită printr-o acoladă.

Cum mai toate bisericile din Țara Romînească, din secolul XVIII și din prima jumătate a secolului XIX, au și pridvor, ciubucul rotund se frîngea în jos la locul de întîlnire al pridvorului cu pronaosul, formînd un unghi drept: cîteodată rîndul inferior de zimți era înlăturat, și în acest fel ciubucul apărea în fațadă numai în rîndul superior de zimți sau singur. De cele mai multe ori, însă, decorația aceasta întreagă, adică și ciubucul și rîndurile de zimți, continuau în jurul pronaosului, naosului și altarului, ca și în latura de vest, închizînd fațada principală.

O altă decorație exterioară consta dintr-o serie de medalioane cu chipuri de sfinți, însoțite de benzi cu motive decorative florale sau lineare, de o bogăția impresionantă, zugrăvite sub cornișă, în lîrde rotunde sau dreptunghiulare sau în panouri mărginite de coloane drepte, legate în partea de sus prin arcuiri simple, iar în cea de jos prin bare horizontale, reliefate în grosimea tencuielii sau chiar în cărămizi rotunjite și tencuite.

Fațada principală se prezintă de obicei mai bogată. Aci ni se înfățișează hramul, care de obicei cuprinde unul sau doi și cîteodată trei și chiar patru subiecte, flancate în general de sfinți călări: Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru.

De o parte și de alta, pe zidurile laterale ale pridvorului, apar scene cu caracter didactic, ca scena spovedaniei, scene de vînătoare, sau Înălțarea la cer, ridicarea în carul de foc a Sfîntului Ilie. În rest, apar obișnuit chipuri de proroci, apostoli, sibile și filozofi păgîni și mai rar chipuri de mucenici.

Din cele cîteva biserici așezate pe coame de deal sau în funduri de văi, odinioară împădurite cu stejari bătrîni și drepți, vom încerca să scoatem la iveală pe meșterii modeste de sate, care și-au lăsat însemnate numele în inscripții scrise cu negru pe tencuiala albă a frescelor de la intrare,

din fațadă, din altar sau chiar pe filactere de sfinți, mai rar săpate în piatră.

Meșterii constructori nu și-au lăsat numele și nici creștătorii în lemn, ci s-au confundat cu marea masă anonimă care a contribuit cu muncă colectivă pentru ridicarea unui locaș de folos obștesc, mulțumindu-se a fi amintiți în rîndul celor care au ajutat sub diverse forme ctitoria respectivă a tuturor.

Biserica cu hramul Sf. Mari Voievozi și Cuvioasa Paraschiva, din parohia Dealul Bisericii, comuna Rîjlețu-Vieroș este de proporții mai mari decît cele din jur, are formă de navă, prezintă un pridvor deschis și e înveștită cu șindrilă. Altarul are formă rotundă în interior, prezintă cinci laturi în exterior. După cum arată pisania săpată în piatră, această biserică a fost zidită între anii 1832-1834, păstrînd buna tradiție arhitecturală.

Ca și cea de la Rîjlețu-Govora, și biserica de aici prezintă un pridvor și picturală, practică de meșterii sătești din părțile locului. (Fig. 1). deschis, rezemat pe opt coloane rotunde de cărămidă, pe ale căror arcade și ziduri laterale se reazimă cele două calote mici, zugrăvite cu subiecte consacrate. Pictura acesteia este însă, inferioară din punct de vedere al valorii artistice, față de cea de la Rîjlețu-Govora.

Cuprinsul pisaniei săpată în piatră, în relief, e următorul :

«Întru slava sfintei cei de o ființă nedespărțită, de viață făcătoare și nedespărțită Troiță. Întru cinstea și lauda Prea curatei Sfintei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioara Maria s-au zidit această sfință biserică din temelie, hramul Marii Voievozi, Cuvioasa Paraschiva de d-lui logofătul Anghel, Dumitra, soția D-sale (?), Ierei Dumitru, Anton, Florea, Dumitra (sic) Anghel, Florea, leat 1832. Începută și cu cheltuiala d-lor s-a făcut pînă la leat 1836, cum (să) vede în zile(le) D. Ion Gligore D. Ghica Voevod, Ilarion episcop Argeș».

Pe marginea de sus și pe o latură, nume proprii : «Dumitru, Ion, Stăte, Tudorache, Radu, Marcu, Iulie».

Decorația exterioară. Un brîu rotund, în relief, mărginit cu cîte un rînd de zimți de o parte și de alta, împarte fațada laterală în două zone. Zona superioară prezintă un număr de panouri încadrate între coloane rotunde, în relief, realizate din tencuială. Pe aceste panouri sînt zugrăvite chipuri de prooroci, apostoli și sfinți.

Fațada principală, cea de vest, cuprinde în centru, în aceeași zonă, o firidă în care este zugrăvită scena Adormirii Maicii Domnului.

Pictura interioară este desfășurată pe pereți, potrivit normelor iconografice.

Începînd de la linia despărțitoare dintre naos și pronaos, fațadele de sud și de nord prezintă o zonă superioară, cu douăsprezece spații, mărginite de coloane rotunde, realizate în relief și legate între ele prin arcuri simple, tot în relief.

Deasupra arcurilor, se întinde o bandă zugrăvită în formă de zimți de culoare roșie și verde. Această bandă este mărginită de alte două feși de culoare roșie. Dedesubt, sînt zugrăvite semicercuri punctate cu roșu, pe fond galben, alternînd cu cercuri de culoare roșie și galbenă.

În spațiile mărginite lateral de coloane în relief, iar în partea de sus prin arcuri simple, coloanele zugrăvite în benzi colorate, iar arcurile decorate floral, sînt zugrăviți doisprezece prooroci pe zidul pronaosului și naosului, urmați de alți doi prooroci, zugrăviți la altar.

Cîmpul liber e decorat cu flori și copăcei.

Pe trei din laturile altarului, figurile sfinților sînt șterse, ca de altfel și icoana din axul altarului.

Pe latura de nord a altarului apar doi prooroci, dintre care unul este Ieremia. În continuare, pe perețele de nord al naosului și pronaosului, sînt zugrăviți cei doisprezece apostoli ai Noului Testament, care răspund celor doisprezece prooroci ai Vechiului Testament, de pe latura de sud.

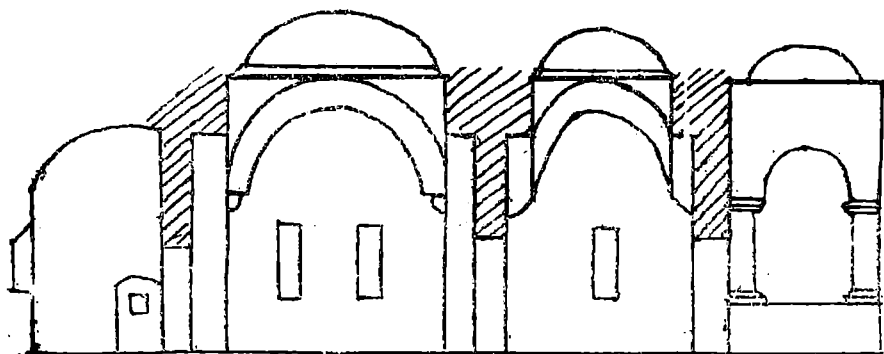

Fig. 1. Biserica din parohia Dealul Bisericii, com. Rîglețu-Vieroși, r. Vedea, reg. Argeș. Secție longitudinală

Pe pereții pridvorului, în aceeași zonă superioară, sînt zugrăvite subiectele corespunzătoare seriei cu care se leagă, în sensul că pe zidul de nord, în continuarea șirului apostolilor, sînt zugrăviți Sf. Ioan Botezătorul și Sfinții Impărați Constantin și Elena, iar pe zidul de sud, corespunzînd șirului de prooroci, sînt zugrăviți Sfinții Arhangheli Mihail, Gavriil și Uriil.

În fațada principală, de o parte și alta a firidei în care este zugrăvită Adormirea Maicii Domnului, sînt zugrăviți doi sfinți călări: Sf. Gheorghe, pe cal alb, spre nord și Sf. Dumitru, pe cal murg, spre sud.

Spațiul de sub briul în relief este vîruit. De o parte și alta a intrării în pridvor, deasupra soclului pe care se reazemă coloanele, sînt zugrăviți Sfinții Apostoli Petru și Pavel.

Zona superioară prezintă un număr de panouri încadrate între coloanele rotunde în relief, realizate din tencuială. Pe aceste panouri, sînt zugrăvite chipurile de prooroci, apostoli și sfinți.

Fațada principală cuprinde în centru, în aceeași zonă, o firidă în care e zugrăvită scena Adormirii Maicii Domnului.

Pictura pridvorului. Pe bolți este zugrăvit Dumnezeu Tatăl, avînd la picioare și în lături cite două grupe de îngeri, spre sud proorocul

Samoil, iar spre nord proorocul Daniil. Pe zidul de est, Iisus pe nori, la a doua venire, cu cîte două scene în colțuri. Dedesubt, două subiecte, reprezentînd Creația. În mijloc, pisania în piatră, deasupra intrării, avînd spre sud icoana lui Iisus Hristos tronînd între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, iar spre nord, pe Maica Domnului tronînd între cei doi Arhangheli.

Latura de sud, proorcii Moise și Aaron; cea de nord un prooroc al cărui nume nu se poate distinge. Sub proorcii Moise și Aaron, de pa latura de sud, este zugrăvită crearea Evei și un înger, iar pe latura de nord, alungarea din rai. Ceva mai jos, Sf. Dimitrie Basarabov, neîntîlnit pînă aici. Pe zidul de vest, începînd cu colțul de sud: Adam și Eva în rai; spre nord Ispitirea șarpelui, apoi *Rugul cel nestîns*.

Printr-o greșeală a parohului respectiv, un zugrav fără pregătirea necesară unui restaurator, începuse lucrările de înnoire, fără a aștepta aprobarea forurilor superioare. Lucrarea s-a oprit la timp, întrucît Comisia de Pictură Bisericească de pe lîngă Patriarhia Romîna a respins, în ședința de la 21 iulie 1959, adjudecarea făcută pe seama zugravului.

La zelul nu totdeauna întemeiat al siujitorilor bisericești se amestecă prea adesea graba, mai ales a celor nechemăți, să execute lucrări gingașe de restaurare, care cer răbdare, pricepere, cunoștințe practice și mai ales conștiință profesională.

Biserica de lemn din comuna Rîflețu-Vieros este scundă și căptușită în exterior, pînă deasupra ferestrelor, cu cărămidă și e învelită cu șindrilă. Hramul este Adormirea Maicii Domnului și nu are pictură interioară. Două acoperișuri simple; unul principal învelește corpul bisericii, altul secundar, pare o streășină a celui dintîi, de care este separat însă, ca la cele mai multe din bisericile de lemn. Ferestre scunde, cîte trei pe laturi, la naos și pronaos, două la altar, două la pridvor.

Biserica a fost înădită. Este pardosită cu lespezi de piatră. Un număr de icoane, de factură populară, de la începutul veacului XIX și de la finele celui XVIII, împodobesc pereții laterali. Sînt lucrate în tempera pe lemn. Între acestea aflăm icoana lui Iisus Hristos, datînd din 1774 și a Maicii Domnului, de aceeași factură și din aceeași epocă. Adormirea Maicii Domnului — tempera pe lemn, din secolul XIX, ca și Sînții Arhangheli Mihail și Gavriil, apoi Sf. Nicolae și în fine, Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Mare Mucenic Gheorghe.

Pe alocuri, zugrăveala de pe tencuielile aplicate în 1879, prezintă și unele calități. O inscripție care pare că începe cu anul 1792, aprilie 2, are cuprinsul de mai jos:

«1792 (?) aprilie 2 (Cu ajutorul) lui Dumnezeu sau... temelie robii lui Dumnezeu... Ilie Tu(dor). Constandin. E. U., Șt. Hodoro prehăm den... Ion Stroescu, Neagoe, Boieri Ispas, N. Ștefan... S. Ștefănescu, D. Andrei Ceaușescu, D. Gheorghe D. Dima... Ion, Maria, Tudor, Ion Dosean... Nae Pîrvu... Ștefan... D-tru Popescu, Badea Lazăr, Ștefan Dtru Bărbulescu... morți Ion... Ion zugravul Constantinescu, Ion, Ion... Gheorghe... Sus leat 1879 aprilie 2».

La mijloc: inscripția zugrăvită în firida de deasupra ușii de intrare asemănătoare celei din firida dinspre nord de pe același zid:

...«S-a prenoit Sft. biserică... din... kā... Ion... Dumitru zug. Ion Zugrav. Preda Gușă Gheorghe z(ugravul)».

Ni se dau astfel un număr de zugravi între numele din urmă.

La proscomidie aflăm inscripția al cărei cuprins, cu numele ctitorilor, îl dăm în cele ce urmează:

«VII:

Ioan, Voica, Ion Maria Erei. Petria D-tru, Ana, Maria, Ion, Voica, Sanda, Stan, Stan, Tudor, Dimitrie. P. Floarea, P. Stana—Constantin, Gherghina, Maria, Ion, Stan, Gherghina, Radu P. Maria. Ion Gheorghe D-tra— Marin, Maria, Gherghina, Nicolae, Tincă, Gheorghe, Elena, Dumitra, Dumitru, Andrei, Lixandra, Ion, Tincă, Elisabeta, Zoița, Voica, Marin, Ioana, Gheorghe, Maria, Teodor, Maria, Florea, Florea, Stan, Dumitra, Gheorghe, Ion, Maria, Ion, Gherghina, Mihai, Anca, Floarea, Voica, Maria, Gheorghie, Ilinca, Radu, Maria, Floarea, Maria, Dumitru, Ioana, Maria, Avram.

Morți:

Constantin, Gherghina, Ion, Rada, Costandina, Stana, Gherghina, Ioana, Ion, Dumitru, Ioana, Dumitru, Codrescu, Gheorghe, Ioana, Gheorghe, Dimitrie, Gheorghé, Pătru, Ioana, Maria, Ion, Oprea, Vișan, Șerban P. Ioana, P. Dumitru, P. Maria, P. Maria, Elena P. Gheorghe, Gheorghe, Costandin, Ilie, D. Neacșu, Floarea P. Anghel, Dobra, Dumitru, Maria, Ilie, Costandin, Maria, Badea, Dumitra, Badea, Drăgan, Rada, Floarea, Anca, Stanca, Zamfira, Badea, Gherghina. Ion, Badea, Neacșa, Stanciu, Gheorghe, Maria, Ioana, Costandin, Păun, Stan, Dragomira, Dumitru, Neculai, Stan, Ioana, Ioana, Păun, Voica, Costandin, Ioniță, Șerban P., Dobre P.».

Biserica cu hramul Cuv. Paraschiva, Sf. Ioan Botezătorul, și Sf. Niclae din parohia Rîjlețu-Govora, comuna Rîjlețu-Vieros, raionul Vedea, regiunea Argeș.

Biserica amintită e așezată într-o vale liniștită, mărginită de coaste repezi, odinioară acoperite cu păduri masive de stejar, din care urme bogate se mai păstrează și astăzi.

Are formă de navă, este învelită cu șindrilă, prezintă un pridvor deschis, marcat prin șase coloane de cărămidă, de formă rotundă, ale căror capetele sînt legate prin arcuri în acoladă, pe care se descarcă greutatea arcadelor respective.

Două calote mici, sprijinite pe un arc median care face legătura dintre peretele de vest și cel de est al pridvorului și pe alte trei arcuri mai înguste, care se descarcă pe cele trei ziduri exterioare; o calotă centrală deasupra pronaosului, o alta de proporții ceva mai mari, deasupra naosului și o boltă mai scundă a altarului, acoperă corpul clădirii. Zidurile laterale sînt legate prin ziduri transversale, care fac și compartimentarea bisericii în altar, naos, pronaos și pridvor.

Pisania scrisă cu culoare neagră deasupra ușii de intrare în pronaos arată că biserica a fost zidită în 1824 și a fost zugrăvită în 1828.

Biserica aceasta nu figurează în prima listă a monumentelor de arhitectură publicată de Academia R. P. R. în 1955, dar prin arhitectura ei originală, prin pictura ei interioară și exterioară, de calitate artistică bună, prin coloritul viu și prin întregul ansamblu decorativ, se impune să fie înscrisă în rîndul acestor prețioase urme de artă populară arhitecturală și pictorială.

Pictura ei nu a fost curățită de praf și de fum niciodată. Prin desfășurarea iconografică interioară adecvată spațiilor respective, pictura interioară corespunde canoanelor impuse de erminie. Pictura exterioară aflată în zona superioară este ajutată și susținută de elementele decorative care împodobesc ciubucul în relief și rîndurile de zimți în adîncime. Pictura exterioară are pe de o parte un caracter bucolic, prin cele cîteva scene pitorești (vînătoarea de cerbi, licornul și ursul, Samson și leul), un altul didactic, prin înfățișarea sibilelor și filozofilor păgîni care au prezis venirea lui Iisus și, în fine, un caracter religios prin înfățișarea icoanelor hramului, a figurilor de prooroci și apostoli, care înconjoară biserica și fac legătura între Vechiul și Noul Testament.

Cadrul decorativ e completat în partea de deasupra, sub streășină, prin benzi cu motive policrome: flori pe fond alb și gălbui, suprafețe mici în zig-zag, semicercuri și ciucuri. În acest fel, zona superioară a zidurilor laterale ale altarului, naosului și pronaosului alcătuieste un tot de sine stătător. Acesta se leagă de corpul pridvorului prin ciubucul care se frînge în sus, formînd un unghi de 90° și urcînd pînă la o înălțime calculată în raport cu prezentarea spectaculară a fațadei principale, cartea de vizită a monumentului.

Pictura se poate curăți cu ușurință, cu miez de piine. Lucrarea nu se va putea executa însă decît de un specialist cu tragere de inimă și cu adînc respect față de valoarea artistică a operei de artă pe care o are în față.

Înainte de a se proceda la curățirea picturii, e necesar să se consolideze arhitectural biserica ușor zdruncinată de cutremurele din secolele XIX și XX, dar mai ales de cel din noaptea de 9-10 noiembrie 1940, și anume: fisurii de deasupra ferestrelor și ușilor, acelea ale zidului despărțitor dintre naos și pronaos și acelea ale părților laterale ale tîmplei. În aceste fisuri urmează a se turna lapte de ciment sau de var, după care urmele vor fi tencuite cu mortar de frescă la nivelul zidului, colorîndu-se în tonul general al picturii locale.

Dacă s-ar lega printr-o centură de beton armat sub streășină, biserica ar căpăta soliditatea din prima etapă a dăinuirii sale. Numai după aceea s-ar putea cunoaște exact suprafețele care trebuiesc curățate de petele de var, cum și acelea rezultate din astuparea fisurilor.

Arhitectura. Biserica este fără turlă și prezintă un pridvor deschis, rezemat pe opt coloane rotunde, de cărămidă, legate între ele prin acolade care se rezimă pe capitelele simple de formă pătrată. La rîndul lor, aceste coloane cu baze simple, ca și capitelele, se sprijină pe un parapet de cărămidă, marcat de un profil ceva mai ieșit în afară de linia principală.

Pronaosul, naosul și altarul prezintă o boltă cilindrică, ale cărei margini în latura de est se pieacă și se leagă de zidul exterior al altarului. Altarul, de formă rotundă în interior, prezintă în exterior cinci laturi. Acoperișul, în pante ușoare, este de șindrilă.

Decorația exterioară. De jur împrejur, biserica este încinsă cu un brîu în relief (un ciubuc) simplu la pridvor, vopsit în culoare de frescă, în galben, roșu și verde și mărginit în partea de sus și în cea de jos de cîte un rînd de zîmți în aceleași culori (galben, roșu și verde).

În jurul pridvorului, ciubucul este așezat la un nivel mai înalt, în punctul în care întilnește zidul pronaosului, el se frînge brusc în jos, formînd un unghi drept, apoi se frînge spre răsărit și însoțit de rîndurile de zîmți, înconjoară pronaosul, naosul și altarul poligonal.

Sub streășină, o bandă colorată, imitînd zîmții de cărămidă, înconjoară biserica. În fațada principală, această bandă e însoțită în partea superioară de o fașă pe fond alb și gălbui pe care sînt presărate flori de cîmp. Fașa inferioară este decorată cu semicercuri și ciucuri zugrăviți. Între această bandă colorată și brîul median, însă tot de jur împrejurul bisericii, sînt zugrăviți filozofi, sibile, prooroci și apostoli.

Fațada principală prezintă însă un aspect deosebit. Dedesubtul brîului înconjurător, în zona inferioară, deasupra soclului, sînt practicate în grosimea zidului niște firide mari de formă dreptunghiulară, terminate în partea superioară printr-un unghi ascuțit, iar în locul laturii de sus un fel de acoladă asemănătoare ca desen față de acelea din capul coloanelor de zid, cu deosebire că la extremități mai prezintă însă și două arcuțuri. Pe laturile de sud și de nord ale pronaosului și naosului sînt cîte șapte panouri-firide, dintre care cîte trei de fiecare latură încadrează ferestrele mici laterale, iar pe cele cinci laturi ale altarului, cinci firide, cîte una de fiecare latură.

În zona de sus, de deasupra brîului de care s-a vorbit, sînt zugrăvite următoarele subiecte, începînd din colțul sud-vestic al pridvorului: 1. Sibila Văghemie (?); 2. Filostin filozof; 3. Sevila Mariamin (?); 4. Justin filozof; 5. Proorocul Moisi; 6. Proorocul Aron; 7. Proorocul David; 8. Proorocul Solomon; 9. Proorocul Zaharia; 10. Sf. Uriil (în chip de arhanghel); 11. Proorocul Isaia; 12. Proorocul Ghedeon; 13. Proorocul Daniil; 14. Proorocul Ioil; 15. Proorocul Ezechia; 16. Proorocul Avacum; 17. Proorocul Ilie; 18. (în axul altarului) Maica Domnului Platitera sau Cuvioasa Paraschiva (hramul bisericii); 19. Apostolul Toma; 20. Apostolul Filip; 21. Apostolul Toma; 22. Apostolul Andrei; 23. Apostolul Vartolomeu; 24. Apostolul Simon; 25. Apostolul Marcu; 26. Sf. Rafail; 27. Apostolul Maitei (sic); 28. Apostolul Luca; 29. Apostolul Ioan; 30. Apostolul Pavel; 31. Apostolul Petru. Urmează filozofii și sibilele zugrăviți în registrul superior, corespunzînd celor de pe latura de sud; 32. Isop filozoful; 33. Sivila Frighila (Frighia); 34. Anadam filozoful (sic); 35. Sevila Ana.

Fațada principală. Pe frontispiciul laturii de vest, între decorația colorată de sub streășină și brîul în relief de care s-a vorbit, sînt zugrăvite icoanele hramului, în mijloc: Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Cuvioasa Paras-

chiva, Sf. Nicolae; în latura de nord Sf. Gheorghe, iar în cea de sud Sf. Dumitru.

Pe spațiul de sub briul în relief și deasupra coloanelor, sînt zugrăvite șase medalioane.

În interiorul pridvorului, pictura prezintă următoarele subiecte: pe zidul de est: Judecata din urmă, sub titlul: «A doua venire», după canonul obișnuit. La înălțimea normală a omului sînt zugrăviți doi bărbați, unul spre colțul de nord-est, altul spre cel de sud-vest, arătînd în sus cu degetul și fiind însoțiți de cuvîntul *osindirea*, despărțit în două, lîngă fiecare cite o parte, sub forma: «*osina... direa*», care este desigur o aluzie la Judecata viitoare și la osînda celor păcătoși.

Apostolii, însemnați numai cu inițialele lor, stau în scaune de judecată, încadrînd pe Dreptul Judecător așezat în jeț între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul și străjuit de mulțimea îngerilor. Deasupra, pe arcul longitudinal, e zugrăvită Sfînta Treime, sub forma: Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh.

Pe arcul de nord sînt zugrăviți prorocii: Ezechia și Naum, iar pe cel de sud, Ghedeon și Ilie, proroci.

Deasupra coloanelor, în unghiurile formate de arcade, începînd din colțul de sud-est al pridvorului, sînt zugrăvite, ca de obicei, scene de la creația lumii, iar în primul registru de deasupra acestuia sînt zugrăvite zece subiecte din viața Sfîntului Nicolae. În timpanele de sub arcurile calotelor sînt zugrăvite scenele acestea: pe cel de sud: pilda bogatului nemilostiv; pe cel de vest, pilda samarîteanului milostiv și căderea îngerilor răi; pe cel de nord, martirizări de mucenici; pe cel de est, precum am arătat, Dreptul Judecător.

Exteriorul pridvorului. Pe latura de nord a pridvorului, scene cu caracter vînătoresc: un vînător trage cu pușca într-un cerb urmărit de un ciine: în urma lui alți doi vînători. Sub cerb, scutierul și moartea. Din inscripția care însoțește scena, se mai citește fragmentul: «... că scutier sunt».

Pe latura de sud, «Cînd a despicat Samson gura leului», un cal cu corn în frunte (un soi de bucefal) sau licorn, apoi un urs ridicat în două labe. Scena cu Samson și leul, simbolul puterii, o mai aflăm la biserica din Cotu-Vale (Miercani) în regiune, dar mai sugestivă apare pe dosul ușii bisericii din Cuhea, din Maramureș¹. La biserica de pe deal, din satul Miercani, aflăm scena «Cînd a încălcat Samson pă leu». Scena cu ursul și licornul am mai întîlnit-o pe zidurile bisericii din Folești-Genuneni, în latura de sud a pridvorului, în exterior². Și la această biserică s-a întocmit un deviz pentru curățirea picturii, afirmîndu-se cu

1. Scena aceasta, însoțită în planul superior de ridicarea porților cetății Filisteilor, de Samson și Dalila și hîrțirea coloanelor casei care s-a dărîmat și în care au pierit vrăjmașii lui Samson, împreună cu el însuși, e zugrăvită pe dosul ușii bisericii din Cuhea (V. Brătulescu, *Biserici de lemn din Maramureș*, «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXXIV, fasc. 107-110, 1941, p. 111, fig. 183).

2. V. Brătulescu, *Biserici din Vilcea*, «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXX, (1937), p. 64 fig. 4.

ușurință că figurile sfinților fiind lucrate mai târziu, se șterg și nu rezistă la curățire. La o verificare făcută la fața locului, s-a constatat că pictura bisericii are calități artistice și că se păstrează bine, atât în interior, cât și în exterior, că vechiul zugrav are un desen robust, deși prezintă și unele naivități, colorit viu și totuși pastelat, meșterul zugrav fiind pătruns de sensibilitatea unui artist primitiv dar talentat, dotat cu bun gust în alegerea și întocmirea motivelor ornamentale.

Asupra unor pete mici albe și dese de pe pictura interioară, s-a constatat că acestea rezultă din broboanele de apă rezultate din aburirea pereților în timpul iernei, la sărbătorile mari, când numărul credincioșilor e mai mare.

Spălarea cu soluție de săpun lichid, propusă de întocmitorul devizului era nepotrivită și chiar dăunătoare, căci ea ar fi îmbălsămit fresca, omorându-i frăgezimea originală a culorilor.

Încă un argument de a se verifica la fața locului, prin specialiști încercați, devizele de restaurare a picturii, chiar când aceste devize poartă pecetea unei aparente seriozități a autorului.

Pisania, scrisă în negru, cu litere cirilice, deasupra ușii de intrare, are acest cuprins :

«Cu vrerea Tatălui, cu ajutoriul Fiului și cu săvârșirea Duhului Sfint (s-au) zidit această sfință și dumnezeiască biserică din temelie, ce să prăznuște hramul Cuvioasei Paraschevei, Sfintul Ioan și Sfintul Nicolae ; după cum să vede împodobită cu osteneala sfinții sale părintelui Ioan Diacon Cioriceanu, în zilele binecredinciosului Domn Ion Grigorie Dimitrie Ghika Voivod și iubitorul de Dumnezeu episcop Grigore Argeșău zidul numai leat 1824 iar de zugrăvit s-au săvârșit în zilele binecredincios o (domn) și împărat a toată Rusia Nicolae Pavlovici binecredincioasa Doamnă și împărăteasă Alexandra Theodorovna Starăa (cea bătrână) Episcop mai sus numitu-s-au leat 1828».

Pe zidul de sud, scris cu roșu : *«Această sfință biserică este făcută de diaconu Ion Cioriceanu anul 1802 și a rămas netencuită dela jumătate în jos. Am tencuit-o eu lancu Voicu în anul 1916».*

Biserica jilială cu hramul Adormirea Maicii Domnului din satul Șătrari, comuna Uda de Sus, parohia Ciorica, raionul Vedea, regiunea Argeș, este așezată pe culmea dealului de pe care poți cuprinde cu ochiul depărtările. Ea a fost zidită la 1806 și zugrăvită la 1807, de meșterii zugravi pomeniți în inscripția zugrăvită la proscomidie. Are formă de navă și, ca mai toate bisericile din aceste părți, altarul poligonal în exterior, rotund înăuntru, este acoperit cu o boltă mai scundă decât celelalte care acoperă naosul, pronaosul și pridvorul. Spre deosebire de celelalte de la alte biserici, pridvorul acesteia e închis. (Fig. 2).

Decorația exterioară e alcătuită din șiruri de zimți de cărămidă care înconjoară biserica pe sub streșină și un briu în relief însoțit de două rinduri de zimți, pe de o parte și alta, care împarte exteriorul bisericii în două zone distincte.

În interior, biserica a suferit unele transformări arhitecturale, care în mod fatal au atins și pictura, pe care în parte au denaturat-o prin folosirea altei tehnice — aceea a uleiului — și prin introducerea în registrul de jos a altui stil decât stilul tradițional, folosit de meșterii din 1807

Vechea pisanie a fost înlocuită în 1912 printr-alta, scrisă deasupra intrării în pronaos, când zidurile despărțitoare dintre pridvor și pronaos și cel dintre pronaos și naos au fost lărgite în jurul intrărilor, pentru a înlesni și credincioșilor din aceste despărțituri ale bisericii să poată privi și asculta slujbele religioase. Aceste modificări au avut ca urmare două lucruri și anume: mutilarea arhitecturii interioare și înlăturarea în

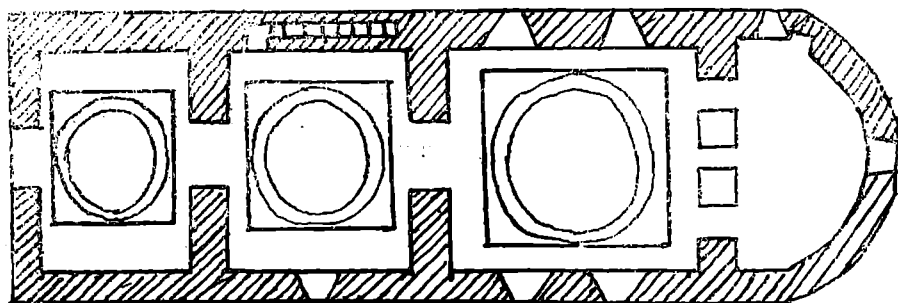

Fig. 2. Biserica din Șetrari. Planul orizontal

parte a vechilor zugrăveli cu altele, în altă tehnică și în alt stil. Pricina care a determinat aceste stricăciuni se datorește ușurinței cu care în 1912, cei interesați au putut obține, prin prefectura din acea vreme a județului Argeș, fondurile necesare acestei mutilări. O readucere a bisericii la vechea ei înfățișare interioară ar fi azi destul de costisitoare, dar o completare a picturilor din 1912 și o curățire de praf și fum și restaurare mai ales a picturii din 1807, este posibilă.

Pridvorul închis al bisericii a fost lărgit în 1912, când a fost repictat în ulei și primul registru.

Bolțile, arcurile și registrele superioare au păstrat vechile zugrăveli.

Altarul are forma rotundă în interior și poligonală în exterior. Decorația exterioară constă din rîndurile de zimți de sub streșină și brîul în relief însoțit de șirurile de zimți care împarte fațadele bisericii în două zone.

Pisania scrisă cu litere latine are cuprinsul de mai jos: «*Această sfință biserică, cu hramul Adormirea Maicii Domnului zidită din temelie la anul 1806 cu stăruința preotului Ioan proistosul, ajutat de enoriașii satului Șetrari și alții, astăzi 1912 devenind ruinată s-a reparat de enoriașii satului Șetrari prin stăruința D-lor: Preotul D-tru Ghișescu, Gh. Timpeșcu, Graure D-tru I. Mărgăritescu, Eftimie Băcan și Anghel Dumitrescu și fiind lăsată de un an de zile din lucru...*»

Inscripția de la proscomidie, cu litere cirilice: «*Cucernice Preote, pomenește și robii lui Dumnezeu zugrăvi: Anghel zugravul, Ion, Stoian, Tudora 1807*»¹.

La icoana Sf. Ierarh Vasile: «*Ca supl stăpînirea ta totdeauna fiind păziți*».

La icoana Sf. Ierarh Grigorie: «*Că pe tine te laudă toate puterile cerești*».

Biserica parohială Ciorica din comuna Uda, raionul Vedea, regiunea Argeș este ctitoria enoriașilor, a preoților și diaconilor din sat.

Pisania scrisă deasupra ușii de intrare, greu de citit la vreme de noapte târzie, cînd am ajuns în aceste locuri mi-a fost comunicată, împreună cu alte însemnări, de Pr. Traian Șută, parohul bisericii:

«Cu ajutorul: Tatălui și cu puterea Fiului și cu voia Sfintului Duh, s-au zidit această sfință și dumnezeiască biserică; s-au zidit din temelie de părințele Nicolae duhovnicul și de popa Preda și de popa Matei și diaconu Constantin și diaconu Radu și popa Costantin și Nicolae și Dimitrie Toponeanu și de Anton și Preda Manole și de Dimitrie și Nicolae Costantin popa și popa Dimitrie și cu alți frați, noriași în zilele prea înălțatului domn și împărat a toată Rusia Nicolae Pavlovici, fiind episcop Elarion Argeșeanu. La leat 1830 Iunie 13».

Inscripția de la proscomidie:

«Pomenește Doamne pe robii tăi: Aceștia ce s-a hostenită de au făcut această sfință beserică și odihnește sufletele lor întru împărăția Ta în veci aminu: Costandin ereu, Nicolae ereu, Ioan ereu, Rada ereța, Kera ereța, Radu, ereu, Ioana ereța, Dimitrie, Anastasia, Ioan, Nicolae, Dumitra, Radu, Neața, Ioan, Samjira, Anton, Ana, Ioan, Iancu, Preda diacon, Preda dc. Matei, Maria diaconeasa, Sanda d., Ioan d., Ioana d., Preda, Ștefan, Toader, Dobra, Crăciun, Ioana, Mihai, Dumitra, Florea, Rada, Costandin, Nicolae, Maria, Ioan, Maria, George d., Ioana George d., Nedelea, Ioan, Dumătru, Petru și morți: Dimitrie ereu și Anica ereța, Neața ereța, Ioan diacon, Dimitrie ereu, Maria ereța, Radu diacon, Ioan ereu, Dumătru diacon».

Inscripția la icoana Sf. Nicolae la catapeteasmă, lingă ușa dinspre miază-noapte: text din Evanghelia de la Luca, cap. 6, vers. 17-19.

Alte inscripții în naos: la icoana Arh. Mihail: «*Cel ce va intra în biserică necurat, de această sabie va fi tăiat*». La icoana Sf. Arh. Gavriil: «*Vedeți voi oamenilor pe Mihail cum stă cu sabia goală în mînă*». Inscripții obișnuite la acești doi arhangheli, pentru ca cei care intră în biserică să ia aminte.

1. Anghel zugravul, pomenit împreună cu alți membri ai familiei sale în inscripția de la proscomidia bisericii din Șetrari, comuna Uda de Sus, parohia Ciorica, raionul Vedea, este probabil același zugrav care a pictat biserica filială din Găinușa, comuna Săpata de Sus, de pe valea Cîmenei, în 1802. Se pare că împreună cu alții, tot el a zugrăvit în 1848, biserica din satul Cotu-Vale, parohia Miercani, comuna Uda de Sus, după cum arată inscripția de la proscomidie.

Inscripții în pronaos: la icoana Mintuitorului: «Veniți blagosloviții Părintelui meu de moșteniți împărăția care e gătită vouă mai înainte de începerea lumii că am fost străin și m-ați primit «iproci».

Deasupra ușii de la intrare, unde se află icoana Mintuitorului culcat: «Adormit-am ca un leu și cine va cuteza să mă deștepte pe mine».

La icoana Cuv. Arsenie: «Fraților vindeți casili voastre și vă cumpărați». La icoana Cuv. Teodosie, începătorul vieții de obște: «Eu nu mă mai tem de Dumnezeu cită iubesc pe el». La icoana Cuv. Alexe, omul lui Dumnezeu: «Răspunsu a inima mea cuvintul lui». La icoana Cuv. Eftimie cel Mare: «De nu veți defăima toate ale lumii nu vă veți putea face călugări».

Inscripții în pridvor; pe zidul din dreapta de la intrare se află zugrăvită o flacăra mare de foc, închipuind focul iadului, cu diavoli și diferite chipuri de animale, oameni, femei, etc., cu următoarele inscripții: «Morarul, băcanul, bețivul, cărciumarul, călugări curvari, popi curvari, luătorii de lapte, croitorul, măcelarul, mlahistul, muere fermecătoare care a ascultat pe la ferestre, care doarme în timpul slujbei, bogatul nemilostiv».

Insemnări în cărți de ritual: «Evologhion» 1828; pe paginile filelor, în dreapta jos: 1. «Să să știe cine au ajutat». 2. «P. Dumitru (duhovnicu) Taleri 4». 3. P. Ioan Taleri 2 și popa D-tru». 4. P. C-tin t. 2 Diacon Tudosie tal. 1. Diac. Gh.».

«Mineiui lunii lui Octombrie 1835 Ghenarie 20»: «Această carte este cumpărată de mine popa Ioan Proistosu. Să se știe de cînd cu răsămirața împăratului Nicolaie la anul dela Hr. 1835 și am scris eu... Setrari».

1. «Aceste 12 minee; 2. s-au cumpărat; 3. prin osteneala mea; 4. a popii Ioan sin Preda D. Mărășescu; 5. S. Uda Cățunu Setrari; 6. cu tal. 120 și din; 7. tracești bani au; 8. ajutați cei mai înainte aratați; 9. tal 5 popa Petre; 10. tal. 4=Popa Sandu; 11. tal. 9 Prioteasa Catrina; 12. tal. 4 D. Radu Poeniță; 13. tal. 4 P. Radu Grecu; 14. tal. 2 Lazăr Bădescu; 15. tal. 10. D. C-tin; 16. tal. 4 Popa Dumitru; 17. tal. 2 C-tin Godea; 18. tal 4 D. Ioan Băcanu; 19. tal 50 sau întors de frați; 20. iar tal 70 au rămas ai miei toți Popa Ion Proistosu».

Adaos cu litere latinești: «Transcris de mine Preot Nicolaie Vieroșanu-Uda de Jos-Argeș, 1 Sept. 1938».

Biserica monument istoric, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, filiala Cotu-Vale, parohia Miercani, comuna Uda de Sus; raionul Vedea, regiunea Argeș, este așezată pe șoseaua Uda de Sus—Uda de Jos, la depărtare de 49 km. de orașul Pitești și s-a zidit în 1820. Are formă de navă; anul zidirii e scris pe zugrăveala din exterior, sub streășină, în partea stîngă a intrării, în pridvor și deasupra icoanei Sf. Nicolae. Este o însemnare cu litere cirilice și pare că a fost pusă, întrucît în pisanie nu e anul zidirii și nici în alt loc nu se întilnește acest an, necesar pentru istoricul bisericii. Cuprinsul acestei însemnări e acesta: «In 1820, octombrie 3, cînd s-au sfîrșit». Tot în exterior, în partea dreaptă a intrării, la aceeași înălțime și deasupra icoanei Sf. Ioan Botezătorul, e scris de aceeași mîna: «1848 august».

Explicarea acestei însemnări, ce poartă o dată mai tîrzie și cu o diferență de 28 ani față de anul 1820, o aflăm pe filacteria purtată de cei doi îngeri deasupra ușii de trecere în pridvor, pe care se află scris cu litere cirilice cele ce urmează : *«Doamne, cine va locui în lăcașul Tău sau cine va sălăslui în muntele cel sînt al Tău? Cel ce umblă fără prihană și face dreptate, cel ce grăiește adevăr în inima sa, carele n-au viclenit în limba sa și n-au făcut vecinului său rău și ocară, n-au luat spre cei de aproape ai săi, 1848 august 20, Dumitru Zugravu, Uda de Sus».*

Anul 1848, este deci anul zugrăvelilor exterioare, iar data de 20 august a aceluia an arată momentul cînd s-au sfîrșit. Aceste zugrăveli sînt executate în tehnica frescă, au un colorit armonios, viu și luminos, fondul fiind acela dat de varul imaculat. Desenele sînt viguroase, cu o frumoasă proporționare și multă personalitate, totul reflectînd calitățile unei firi sensibile și dotate. Firidele cuprînd sfinți prooroci în picioare și subiecte cu caracter profund, ca : ursar jucînd ursul, cu bătăi în tobă, vînător vînînd o căprioară, etc. Zidurile de nord și de est fiind mai expuse intemperțiilor au avut mai mult de suferit, zugrăvelile lor degradîndu-se în mare măsură.

Fațada principală a bisericii este zugrăvită astfel : la centru e zugrăvită icoana hrămului, iar în dreapta și în stînga, Sf. Nicolae, Sf. Ioan Botezătorul, încadrați de Sf. Dumitru călare, ca și Sf. Gheorghe, fiecare de o parte și de alta a celor dintii.

Pisania săpată în piatră se află deasupra ușii de trecere din pridvor în pronaos și e scrisă destul de încîlcit, în cuprinsul următor : *«Indemne cela ce te iartă, proslăviți pe toți ce noiesc : Radu iereu, Popa Duminică Mărăscu din fiii Mărăscăi, Ilinca iereița, Ion iereu, Radu iereița, Ion D. Gheorghe iereu, Floarea iereița, Costandin iereu, Radu, Chir Gheorghe iereu, Ioana iereița, Dragu iereu, Maria iereița, Radu, Voica, Prêda, Ileana, Anton, Pănuța, Drăgan iereu, Dobra iereița, Ion D. Ioana, Prêda, Ștefan, Călin, Stana, Anica, Dumitru, Floarea D. Maria, Oprea, Costandin».*

Zugrăvelile interiorului sînt în bună stare, excepție făcînd soclul, fondul sfinților ierarhi din altar, precum și fondul de la Maica Domnului Platitera, care au fost văruițe de vechiul preot paroh, crezînd că în felul acesta va acoperi unele degradări ale picturii. Scenele care împodobesc pereții sînt numeroase, coloritul sobru, cu desene bine proporționate și ornamentație bogată și variată.

Zugrăvelile, împărțirea iconografică, precum și gama de culoare sînt de factură post-brincovenească și au valoare artistică deosebită.

La încercarea de curățire a tabloului cu Sf. Constantin și Elena din naos s-a observat că culorile sînt bine prinse pe mortar și că nu se iau la curățire. Anul zugrăvirii interiorului bisericii și numele zugravului se află pe filacteria Arhanghelului Mihail, care străjuiește trecerea din pronaos în naos. Inscripția cuprinde cuvintele : *«Vedeți cit este de cumplită moartea păcătoșului și a bogatului nemilostiv și cine va intra în biserică necurat, sufletul de sabie îi va fi tăiat — 1826 Nicolae Zug».*

Timpla bisericii este de zid, zugrăvită în tehnica frescă și nu e degradată. Icoanele împărătești și praznicarele mobile pentru iconostas poartă numele Ioan și Maria. Deasupra ușii de intrare nu se află obișnuitul tablou votiv, citorii fiind pomeniți în pisania de care s-a vorbit mai sus. În toate cele trei compartimente, biserica prezintă calote și pandantivi. Ferestrele sînt înalte și înguste (15 cm. lățime), formă caracteristică secolelor trecute. O calotă de zid înfundată se ridică deasupra pronaosului.

Pentru conservarea frescelor și înfrumusețarea interiorului bisericii sînt necesare de efectuat următoarele lucrări : curățirea frescelor de praf și fum ; scoaterea varului de pe suprafețele vărute ; repararea cu mortar de frescă a suprafețelor căzute. Cele exterioare vor rămîne așa cum sînt.

Arhitectura bisericii n-a suferit nici o modificare ; numai acoperișul, atîtădată de șindrilă, a fost înlocuit cu altul de tablă. O turlă pe pronaos a servit de clopoiniță, iar a doua, mai înaltă pe naos, este turla Pantocratorului. Ferestrele turlilor sînt înguste și lungi și sînt închise în cadre de formă rotunjită în partea de sus, deasupra căreia o dantelărie de două rinduri de zimți întregeste podoaba. Patul turlilor de formă pătrată este de asemenea decorat cu un rînd de zimți. Pridvorul deschis se reazimă pe coloane de zid, de formă rotundă, zugrăvite.

Decorația exterioară. Un briu în relief, colorat, însoțit de două rinduri de zimți, încinge biserica. O serie de panouri, închise în rame de formă dreptunghiulară în relief, ornate. Ferestrele au rămas la mărimea lor originală.

În partea superioară, o serie de subiecte colorate. Incepînd din latura de sud a pridvorului întîlnim două medalioane cu chipurile a doi drepiți din Vechiul Testament, urmași spre altar de doisprezece apostoli, pînă în axul altarului, unde aflăm icoana Sf. Nicolae, hramul bisericii. Pe latura de nord, doisprezece prooroci și două chipuri de sfinți, în medalion. Aci mai întîlnim și ursarul care joacă ursul.

Fațada. Sub streășina din latura de vest sînt zugrăvite în frescă cinci subiecte, între care cel din mijloc este Adormirea Maicii Domnului.

Dedesubtu acestui registru, în spațiul de deasupra coloanelor, întîlnim subiecte cu caracter didactic. În mijloc, moartea și fiul de împărat, avînd de o parte, spre nord, pe Samson, iar spre sud pe Sf. Sisoe. Moartea vorbește fiului de împărat și cuvintele ei pornesc scrise către acesta : *«Mlăd împărătesc, cit este de frumos, toți te desfătează pe tine, vin de joacă și cu mine»*. La acestea, fiul de împărat răspunde și cuvintele lui sînt scrise invers, pornind către moarte, așa cum mai aflăm în scena care obișnuit se zugrăvește, în altar, la proscomidie, în răspunsul pe care Iisus, cu hainele rupte, îl dă lui Petru al Alexandriei : Petru întrebă : *«Doamne, cine Ți-a rupt vestmintul?»* Iisus răspunde : *«Arie cel nebun»*. Cuvintele lui Iisus sînt scrise de-andoaselea. Tot așa sînt scrise și cuvintele din răspunsul fiului de împărat : *«Of moarte înfocată, cit ești de urită, n-ași fi voit mai bine să-mi vii tu la mine»*.

În latura de sud, o scenă cu totul rară, intitulată : Lumea aceasta. Cineva doarme sub plăpumă, iar din gură îi iese o tuipină de floare de

garioață, din care se desfac douăsprezece tulpini cu flori de diferite culori. Ele simbolizează cele douăsprezece luni ale anului, care urmează una alteia, pînă ce viața omului se sfîrșește. Motivul acesta al florii de garioață îl întîlnim pentru prima oară în zugrăvelile Bisericii Domnești din Curtea de Argeș, datînd din anul 1370-1380, iar sub formă de snop de flori, în manuscrisele mitropolitului Anastasie Crimca, la Dragomirna, în primele două decade ale veacului XVII². În pridvor este zugrăvită Judecata din Urmă.

Zugravii pomeniți la proscomidie în față: «Pomeinicul zugravilor: Anghel Diacon... Dumitru, Ilie, Parsița, Vasile fii: Toma, Costandin, Nicolae». În stînga se află zugrăvit pomeinicul ctitorilor, astăzi șters.

Inscripții pe icoane. Icoana Soborului Arhanghelilor: «1849 Martie 7, Nicolae Fănuța, Ion, Dumitru, Alexandru, Maria Gheorghe, Zabale (?), Casandra, Gheorghe, Ilinca, Gheorghe, Licsandru». Icoana Sf. Ioan Botezătorii, cu inscripția: «Ioan, Maria».

Din cele de mai sus rezultă că biserica a fost zidită sfîrșindu-se la 3 octombrie 1820, cum arată inscripția scrisă în exterior, deasupra icoanei Sf. Nicolae, sub streșină. Zugrăveala interioară s-a sfîrșit în anul 1826, cum arată inscripția de pe filactera Arhanghelului Mihail, aflat la trecerea din pronaos în naos. Zugrăvelile exterioare au fost lucrate de Dumitru zugravul, al cărui nume îl aflăm pe filactera purtată de doi îngeri, deasupra ușii de intrare în pridvor, în anul 1848.

*

Biserica din Miercani, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, are forma de navă, este așezată în latura de sud a satului și prezintă multe asemănări cu cea din Vale, pînă și în unele amănunte iconografice. Unele transformări au denaturat caracterul arhitecturii bisericii. Pridvorul a fost lărgit, iar coloanele de cărămidă, de formă rotundă, au fost înlocuite prin altele rotunde de ciment, cu baze și capitele în unghiuri, destul de urite.

Altarul, de formă rotundă în interior, are formă poligonală în exterior.

Timpla e de zid, cu icoanele pictate în frescă, după cum este întreaga biserică. Pe dosul timplei e zugrăvită jertfa lui Avraam și Cortul Mărturieii: douăsprezece semînții și Moise și Aaron. Pictura este bine conservată, iar desfășurarea iconografică potrivit canoanelor. Motivul decorativ principal e floarea de lălea.

Fațada e zugrăvită în frescă, numele zugravilor fiind date de inscripția zugrăvită în 1843. În registrul de sub streșină sînt zugrăvite cinci icoane, în ordinea de mai jos: în mijloc icoana hramului: Adormirea Maicii Domnului, avînd spre latura de nord pe Sf. Ioan Botezătorii, iar spre sud pe Sf. Nicolae urmat spre colțul de nord de Sf. Dumitru care doboară de pe cal pe împăratul păgîn. Acestuia îi corespunde spre colțul de nord

2. Victor Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Muzeul de Artă religioasă*, Buc. 1939, p. 43.

Sf. Mare Mucenic Gheorghe, călare pe cal alb, ucigînd balaurul și salvînd pe fata de împărat, în fața cetății în al cărei turn, în balcon, se află împăratul și împărăteasa, ținînd cheile cetății prin care va intra viteazul biruitor. Dedesubtul acestor subiecte, în mijlocul spațiului, o inscripție zugrăvită are următorul cuprins: «1843, Iulie 15. Popa Nicolae Jugravu (sic) popa Dumitru jugravu (sic) Dumitru uenic». Să fie zugravii de la Cotu-Vale din același sat, din anii 1820 și 1848? N-ar fi cu neputință. Sub inscripția aceasta urmează încă trei scene zugrăvite. În mijloc sînt zugrăviți cei doi arhangheli, Mihail și Gavriil, avînd între ei un fel de filacteră; spre sud, scena pe care am mai întilnit-o și la biserica din... în care Samson despică fălcile unui leu, — aici cu inscripția: «Cînd au încălecat Samson pe leu». Spre sud, un mormînt cu osemintele unui mort. Dedesubtul acestor scene, inscripția amintitoare a altei inscripții similare de la biserica din Cotu-Vale, în cuprinsul următor: «Doamne, cine va lăcui în lăcașul tău, sau cine să va sălășlui în muntele cel sfînt al tău».

Decorația exterioară. Cunoscutul brîu în relief, ocolind biserica, se prezintă simplu în jurul pridvorului, iar în restul bisericii, adică în jurul pronaosului, naosului și altarului, la un nivel mai jos decît al pridvorului, este însoțit de cîte un rînd de zimți pe fiecare parte. Zona inferioară cuprinde un număr de liride de formă dreptunghiulară, cu partea superioară stilizată, în sensul practicării unor frîngeri în unghi drept spre interior, așa fel încît să dea înfățișarea unei scene stilizate care închide un panou alb. Sub streșină, o bandă decorată în zig-zag și colorată, iar sub această bandă, o serie de ramuri între arcaturi și coloane rezemate pe o bandă îngustă, în felul unei grinzi de susținere, cuprinde un număr de subiecte zugrăvite în frescă. Incepînd din colțul sud-vestic, prin două medalioane, dintre care unul cuprinde pe dreptul Iov, seria de subiecte zugrăvite pe latura de sud, sub arcaturi și între coloane, prezintă pe cei doisprezece apostoli. Pe latura de nord corespund doisprezece prooroci, terminîndu-se cu alte două medalioane, cu chipuri de mucenici, spre colțul nord-vestic. Pe latura de sud a pridvorului, sub brîul în relief, ni se înfățișează o scenă de vînătoare în care un vînător, precedat de copoi, urmărește un cerb, corespunzînd în partea de nord cu o altă scenă de vînătoare (un vînător la iepuri) și ursarul jucînd ursul.

Inscripții pe icoane. Icoana împărătească a Maicii Domnului, de influență occidentală: «De Ghiță Lăzărescu zu-(grav) 834». Ușile împărătești lucrate în vechiul stil românesc. Pe patru icoane din pronaos, inscripțiile pomenesc date și nume de donatori și donatoare. Pe icoana lui Iisus Hristos citim inscripția: «Ion, Maria, 1845, Aprilie 5»³. Pe icoana Maicii Domnului: «1845 Ian. 20, Zoi, Maria, Dumitra». Pe icoana

3. Ion și Maria, pomeniți de inscripția din 5 aprilie 1845, de pe icoana lui Iisus Hristos, sînt ctitori și la biserica din deal și au donat icoana și la biserica din Cotu-Vale.

Sf. Nicolae : «1845, Pătru, Florea, Maria, Maria». Pe icoana Soborului Arhanghelilor : «1845».

Pomelnicul de la proscomidie, împărțit pe trei coloane, dintre care două nescrise, cuprinde în prima coloană numele ctitorilor vii și morți, sub forma de mai jos :

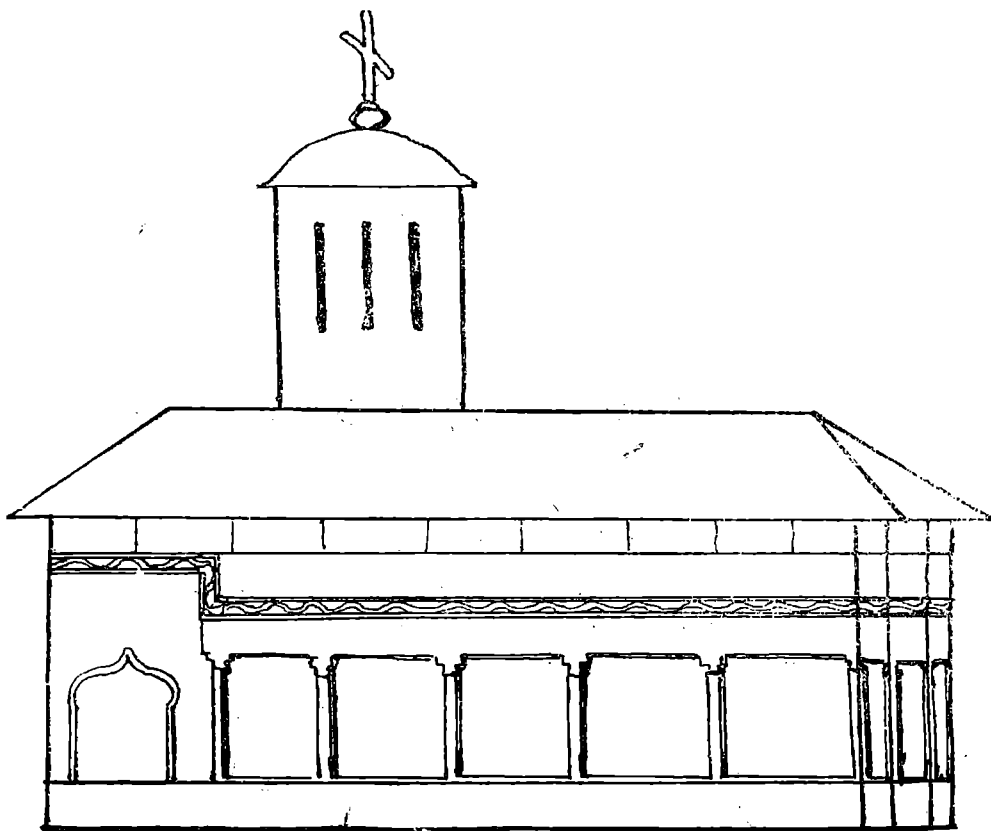

Fig. 3. Biserică Sfinții Apostoli, din satul Fata, com. Izvorul, r. Vedea, reg. Argeș. Fațada de sud

«*Pomelnicul ctitorilor Sfintei biserici*».

Cei vii.

Ioan, Maria, Ioan Gheorghe, Florea, Floarea, Ioan ereu, Floarea».

«*Morți :*

Dumitra, Matei ereu, Ioana ereița, Ioan ereu, Voica ereița, Matei, Radu, Pârvu ereu, Ioana ereița, Ene ereu, Floarea ereița, Preda, Stoica, Preda, Preda diaconu, Stoian, Badea, Iancu».

Precum se vede, cea mai mare parte din ctitori sînt clerici.

Pisania bisericii săpată în relief în piatră, se află la intrare în pro-naos, în partea stîngă, și are cuprinsul :

«Doamne ceta ce cu puterea ta proslăvești pe ceia ce iubescu po-doaba casei Tale și tot locașul Măriei tale, primește și acest Sfânt lăcașul acesta care întru slava cinstea Sfintei Adormiri a Maicii Domnului și Sfintul Ioan Botezătorul s-au făcut din temelie și s-au înfrumusețat cu zugrăveala precum să vede prin osteneala lui Ion sin Popa Matei Dragulescu și cu ajutorul altor frați, care cu mult care cu puțin, și s-au zidit în zilele domnului Alexandru Ghica Vodă și cu blagoslovenia Prea Sfinției Sale părintelui episcopu Ilarion-Argeș și sfințită în luna lui Noem-erie, zile 8 și s-au pardosit cu piatră, 1841».

Biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului, și Cuvioasa Paraschiva din cătunul Fata, comuna Izvorul este așezată tot în vale, ca și cealaltă cu hramul Sf. Apostoli, între două coaste cu pomi și resturi din pădurile de stejar de altădată. Amîndouă au aceeași arhitectură.

Pisania din firidă, de deasupra ușii de intrare, are cuprinsul: «Cu ajutorul lui D-zeu ridicatu-sa (sic) această sf. biserică cu hramul «Adormirea M. Domnului» și «Cuvioasa Paraschiva» pe temelă altei biserici vechi în anul 1846 cu cheltuiala d-lor Bodea Tudorănescu și cu soția sa Icana și ruînindu-se, s-au reparat în zilele P. S. S. Calist Ialomiteanu episcop al Argeșului în anii dela Hristos, 1914, Dec. 7, cînd s'au săvîrșit cu cheltuiă(la) (omis) și osteneala tuturor enoriașilor din acest sat și alți binevoitori creștini de prin comunele vecine. Iar, în anul 1958 s-a reînnoit pictura din exterior și curățil și restaurat interiorul cu binecuvîntarea P. S. S. Iosif, episcop al Argeșului și Rîmnicului, cu cheltuiala enoriașilor și alți binevoitori creștini. Sfințirea a avut loc pe data de 17 Aug. 1958. Pictor Nicu Ioana-Vilcele».

Greșeala aceasta de a înlocui o veche pisanie prin alta mai nouă, este de multe ori catastrofală pentru cercetătorul istoric, fiindcă el nu va mai putea ști niciodată dacă datele vechi au fost reproduse întocmai ori au fost lăsate de o parte. Pentru asemenea abateri, ar trebui sancționați toți care au contribuit la ele. În această materie, zugravul Nicu Ioana, care semnează ca «pictor», este recidivist.

Biserica are forma de navă și e învelită cu șindrilă. Pridvorul este deschis și se reazimă pe coloane de cărămidă de formă rotundă, legate între ele prin acolade. Sînt 8 coloane cu capitele și baze rotunde: 2 angajate în zidurile laterale, 4 în blocurile de la colțuri, 2 la mijloc.

Fațada de vest înfățișează icoanele hramului, încadrate de cei doi sfinți călări, Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru, așezați dinspre nord spre sud, în ordinea următoare: 1. Sf. Mare Mucenic Gheorghe; 2. Adormirea Maicii Domnului; 3. Cuvioasa Paraschiva; 4. Sf. Mare Mucenic Dumitrie.

Decorația florală, avînd ca motiv lăleaua, apare sub streșină, pe briul în relief. Al doilea briu, din partea de mijloc, încinge biserica și e zugrăvit tot cu motive florale, Dedesubt, o fașă cu medalioane în care sînt înscrise cruci.

Pe laturi, briul acesta este vâruit, se fringe în jos în dreptul pro-naosului și e însoțit de un rând de zimți.

Pictura exterioară. Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil sînt zugrăviți de o parte și alta, la colțurile de nord și sud ale fațadei. Pe latura de sud și pe cea de nord a pridvorului sînt zugrăvite sibile și filozofi. În cea de sus: «Democrate (sic) filosoful» (în loc de Democrit); «Aristotel filosoful»; «Sevila filosoafă». În cea de nord: «Biglum (?) filosoful»; «Sparta»; «Apcion filosoful»; «Cartargena» (sic). Briul de sub streășină schimbă motivul floral și e însoțit de o decorație în zig-zag, care imită cărămida. Dedesubtului acestor decorațiuni sînt panouri mărginite de stîlpișori și arcade în relief cu decorațiuni. În spațiile dintre coloane găsim chipuri de sfinți și prooroci; începînd din latura de sud: 1. «Sf. Proor. Moise»; 2. «Sf. Proor. Aron»; 3. «Sf. Proor. David»; 4. «Sf. Proor. Solomon»; 5. «Sf. Proor. Ieremia»; 6. «Sf. Proor. Ioi»; 7. Sf. Proor. Ghedeon»; 8. «Sf. Proor. Daniil»; 9. «Sf. Proor. Iona»; 10. «Sf. Proor. Ezechil»; la altar: 11. «Sf. Arh. Rafail»; 12. «Sf. Proor. Avacuum»; 13. «Sf. Proor. Varuh»; urmează colțul cu ghiveciul de flori (altarul rotund pe dinăuntru, cu 5 laturi exterioare, prezintă pe

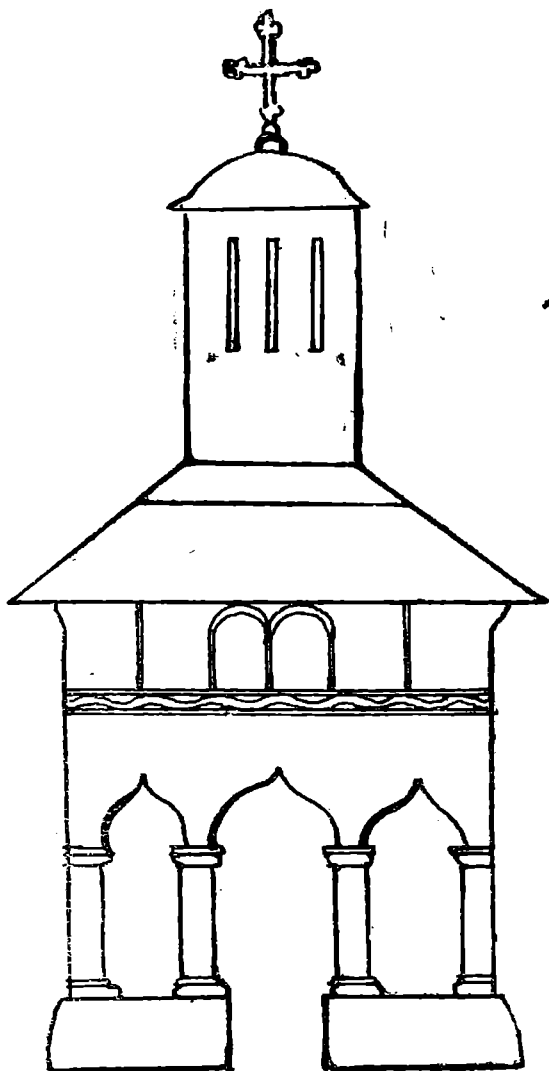

Fig. 4. Biserica Sfinții Apostoli din satul Fata, com. Izvorul, r. Vedea, reg. Argeș.
Fațada de vest

colțuri ghivece cu flori); 14. Arhanghel; 15. Maica Domnului; 16. Arhanghel; ghiveci cu flori; 17. Sf. Ap. Luca; 2 ghivece pe colțuri; 18. Sf. Ap. Toma; 19. Sf. Ap. Filip; 20. Sf. Ap. Iuda; 21. Sf. Ap. Simon; 22. Sf. Ap. Matei; 23. Sf. Ap. Andrei; 24. Sf. Ap. Iacob; 25. Sf. Ap. Marcu;

26. Sf. Ap. Ioan ; 27. Sf. Ap. Vartolomeu ; 28. Sf. Ap. Pavel ; 29. Sf. Ap. Petru ; pridvor cu sibile.

Fondul albastru în exterior, dat de zugravul Nicu Ioana din 1958 este lipsit de gust și contrastează cu restul suprafețelor albe-gălbui.

Înălțimea altarului pînă la bolți este de cca. 2,50 m. grosimea zidului de cca. 0,65 m. Tîmpla de zid de cca. 0,50 m. este împodobită cu decorațiuni în relief din tencuială : un briu floral cu frizele despărțitoare și stîlpișorii dintre icoane cu frunze și flori între cele șase medalioane pe care sînt zugrăviți proorocii, sub care în același chip, urmează registrul cu icoanele apostolilor, iar dedesubtul acestora, icoanele praznicare. Numai icoanele împărătești sînt zugrăvite pe lemn. Zidul despărțitor dintre pronaos și naos are o grosime de cca. 0,80 m.

• Distribuția iconografică a picturii refăcută în ulei.

Altarul. Bolți : Maica Domnului cu Pruncul, doi melozi cîntînd în genunchi, după ei doi arhangheli păzitori, iar în urma arhanghelilor, de o parte și alta : David și Solomon. Deasupra Dumnezeu Tatăl. Sub această scenă este zugrăvită împărțășirea apostolilor. Unul din cele două obișnuite ierarhi. Pe dosul tîmplei, jertfa lui Avraam, flancată de doi diaconi : Ștefan și, pare-se, Roman.

Naosul. În calotă apare Iisus înconjurat de puteri, în pandantivi, cei patru evangheliști. Pe perețele de sud, Nașterea lui Iisus ; pe cel de nord Învierea, în stil apusean, cu steag de biruință și ostași romani uimiți și îngroziți. Pe arcul de la tîmplă : Sfîntul Duh, Tatăl și Fiul, în jos, pe arc, Duminica Samarincii, Vindecarea Orbului, Buna Vestire. Pe timpunul de vest : Adormirea Maicii Domnului. În registrul inferior, de o parte și alta a tîmplei, Sf. Părinți Ioachim și Ana. Pe zidul de sud : Sf. Gheorghe, Teodor Tiron, Mina, Procopie ; pe cel de vest dintre naos și pronaos, arhangheli Mihail și Gavriil și Sf. Mucenic Pantelimon, iar pe zidul de nord Sf. Mucenici : Dimitrie, Nestor, Teodor Stratilat și Eustatie Plachida.

Pictura pronaosului. În calotă e zugrăvită Maica Domnului înconjurată de îngeri și prooroci în medalioane, iar în pandantivi patru melozi. Pe zidul de est, deasupra coloanelor, scena Adormirii Maicii Domnului ; pe cel de sud Nașterea Domnului ; pe cel de vest : Fuga în Egipt ; pe cel de nord, icosul : «*Făclie arzînd Te-am văzut Fecioară*». Pe arcul de sud, patru sîinte, pe cel de nord alte patru ; pe cel de sud : Justina, Pelaghia, Anisia, Eufrosina ; pe cel de nord : Teodora, Minodora, Tecla, Anastasia ; pe cel de est : Fevronia, Irina. În registrul de jos, pe zidul de sud cuvioșii : Macarie, Onofrie, Teodosie începătorul obștei, Atanasie de la Athos, Eftimie. Pe zidul de vest : Petru și Pavel în locul cîtorilor, susținînd biserica ; pe cel de nord : Sf. Constantin și Elena, Antonie cel Mare.

Pridvorul prezintă o calotă mică și două bolți cilindrice laterale spre sud și nord. În calotă e zugrăvit Iisus Emanoil, flancat pe boltă de proorocii Ozie, Ilie și Iona, iar spre sud, de Nașterea Sf. Nicolae. Spre nord,

proorociei Maleahi și Natan. Sf. Nicolae primind daruri de la cei salvați de la moarte, apoi Adormirea Sf. Nicolae. Pe zidul de est: Iisus în slavă, tronul Etimaseiei, Adam și Eva în genunchi, Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, însoțiți de arhangheli, soarele și luna; în spate îngeri. Pe timpanul de sud: Pilda bogatului nemilostiv; pe cel de vest: Incununarea Maicii Domnului; pe cel de nord, martirizări de sfinți, iar deasupra coloanelor, scene din viața Sf. Nicolae.

Biserica Sf. Apostoli

Petru și Pavel este a doua din satul Fata, comuna Izvorul, raionul Vedea. Cea-laltă, cu hramul Adormirea Maicii Domnului și Cuvioasa Paraschiva, se află pe aceeași vale, ceva mai jos. Are forma de navă, pridvor deschis, turla pe pronaos, și a fost zidită în 1841 de jupin Paraschiv Petcu și jupineasa lui, Ioana. Altarul are forma rotundă în interior iar în afară forma poligonală, cu cinci laturi. (Fig. 3).

Pisania scrisă cu negru în firida de deasupra ușii de intrare a suferit aceeași retranscriere și completare, datorită aceluiași zugrav, Nicu Ioana. Cuprinsul este următorul:

«Această sfântă biserică cu hramul Sf. Ap. Petru și Pavel s-a zidit din temelie în anul 1841, cu cheltuiiala defunctului ⁴ jupan Paraschiv Petcu și jupanița Ioana. În 1912

s-a reparat radical cu ajutorul și stăruința domnilor Marin D. Lăzărescu, Matache P. Ionescu și întreaga obște a satului Fata. Iar în anul 1951 i s-a făcut renovarea picturii cu cheltuiiala enoriașilor și s-a sfințit în ziua de 11 octombrie 1959 (urma să se adauge după 11 oct. 1959) episcop al

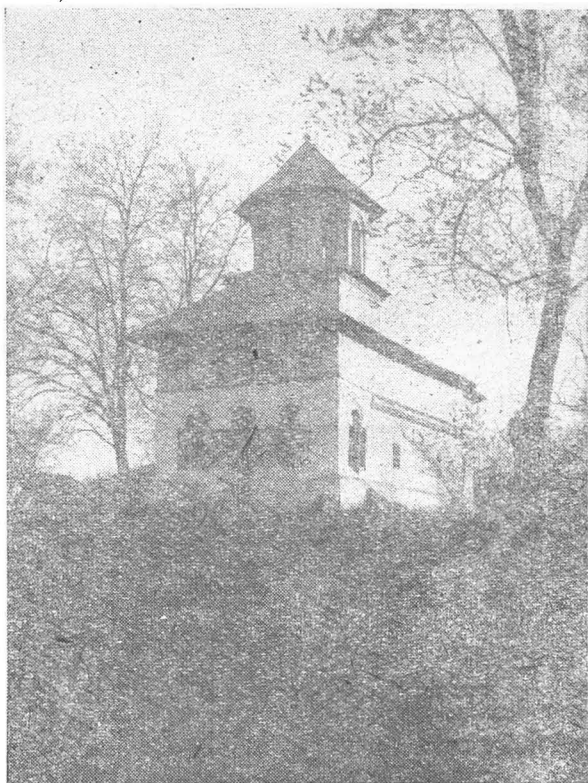

Fig. 5. Biserica din com. Profa, r. Vedea, reg. Argeș. Vedere dinspre sud-vest

4. Cuvîntul defunct nu cred că era în uz în anul 1841, în loc de răposat. Încuiera cred că s-a făcut odată cu neîngăduita înnoire a zugrăvelilor vechi de zugravul Nicu Ioana, în 1959.

eparhiei Rîmnic și Argeș fiind P.S.S. Iosif Gașton iar preotul acestei enorii fiind Ioan C. Săndulescu. Pictor Nicu Ioana».

Pridvorul deschis se sprijină pe 8 coloane, din care 2 sînt angajate în zidurile laterale, 4 legate, 2 cite 2, în colțurile fațadei, iar 2 libere în mijloc, printre care aflăm și intrarea în pridvor. Un parapet scund formează baza de susținere a coloanelor de formă rotundă, din cărămidă, cu baze și capitele simple. Legătura dintre coloane, în partea superioară, o face o acoladă aproape în forma unei bucle, din mijlocul căreia se înalță un unghi ascuțit.

Fațadele sînt decorate cu panouri mărginite de coloane în relief, realizate din tencuieii, în zona inferioară, iar în cea superioară, printr-un briu colorat și subiecte care se înșiră pe sub streășină, despărțite prin colonete simple în relief, decorate cu motive florale. Capitelele din vîrfurile coloanelor, din zona inferioară, schimbă forma dreptunghiulară a suprafețelor panourilor dreptunghiulare.

Fațada principală de vest. (Fig. 4). Sub streășină sînt zugrăvite 6 subiecte: Sf. Apostoli Petru și Pavel, hramul bisericii în mijloc, avînd spre nord pe Sf. Arhanghel Mihail și Sf. Gheorghe ucigînd balaurul și salvînd pe fata de împărat în fața cetății din turnul căreia privesc împăratul și împărăteasa, cu cheile cetății în mînă, gata să le predea biruitorului balaurului. Spre sud, urmînd icoana hramului, e zugrăvită icoana Cuv. Paraschiva, Sf. Arhanghel Gavriil, apoi Sf. mucenic Dimitrie, biruitorul împăratului păgîn, doborît sub picioarele calului, în fața cetății. Dedeșubtul icoanelor aflăm briul în relief, colorat și decorat cu un motiv: linia șerpuită. Pe fața celor două colțuri de zid, unde se întîlnesc 2 cite 2, coloanele de pe latura de vest, sînt zugrăviți: Sf. prooroc David, pe colțul de sud și Sf. prooroc Solomon, pe cel de nord.

Fondul alb de odinioară care scotea în evidență, prin contrast, figurile sfinților zugrăviți în registrul de sub streășină, a fost înlocuit printr-un fond albastru, presărat cu stele, de puțina pricepere a zugravului din 1959, lipsit de gustul celor vechi. Chipurile zugrăvite pe banda de deasupra pridvorului nu sînt despărțite prin coloane în relief ca acelea din jurul pronaosului, naosului și altarului care sînt despărțite prin colonete în relief, colorate.

Incepînd din colțul sud-vestic, găsim chipurile următoare: 1. Dreptul Noe; 2. Sf. Proor. David; 3. Sf. Proor. Iona; 4. Sf. Proor. Solomon; 5. Sf. Proor. Ezechiel; 6. Sf. Proor. Daniil; 7. Sf. Proor. Eremia; 8. Sf. Proor. Isaia; 9. Sf. Proor. Zaharia; 10. Sf. Proor. Ilie; 11. Sf. Proor. Eliseu (la altar); 12. Sf. Proor. Avacum; 13. Sf. Proor. Naum; 14. Maica Domnului (nord); 15. Sf. Ap. Iuda; 16. Sf. Ap. Toma; 17. Bartolomeu; 18. Iacob; 19. Andrei; 20. Filip; 21. Luca; 22. Marcu; 23. Matei; 24. Paul; 25. Ioan; 26. Petru; 27. Proor. Ioan Botezătorul; 28. Moise.

Pictura interioară. Altarul. Pe boltă e zugrăvită Maica Domnului tronînd între melozii Cosma și probabil Roman sau altui, în loc de Damian cum am notat greșit eu, sau cum poate va fi greșit zugravul care a revenit în 1959, furat de apropierea dintre cele două nume. De o parte

și alta sînt zugrăviți Arhanghelii Mihail și Gavriil, urmași de proorcii Solomon și Zaharia, spre latura de sud, iar spre nord de proorcii David și Avacum. În continuare, pe mijlocul bolții, apare Sfîntul Duh în chip de porumbel, iar aproape, deasupra tîmplei, Dumnezeu Tatăl, bust, înconjurat de nori. Pe dosul tîmplei de zid, în partea de sus, e zugrăvită jertfa lui Avraam, iar de o parte și alta a ușilor împărătești, doi diaconi: Sf. Arhid. Ștefan spre nord, iar spre sud, Roman. Proscomidia se află sub arcadă, în nișa de nord. Bolta fiind scundă, n-a rămas loc pentru încă un registru în care să se zugrăvească împărțirea apostolilor. În registrul inferior, începînd de la proscomidie, sînt zugrăviți Ierarhii: Vasile cel Mare, Grigore, Ioan Gură de Aur, Chiril, Silvestru, Spiridon, Nicolae. Pe axul de deasupra tîmplei sînt zugrăviți 8 apostoli în medalioane.

Timpla e de zid. Crucea Răstignirii, cu moleniile în relief, 3 medalioane spre nord, 3 spre sud, înfățișează 6 prooroci. Registrele cu apostolii și cel cu prăznicarele sînt zugrăvite în frescă. Numai icoanele împărătești sînt zugrăvite pe lemn.

Pictura interioară. Naosul. În fundul calotei, susținută de 4 arcuri a căror greutate se descarcă pe 4 stîlpi angajați în zidurile laterale, la punctele de întîlnire cu cele transversale, e zugrăvit Iisus Pantocrator, înconjurat de puteri. În pandantivi sînt zugrăviți cei patru evangheliști. Deasupra ferestrei de sud, în locul scenei Nașterii lui Iisus, este zugrăvită Schimbarea la Față, pe cel de nord, Coborîrea iad, ca la bisericile: Stavropoleos, Scaune și Krețulescu din București și de la altele. În registrul de jos, de o parte și alta a tîmplei, Sfînții Părinți: Ioachim (la sud) și Ana (la nord). Începînd din colțul de sud, aflăm următoarele chipuri de sfinți: Sf. Gheorghe deasupra ferestrei; Sf. Mahramă, apoi Sf. Petru și Pavel, purtînd biserica. Pe zidul de nord, cu subiectele de pe zidul de sud corespund: Sf. Dimitrie, Sf. Nestor și Sf. Constantin și Elena, pentru Petru și Pavel. Pe arcul dintre naos și pronaos sînt zugrăviți 7 prooroci în medalioane. În timpanul de sub arc găsim următoarele subiecte: Prinderea lui Iisus, Cînd L-au dus la Ana și Caiafa; (Cînd L-au dus) la Pilat. În registrul de jos, spre sud: Arhanghelul Mihail și Sf. Teodor; spre nord: Arhanghelul Gavriil și Sf. Mina. Pe fața arcurilor de susținere a calotei sînt zugrăvite decorațiuni florale.

Pictura interioară. Proaosul. În calotă: Maica Domnului cu Iisus medalion, în formă de inimă, ceea ce aduce a influență catolică. Inovația aparține desigur zugravului din timpul nostru, Nicu Ioana. În pandantiv, 4 melozi: Teofan, Ioan Damaschin, Roman (?). Fețele arcurilor sînt lipsite de decorațiuni. În timpanul de est, scena Izvorul Tămăduirii, în cel de sud, Nașterea lui Iisus, în cel de vest, Maica Domnului în slavă, înconjurată de nori. Spre sud inscripția: «Mută fie gura păcătoșilor», iar spre nord: «Cine nu se roagă lui Hs. săgeți pornesc din nori și cad asupra păcătoșilor». În timpanul de nord este zugrăvită Maica Domnului stînd în mijloc pe scaun și avînd în spate doi îngeri care susțin un vîl cu inscripția: «Puterea celui de sus m-a iubit pe mine», îndreptată de ignoranța zugravului care a intervenit nepermis, punînd în loc de «m-a umbrît», «m-a iubit». «Făclia purtătoare de lumină te-am văzut Fe-

cioară» — spune inscripția alăturată, privind scena în care Maica Domnului purtând făclie în mâini și avînd în față mulțime de credincioși în-genunchiați. Scena aceasta o întilnim, mai dezvoltată însă, la cealaltă biserică la care s-a intervenit cu ulei.

Pe arcul de sud: Sf. Mucenică Marina, Eugenia, Eufrosina, Paraschiva; pe cel de nord: Filoftea, Ecaterina, Minodora și Irina.

Pe stîlpii de zid dinspre naos, doi arhangheli. În registrul inferior, pe zidul de sud: Sf. Macarie, deasupra ferestrei Iisus cu crucea, apoi în continuare pe zid, Sf. Sava cel Sfințit, Sf. Cuv. Teodosie, Sf. Cuv. Pahomie.

Pe zidul de vest, ctitorii: «Paraschiv Petcu», «Dumitru fiul său», «Maria, soția sa», îmbrăcați în costumele boierești din secolul XIX. Femeia poartă șal și rochie de modă apuseană. Pe zidul de nord: «Impărătașania Sfintei Maria Egipteanca de cuviosul Zosima», «Sf. Cuv. Antonie și Sf. Cuv. Onufrie».

Pridvorul. În calotă: Iisus Emanoil; pe arcul de sud: Sf. mucenic Evmenie (?), probabil Evghenie, Sf. Muc. Antim, Sf. Mc. Trofim, Sf. Mc. Foca; pe arcul de nord: Sf. Mc. Mercurie, Sf. Mc. Teodor, Sf. Mc. Antonie, Sf. Mc. Eftimie.

În luneta de deasupra ușii: Iisus Hristos între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, iar dedesubt, în registrul de deasupra ușii, cei 12 apostoli pe scaune de judecată. În mijloc, în firida de deasupra ușii, inscripția de care a fost vorba mai sus. În locul scenei care prezintă la început Judecata din Urmă, s-a zugrăvit, probabil în 1912, Sf. Ap. Petru și Pavel, înnoțiți și în 1959, în loc de a se restaura vechile zugrăveli. În luneta de sud, martirizarea Sf. Ștefan, însoțită de inscripția: «Cînd au bătut jidovii pe arhidiaconu Ștefan cu pietre»; în cea de vest: «Cînd au împărțit Sf. Filoftea haine săracilor»; în cea de nord: «Cine vrea să vie după mine să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-mi urmeze mie».

Subiectul acesta rar l-am mai întilnit la biserică din Chițorani, lângă Valea Călugărească, regiunea Ploești⁵.

Deasupra coloanelor pridvorului, începînd din colțul de sud, sînt zugrăvite scene de la creația lumii: Dumnezeu desparte lumina de întuneric. Urmează un peisaj cu pomi, apoi scena în care Dumnezeu binecuvîntează pe Adam și Eva, Ispitirea șarpelui (Pomul, Adam, Eva, șarpele), apoi Izgonirea lui Adam și, în fine, Adam sapă, Eva toarce.

Nefastele intervenții ale unor meșteri nepricepuți din zilele noastre și lipsiți și de conștiință profesională, duc la degradări neîngăduite și la concluzii eronate.

Arhitectura. Biserica este în formă de navă; planul e simplu. Fiecare compartiment este legat de celălalt printr-un zid despărțitor, prin mijlocul căruia este lăsat locul de trecere. Trei calote; una pe naos, alta pe pro-naos și alta pe pridvor, toate susținute pe arcuri legate prin pandantivi. Lumina pătrunde prin trei ferestre pe latura de nord, una în axul altarului,

5. V. Brătulescu, Biserici din Prahova, Bul. Com. Mon. Ist. an. XXXIII, (1940), fasc. 104, p. 74, fig. 10.

alta mai mică la proscomidie, una singură pe latura de nord a naosului, pronaosul neavînd pe latura de nord fereastră, deoarece în grosimea zidului din această latură, e lăsat loc pentru scara secretă care duce la pod și clopotniță. Grosimea zidurilor e de 0,60—0,90 m.

Biserica cu hramul Sf. Nicolae din satul Profa, comuna Alunișul, a fost ridicată din temelie și zugrăvită în 1820, în timpul episcopului Iosif al Argeșului. Pictura a fost restaurată în 1957, sub al doilea Iosif, episcop al Rîmnîcului și Argeșului, preot paroh al bisericii fiind Pr. Dumitru Ionescu, protopopul raionului Vedea. Pridvorul deschis, sprijinit pe coloane

Fig. 6. Biserica din com. Profa, r. Vedea. Vedere dinspre sud-est

rotunde din cărămidă, prezintă două calote. În acest compartiment e zugrăvită Creația lumii, scene din viața și minunile Sf. Nicolae și Judecata din Urmă. Pe pronaos se înalță turla clopotniței, la care urcă scara ascunsă în zidul de nord. Lumina pătrunde în interior prin trei ferestre din latura de sud, una la altar, una pe latura de nord, celelalte două lipsind din pricina scării din grosimea zidului în această latură.

Între pronaos și naos aflăm un soclu de zid pe care se reazimă timpanul. Două calote, una pe naos, alta pe pronaos, și o boltă mai scundă pe altar acoperă biserica, potrivit principiului de construcție al bizantinilor.

Timpla e de zid și este înfundată. Fața timplei este lucrată în stuc în relief și este decorată. Crucea Răstignirii, cele două molenii, șase medalioane cu prooroci, icoanele cu apostolii și prăznicarele, ca și poalele de icoane, care prezintă ghivece de flori, sînt zugrăvite în frescă.

În friza de deasupra șirului de icoane împărătești lucrată în stuc, apare culcat Iesei din trupul căruia răsare arborele genealogic al lui Iisus Hristos, iar în medalioanele care se întind spre nord și sud de Iesei, apar atributele răstignirii lui Iisus: scara, vasul cu oțet, buretele, trestia, sulifa.

Icoanele împărătești pe lemn, în tempera, poartă semnătura zugravilor Dumitru și Nicolae din 1828. Numele acestor doi zugravi îl aflăm și pe icoanele din pronaos, lucrate în tempera, pe fond de aur, în stil românesc, factură țărănească de la începutul veacului XIX.

Pe icoana Maicii Domnului găsim inscripția: «*Nicolae zugrav*» (pe care îl întâlnim în 1828 și la biserica din Cotu-Vale) și «*Dumitru zugrav, 1828*». Aceeași inscripție o citim pe icoana Sf. Ioan Botezătorul, fără an, care e șters. Pe icoana Cuv. Paraschiva citim: «*Dumitru zugrav*», restul fiind șters.

Pictura naosului și pronaosului prezintă o desfășurare iconografică ceva mai deosebită față de programul obișnuit. Pe bolta de sud a absidei respective aflăm, în locul Nașterii lui Iisus, Duminică Tomii și Învierea lui Iisus, după tipicul apusean, iar în cea de nord, Duminică Samaritencii și Duminică Orbului.

Calota pronaosului prezintă chipul Maicii Domnului, iar pandantivii chipurile a patru îngeri. Pe arcurile de susținere ale calotei, cite patru mucenici pe fiecare din cele două arcuri de nord și de sud. Scenele principale din registrul superior sînt distribuite astfel: în latura de est, Izvorul Tămăduirii, în cea de sud Buna Vestire, în cea de vest Nașterea lui Iisus, iar în cea de nord Taierea pruncilor.

Pisania scrisă în negru, deasupra ușii de intrare în pronaos, cuprinde istoricul pe scurt al bisericii ctitorită în 1820 de preoții Ioan și Vlaicu și un credincios, Voicu Căpățînă. Iată pisania: «*Această sfință și dumnezeiască biserică cu hramul Sf. ierarh Nicolae s-a ridicat din temelie, în zilele domnitorului Ghița Voevod și cu blagoslovenia chirio-chir Episcopul Iosif și cu cheltuiala preotului Ioan și a lui Voicu Căpățînă și a lui popa Vlaicu și alții, în anii 1817-1820. I s-au făcut reparații în anii 1896 și 1929. În anul 1957 s-a restaurat și renovat întreaga pictură în tempera, cu binecuvîntarea Prea Sfin. Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului și prin stăruința P. C. Protoereu D. Ionescu, preotul paroh al Parohiei Profa și al tuturor cstenitorilor și ajutătorilor enoriași, ale căror nume sînt scrise în naosul bisericii. Pictor autorizat V. Dumitrescu-Strejești. 8 Septembrie 1957*».

Arhitectura. Biserica are forma de navă, însă cu altarul mai redus și puțin mai retras din linia principală a zidului, (fig. 5). O turlă scundă, sprijinită pe un pat de formă pătrată în opt laturi, avînd opt ferestre înguste în adîncimea zidului, mărginite de profiluri rotunde în partea superioară și de coloane în relief, în muchiile celor opt laturi, răsare deasupra pronaosului. (Fig. 6. — Biserica din Com. Profa, raionul Vedea. Vedere dinspre sud-vest). Pridvorul este deschis și se sprijină pe opt coloane, din care patru angajate în masivele zidăriei de colț, din fațada

de vest, două în zidurile laterale, iar două libere în mijloc. Ele sînt rotunde și groase, cu capitele și baze simple din cărămidă, ca și restul, și se leagă între ele prin arcuri simple, marcate prin profiluri în adîncimea zidului și pornind de deasupra capitelor. Un ciubuc în relief înconjoară biserică, frîngîndu-se ușor într-un unghi de 90°, în punctele în care pridvorul se înfiltează cu pronaosul, de unde ciubucul e însoțit de două rînduri de zimiți de cărămidă, (Fig. 6).

Fațada prezintă în trei firide, trei icoane încadrate de cei doi sfinți călări: Sf. Gheorghe, ucigînd balaurul, spre nord și Sf. Dumitru învingînd pe împăratul păgîn, spre sud (fig. 7).

În pridvor, pe zidul de est, e zugrăvită Judecata de Apoi. Observăm în grădina raiului, în registrul inferior, pe cei trei patriarhi: Avraam, Isaac și Iacov, iar lîngă ei tîlharul răstignit împreună cu Iisus, purtîndu-și crucea. La poarta raiului, Sf. Ap. Petru, purtînd o cheie mare în mînă. În registrul superior, între pomii de pe colinele din rai, Maica Domnului tronînd între doi arhangheli, iar într-un colț, o ceată de credincioși, bucurîndu-se de binefacerile raiului pentru faptele lor bune săvîrșite pe pămînt, (fig. 8). În dreapta, dincolo de ușă, un fragment din vechea inscripție de deasupra ușii, precum și șase apostoli stînd pe scaune de judecată. Dedesubt, aproape de focul cel veșnic, Moise arătînd turcilor și împăraților păgîni raiul și bunătățile făgăduite de Iisus Hristos celor ce au crezut în învățăturile Lui (Fig. 9).

II. VALEA COTMENEI

Biserica din Păduroiu-Vale are formă de corabie și prezintă în registrul superior o serie de panouri exterioare în jur. Altarul este poligonal în exterior și rotund în interior. Pridvorul deschis, se reazimă pe șase coloane rotunde de cărămidă, cu baze și capitele simple. Capitele coloanelor se leagă între ele prin arcuri largi.

Pictura pridvorului. Sus pe boltă e zugrăvit Dumnezeu Tatăl, în medalion, avînd spre nord și sud soarele și luna. Deasupra coloanelor aflăm scena de la creația lumii. Pe zidul de est găsim pisania scrisă de pictorul M. Pătroi și susținută de doi îngeri, în cuprinsul de mai jos: «*Această sf. biserică cu hramul Sf. Nicolae, Cuv. Paraschiva și Sf. Arhangheli s-a ridicat din temelie în anul 1737, de către deaconu Andrei și Matei Preotul și s'a reparat în anul 1816. În anul 1892 s-a reparat definitiv cu chelt. enoriașitor din cătunele Păduroiu deal și Păduroiu vale, în în zilele P. Sf. Păr. Ghenadie II-lea al Argeșului. Ctitori: Pr. Stan Teodorescu, Stan A. Popescu, Gh. Dragomirescu, Marin Clăianu, C. Budișteanu, D. Angheliescu, Stan Mihăilă, Bucur Chiriță, Gh. I. Tărcu, Neacșu Cocioabă, Ion Cocioabă, D. Tandor.*

Prin stăruința și alergătura dumneilor s-a reînnoit această biserică. Ctitori: Marin Bădulă, Matei Popescu, I. Bucă, Troi (sic) Ghenaru, N. Ghenaru, Badea Clăianu, Gh. Clăianu, I. Boroș, Oprea Sima, Marin Cirstea, Marin S. Deaconu, Ilie Radu 1892, Nov. 8, zug. A. Văciulescu.

Acestui sfânt locaş i s-a făcut înveliș nou de șită în anul 1949, iar în anii 1954-1955 s-a reînnoit vechiă pictura și s-a făcut alte mici reparații în zilele P. S. Iosif episcop al Rîmnîcului și Argeșului, Președinte al Inaltului Prezidiu al Republicii Pop. Romine fiind Dr. Petru Groza. Au ostenit întru acestea toți enoriașii parohiei, în frunte cu următorii membri ai Cons. Parohial : Ion M. Târcu, D-tru Căliaru, Florea P. Porojăn, D-tru I. Cocioabă, Ion F. Nedelescu, Tudor M. Vasile. Ne-au mai ajutat Sf. Episcopie și alți pioși creștini. S-a sfințit în ziua de... 1955. Preot C. Venescu și Gh. Barbă Roșie. Cîntăreț N. I. Alecu. Zugrav Stan I. Robu, Pictor M. Pătroiu.

De o parte și alta a ușii sînt zugrăviți Iisus și Maica Domnului stînd în jețuri, fără cele două personaje care de obicei Îi însoțesc.

Pictura exiterbară. Pe zidul de nord al pronaosului, în spațiu format de ciubucul în relief, însoțit de două rînduri de zimți, unul deasupra, altul dedesubt, numai pînă în acest loc, unde rămîne numai cel de jos, aflăm scena : «*Despărțirea sufletului de trup*», în forma următoare : un corp omenesc, un înger la cap, un altul la picioare se roagă pentru el. În colț, în nori, Dumnezeu Tatăl cu brațele întinse spre sufletul celui mort. Alături, zugrăvită după rînduiala cuvenită : Pilda spovedaniei. Preotul în jeț, îmbrăcat în odăjdii, credinciosul îngenunchiat în fața lui. Deasupra cinci medalioane cu sfinți.

Pe zidul de sud, corespunzător spovedaniei de pe zidul de nord : Răpirea Sf. proroc Ilie la cer. Caii albi cu aripi roșii, trăsura din epoca, veacul XIX ; Sf. Ilie întors spre fundul trăsurii aruncă cojocul pe care Elisei îl primește în genunchi.

Sub cornișă aflăm trei rînduri de zimți. La oarecare distanță, un ciubuc rotund vopsit în roșu, însoțit de două rînduri de zimți, cel superior înconjoară biserica împreună cu ciubucul ; cel inferior se oprește în dreptul primei firide înspre pridvor, în punctul în care se frînge în șus, mergînd spre pridvor.

În firidele patrute de sub cornișă, următorii sfinți zugrăviți, începînd de la pronaos, cu inscripții scrise cu litere latine : Sf. m. Mochie, Sf. m. Carp, Sf. m. Iside (sic), Sf. m. Iulian, Sf. m. Diochie, Sf. m. Alexie, Sf. m. Panfil, Sf. m. Paisie, Sf. m. Mudie, S. m. F(t)erentie, Sf. m. Sisenie, Sf. m. Paris (sic).

La altr : S. m. Tarasie, S. m. Vivian, S. m. Savian, S. m. Alipie, S. m. Nichifor, S. m. Molet. Maica Domnului, S. m. Fotie, S. m. Onufrie, S. m. Serghie, S. m. Vah, S. m. Severian, S. m. Nichita, S. m. Isidor, S. m. Csomator (sic), S. m. Doinnos (sic), poate Dionisios, S. m. Clepaatoa (sic), S. m. Evsevie, S. m. Carp (a doua oară), S. m. Nisimie, S. m. Nania (Anania, desigur), S. m. Kinatrie, S. m. Nicodrot (sic) (Mirodot ?), S. m. Alexandru.

Pronaos. În medalioane, pe latura de nord, de la est spre vest : S. m. ..., S. m. Sevastian, S. m. Evsevie, S. m. Dionisie, S. m. Zinon. Latura de sud, de la vest spre est : S. m. Leontie, S. m. Isachie, S. m. Artemie, S. m. Toader, S. m. Agapie.

Pe frontispiciul pronaosului, deasupra pridvorului, în triunghiul de sub acoperișul superior sînt zugrăvite patru icoane, două în rîndul de sus : Cuv. Paraschiva și Sf. Nicolae, iar în rîndul de jos : Sf. Dimitre și Sf. Gheorghe. Dedesubtul acoperișului pridvorului, în fațada de vest e zugrăvit chipul Sf. Ioan Botezătorul.

Biserica din Valea Zlapiei. Sub coasta unui deal împădurit cu stejari înalți și drepți, în locul în care valea Zlapiei întilnește valea Cotmenei

Fig. 7. Biserica din com. Profa, r. Vedea. Fațada principală

și împreună se varsă în Vedea, stă pitulată o bisericuță de proporții mici, în formă de navă, cu hramul Sf. Nicolae, Cuv. Paraschiva și Sf. Teodor Tiron. Este bisericuța satului Păduroi-Deal. Ascunsă de copacii din jur, bisericuța din Valea Zlapiei este anunțată de largile șoproane învelite cu șită, sub care sînt instalate mese lungi și scaune prinse în pari bătuți în pămînt, unde se fac praznicile mari.

Pisania scrisă în negru, în firida de deasupra ușii de intrare din pridvor în pronaos, are cuprinsul următor :

«Această sfîntă biserică cu hramul Sf. Nicolae, Cuvioasa Paraschiva și Sf. Teodor Tiron, s-a zidit din temelie la an 1789, cu cheltuiala dumnealui Nicolae și a preotului Ioan și s-a reparat la an 1889, cu ajutorul enoriașilor din cătunele Cepari și Gălețeanu și altor pioși creștini, în timpul P. S. Episcop Ghenadie al II-lea. An. 1889 Mai 5, zugravi Apostol Voiculescu, Niță Poșoiu și Petre Vladimir.»

Tradiția spune că aici a contribuit și haiducul Căpitan Radu, care a ajutat pe diaconul ctitor cu 100 galbeni, iar la sfințire a mai dat 100. Cu acel prilej, au fost la sfințire și niște ursari care au scăpat ursul; nimeni cu cuteza să-l prindă; l-au prins haiducii capitanului Radu.

La Scornicești-Olt, căpitanul Radu este zugrăvit cu pistolul și mai este încă unul, Iancu, tot cu pistolul, — poate Iancu Jianu, a cărui faimă se răspîndise în toată Valahia încă de la începutul secolului trecut. (Fig. 10).

Arhitectura. Biserica din Valea Zlăpiei are forma unei nave, cu lungimea de 16 m., lățimea de 4,48 m. la pridvor, pronaos și naos și de 4 m. la altar.

Altarul e rotund în interior și în 5 laturi în exterior. Înălțimea maximă a bolții altarului e de 4,70 m., aceea a calotei Pantocratorului 7 m., a pronaosului 6, 50 m., iar a celor două de pe pridvor de 6 m. Acoperișul e de șindrilă, afară de acoperișul turlei false de deasupra pronaosului, învelită cu tablă. Timpla e de zid, împodobită cu stucaturi, și desparte altarul de naos.

Naosul se desparte de pronaos prin patru coloane de cărămidă, cu baza un pătrat cu latura de cca. 0,80 m. El susține un timpan a cărui greutate se descarcă pe arcurile ascuțite, cel din mijloc în formă de acoladă, care leagă și capetele coloanelor masive de formă rotundă.

Pronaosul, de formă aproape a unui pătrat, prezintă în colțul de nord-vest, ca și alte biserici din aceste părți (Păduroiș-Vale, Găinușa, Cotu-Vale, Miercani, Rîjlețul-Govora) în grosimea zidului de nord, un spațiu gol în care se află o scară în trepte de cărămidă acoperite cu plăci de lemn, ce duce la pod. De multe ori, sub scara aceasta și tot în spațiul acesta din grosimea zidului, se afla și ascunzătoarea odoarelor bisericii, în vreme de primejdie. O calotă mai mică e sprijinită pe 4 arcuri legate prin 4 pândantivi, 2 mai subțiri în direcția nord-sud, 2 mai groase, în direcția est-vest.

Pridvorul e marcat prin 6 coloane de cărămidă de formă rotundă; 2 așezate în zidurile laterale, iar celelalte 4 sînt libere și se leagă între ele în partea superioară, prin arcuri care iau înfățișarea unor acolade rotunjite și ascuțite la mijloc printr-un unghi ce iese din linia rotundă. Și acoladele pridvorului și arcurile pronaosului sînt legate la capete deasupra capitelor, prin arcade de stejar cioplite în patru muchii la capete, iar în lungul lor în șase muchii, închizînd trei fețe mai late și trei mai înguste, crestate în patru locuri cu cîte trei creștături drepte. Două calote de proporții mai mici, sprijinite pe trei arcuri dispuse longitudinal acoperă pridvorul.

Decorația exterioară. Această decorație constă din ciubuce în relief, ocnite și firide în adîncime, din benzi decorate cu motive colorate, pe fond alb și din medalioane pătrate. O podoabă policromă, potolită de patina vremii, împodobește partea superioară de sub streșina largă și ocrotitoare a bisericuții din pitoreasca vale a Zlăpiei. Deasupra soclului, în exterior, la o înălțime de cca. 0,70 m., aflăm un profil de cărămizi rotunjite însă tencuite cu mortar. Deasupra soclului, o zonă de firide săpate în adîncime

și mărginite de rame verticale, prezintă în partea de sus o acoladă, iar în cea de jos, două linii oblice care leagă ramele verticale de cea orizontală, dau forma unui semihexagon. Ferestrele sînt încadrate și ele în aceste firide decorative. Aceasta alcătuiește deci decorația mai simplă a zonei de deasupra soclului, zona inferioară ajutată într-o oarecare măsură de jocul de lumini și umbre date de diferențele de nivel ale suprafețelor. (Fig. 11).

Zona superioară. Un ciubuc în relief, rotund, avînd ca motiv decorativ, în cuiorile roșu și verde pe fond alb, un fel de învelișuri de tulpină, termi-

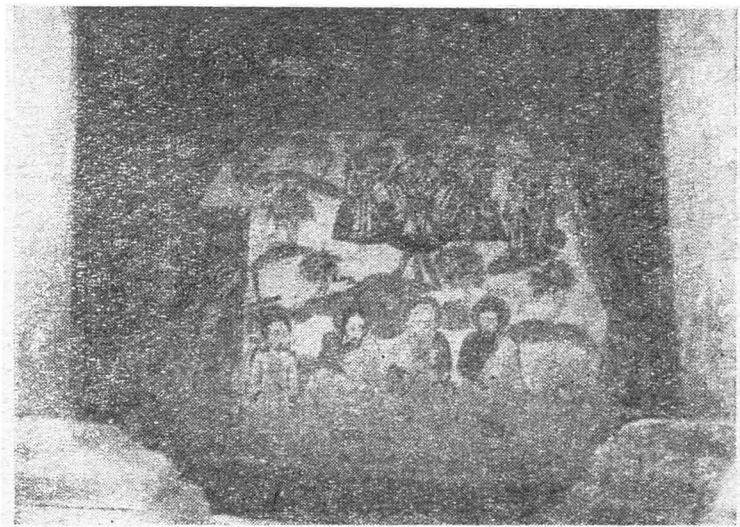

Fig. 8. Biserica din com. Profa, r. Vede. Pictură,
Grădina raiului

nate în unghi și intrînd una în alta ca niște teci ascuțite, încinge biserica de jur împrejur și formează baza tricromă a benzii superioare. La rîndul ei, această bază e formată din mai multe fișii cu felurite decorațiuni.

În laturile de sud și nord, cum și în jurul altarului, ciubucul în relief e mărginit de două rînduri de zimți. În fațada principală, acest ciubuc prezintă numai rîndul de zimți din partea superioară. Rîndul inferior de zimți, ca și cel superior, tot în relief, de o parte și alta a ciubucului în relief, se oprește la marginea de apus a fațadei, după ce înconjoară întreaga biserică. În fațada principală decorația prezintă o variație mai mare pe o bandă compactă, alcătuită din mai multe fișii mai înguste, precum urmează: deasupra ciubucului în relief urmează un rînd de zimți colorați, deasupra acestei fișii o alta cu medalioane decorate cu motive florale. Deasupra acestei fișii urmează două rînduri de zimți colorați, iar în ultimul registru, în cel de sub streșină, sînt zugrăvite medalioane cu chipuri de sfinți.

În mijloc, trei fișii din partea de jos a decorațiunii fațadei sînt întrerupte de firida în care sînt zugrăvite icoanele hramului : Sf. Nicolae și Cuv. Paraschiva. Rama icoanelor, adică marginile firidei sînt în relief și sînt decorate cu un motiv colorat, zig-zagul. Spre nord și spre sud de icoanele hramului sînt zugrăviți : Sf. Gheorghe (spre nord) și Sf. Teodor Tiron (spre sud). Sf. Gheorghe e înfățișat în postura cunoscută : călare pe cal alb, cu sulita înfiptă în gura monstrului aflat sub picioarele calului, avînd în față spre porțile cetății, pe fata de împărat, iar în balconul de deasupra porții, împăratul și împărăteasa, cu cheile cetății. Sf. Teodor Tiron, al treilea hram al bisericii, este reprezentat tot călare, ucigînd un balaur înaripat.

Deasupra decorațiunilor în zimți sînt zugrăviți sfinți în medalioane ornate cu motive florale, adaptate genului. Pe laturile pridvorului, pe lîngă cele două rînduri de zimți, apare o zonă pictată avînd ca motiv principal benzi împletite, dînd forme geometrice, iar în spațiile albe dintre ele sînt zugrăvite flori și frunze. Benzile sînt de culoare verde, roz și galben.

Decorația laterală a pridvorului, mărginită la benzile ornate, la linia de întîlnire cu pronaosul, se frînge în jos pînă în dreptul coardei de lemn de deasupra capitelor coloanelor, apoi se frînge din nou în direcția est, închizînd între această bandă decorativă și între aceea de sub streășină, o zonă în care sînt zugrăvite chipuri de prooroci, apostoli, filozofi și sibile.

Decorația în relief și pictura exterioară, ocrotită de streășina largă, datează din 1789 și se păstrează destul de bine. Pe laturile pronaosului și naosului și în jurul altarului, în locul fișiei de la pridvor, cu ornamentul descris mai sus și numai în partea superioară, apare un ornament în zig-zag, cu flori printre unghiuri, mărginite de o bandă roșie și de linii de culoare cafenie.

Pictura exterioară. Sub streășină întîlnim un motiv linear, un zig-zag plin. Pe latura de sud a pronaosului și naosului sînt zugrăviți, în picioare, cei 12 apostoli.

La altar, pe latura de sud apar trei medalioane cu prooroci ; decorația de sub streășină este lineară, sub cele două rînduri de zimți, în adîncime. Latura de sud-est e tencuită în zona medalioanelor. În latura de est a altarului, în firida de deasupra ciubușului în relief și a celor două rînduri de zimți e zugrăvită una din icoanele hramului : Sf. Nicolae, în picioare. Cele două medalioane dinspre nord și dinspre sud au fost tencuite ; probabil că ele înfățișau pe celelalte două icoane de hram : Cuv. Paraschiva și Sf. Teodor Tiron.

Pe latura de nord-est a altarului găsim zugrăviți în medalioane pe «Sf. proo(roc) Isaia», «sf. pror. Daniil», spre nord ...«ava» (lipsă), apoi «Sf. pror. Avacum».

Naos. Începînd de la altar, aflăm următorii sfinți mucenici : «Sf. m. Antonin», «Sf. m. Nichita». «Sf. m. Mina», «Sf. m. Evstatie» și cu același titlu : «Calistrat, Grigorie, Serghie, Vah, Justina, Ierothei, Chiprian».

Fațada pe apus a pridvorului. În medalioanele de sub streșina fațadei de vest sînt zugrăviți cei 12 apostoli, avînd în mijloc pe Iisus Hristos. Ca și cealaltă zugrăveală, și aceasta datează din 1789. Numele apostolilor, începînd din colțul de nord-vest : 1. ... ? ; 2. Vartolomeu ; 3. Filip ; 4. Ioan Teologul ; 5. Petru, Pavel ; 6. Matei ; 7. Luca ; 8. Simon ; 9. Iacov ; 10. Filip. Par a fi date cu nume grecești.

Pictura interioară. Vechea pictură în frescă a altarului a fost înlăturată și înlocuită cu alta nouă, în tempera slabă, în 1889.

Fig. 9. Biserica din com. Profa, r. Vedeș. Pictură, Judecata din urmă

Naosul. Calota naosului și pandantivii păstrează pictura cea veche ; arcurile, pereții laterali și timpanul de deasupra coloanelor dintre naos și pronaos au fost mutilați, iar vechea pictură în frescă a fost înlocuită cu pictura de șablon a meșterilor din 1880.

Pridvorul. Pictura din interiorul pridvorului a căzut pradă aceleiași innoiri din 1889, însă aci s-au urmărit vechile desene.

Timpla e de zid, avînd o formă bombată spre exterior. Deasupra icoanelor împărătești apare cite un serafim. Urmează un ciubuc în relief, deasupra căruia sînt zugrăvite 11 medalioane cuprinzînd prăznicarele împărătești. Golurile sînt decorate floral. Între registrul prăznicarelor și acela al apostolilor apare o bandă ornată cu motive florale (lujere de plante). Registrul cu apostolii, avînd pe Iisus în mijloc, cuprinde 12 medalioane așezate pe două rînduri, în dreapta și în stînga icoanei centrale. Registrul proorocilor, cu Maica Domnului în mijloc, cuprinde chipurile a

6 prooroci în medalioane. Ramele medalioanelor ca și frunzele și florile (decorațiuni florale în relief) sînt aurite.

Crucea Răstignirii și cele două molenii sînt pictate pe zid. În jurul lor sînt zimți colorați. Icoanele împărătești, lucrate în tempera pe lemn, sînt din epocă; în 1889 au fost împrospătate cu ulei, apoi au fost curățate de uleiul suprapus.

Pardoseala altarului, a naosului și a pronaosului e din lespezi de piatră. La proscomidie s-a scris pe zid pomeinicul din 1889, cu litere latine. Patru icoane din pronaos sînt zugrăvite pe lemn, în tempera. Pe icoana lui Iisus Hristos aflăm data «1832». Pe iconostasul mic am aflat icoana praznicului, datînd din 1871. Icoana prezintă în centru pe Sf. Nicolae și Cuv. Paraschiva. În jurul subiectului central sînt zugrăvite 12 subiecte din viața lui Iisus.

Cărți vechi. Un triod mare, tipărit la Buda în 1816, cu o vignetă din care s-a inspirat și pictorul G. Russu în lucrările sale similare.

Clopotul vechi din 1813, de la Păduroi. Spune legenda că soția ctitorului a vîndut un armăsar și cu argintul luat s-a dus la meșterul clopotar, în București, și i-a cerut să pună argintul în aliajul clopotului, ca să sune clopotul ca și glasul ei de dulce.

Ecouri populare în inscripțiile de pe crucei.

Și în cimitirul de aici și în cel de la Păduroi-Vale am găsit cite o cruce cu inscripții asemănătoare în ce privește concepția despre trecerea repede a oamenilor prin lume. Versurile săpate în lemnul acestor crucei sînt asemănătoare, cel puțin în ce privește inspirația, cu acelea ale poetului și sculptorului maramureșean, ale căror opere au făcut obiectul unui studiu apărut în volumul 1/958 din Studii și cercetări de istoria artei⁶. Pentru interesul ce ni se pare că-l au, publicăm aceste versuri populare: «Aici se odihnește robu lui Dumnezeu scumpu nostru tată și soț Ion Șt. Bucă mort la 15 Aprilie 1955, de 52 ani. Amin».

«Călător, cu pasul rece, / Stai pe loc și te oprește / Și sfînta cruce privește / Și la mine te gîndește, / Că am fost și eu ca tine, / Și-o să fii și tu ca mine... Ion». (Pe o cruce de lemn vopsită în alb, scris cu litere negre).

Pe o cruce de lemn, din latura de nord, sub chipul fotografiat al mortului: «Aici se odihnește robul lui Dumnezeu și scumpul nostru tată și soț Neacșu T. Tudor Acie. Mort la 22 Noiembrie 1956, de 58 ani. Amin!» «In lume cit am trăit, / La moarte nu m-am gîndit. / Ea din lume m-a răpit. / Dragi copii, iubiți nepoți, / Vă rog din suflet pe toți / Să vă rugați ca tot omul / Pentru mine către Domnul, / Ca să nu mă rînduiească / Unde o să mă muncească».

Biserica din Găinușa. În coasta de nord a satului Găinușa, pe un drumeag ce se desface din șoseaua Săpata de Sus-Costești-Roșiori, ducînd spre satul Drăghicești din comuna Săpata de Sus, se ridică bisericuța

6. Radu Bogdan, *Ion Stan Pătraș: un meșter popular din Maramureș*, în Studii și cercetări din istoria artei, Buc. 1958, nr. 1. p. 53.

zidită în 1801, de «jupin Teodorache Enciulescu împreună cu soția sa Ecaterina și cu dumnăeai Dumitrașna Bumbuiasca, fosta soție a lui Simion Cocoșoiu, județu din Pitești».

Casele de odinioară ale ctitorilor, aflate mai sus de biserică, s-au năruit de mult, iar locul pe care au stat îl mai arată resturile de cărămizi scoase de pluguri primăvara și toamna, cînd se fac arăturile. Neavînd o

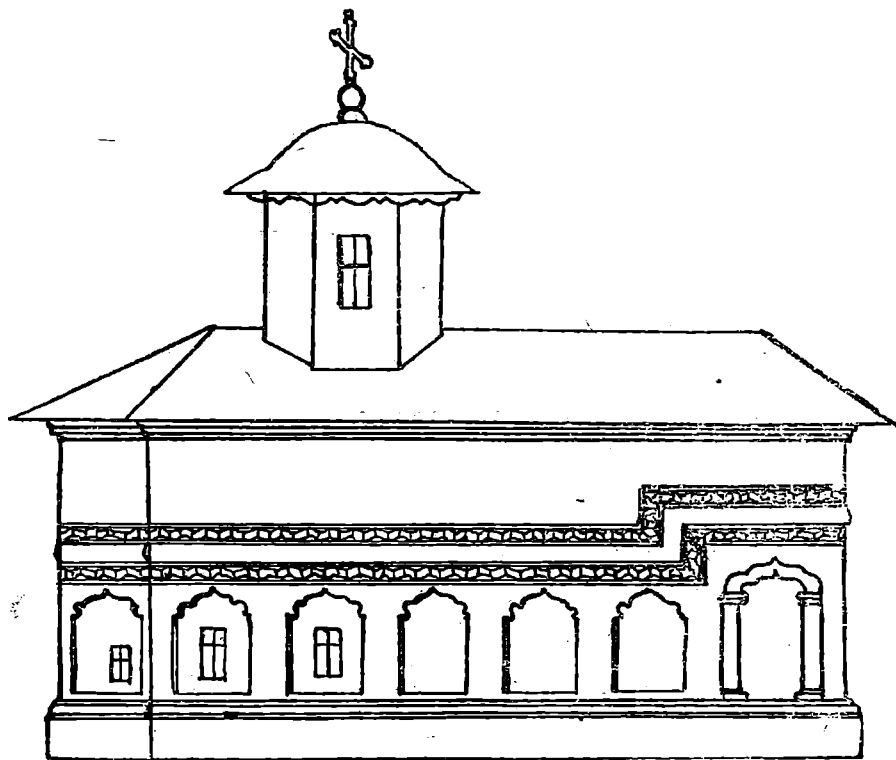

Fig. 10. Biserica din satul Valea Zlăpiei, com. Păduroiu, r. Vedea, reg. Argeș. Fațada de nord

înconjurime de copaci înalți care s-o ocrotească pe vremi de furtună însoțite de descărcături electrice, bisericuța aceasta a fost trăznită de două ori: odată în mai 1897, iar a doua oară cîndva după această dată. În iunie 1959, biserică a fost atinsă a treia oară de trăsnet, fără urmări însă. Trăsnetul a căzut pe un șurub de legătură din zidul de sud, a străbătut prin el în naosul bisericii și, sub forma unei flăcări, s-a îndreptat spre altar, a atins ușa diaconască din latura de sud și s-a scurs în pămînt sub această ușă, după cum a arătat un zugrav aflat în acea zi în biserică. Se impunea așezarea paratrăsnetului proiectat de multă vreme de părintele paroh Const. Țicu.

Biserica e de proporții potrivite, are forma de navă, e învelită cu tablă, acoperișul fiind dominat de turla scundă a Pantocratorului. Planul și proporțiile acestei ctitorii amintește pe al altora din preajmă, ridicate după această dată, pînă către 1850.

Decorația exterioară o formează o serie de panouri în zona inferioară și un briu rotund, mărginit de două rînduri de cărămizi dispuse în zimți, de o parte și de alta, care înconjoară biserica în exterior, urmărind linia arhitecturală a pridvorului pe coloane și a restului întregii biserici. O caracteristică a mai tuturor bisericilor de zid din aceste părți e forma poligonală în exterior și semicirculară în interior și practicarea unei scări în grosimea zidului pronaosului, pentru accesul la pod. Din această pricină, pronaosul nu are nici o fereastră pe această latură.

Briul acesta desparte, fața exterioară în două zone: una inferioară, a panourilor, realizată în adîncime, și una superioară, sub streășină, care a fost desigur zugrăvită judecînd după urmele de zugrăveli care apar sub actuala tencuială.

Pridvorul deschis din față se rezimă pe 8 coloane rotunde de cărămidă, din care 4 legate între ele în cele două colțuri ale zidului de sud-vest și nord-vest, două angajate în zidurile laterale, iar două, libere în mijloc.

Capetele și bazele sînt simplu profilate. Arcurile din virful coloanelor iau forma unor acolade care amintesc pe aceea a pragului de sus, de piatră, a ușii de intrare, cum și forma părții superioare a firidelor decorative de pe fațadele bisericii. Aceeași acoladă prezintă și panaourile din zona inferioară de care s-a vorbit mai sus.

Ferestrele bisericii au fost lărgite în anii din urmă printr-o greșală a parohienilor, cadrele simple de piatră fiind folosite ca stîlpi ai unui grilaj de mormînt din fața bisericii și înlocuite cu tocuri de lemn, comune. Cadrul ușii care dă din pridvor în pronaos e de piatră de culoare vinată, de proveniență locală și prezintă în cele patru extremități ale ușilor patru rozete ornate cu raze arcuite. Partea de sus a cadrului e săpată în acoladă și e mărginită de baghete și șențulețe care se prelungesc și pe ușorii de piatră din dreapta și din stînga. Acestea se frîng în afară, la o înălțime de cca. 35 cm., deasupra rozetelor. (Fig. 12).

Pisania săpată în relief, în piatră, deasupra intrării în pronaos, are cuprinsul următor:

«Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfințului Duh, Amin. Ziditu-s-a această sfință și dumnezeiască biserică și s-au înfrumusețat, după cum se vede, din temelie pînă în sfîrșit, întru cinstea și lauda sfinților marilor mucenici Dimitrie și Teodor Tiron, cu toată cheltuiala d-lor jupan Teodorache Enciulescui și jupanîța ego Ecaterina și dumnezei jupanîța Dumitrana Bumbuiasca ce au fost soția răp(osatului) jupan Simion Cocoșoiu, județu din Pitești, iccnom fiind jupan Neculaie Bumbuianu din Pitești, în zilele Domnului Alexandru Moruzi vvd. și a prea sfințitului întiiul episcop Iosif Argeșiu, ani dela Hs. 1801, dela Adam 7309, Mai».

Pomelnicul de la proscomidie, săpat în piatră, în relief, are următorul cuprins :

«*Pomelnicul lui jupan Teodorache*».

«*Vii : Tudor, Dumitra, Caterina, Joița, Zmăranda, Neculaie, Costandin, Neculaie, Toma, Marcu, Safta, Joița Tudor*».

«*Morți : Simion, Matei, Maria cu tot neamul, Ene Gherghie, Costandin cu tot neamul, Stroe, Rada, Barbu, Iordache, Arinada, (sic) (Ariadna desigur) Maria, Tănase, cu tot neamu 1801*».

Chipurile ctitoricești. În pronaosul bisericii, de o parte și de alta a ușii de intrare, spre sud și nord, sînt zugrăviți ctitorii pomeniți și în pisania din pridvor și, împreună cu copiii lor și alte neamuri, și pe pomelnicul de piatră de la proscomidie. Tabloul votiv, avînd chipul bisericii zugrăvit deasupra ușii, cuprinde următoarele chipuri însoțite de numele lor: spre nord: «*Pan Simion*», (bătrîn) «*panița ego Dumitra*». Din cercetarea numelor din pomelnicu de la proscomidie reiese că la acea dată Simion era mort iar Dumitra, soția sa, se afla încă în viață. Spre sud: «*Pan Tudorache, panița ego Ecaterina*». În față sînt zugrăviți copiii: băieții în fața soțului, doi la număr: «*Niculae*» și «*Costandin*»; fetele în fața mamei : «*Safta*» și «*Smaranda*». Aceștia toți sînt trecuți în pomelnicul din altar, în rîndul celor vii. Portretele au fost zugrăvite în frescă, peste care s-a revenit cu culori de tempera, care s-au înlăturat. Pe zidul de sud, zugrăvit în ulei către finele veacului XIX, apare un portret al Polixeniei Onceasca, însoțit de inscripția : «*C.C. (cucoana) Polixenia Onceasca*».

Pictura bisericii a fost lucrată în frescă, la începutul sec. XIX, desigur îndată după terminarea zidirii ei, poate între 1801-1802, revenindu-se în cursul vremii cu culoare de apă care s-a putut șterge ușor, lăsînd să apară vechile zugrăveli. S-ar părea că meșterul care a împodobit cu zugrăveli zidurile bisericii este «*Anghel zugravul*», de la care ne-au rămas două icoane, din rîndul celor împărătești, ale hramului : Sf. Dimitrie și Sf. Teodor Tiron, cum și aceea a Cuv. Paraschiva, de aceeași factură și purtînd data 1802, fără numele zugravului.

Pe cele două icoane lucrate în tempera pe lemn, de factură romînească, întîlnim numele și data în forma următoare : pe icoana Sf. Dumitru, aflată în rîndul celor din tîmplă, numele «*Ânghel zug*»⁷, iar pe a Sf. Teodor Tiron, aflată pe zidul de sud, în colțul din dreapta, data «*1802*», care este în continuare, lucru obișnuit și în alte cazuri.

Judecînd după factura acestor icoane și comparîndu-le cu cele de pe zidul tîmplei, lucrate în frescă, cred că se poate susține fără teamă de a greși, că autorul picturii întregii biserici este Anghel zugravul. Atît ni s-a păstrat din icoanele lui Anghel zugravul ; celelalte au fost înlocuite prin altele în 1860 și 1861, deosebite ca stil și colorit și mai încărcate din punct de vedere al decorațiilor florale. Astfel, găsim icoana Sf. Nicolae, tot tempera pe lemn, factură romînească, datînd din «*1861 Ghenarie 11*». Icoana Maicii Domnului, care tronează între doi arhangheli, mărginită de chipurile a 12 prooroci, cîte 6 de fiecare latură, este zugră-

⁷ Amintit mai sus.

vită în 1860 de Pătru din Curtea de Argeș, după cum arată inscripția din josul ei: «1860, Dechemorie 23. S-au zugrăvit de Pătru zugrav ot Curtea de Argeș»⁸, icoana lui Iisus Hristos, lucrată tot în tempera, avind aceeași factură, este lucrată de Antonie zugravul. Inscripția din josul icoanei are cuprinsul acesta: 1860 Dec. 25. De Antonie zug.»⁹. La locul convenit vom da o descriere mai amănunțită asupra acestor icoane.

Pictura în frescă s-a păstrat bine în altar, dar mai ales pe timpla de zid, în registrul prim al naosului, pe bolțile pronaosului și pe zidul de vest, chipurile ctitorilor din pronaos.

Prin bogăția decorațiilor, prin gama variată a culorilor, prin fondul verzui-albastru, timpla de zid prezintă un ansamblu coloristic bine susținut și caracteristic vremii căreia îi aparține. Restaurată în bune condiții, în timpul din urmă, pictura întregii biserici și-a recăpătat valoarea inițială, datorită strădaniei depusă de părintele paroh Const. Țicu, păstorul acestor locuri, de peste 40 de ani. Cu prilejul restaurării, s-a descoperit în exterior, pe zidul de vest al pridvorului, sub streășină, pictură în frescă, acoperită pînă în octombrie 1959 de stratul de var dat în timp.

O firidă centrală, care întrerupe ciubucul și rîndurile de zimți, cuprinde trei sfinți, și anume: Sf. Nicolae în mijloc, iar de o parte și alta pe Sfinții Teodor Tiron și Dimitrie. Aceștia doi sînt pomeniți și de pisania în piatră din 1801, ceea ce duce la concluzia că al doilea hram, Sf. Nicolae, va fi fost adăogat în vara sau toamna anului 1860, dată pe care o deducem din acelea aflate pe icoanele împăratești semnate de zugravul Pătru din Curtea de Argeș și de Antonie zugravul, precum am arătat mai sus.

Am spus că lucrul s-a petrecut în vara sau toamna lui 1860, cînd timpul e favorabil lucrărilor în frescă, timpul de iarnă fiind rezervat pentru lucrarea icoanelor, așa cum vedem că s-a petrecut și aci.

Icoana hramului e flancată de alte patru icoane lucrate tot în frescă, două de o parte, două de alta, către colțurile de nord-vest și sud-vest, fiecare formînd pandant cu o alta corespunzătoare, precum urmează: spre nord Sf. Eustatie Plachida, călare, urmărind un cerb, la vînătoare. Pandantul Sf. Eustatie Plachida îl formează icoana Sf. Gheorghe ucigînd balaurul în fața fetei de împărat¹⁰. Spre colțul de sud, după Sf. Gheorghe

8. Acest Pătru din Curtea de Argeș e recunoscut în lista dată de Șt. Mețes în lucrarea sa: *Zugravii bisericilor românești*, apărută în Anuarul Com. Mon. Ist., secția pentru Transilvania, 1926-1928, Cluj 1929. El semnează o icoană din 1863, care se află la biserica din Valea Danului, raionul Curtea de Argeș (Victor Brătulescu, *Biserica din Valea Danului*, rev. «Mitropolia Olteniei», anul XII (1960) nr. 1-2, p. 92). Il mai întîlnim semnat în 1841, pe o icoană la biserica din Ținienii de Argeș (Victor Brătulescu, *Călimăneștii și monumentele istorice din împrejurimi* ed. III, Buc. 1941, p. 46.

9. Antonie zugravul poate fi cel pomenit de o însemare pe un triod, «*papa Antonie zugrav, 1838*», în lista publicată de Șt. Mețes, o. c., p. 83, nota 6. Un Petre Antonie semnează o icoană la biserica din Valea Danului. (*Ibidem*).

10. Asupra introducerii în iconografia creștină a unor elemente cu caracter profan,

urmează Ridicarea la cer a Sf. Ilie în carul de foc tras de patru cai, iar în dos Sf. proroc Elisei primind cojocul. Spre colțul de nord, apare scena Spovedaniei, cunoscută în aceste părți, la Albota, la biserica din Păduroi-Vale, din satul de alături și întințită de curînd la bisericile de pe valea Cîrcinovului, la Negrești, Sgriptești, și Beleți, din jurul anilor 1850-1861, deci contemporane cu acestea de la Găinușa.

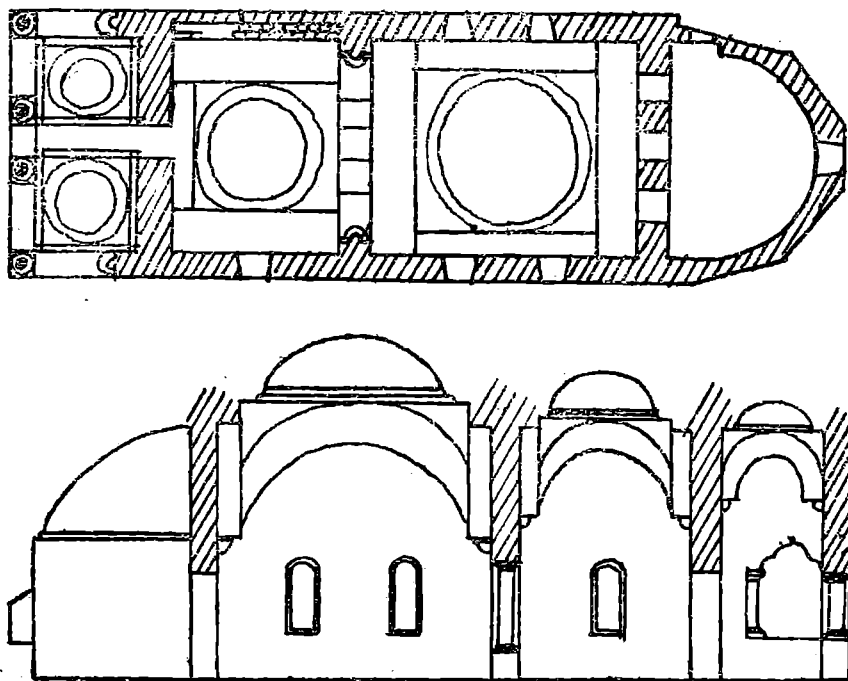

Fig. 11. Biserica din satul Valea Zlapiei, com. Păduroi, r. Vedeș.
Plan și secție longitudinală

Preotul în odăjdii stă în jeț, în fața lui îngenunchind un credincios se mărturisește, iar în dosul credinciosului un înger care îl asistă pe acest drept. Asupra acestei scene e bine să ne oprim câteva clipe.

În articolul profesorului Iorga, «Biserica din Albota»¹¹, jud. Argeș, vorbind de pictura exterioară, arată că «se vede un Sfînt Ilie urcându-se la cer și înaintea unui preot creștin, care mărturisindu-și toate păcatele, e inghioldit de la spate de însuși Satan». În această scenă a mărturisirii, preotul stă pe scaun, avînd o carte în mînă, creștinul îngenunchiat în

cum e scena urmării cerbului la vînătoare de Sf. Eustatie Plachida,uciderea balaurlui de Sf. Gheorghe ș. a., a se vedea articolul publicat de mine, sub titlul: «Elemente profane în pictura religioasă», în Bul. Côm. Mon. Ist., an. XXVII, (1934), p. 17-18.

11. N. Iorga, *Biserica din Albota*, în Bul. Com. Mon. Ist., an. XXVIII, (1934), p. 17-18.

fața preotului, iar la spatele celui ce mărturisește, diavolul îi șoptește ceva la ureche, îl îndeamnă adică să nu spună tot.

Inscripția de deasupra spune cam următoarele: «*omul care nu spune toate când se spovedește*». Urmarea acestei purtări a creștinului nu ne-a dat-o zugravul de la Albota; o aflăm însă în biserica Sf. Ilie din Iaroslavl-Rusia. Aici, zugravul ne înfățișează pe preot stînd în genunchi și avînd cartea deschisă lîngă el. În alt plan, nu creștinul, ci creștina este chinuită pentru păcatul nemărturisirii: ea stă călare pe un monstru cu ghiare, cu creastă, cu gura mare deschisă, iar mîinile îi sînt înghițite pînă în coate de doi cîini sau lupi albi. Figura ei nu trădează însă prin nimic chinurile la care e supusă. Ca înfățișare generală, scena aceasta pare însă «lumea amăgitoare» din scena iadului, în care, în forma aceasta apare lumea pămîntească, iar în forma unei femei pe un pește, lumea mărilor, cum o aflăm în toate reprezentările Judecării din urmă.

Deasupra pisaniei vechi, săpată în piatră, pe o porțiune anume lăsată nezugrăvită, aflăm o altă pisanie mai nouă, scrisă cu litere negre, pe fondul alb de var, în cuprinsul următor:

«Cu ajutorul Tatălui, cu voia Fiului, cu indemnul Sf. Duh, s-a reparat această sfințită biserică a patra oară, în urma celui de al doilea trăsnet ce s'a întimplat în anul 1897, luna Mai, dupe cum se vede, cu indemnul și ajutorul creștinilor: preot Teodorache, Nicolae, Ion Guță, Radu Badia, Gheorghe Voicu, Rizea Gheorghe, Radu Grigore, Popa Ion, Gheorghe Ghiță, Șt. Gr. Năiță, Șt. Ghiță, Glig. N. Ene, Ilie Popa, Gh. Udrescu, N. I. Aricil, M. Dobre, Udria Ene, George Truță, Păun Truță, Voica N. Barbu, Ion N. Barbu, Ilie D. Ceaușu și Păun M. Ceaușu.»

Documentul e prețios prin aceea că arată stările amosferice din aceste părți de loc, în anumite luni ale anului, cînd au loc descărcări electrice primejdioase și pentru clădire dar și pentru cei ce intră în ea în acele ceasuri.

Pentru apărarea clădirii și siguranța vieții credincioșilor s-a impus fixarea paratrăsnetului pe care pr. C. Țicu l-a așezat în octombrie 1959.

Pictura interioară. Planul iconografic e desfășurat în raport cu arhitectura bisericii, după cum urmează:

Altarul. Pe mijlocul boltii e zugrăvită Maica Domnului, între doi arhangheli, urmați de o parte și alta, stînd în genunchi, David și Solomon.

Sus pe boltă, spre tîmplă, e zugrăvit Dumnezeu Tatăl pe nori, ținînd în mînă globul pămîntesc, avînd în jur serafimi.

O dungă despărțitoare, de culoare roșie, face demarcația dintre scenele de pe boltă și registrul inferior, în care sînt zugrăviți trei ierarhi, începînd de la proscomidie pînă la fereastra din axul altarului, iar alți trei: Vasile cel Mare, Atanasie, Nicolae și Spiridon, de la fereastra altarului, spre vest, pe latura de nord. Pe arcul ferestrei altarului e zugrăvit Iisus Hristos sub steluță. Pe dosul tîmplei de zid, între ușile împărătești și cele diaconești sînt zugrăvite busturile Arhid. Ștefan și al Diac. Lavrentie. Deasupra, pe spațiul liber, jertfa lui Avraam, într-un singur moment.

Timpla e de zid și împărțită transversal prin cinci ciubuce în relief, dintre care patru despart cele patru registre de icoane, iar al cincilea, desupra ușilor și icoanelor împărătești, înfățișează în mijloc pe Iesei, din trupul căruia se înalță copacul genealogic, împodobit cu decorații colorate, având ca motiv frunze de stejar, iar de o parte și de alta, spre extremități, câte trei regi ai Israelului, în total șase, zugrăviți în medalioane.

Singurele icoane pe lemn sînt cele împărătești, zugrăvite în tempera. Pe ușile împărătești, scena Bunei Vestiri, în care Fecioara, stînd pe jeț, primește vestea că va naște pe Iisus, de la Arhanghelul Gavriil, aflat în față. Deasupra, în chip de porumbel, Sfîntul Duh. Pe ușile diaconesti, în ulei ca și cele împărătești, Sf. Arh. Mihail și Gavriil. Registrele superioare, despărțite tot prin ciubuce în relief, decorate cu motivul cunoscut — frunze de stejar — sînt zugrăvite în frescă. Așa se prezintă registrul praznicarilor, în număr de 13, registrul cu cei 12 apostoli, avînd în mijloc pe Iisus Hristos tronînd între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul și registrul cu 12 prooroci, avînd în mijloc pe Maica Domnului, toți în medalion.

În vîrfurile tîmplei și tot pe zid, Crucea Răstignirii, cu cele două molenii de ambele părți. Sub cruce un medalion cu Sf. Treime, avînd de ambele părți, sub cele două molenii, tot în medalion, capete de îngeri înaripați.

Întreaga compoziție e bine gîndită și echilibrată, atît ca așezare în sens vertical, cît și ca desfășurare a subiectelor în registrele încadrate de ciubucele în relief dispuse orizontal.

Nacsul. Turla Pantocratorului cuprinde chipul lui Iisus bust, înconjurat de curcubeu; în registrul următor, între ferestre sînt zugrăviți patru prooroci, iar la baza turlei, liturghia îngerească. Distingem aci pe Dumnezeu Tatăl, tronul Ethimasiei, șase îngeri de o parte și de alta, la care se adaugă doi îngeri care poartă trupul lui Iisus.

În pandantivi, cei patru evangheliști cu simbolurile lor. Cele două subiecte principale între care sînt înșirate activitatea, minunile și patimile lui Iisus — Nașterea și Învierea — sînt zugrăvite în timpanele superioare ale pereților laterali, în locurile cuvenite; primul (Nașterea) pe peretele de sud, desupra ferestrei; al doilea (Învierea) pe cel de nord, zugrăvit după tipicul occidental; Iisus ieșind din mormînt, cu steag de biruință. Dedesubtul acestora, pe zidul de sud, scenele: Cina, Spălarea picioarelor, Rugăciunea din grădina Ghetsimani, Sărutarea lui Iuda. Pe timpanul de vest, în rînd cu aceste scene, urmează: Ducerea lui Iisus la Ana și Caiafa, Judecata lui Pilat, bătaia la stîlp, ducerea Crucii. Deasupra acestor scene și corespunzînd cu cele două laterale, Nașterea și Învierea, e zugrăvită Schimbarea la față. Pe zidul de nord urmează Răstignirea, Coborîrea de pe Cruce, Punerea în mormînt și din nou, Învierea.

În registrul inferior, în lătura de sud apare Sf. Ioachim, tatăl Sfintei Fecioare, iar între ferestre Sf. Gheorghe și Sf. Teodor Tiron. În același registru, pe zidul de nord, aflăm pe Sfinții Nestor și Dimitrie, iar în colțul

nord-estic, corespunzând cu Sf. Ioachim, Sf. Ana, mama Sfintei Fecioare.

Pe arcul de deasupra timpiei, patru minuni, purtând titlurile a patru duminici: două spre nord, două spre sud; Duminica înfrăciților și Duminica slăbănogului spre nord, iar spre sud, Duminica Orbului și Duminica Samaritanilor. Pe coloanele dintre naos și pronaos sînt zugrăvite ca bust, chipurile lui Iisus Hristos și al Maicii Domnului. Deasupra lor, capete de îngeri înaripați.

Pronaosul. În calotă este zugrăvită Maica Domnului Plătirea, înconjurată de cete de îngeri și de cele trei cercuri înaripate. În pandantivi, patru melozi. Pe arcurile de susținere de nord și sud, medalioane cu chipuri de sfinți. Pe timpanul de deasupra coloanelor, spre est, Buna Vestire; pe cel de sud, Fuga în Egipt și Iisus în templu; pe cel de vest Adormirea Maicii Domnului, iar pe cel de nord Nașterea Maicii Domnului și Intrarea în biserică, refăcute în tempera în 1959. Deasupra coloanelor apar două medalioane în care sînt Sf. mucenițe Varvara și Evdochia. În registrul inferior, pe zidul de sud, Sf. Antonie, iar spre colțul vestic, portretul în ulei al «cucoanei Polixenia Onceasca», zugrăvit după jumătatea veacului XIX. Pe zidul de nord, Sf. Mucenițe Ecaterina și Filoftea de la Curtea de Argeș.

Pridvorul. Pictura. În calota centrală e zugrăvit Dumnezeu Tatăl. Pe arcurile de susținere, subiecte din viața Sf. Filoftea, a cărei moaște se păstrează la paraclisul fostei biserici episcopale din Curtea de Argeș. Pe arcul de sud, spre est: «Sfinta Filoftea aduce mîncare la plugari»; spre vest: *Uciderea Sf. Filoftea de tatăl ei*; pe cel de nord: «Sf. Filoftea dă mîncare la săraci»; spre vest: «Sf. Filoftea împarte haine la săraci».

În luneta de pe zidul de est, deasupra ușii de intrare în pronaos, Iisus Hristos tronînd în scaun de judecător, între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, avînd de o parte și alta cît un înger cu trîmbiță. În mijloc o cruce și un înger cu sabia de foc și cu o filacteră; în jur, mormînte deschise, din care ies la judecată cei morți. De o parte, o ceată de oameni. Scena raiului și a iadului au fost înlocuite cu icoanele: Deisis, cea dinspre sud avînd pe Iisus în mijloc, cea dinspre nord pe Maica Domnului. Deasupra coloanelor pridvorului aflăm scene de la creație; în celelalte trei lunete de sus, scenele următoare: în cea de sud Sf. Nicolae în veșmînte arhieresti, cădește cu cădelnița, în cea de nord negustorul, tatăl celor trei fete, stînd pe jeț cu o pungă într-o mînă și cele trei fete stînd în genunchi, iar în cea de vest, uciderea cu pietre a Sf. Ștefan.

Insemnări pe o cazanie de la Buzău, 1834: «1924. În anul 1924 au dat prin luna Mai, cam pela 25, peatră (sic) așa de mare că era ca oul de gîscă și cu colțuri de au prăpădit semănăturile pînă și casele, parte din pomii s-au uscat. I. C. Bărbulescu, cîntăreț la această sf. biserică».

O altă însemnare privește încetarea din viață a preotului local: «Pr. Teodor Nicolae a încetat din viață la 28 octombrie 1918, fiind preot la această biserică. Scris de mine Ion C. Bărbulescu, cîntăreț la această sfîntă biserică».

Pe un minei din 1852, semnat cu litere cirilice: «Preotul Constantin Popescu». Acesta este unchiul preotului Teodor Nicolae.

Icoane cu semnături de zugrăvi. Icoanele împărătești din timplă sînt de factură țărănească, pe fond albastru, lucrăte în tempera pe lemn :

1. Iisus Hristos tronînd. Pe cele două laturi cite 6 apostoli, în total 12. Deasupra, Dumnezeu Tatăl binecuvîntează deasupra norilor. Inscripția caligrafică are cuprinsul : «1860 Dec. 25, de Antonie zug.».

2. Maica Domnului tronînd, poartă pe Iisus care ține în mînă globul, iar pe cap are coroană împărătească. Deasupra capului Maicii Domnului, doi îngeri țin o cunună, de asemenea împărătească. De o parte și de alta, pe laturi, 12 prooroci, cite 6 pe fiecare latură. În partea de jos, inscripția cu caractere de tipar : «1860, Dekembrie 23. S-au zugrăvit de Pătru zugrav ot Curtea de Argeș».

3. Sf. Nicolae, stînd în jeț, în veșminte arhieriești. De o parte și de alta Iisus Hristos și Maica Domnului. În partea de jos inscripția : «1861 Ghenarie 11».

4. Cuv. Paraschiva tronînd în jeț. Doi îngeri îi așează cununa pe cap. Împreună cu celelalte două icoane din partea de sud, de aceeași factură, dătează din 1802.

5. Sf. Dumitru tronînd în jeț. Fond albastru ca și celelalte. Inscripția de jos : «Anghel zugrav».

6. Sf. Teodor Tiron, lucrat de aceeași mînă și în aceeași manieră, poartă data : «1802».

Arhitectura bisericii din satul Găinușa, semănînd cu cea a bisericii Păduroiu-Deal, amintește arhitectura locală a bisericilor de la începutul veacului XIX. Tabloul votiv prezintă biserica învelită cu șindrilă, brîul cu zimți din exterior și panourile din zona inferioară, marcate printr-un fel de acoladă care imită arcul polilobat al pridvorului deschis.

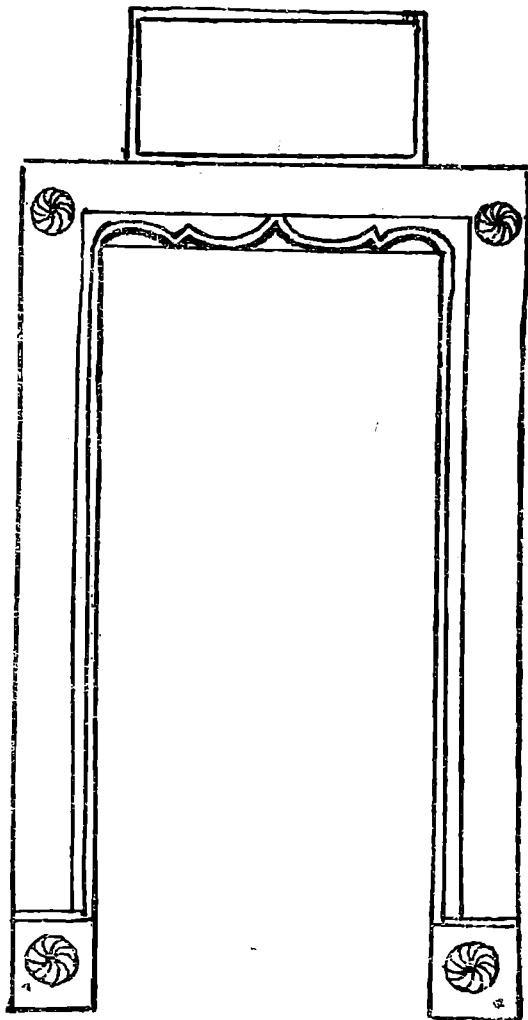

Fig. 12. Biserica din satul Găinușa, com. Săpata de Sus, r. Costești, reg. Argeș.
Cadrul de piatră de la intrare.

Obiecte de cult. Sfeșnice trase la strung, din 1880-1890. O candelă de alamă turnată, înfățișând trei zone, prin trei benzi verticale. În registrul de jos, în panouri cu arc frînt, cite trei ierarhi în fiecare despărțitură (total 9). Deasupra celui din mijloc se desface o tulpină din care se ramifică ramuri cu frunze și flori stilizate, pe alocuri à-jour.

Preoții satului Găinușa. Din însemnările găsite pe cărțile vechi și din cele aflate de la actualul paroh, Pr. C. Țicu, am putut stabili șirul preoților: «Preotul Constantin Popescu», semnat cu cirilice pe un minei din 1852, e unchiul preotului Teodor Nicolae care a încetat din viață la 28 oct. 1918, după cum rezultă dintr-o însemnare a cîntărețului Ion C. Bărbulescu, de pe o cazanie de la Buzău din 1834. Acest preot e socrul pr. C. Țicu, actualul paroh. Fiul său, numit Popescu T. Ion în seminar, mort în 1930, a fost protoiereu la Pitești, sub numele schimbat de Nicolae T. Ion. Pr. Constantin Nicolae, fratele lui Teodor Nicolae, a slujit la biserica din Găinușa, în timp ce pr. Constantin (Dinică) Popescu a slujit la Turcești. După datele aflate de la pr. C. Țicu, genealogia preoților de aici este aceasta. Pr. Guță Tudorache a avut ca fii pe Nicolae și Constantin, acesta din urmă fiind și învățător în Săpata de Jos.

Preoții de la biserica Găinușa.

1. Pr. Voicu... 1802-1820.
2. Pr. Nicolae Drăghicescu 1820-1830.
3. Pr. Guță și popa Ene 1830-1865.
4. Pr. Nicolae Guță 1850-1893.
5. Pr. Tudorache N. Guță 1877-1918.
6. Pr. Constantin Țicu 1918 și în prezent 1962.

Biserica de lemn de la Lipia, comuna Săpata, raionul Costești. Pe drumul ce se desface din șos. Pitești-Drăgășani, înainte de a intra în comuna Păduroi, cam la 2 km. spre Săpata de Sus, în dreapta, într-un ochi de pădure, pe malul drept al văii, fără apă, a Cotmenei, se ridică modestă, pe o colină ușoară, o bisericuță de lemn, într-un punct ce se numește Lipia. Se pare că în acest loc izolat, avînd și iaz de pește lângă apa Cotmenei, a fost schitul Păduroi, pomenit de documentele secolului XVI.

Colnicul care se desprinde din drumul amintit, trece peste matca uscată și nisipoasă a văii Cotmeana, intră într-o pădure de stejari, odinioară codru încheiat, din care au mai rămas astăzi cîțiva stejari bătrîni care arată și drumul spre «schit». Spre nord, un iaz, odinioară cu apă și pește, azi plin de păpuș, de țipirig și mai ales de ardeul broaștei, înconjoară o insulă acoperită cu stejari tineri.

O împrejmuire de salcîmi înalți, ocrotită și cu gard de uluci, închide în jurul bisericuții de lemn și liniștitul cîmîtir al localnicilor. O plantație de meri spre miază-zi, ascunsă ochiului de pădurea din preajmă, o coamă împădurită spre apus, închide zarea, străjuind ca într-o cetate bisericuța de pe coastă, înnegrită de vreme. Dacă e să judecăm după inscripția sla-

vonă aflată pe piatra de mormint a Năeșăi, din 1632, bisericuța aceasta datează măcar din prima jumătate a veacului XVII. (Fig. 13).

Biserica de lemn de stejar, datînd de la începutul sec. XVII, lucrată din lozbe cioplite cît lungimea tulpinei capacului, a fost ridicată pe un

Fig. 13. Biserica de lemn din satul Lipia, com. Săpata de Sus, r. Costești, reg. Argeș. Schiță

soclu de bolovani de rîu, prin 1940. Are forma de navă. Streașina largă a acoperișului de șindrilă, cu căpriori ciopiți la capete, se reazimă pe un saceac care înconjoară și înfundă acoperișul pe partea inferioară. Aceasta se reazimă la rîndul ei pe capete de grinzi de stejar, ca și lozbele lungi. Tălpile lungi pe care se sprijină sala de sub acoperișul larg, sînt susținute de grinzi care se întretaie, avînd capetele cioplite și dau spre altar în forma coadei de rîndunică. Pentru a intra în biserică, trebuie să urci

din afară o scară cu patru trepte. Altarul e poligonal în exterior și rotund în interior; capetele lozbelor sînt teșite la extremități și se calcă una pe alta, prinse în cepi de lemn.

Ferestrele scunde, cu grile de fier: una la altar, patru la naos, două de o parte, două de alta, două la pronaos, o ferestruică la proscomidie. Turla scundă de pe pronaos servește de clopotniță.

În interior, birnele sînt căptușite cu scînduri verticale. Pronaosul cu podină de scîndură, susține podul clopotniții.

Naosul boltit cilindric e căptușit cu scînduri. Baza bolților se reazimă pe un pact de scînduri sprijinit pe console de stejar. Stranele simple de lemn de stejar, ferestrele sînt prevăzute cu grile de fier. Între naos și pronaos, un perete de scînduri cu două deschizături largi în dreapta și stînga. La mijloc o deschidere mai largă, pînă jos, locul ușii.

Altarul pardosit cu scînduri. Icoanele timpiei zugrăvite de Mazilescu, prin 1927-1928.

Pronaosul pardosit cu plăci de ciment. Spre nord, scara ce duce la clopotniță. La intrare în dreapta, piatra de mormînt de la 1632 a Neacșai.

Icoane. Icoana Sf. Filofteia, pe lemn, e de la jumătatea sec. XIX. Factură țărănească, tehnica ulei. Împărțită în 9 scene: 2 sus, 2 jos, cîte 2 pe laturi, 1 în mijloc: «Sf. M. Filofthia». În picioare, purtînd în dreapta crucea. Veșmînt verde cu mîneci, pe umeri și pe spate veșmînt roșu, dedesubt veșmînt azuriu; în fundul peisajului, pădure.

«Cînd au arat tatăl Sfintei»: un plug primitiv, cu fier lung și cuțit. La coarnele plugului (rariță cu un corn) însă pe roțile, un om cu capul gol mîină doi boi albi. O colină și pădure. Aceeași împărțire a veșmintelor.

«Cînd au împărțit bucatele săracilor»: Sf. Filofteia cu aureolă, doi săraci în față; coșul cu merinde între sînți și săraci.

«Cînd au împărțit hainele»: Sfînta împarte haine la doi săraci.

«Cînd o au tălat»: Tatăl cu securea ridicată să dea; sfînta căzînd pe spate.

«Cînd o au ridicat»: preoți și arhieriei ridicînd pe sfînta din mormînt.

«Cînd au adus sfintele moaște ale Sfintei Filoteiei la biserica Domnească cea din orașul Argeș, în Țara Romînească»: mitropolitul țării, în veșminte, cu cîrjă și chivot. Domnul și doamna țării, înconjurați, după dînsul. O tinără, în urmă arhieriei ori noi personajii urmînd pe Sf. Filofteia pusă pe catafalc. Biserica Domnească cu 2 turle în față, una în mijloc și cu intrarea prin latura sudică, indică anii 1860-1870.

«Arhanghel Mihai» (sic). Tempera pe lemn de stejar din sec. XVII: arhanghelul în picioare, cu aureolă, poartă sabie din sec. XVII: arhanghelul în picioare, cu aureolă, poartă sabie în dreapta, platoșă de plăci, deschisă în dreptul pîntecelui; tunică pînă la genunchi, mantie pe umeri, aripi în lături, potirul în stînga, paharul morții pentru cel căruia îi ia sufletul. Rama din același lemn, puțin în relief. Sub picioarele arhanghelului, un muribund cu mîinile pe piept. Sufletul sub forma unui copil, cu brațele în sus, țîșnește deasupra, liberat din corpul fără viață. Fondul icoanei: jumătatea de jos pe fond închis, aproape negru, cam 1/5 spre

partea de jos pe fond galben ; urmează o altă bandă pe fond roșu cu flori galbene.

Sf. Paraschiva : ulei pe lemn, din sec. XIX. Factură țărănească ; în veșminte împărătești, poartă coroană pe cap, pe umeri mantie roșie cu galon de aur, cu sceptru în dreapta, gulerul alb al veșmîntului de dedesubt, împodobit cu flori, mînecuțe cu galon de aur, veșmîntul de sub mantie e de culoare verde.

Inscripții slavone : 1. ПОМНИ ГДИ ПЕТРОС, ВЛТ ЗРНЕ adică: Pomeniște Doamne, Pătru, 7155 (=1646-47). Pe o piatră de mormînt, însă alături în pronaos, în stînga intrării : ПРКСТАВЕНЕ РАБА БЖІА ЖОУПАНИЦА НѢКША [МЕ-СІ]ЦА ГЕНОУАРИЕ ІА... ВК ЛѢТО ЗРМА. ВѢЧНА И ПАМЕТЬ Adică: «A răposat roaba lui Dumnezeu jupanița Neacșa luna Ianuarie 11, la anul 7140 (= 1632-33). *Veșnica ei pomenire*»¹². Inscripția e săpată în relief, pe spațiul gol din marginea pietrei. Cimpul pietrei — împodobit cu o cruce decorată cu ornament linear — și marginea ei, marcate prin baghete rotunde, reliefate.

Pe o placă de marmoră zaharoidală, deasupra intrării în pronaos, săpată în adîncime : «*În memoria Elenei Budișteanu a mamei ei Elena, a fraților lei Costică și colonel Ion Budișteanu, a fiului ei Ion Bilciureșcu s'a reclădit acest sfînt locaș de colonelul Traian Pascal, cu hram Sf. Nicolae și Paraschiva. Anul 1923 Lipia*».

În pronaos, pe pragul de lemn de deasupra ușii de intrare în naos : «*Cu ajutorul lui Dumnezeu terminatu-s-a această sfîntă biserică de colonelul Traian Pascal cu soția sa Maria și fiul Ion-Radu, contribuind și Ionel Vișan*».

Naos. Pe partea dinspre naos a aceluiași prag dintre pronaos și naos : «*Cu ajutorul Domnului s'a sfîntit acest locaș în zilele... și ale păstoriei P. S. Episcop Dionisie al Argeșului 26 Oct. 1940*». Cuvintele «*Dionisie*», «*26*» și «*1940*» sînt scrise după ce s-au șters altele cuvinte, ceea ce înseamnă că biserica s-a sfîntit cu vreun an, doi, mai tîrziu, dar în aceeași lună ; octombrie. Datele de mai sus privesc precum vedem, reparațiile din anii din urmă. De aici se desprinde o serie de nume, din care aceea a Budiștenilor și a Bilciureștilor arată pe de o parte gradul lor de înrudire, iar pe de altă parte, grija ce au purtat-o pentru o bisericuță pe care desigur că au luat-o sub ocrotire, prin cumpărarea sau moștenirea acestor porțiuni de loc, astăzi al obștei satești.

Preoții de la biserică Lipia.

1893-1907 Pr. C. Bălan.

1907—... Pr. Stoica Gh. Poiana Lacului.

1918 și în prezent 1962, Constantin Țicu.

12. V. Drăghiceanu, *Biserica Săpata de Sus, cătunul Lipia-Argeș*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. XX, (1927), p. 48. Drăghiceanu a publicat numai textul slav, fără traducere. O jupîniță Neacșa este fiica jupînesei Caplea și este ctitoră a mînăstirii Valea Mare, așezată pe locul donat de Neacșa prin actul din 7106 (fără lună și zi), deci dintre 1 Sept. 1597-31 Aug. 1598, întărit de Mihai Viteazul în Tîrgoviște (Documente din Ist. Romîniei), Țara Romînească, vol. VI, nr. 306, p. 288, 289.

În același timp, preotul Constantin Țicu mai servește la biserica din Găinușa și la biserica din Popești-Turcești, toate din aceeași comună, Săpata de Sus, așa cum era și altădată și cum sînt trecute în Anuarul Casei Bisericii, pe 1909, p. 287, nr. 1999-113. Se menționează în acest anuar că în 1908, biserica parohială era cea din Popești-Turcești, paroh fiind preotul Stoicescu Gheorghe, desigur preotul Stoica Gheorghe amintit și la Lipia, iar supranumerar preotul Tudorache, amintit și el alături de pr. Stoicescu, în același anuar.

CONCLUZII

Bisericile din cursul superior al văilor Vedea și Cotmeana prezintă o caracteristică arhitecturală locală, constînd dintr-un plan simplu, în formă de navă. *Altarul*, rotund înăuntru, prezintă în exterior o formă poligonală, constînd din 5 laturi și, ca de obicei, o boltă mai scundă. O fereastră în ax și o ferestruică la proscomidie lasă lumina să pătrundă în interior.

Țîmpla e de zid, avînd pe partea din altar zugrăvită Jertfa lui Avraam, desfășurată în trei momente, sau mai rar într-unul singur, iar pe fața icoanele așezate în registre, pictate în frescă pe zid, afară de cele împărătești, zugrăvite pe lemn, în tempera, mai rar în ulei.

Frizele dintre registre au icoane zugrăvite cu motive decorative florale; ele iau cîteodată forma unor ciubuce în relief, realizate în mortar de frescă, mai rar în stuc, așa cum întîlnim la biserica din Profa.

Naosul are formă dreptunghiulară și se desparte de pronaos prin patru coloane de cărămidă, rotunde, pe soclu de zid: 2 în centru, 2 alături de zidurile laterale, sînu angajate în ele. Lumina pătrunde prin patru ferestre (2 pe latura de sud, 2 pe cea de nord).

Pronaosul în forma aproape a unui patrat, e ceva mai mic decît naosul; are o singură fereastră pe latura de sud, iar pe cea de nord, în grosimea zidului, o scară ce duce în podul bisericii, sub care, cîteodată, era și ascunzătoarea odoarelor de preț; o reminiscență de la bisericile citadele.

Pridvorul deschis e marcat prin 6 sau 8 coloane de cărămidă, de formă rotundă, din care 2 așezate în zidul de est. Cînd are 8 coloane, cele 4 din colțurile de vest sînt legate între ele prin masive de cărămidă, iar cele 2 din mijloc, libere. De obicei, coloanele se reazimă pe un parapet de zid, deasupra soclului, iar în partea superioară, se leagă între ele prin arcuri în formă de semicerc, acoladă sau trilob, formă care se transmite și firidelor din zona inferioară a fațadelor, practicate în adîncimea zidurilor. Pe aceste arcuri se descarcă greutatea zidurilor de deasupra coloanelor pridvorului.

Potrivit principiilor de construcție bizantină, clădirea e acoperită cu același material (cărămidă), măiestrit așezată în bolta mai scundă a altarului, în calota mai lară și mai înaltă a naosului, în aceea mai îngustă și ceva mai scundă a pronaosului, precum și în aceea mai scundă

și mai mică a pridvorului, care câteodată prezintă două calote mai scunde și mai mici, rezemate de un arc median și pe pereții laterali.

Lungimea bisericii e de 15-20 m.; lățimea de 5-7 m.; înălțimea bolții altarului de cca. 5 m., a calotei naosului de 7-8 m., a pronaosului de 6-8 m., ale pridvorului de 5-7 m.

Calotele se reazimă pe 4 arcuri care, la rîndul lor, descarcă greutatea superioară și a timpanelor pe cele 4 colțuri ale zidurilor care despart în compartimente clădirea bisericii.

Decorația interioară. Pictură în frescă, mergînd pînă spre a doua jumătate a sec. XIX; e distribuită în raport cu arhitectura și respectînd normele indicate de erminia zugravilor, singurii păstrători ai unei tehnice străvechi. Unii din ei, înzestrați cu mult talent, redau scenele și figurile sfinților, ca și decorația, de obicei florală, mai rar liniară, aproape ca și marii lor înaintași de la care au primit din tată în fiu și din generație în generație secretele meșteșugului. Ei amintesc pe cei din veacul trecut, moștenitori ai unei epoci de mare înflorire, epoca lui Matei Basarab, a lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu.

Decorația exterioară. Un brîu în relief (un ciubuc) de formă rotunjită, însoțit de două șiruri de zîmți, încinge biserica de jur împrejur. Ținînd seama de arhitectura bisericii, acest brîu împarte fațadele în două părți, fațada principală, cea de vest, deosebită de cele laterale în ce privește bogăția decorațiunilor în relief și mai ales a celor picturale. În adevăr: această fațadă prezintă cele două zone despărțite de brîul median la un nivel mai înalt din pricina nivelului superior al capitelor și arcurilor care leagă coloanele pridvorului, printre care, pe fundalul de est, credinciosul ia seama la scenele Judecării din Urmă, înainte de a intra în biserică. Uneori și partea superioară a soclului o aflăm ca un brîu rotunjit, realizat din cărămidă special fabricată, adică avînd una din laturile înguste rotundă. Acest brîu e tencuit cu mortar obișnuit. Dar și sub streșină aflăm șiruri de zîmți, câteodată imitații în zugrăveli policrome. O zonă inferioară, cu firide săpate în adîncimea zidului, înconjoară pronaosul, naosul și altarul. Cîteodată, aceste firide sînt mărginite de coloane în relief, cu capitele stilizate, legate cu arcuri, acolade și trilobi, amintind pe cele de la pridvor. Rareori aflăm și zugrăveli în aceste panouri din zona inferioară.

Zona superioară prezintă firide mai mici, pline de zugrăveli, și mărginite de coloane în relief, legate între ele prin arcuri.

Fațada principală prezintă în mijloc, în una, două sau trei firide, icoanele hramurilor, flancate spre nord și spre sud de cei doi sfinți călări: Gheorghe și Dimitrie, biruitori ai principiului răului. Policromia feșilor de sub streșină, în contrast cu albul peretelui de sub icoanele fațadei, mărește efectele cromatice ale acestei părți a bisericii. Laturile de nord și de sud ale acestei părți superioare a pronaosului prezintă subiecte cu caracter didactic sau vinătoresc, din care întîlnim foarte des scena spovedaniei, de obicei pe zidul de nord. În restul fațadelor aflăm sibile, prooroci, filozofi, apostoli și mucenici. Sibilele alternează cu filozofii păgîni ai anti-

chităţii şi încadrează pe proorocii şi dreptii Vechiului Testament şi pe apostolii şi mucenicii Noului Testament.

Obiceiul de a se zugrăvi în exterior bisericile a fost iniţiat şi mai apoi practicat pe scară întinsă de zugravii lui Petru Rareş, la bisericile din epocă. Incercarea aceasta a izbutit, căci într-un climat ca al ţării noastre, cu ierni aspre, a căror temperatură scade la -30°C şi cu veri excesiv de călduroase, care pot atinge valori de $+30^{\circ}\text{C}$,—deci o scară de 60° , contractare şi dilatare pentru celulele corpurilor de orice fel, — straturile colorate din exterior nu s-a fărâmiţat şi nu s-a năruit de pe pereţii de sud, cum se întâmplă în parte cu cel de pe preţii de nord.

Explicaţia degradării, în anii din urmă, a straturilor de pictură de pe partea inferioară a pereţilor de nord stă în aceea că apele ploilor şi zăpezilor repezite de vânturi şi viscole puternice şi însoţite şi de agenţii dizolvanţi din atmosferă, nefiind expuse acţiunii razelor solare, nu se zvîntă repede ca acelea de pe zidul de sud, din care pricină, umezeala infiltrată an de an, a atacat suprafaţa colorată a stratului de frescă şi în acest fel, a contribuit la degradarea acestuia. Totuşi, partea superioară şi chiar cea mai de jos, ocrotită de streşina largă, a rezistat şi va mai rezista încă multă vreme pe pereţii bisericilor cu picturi exterioare. Aşa se întâmplă cu pictura exterioară a bisericilor minăstirilor Voroneţ 1547, Arbora 1541, Vatra Moldoviţei 1546, Humor 1537, Suceviţa 1596, care durează şi astăzi şi va mai dura multă vreme de acum încolo. Această mare taină tehnică a zugrăvelilor exterioare aparţine în întregime zugravilor din timpul lui Petru Rareş (1527-1546) şi a fost moştenită de urmaşii lor care aplică metoda aceasta peste 50 ani la Suceviţa Movileştilor. De aici, spre finele secolului următor, obiceiul de a se zugrăvi în exterior a pătruns şi în Muntenia. S-ar putea că acest obicei a fost adus de marele zugrav al familiei Cantacuzino, Pîrvul Mutul, care după ce a căpătat primele noţiuni la zugravii călugări din minăstirea Negru Vodă din Cîmpulung, a plecat în Bucovina, unde s-a desăvîrşit în arta picturii bisericesti timp de şase ani¹³. Cu această ocazie, el va fi cunoscut de minăstirile din Bucovina şi astfel se va fi iniţiat şi asupra zugrăvelilor exterioare. De acolo, el va fi adus şi le va fi introdus la Bucureşti. Poate că prima încercare să fi fost aceea de la biserica Coţea din Bucureşti, ctitorie a spătarului Mihai Cantacuzino, după care obiceiul s-a răspândit şi în alte părţi. Astfel, cunoaştem în Bucureşti zugrăvelele exterioare de la biserica zisă a Sîlfidelor sau a Sfinţilor, din Calea Moşilor, împodobită de jur împrejur, în partea de sus, cu chipuri de filozofi şi sibile din antichitatea păgînă, datînd din 1724, biserica Mîntuleasa, la care a mai rămas faţada principală, datînd din 1733, biserica Batişte din 1763, biserica Sf. Gheorghe din Cîmpulung-Muscel, biserica Şubeşti tot de acolo. Aci a fost cîndva şi biserica schitului Mărculeşti-Flămînda, zugrăvită în exterior şi datînd din 1765¹⁴, paraclisul episcopiei din R. Vilcea, zugrăvit

13. C. Bobulescu, *Vieţi de zugrai*, Buc. 1940, p. 8.

14. H. Teodoru, *Biserica schitului Mărculeşti-Flămînda din C. Lung-Muscel*, Bul. Com. Mon. Ist., an. XXXV (1942), fasc. 113-114, p. 179, rig. 1.

și în exterior cu sibile și filozofi de zugravul Grigore, în 1753, în timpul episcopului Grigore, biserica din Folești-Genuneni¹⁵ și cea din Bogdănești, amândouă din episcopia de R. Vilcea, Simbureștii de peste Olt și altele.

Sub influența zugravilor brincovenesți de la Sf. Nicolae-Făgăraș și mînăstirea Simbăta de Sus, citorii ale piosului domn, de către sfîrșitul secolului XVII, s-au zugrăvit în exterior și în Transilvania un număr de biserici cum e cea din Săsăuș, cea din Avrig, cea din Cristian, cea din Ocna Sibiului și cea din Rășinari din preajma Sibiului, biserica Sin Petru, Telciu, Tărlungeni și Cernat din părțile Brașovului, ca și cea de la Lipova din părțile Aradului, toate din sec. XVIII.

Acest puternic curent al împodobirii exterioare cu decorațiuni în frescă (scene și ornamente) a durat și în sec. XIX, cită vreme s-a folosit în zugrăveli tehnica frescă.

E de ajuns să amintim, pe lângă cele de care am vorbit în văile Vedei și Cotmenei, la care să mai adăogăm Chilia, Făgețelul, ca să trecem la bisericile Olari, Berevoești și Sfinții Ingeri din Curtea de Argeș, cele două biserici din Cîinenii de Argeș, cea din Titești din plaiul Loviștei, Zăvideni, Mihăești, Chiciora, etc. din părțile vilcene, bisericile Filip și Sf. Nicolae-Tabaci din Vălenii de Munte, Petroșița și Brăneștii, din sus de Tîrgoviște și atîtea altele.

Înaintașii moldoveni din sec. XVI, foarte mulți din ei anonimi, după opinia unor învățați străini, ca polonezul Podlocha și vienezul Iosif Strzygowski, sînt maeștrii care au reînsuflețit arta picturală a Muntelui Athos și prin aceasta a întregului orient ortodox. Dar să lăsăm să vorbească pe acești doi străini. Iată ce spunea în 1913, Iosif Strzygowski, profesor la Universitatea din Viena :

«Dar ce este ceea ce ar trebui să atragă în aceste îndepărtate văi (ale Bucovinei) chiar pe cel mai umblat cunoscător al artei vechi? *Sînt tezaure ce el nu le poate vedea* nicăieri în altă parte. Pe deasupra tuturor, sînt acele curioase biserici care în polihromia înfățișării lor din afară se pot compara mai curînd cu fațadele de la San Marco din Veneția, ori cu domul din Orvieto. Numai că, firește, plastica în Bucovia nu are parte ca acolo; ea se poate socoti ca oprită sub raportul ritual. Singură pictura aruncă asupra fețelor din afară ale bisericilor din Sucevița, Voroneț, mînăstirea Homorului, Vatra Moldoviței ș. a., acea uimitoare rețea de bogat înșiruite chipuri de obîrșie teologică ortodoxă, care în varietatea coloritului său face impresia covorului oriental. Ceva asemănător nu ne oferă două țări din lume. Și această bogăție de culori înlănțuie mai virtos privirea uimită îndată ce mai intervine înăuntru bisericilor strălucirea aurului, al cărui efect artistic atinge desăvîrșirea cu ajutorul răsfiratelor raze de soare ce se strecoară în interior.

Cine apoi se ostenește să pătrundă în aceste cicluri de icoane care se pot compara iarăși numai cu mozaicurile din San Marco, sau considerînd numai interiorul, cu bisericile muntelui Athos, acela recunoaște nu-

15. Victor Brătulescu, *Biserici din Vilcea*, în aceeași publicație, an. XXX (1937), fasc. 92, p. 62-64, fig. 1, 2, 3, 4.

maidecît marea greșeală ce a săvîrșit pînă acum investigația științifică nevăzînd în aceste frescuri decît numai un răsad al artei atonite.

Altfel judecă însă acela care ține seama de înriurirea cea grozav de mare ce au avut asupra artei din Athos voievozii moldo-valahi, cu ale lor așezăminte, ctitorii și dani, și nu uită a socoti pe de altă parte, belșugul de idei proprii teologice, precum ele se rostesc cu deosebire în manuscrisele și picturile murale ale mînăstirilor Dragomirna și Sucevița: dacă e obișnuit să prindă din experiență lungă cu privirea, raporturile generale, el va fi silit să admită că nu atît Athosul asupra Moldovei, pe cît marea cultură ce dețin mînăstirile Buccvinei a trebuit să se repercuteze asupra Sfîntului Munte¹⁶.

Asemenea observație o făcuse și Podlacha, privitor la influența picturii moldovenesti asupra Muntelui Athos¹⁷, Charles Diehl, marele bizantinolog francez, vizitînd în 1924, mînăstirile din Bucovina, recunoaște și el că «in toată lumea bizantină nu se găsește nimic asemănător»¹⁸.

În cercetarea întreprinsă asupra arhitecturii bisericilor moldovenesti, G. Balș atinge și chestiunea zugravilor și propune această ipoteză pentru formarea stilului picturii bisericești din Moldova: «Pe baza veche bizantină, transmisă prin Serbia, se altoiesc elemente greco-tesaliote și poate macedonene (Gheorghe din Tricava, Stamate Costona din Iachint) și rusești, adaptate și modificate prin zugravi pămînteni, fără înriurire directă (sau foarte slabă) de la Sfîntul Munte, în epoca ce o studiem»¹⁹.

Totuși, un mare bizantinolog rus, N. Kondakov, recunoaște originalitatea zugravilor moldoveni, cînd afirmă că acești zugravi, prin sec. XV și XVI, erau adevărați maestri în arta lor. «În secolul XVI Moldova avea asociații de pictori de icoane, ambulante, care mergeau din loc în loc și pictau biserici și icoane, întocmeau caete de zugravi, cu descrieri și modele schițate»²⁰. Aceasta ne amintește și confirmă în același timp, cele spuse mai sus, dacă ne gîndim la caietul de zugravi descoperit la schitul Bunea, de maiorul Papazoglu și dăruit lui M. Kogălniceanu, care l-a publicat în revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie, condusă de Gr. Tocilescu²¹. E vorba de Radu zugravul, dascăl de zugravi, fiul lui Mihai zugravul din Tirgoviște și cel care în 1750 restaurează pictura Bisericii

16. Șt. Mețes, *Zugravii bisericilor rominești*, în Anuarul Com. Mon. Ist., secția pr. Transilvania, 1927-1928, Cluj 1929, p. 51, după Gh. Murnu, Traducerea articolului lui I. Strzygowski din ziarul die Zeit, Viena, august 13 1913, publicat în Bul. Com. Mon. Ist., an. VI (1913), p. 128-131, cf. și Charles Diehl, Manuel d'Art Byzantin, p. 834-836.

17. Șt. Mețes, o. c., p. 53-54, după Revue des deux Mondes, Paris 1924, p. 836-837.

18. *Ibidem*, cf. și N. Iorga, recenzie la studiul lui Podlacha în Buletin de l'Institut pour l'Europe sud-orientale I, Vălenii de Munte 1914, p. 85-86.

19. Gh. Balș, *Bisericile moldovenesti din sec. XVI*, Bul. Com. Mon. Ist., an. XXI (1928), p. 300.

20. V. Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Museul de Artă religioasă*, Buc. 1929, p. 140-141, cf. N. Kondakov, *The Russian Icon*, Oxford 1927, p. 83-106, 11, 122, 123, 154, 175, 139, 140.

21. M. Kogălniceanu, *Colecția de modele de pictură religioasă de dascălul Radu zugravul*, în Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie, an. I (1883), p. 33-36; V. Brătulescu, *Schitul Bunea-Dimbovița*, Bul. Com. Mon. Ist., an. XXVI (1931), fasc. 75, p. 89.

Domnești din Curtea de Argeș, la cererea lui Sandu Bucșenescu din Corbeni-Bucșeneni, de pe Argeș, ctitorul mănăstirii Berislăvești din părțile Calimăneștilor, pe Olt²².

Meșteri zugravi.

De obicei sînt oameni de țară, păstrători ai unor canoane tradiționale și ai unei tehnice vechi: fresca. Ei vor rezista modei apusene a uleiului, care, conținînd materii grase, acumulează praful din atmosferă și fumul de luminări și face să se înegrească culorile picturilor. Uleiul nu are rezistență îndelungată și fiind o materie organică, cu timpul, ori se cojește — așa cum se poate constata la biserica lui Neagoe din Curtea de Argeș, la care s-au aplicat culorile în ulei în jurul anului 1880-1884, la biserica Negustori din București, aplicat de Tattărăscu prin 1860, peste pictură în frescă, la Cojești, raionul Brănești, aplicat tot peste fresca din sec. XVIII, la începutul secolului nostru, ca să cităm numai aceste biserici.

Acești meșteri modești, cu vădit și viguros talent, stăpîni pe o tehnică practică de-a rîndul, cu unele naivități și stîngăcii în desen, dar sinceri în arta lor, și-au lăsat numele fie pe icoanele portative, fie în pisanii, fie la proscomidie, spre a fi pomeniți de preoții slujitori.

Luată în ordinea cronologică, meșterii zugravi de la bisericile cercetate sînt menționați în inscripțiile și îndemnările notate pentru fiecare în parte: Anghel zugravul, notat pe o icoană de la Găinușa, în 1802 și la proscomidia de la Șetrari, în 1807; Nicolae zugravul, într-o inscripție de pe filactera Sf. Arh. Mihail, la biserica din Cotu-Vale-Miercani, comuna Uda de Sus, în fresca de la intrare, dintre naos și pronaos; Dumitru și Nicolae zugravi, amintiți de icoanele împărătești și de cele din pronaosul bisericii din Profa; «Popa Nicolae jugravul» (sic); «popa Dumitru jugravul» (sic); «Dumitru ucenic», sînt pomeniți de inscripția din fațada bisericii din deal a Miercanilor, la 15 iulie 1843; Ghiță Lăzărescu, pe o icoană împărătească din 1834, de nu va fi greșit transcrisă, în loc de 1843, tot de la această biserică; Dumitru zugravul este cel care zugrăvește exteriorul bisericii din Cotu-Vale și notează pe filactera purtată de doi îngeri, deasupra ușii de intrare în pridvor: «1848, Dumitru zugravu, Uda de Sus».

Pătru zugrav din Curtea de Argeș este semnat pe o icoană cu data 1860, Dec. 23, la biserica din satul Găinușa, comuna Săpata de Sus, Antonie zugravul, tot la această biserică, pe o icoană purtînd data 1860, Dec. 25.

Cei care au intervenit asupra operelor vechilor zugravi, la finele secolului trecut și în zilele noastre, n-au nimerit totdeauna metoda cea mai bună de restaurare. Numai pictura bisericii din Găinușa, supravegheată de aproape, s-a lucrat potrivit normelor cerute de o bună restaurare.

Ctitorii acestor biserici sînt, cei mai mulți, modești oameni de țară, mulți din ei preoți sau diaconi, care în fond erau niște țărani știutori de carte, cu puțină pregătire teologică.

22. V. Brătulescu, *Calimăneștii și monumentele istorice din împrejurimi*, ed. III, Buc. p. 35-36.

La Păduroi-Vale aflăm în 1737²³ pe diaconul Andrei și Matei preotul. Cea din Păduroi-Deal (din valea Zlapiei) e ctitorie a lui Nicolae și a preotului Ioan²⁴. Pictura a fost reparată în 1889 de zugravii Apostol Voiculescu, Niță Poșoiu și Petre Vladimir. Biserica din Găinușa, datind din 1802²⁵, se datorește unor boieri de țară, Simion și Dumitra, Tudorache și Ecaterina și este acoperită pe la 1880 de Polixenia Onceasca. Portretele lor se află în biserică, în pronaos, pe zidul de vest.

Biserica din satul Dealul Bisericii, comuna Rîjlețul-Vieroș a fost ridicată de logofătul Anghel, împreună cu Dumitra, soția lui, preotul Dumitru și un număr de credincioși, în 1832-1836²⁶. Cea din Profa e ctitoria preoților Ion și Voicu, împreună cu un credincios, Voicu Căpătină, din anii 1817-1820; cea din Cotu-Vale (Miercani), ctitorie a preoților Radu, Duminecă Mărăscu, Ion, Ion Gheorghe, Costandin, Gheorghe, Dragu, Drăgan, cu soțiile lor și cîțiva enoriași. În 1841, Paraschiv Petcu ctitorie biserica Sf. Apostoli din satul Fata, comuna Izvorul, iar în 1846²⁷ tot în același sat, pe aceeași vale, Badea Tudorănescu și Ioana, soția sa, înalță biserica Adormirea Maicii Domnului și Cuv. Paraschiva.

Materialul. Zidăria pereților laterali și a celor transversali, precum și a bolților și a calotelor constă din cărămidă subțire, fixată cu mortar, cam în aceeași grosime. Toate bisericile sînt tencuite, nici una nu e în cărămidă aparentă. Pardoseala de lespezi mari de piatră, pe alocuri înlocuite în toată suprafața cu o singură placă de ciment, a dus la infiltrarea igrasiei în zidurile bisericii. La aceasta au contribuit și trotuarele de ciment din exterior, de asemenea dintr-o singură placă, din pricină că solul n-a mai putut respira printre rosturile dintre plăci, și toată umezeala lui, în exterior și în interior s-a îndreptat și a pătruns în zidurile bisericii.

Piatra e folosită la cadrele ușilor de intrare și cîteodată la ferestre, simplă sau cu ușoare decorațiuni. Pisaniile în general sînt scrise cu culoare neagră pe fondul alb al varului. Cîteodată, sînt săpate în relief pe cîte o placă simplă.

Accoperișul a fost peste tot de șindrii, material aflat la îndemîină din abundență. În cursul timpului, s-a înlocuit cu tablă.

Lemnul sculptat, cioplit, crestă sau dat la strung, e folosit pentru sfeșnicele mici și cele mari, pentru ușile de intrare, cadre de ferestre, eînd nu sînt de piatră și coarde de arcuri între coloanele din pridvor și cele dintre pronaos și naos.

Lespezi funerare sînt prea puține. Constatăm că în secolul XIX ctitorii care formau o colectivitate mai numeroasă, chiar din rîndul păturii țărănești, nu se mai îngroapă în biserică, ci în cimitirul comun al obștei.

Prof. VICTOR BRATULESCU

23. Anuarul Casei Bisericii, Buc. 1909, p. 285. Aci se dă ca dată a zidirii bisericii anii 1737-1742.

24. *Ibidem*, anul zidirii 1789-1792.

25. *Ibidem*, p. 27, anul zidirii 1800-1802. Cea de lemn din cătunul Lipia este arătată ca fiind construită în 1640.

26. *Ibidem*, p. 303, anii zidirii 1836-1837, pt cea din R. Govora 1824-1828.

27. *Ibidem*, p. 298, se arată același an 1846.

BISERICA DIN BEZDEAD ȘI PREOȚII EI DIN ULTIMELE PATRU VEACURI

Comuna Bezdead din raionul Țirgoviște, regiunea Ploiești, este așezată între 480—600 m altitudine, între 26°30' longitudine estică și 45°8' latitudine nordică, pe lunca îngustă a pârăului Bezdead, în mijlocul triunghiului cu vîrfurile trase în Pucioasa, Breaza și Pietroșița.

Toponimia slavă, care s-a păstrat în centru satului, ne arată originea întemeierii Bezdeadului de la un clav slav, între veacurile VII-IX.

Odinioară, Bezdeadul avea un hotar foarte larg și în cuprinsul lui s-au alcătuit șapte sate, cu rosturi administrative, culturale și economice și cu renume între satele de munte.

Bezdedenii au trecut în cursul unui mileniu prin toate frământările sociale pe care istoria țării le-a putut înscrie pînă astăzi: sat alcătuit prin împreunarea unei populații slave cu daco-romanii; obște de moșneni trăind pe temeiul autodeterminării; jumătate de sat, ocină aservită boierilor Golești; sat închinat mănăstirii Vieroș; o a doua jumătate de sat acaparată de Leca spătarul; sat domnesc în vremea lui Radu Mihnea; cu judecăți în divanul lui Matei Basarab, cu ecou rar întilnit; judecați de însuși patriarhul Ioanichie al Alexandriei, în anul 1646; răscumparați prin forme originale, ca schimbul de sate sau cumpărîndu-se pe ei înșiși cu sute de galbeni de aur; trăitori apoi în devălmășie absolută sau proprietari cu stăpînire locurească și din nou căzuți în starea «sclaviei albe» a clăcășiei...

Astăzi, Bezdeadul este un sat fruntaș de munte al raionului Țirgoviște, cu dispensar comunal și trei medici, cu patru școli de patru clase și două elementare cu 7 clase și cu 40 învățători, cu două cămine culturale și două săli de cinematograf, sat electrificat, cu magazine cooperatiste îndestulătoare, cu moară electrică, cuptoare mari de industrializat fructele, cu o populație de cca. 7.000 suflete, în afară de bunurile agonisite și populația celorlalte sate fiice, întemeiate în cuprinsul acestui hotar bezdedean.

Toponimia, documentele scrise și desfășurarea vieții sociale din Bezdead m-au determinat să alcătuiesc monografia comunii. Cu această ocazie, am înscris și capitolul religios de față, care impresionează mai ales prin șirul de preoți locali, neîntrerupt, descoperiți din manuscrisele ultimelor patru veacuri. Numele lor l-am înscris în pomelnicul bisericii, lângă care și noi, cei trăitori, am dori să fim pomeniți în veacurile ce vor urma.

Această desfășurare istorică a capitolului religios, deși privește în bună parte situația locală, poate fi luată ca model de preoții care vor să descifreze din tainele trecutului și din graiul bătrînilor, date monografice privind satul și biserica, înviind aceste vremuri de odinioară, cu stările lor sociale economice și culturale, pentru credincioșii de astăzi, care clădesc o lume nouă și vor să trăiască o viață nouă.

Urme de biserici în Bezdead: Prima biserică din Bezdead, despre care s-au păstrat știri legendare din generație în generație în amintirea satului, a fost dovedită istoric în anul 1948, cînd s-au făcut săpături în prima terasă a Podurilor și s-a dat de urmele unui cimitir vechi, în mijlocul căruia s-au găsit dărîmături de moloz și piatră din temelii bisericii în podișul unei movile nivelată cîndva de mîna omului și de unde se desfășoară o privese largă înspre lunca Bezdeadului și văile alăturate; un centru față de așezările gospodărești bezdedene de odinioară, răzlețite în golurile dintre păduri, unde oamenii putuseră defrișa pădurea și desteleni locuri de cultură și cămine pentru locuințe.

Bătrînii au reținut din amintirile povestirilor pioase cum biserica de la Poduri fusese construită din birne de stejar peste o temelie de piatră. Se obișnuia să se construiască biserici din lemn, pentru că aveau materialul la îndemînă, mai ușor de lucrat, mai călduroase în vreme de iarnă, mai rezistente față de nestabilitatea terenurilor deluroase și mai potrivite cu poziția plaiurilor înconjurătoare.

Prin urmele de moloz s-au descoperit dimensiunile bisericii și forma ei simplă de corabie, încăpătoare doar pentru numărul restrîns al locuitorilor satului de atunci. O tencuieră în interior cu mistria, din var și nisip, legat cu cîlți de cînepă și zugrăvită probabil de ucenicii zugravilor veniți din muntele Athos, în culori vii, amestecate în lapte dulce și albuș de ou, cu chipuri de sfinți în spirit bizantin, pentru că moșnenii credincioși respectau mai mult figurile ascetice decît chipurile împlinite, parcă trăite numai bine, ale picturii apusene.

Încă din veacul XVI, cînd țărani începuseră să aibă resturi și prisosuri gospodărești, satele mai mari—între care se numără și Bezdeadul—își ridicaseră biserici mai arătoase din material rezistent, mai ales acolo unde aveau și concursul vreunui boier legat de sat și cu meșteri la îndemînă. La o dată necunoscută a veacului XVI, își ridicaseră bezdedeni — poate și cu ajutorul boierilor Golești, care aveau ca proprietate feudală jumătate din satul Bezdead — o altă biserică de zid în lunca satului, pe movila prelungită între gura văii lui Coman și vadul Bezdeadului, Biserica era înconjurată de cimitir, cu morminte străjuite de cruci de lemn, care n-au rezistat timpului.

Bezdedenii, împrăștiati pe un spațiu foarte larg, în hotarul în care sînt întemeiate azi satele: Bezdead, Măgura, Buciumeni, Valea Leurzii, Ursei, Vișinești, Sultanul și părți din Virfuri și Ocina, se îmbisericeau în această biserică. Numai cînd în veacul XVII s-a ridicat schitul de la Puturos, se închinau acolo urmașii moșilor Flocoșescu, Vișinescu și Mălu-reanu, gospodăriți pe cursul Cricovului de obîrșie. Totuși, reprezentanți ai acestor cete de neam veneau în Bezdead ca delegați, unde, după slujba Sfintei Liturghii, țineau adunările de obște. Aici se întocmeau treburile comune ale satului, se alcătuea catastiful cislei cu birurile repartizate de domnie, sau se judecau pricinile mărunte dintre consăteni.

În curtea bisericii încheindu-se toate socotelile obștești, obștea satului căpătase o putere juridică și autoritate morală, cu care apărau interesele comune în fața acaparatorilor străini și a privilegiilor boierești, susținîndu-le pînă în divanul domnesc. Pentru că discuțiile urmau adeseori pînă seara, se lua masa în comun cu cei veniți de departe, în care scop se făcea praznic mai la toate sărbătorile; fiecare credincios aducînd din produsele casei, iar femeile rinduite pregătind «fierturi» în oale mari de pămînt.

Biserica de astăzi: În anul 1757, bezdedenii, ajutați de doi boieri țirgovișteni; Stegarul Dima și Șerban Fusea, clădiră biserica — în ființă și astăzi — pe aceeași movilă. Din materialul bisericii celei vechi și cu alt material cărat din prundul Bezdeadului, au ridicat această a treia biserică, înconjurînd curtea cu zid de cetate. Înmulțindu-se, enoriașii au prelungit-o în 1872 cu încă o treime, în partea din față. La început, avea plafonul drept, cu o singură turlă și acoperiș de șindrilă. Cînd s-au făcut reparații în anul 1930 și s-a adîncit biserica în interior, pentru ca să se dea prin trepte înălțime sfîntului altar, atunci s-au descoperit dimensiunile din prima temelie.

Credincioșii moșneni din 1758 au închinat biserica cea nouă sub ocrotirea Sf. Nicolae, dar au adăugat și hramul vechii biserici: «Toți sfinții și Sf. Nicolae»¹.

Pisania bisericii, păstrată în frînturi, s-a completat în anul 1940:

«Această sfîntă Biserică cu Hramul Sf. Er. Nicolae și Toți Sfinții, s-a început din temelii la anul 1757, cu cheltuiala ostenitorilor: Stegar Dima și Șerban Fusea² din Țirgoviște. Înmulțindu-se închinătorii acestei parohii, Biserica a mai fost prelungită la anul 1872 și la anul 1891 i s-a făcut turla din mijloc și s-a zugrăvit.

1. Academia R.P.R., ms. 4444, f. 98.

2. Șerban Fusea e ctitor și la bisericile din Pietroșița, Brănești, Schitul Fusea și Sf. Vineri din Țirgoviște; era nepotul lui Dumitrașcu Fusea, boierul întrebuintat de voievodul Constantin Brîncoveanu la hotărnicii și unchi al poetului Gr. Alexandrescu. O fiică a lui Nicolae Fusea, Elisabeta, luase în căsătorie pe Mihail Drăghiceanu, întemeietorul Școlilor Naționale din Dimbovița, în 1861. «Negoiță Fusea ot Țirgoviște» stăpînea în 1792, în urma unei zălogiri, jumătate din muntele bezdedenilor, «Marginea Păduchiosului». Ajutorul dat la ridicarea bisericii din Bezdead de către Șerban Fusea era în strînsă legătură cu obiceiurile boierești de a fi ctitori de biserici, mai ales în satele cu care aveau legături materiale.

Intre anii 1930-35, prin stăruința pr. paroh Gh. I. Panaitescu și cu ajutorul tuturor enoriașilor, s-a refăcut turla din mijloc, s-a învelit cu tablă nouă, ridicând acoperișul bisericii mai sus și s-a pus dușumea și trepte de mozaic, s-a zidit timpla din nou, întreaga timplărie și pictură. Dar în anul 1940, în noaptea lui 10 noiembrie cutremurul a provocat stricăciuni la biserică, așa că a trebuit să o refacem în tencuieli și pictură, adăugându-se pod pentru cor.

Ctitorii acestei împodobiri a Casei Domnului au fost: Cooperativa «Propășirea Săteanului» din Bezdead, pr. Gh. I. Panaitescu și Elena preoteasa, Margareta și Dumitru Mociornița din București și grupul de enoriași ai acestui Sf. Locaș.

În anul 1958 s-a electrificat cu 122 lumini»³.

Viața preoțească în trecut. Biserica din Bezdead a fost deservită de un număr important de preoți. Hrisoavele și zapisele de pe vremuri ne descoperă pînă la 20 preoți și diaconi în cursul fiecărui veac, hirotoniți din respectul și chemarea preoției, îndemnați mai ales de o credință pătrunzătoare.

Știau puțină carte; preoția nu cerea terminarea unei școli cu pregătire specială. Cei mai mulți învățau de la înaintașii lor, în biserică, unde se deprinseseră să citească, și memorizau rugăciuni și cîntări. Cărțile bisericești le aveau în slavonește pînă la apariția tipăriturilor românești, dar preoții de aici, urmași slavilor întemeietori ai Bezdeadului, deși se deprinseseră să vorbească numai în graiul românesc în decursul veacurilor, păstraseră totuși ușurința înțelegerii graiului slavon din cărțile de slujbă bisericească.

Dintre fiii satului, în veacurile trecute, cei dintii care au învățat carte s-au preoțit și, la rîndul lor, au învățat carte pe alți copii ai satului; și așa, unul de la altul—învățătura de carte s-a păstrat și s-a urmat, cu toată vitregia vremurilor. Acest curs de învățătură de carte s-a continuat fără întrerupere în sinul satului, fiecare știutor de carte simțindu-se îndatorat să înzestreze pe urmași cu puțină învățătură pe care o deprinseseră și ei pe cale particulară.

Numărul mare de preoți în Bezdead a provenit și din faptul că în sat fiind mai mulți știutori de carte, pentru respectul preoției și unele beneficii materiale, preferau să se hirotonească. Trecerea pe care o aveau printre săteni și încrederea de care se bucurau față de stăpînire, a dat prilej preoților bezdedeni să meargă în fața divanului domnesc să apere interesele obștești ale moșnenilor.

La 1616, popa Tatu, fruntaș și ales al obștei, merge împreună cu alți 16 moșneni de se tocnesc cu voievodul Radu Mihnea pentru răscumpărarea din rumînie⁴ a bezdedenilor.

La 1641, diaconul Pătru, feciorul lui Neguț, vătăful din Bezdead, cu încă doi moșneni, reprezintă satul și apără hotarul dinspre Breaza, pe care să-i cotopească: «...Constand(in) vel post(elni)c și... Dumitrașco

3. Cărțile vechi, însemnările de pe cărți și alte amănunte, ca și istoricul și alcătuirea cimitirelor acestor biserici vor fi arătate într-un articol aparte.

clucer Filipescu și cîștigă carte de stăpînire...» de la voievodul Matei Basarab «... pe bătrînile hotară și pă semne», cînd «au venit înaintea domnii mele în marile divan»⁵.

În anul 1723, «...Stan diaconul Bragheș, i Banul diaconul, i Mihăilă diacon, i Sicion diacon ... megieși din Bezdead, au luat șase boieri, din porunca voievodului Nicolae Alexandru, și cu «părintele Averichie egumenul Cotrocceanul», au mers în «...muntele Buceaciul al mănăstirii Cotroceni: din sus, la capul muntelui despre muntele Detunatul al bezdedenilor, ca să le aleagă hotarările dintr-acești munți...»⁶. Au purtat oboseala nu numai pînă în fața divanului domnesc, ci au urcat pe culmile Bucegilor de au stabilit hotarele, aducînd și «...oameni bătrîni din prejur, din Prahova și din Dimbovița... împăcînd astfel neînțelegerea dintre mănăstirea Cotroceni și moșnenii bezdedeni.

Preoții erau călăuzitori duhovnicești și adesea judecători de împăciuire în neînțelegerile dintre credincioșii satului, pentru că trăind aceeași viață, le erau tovarăși la suferințele îndurate și la puținele bucurii și puteau să cunoască izvorul neînțelegerilor, ca să poată împăca viața de familie și pe membrii obștei sătești.

Pentru rolul însemnat avut între credincioși, li s-a încredințat — prin art. 264 din Regulamentul Organic, privind înființarea judecătoriei de împăciuire, — calitatea de împăciuitori juridici, ajutați de trei jurați aleși dintre săteni și cu care împreună cercetau, duminica și sărbătorile, la ieșirea din biserică, în fața mulțimii care asista la slujba religioasă, orice neînțelegeri ivită între săteni în cursul săptămîinii, stăruind pentru împăcare.

Un alt ajutor pe care l-au dat preoții și diaconii sătenilor din Bezdead a fost scrierea zapiselor, a diferitelor acte cu cuprins juridic, de vînzare sau cumpărare a unor bunuri, de donații, răscumprări și zălogiri, sau întocmeau foi de zestre pentru tinerii ce se căsătoreau. Față de cei bolnavi și bătrîni, preotul nu era numai un duhovnic pentru mîntuirea sufletului, ci un sfătuitor tehnic și îndrumător sanitar, un martor în declarația diatelor orale și pe care adesea tot el le alcătua în scris, după voința testatorului. Alexandru Ipsilanti înscrisese în condica sa de legi, ca «...diatele să-și aibă cuviincioasă adevărare a martorilor celor vrednici de credință și... a altui mai de cinste bisericesc obraz...»⁷.

Cînd voievodul Radu Mihnea, tăind capul boierului Leon spătarul, prins în «hiclenie», confiscase între averile acestuia și satul Bezdead, răscumpărat din ruminie în 1616, soția lui, Grăjdana, a adus ca mărturie diata orală a soțului ei, Leca spătarul, înainte de decapitare, pentru că Chiril Lucaris, «papă și patriarh al Alexandriei și judecător a toată lumea», făcuse cunoscut printr-o grămată în 1620, că «...Leca spătarul a lăsat moștenire peste satele sale pe iupîneasa lui Grăjdana; și a făcut și testament, de mîna popei Proca, duhovnicul său...», dar mai presus de

4. *Doc. priv. istoria romînilor (B)*, vol. III, 1616, doc. 4.

5. Academia R.P.R., *ms. 4290*, moșia Bezdead, f. 59-59/v.

6. Arh. St. Buc., *ms. 687* (Bezdead), doc. 3, copie rom.

7. Șt. G. Berechet, «Biserica Ortodoxă Romînă», 1936, p. 747.

aceasta, se spune în gramată că «...am întrebat și pe arhiereul locului pe preasfințitul chir Luca și mi-a spus și el și m-a încredințat că în timpul vieții și pe patul de moarte, zisul Leca a spus că însăși jupaneasa lui este moștenitoarea sa și dintr-aceasta mai ales am luat cunoștință...»⁸. Prin urmare, adevărarea diatei orale făcută de testator către o față bisericească era tot așa de luată în seamă ca și testamentul scris, «...dintr-aceasta mai ales am luat cunoștință».

În diata lui Burcă din Bezdead, de la 1792, între îndatoririle urmașilor se înscrise: «să-mi facă soroacele și să-mi dregă sufletul după ce voi muri»⁹. Iar în diata de la 1800 a lui Simion Ilie Baciu din Bezdead, obligațiile pioase le lasă sub blestem, nepotului său Ioniță, ca «...Să-mi facă toate soroacele i sărindară, i pomeni după orînduiala mortului mie și părinților»¹⁰. Astfel de obligații se însciau după povăța preoților.

Actele întocmite de preoți pentru poporeni satului aveau o scriere citeată și o formulare corectă, ca să fie potrivile cu cuprinsul Pravilei, după cum Antim Ivireanu dăduse lămuriri în «Capetele de poruncă» din anul 1714 și repetate în 1775. Unele zăpise erau supuse prin preoți autenticității ierarhilor. Preoții apoi, erau păstrătorii acestor acte ale obștei și chiar cele particulare ale sătenilor, pentru ca să nu se pîrdă, să se iure sau să li se schimbe conținutul de către cei interesați.

Un zăpis al lui Matei Doleta, de la 1812, vorbește «...de popa Radul duhovnic ce au murit, la care s-au aflat hrisoavele moșii în păstrare»¹¹. Popa Radu și popa Tatu din Bezdead înșiși adevereau în 1806 despre «hrisoavele ce le aveau ale moșii»¹². Cînd în 1832, se stabiliise în Regulamentul Organic ca să se creeze o arhivă pentru păstrarea actelor vechi, această operație s-a putut împlini cu succes pentru că bună parte fuseseră păstrate de preoți. Actele de stare civilă erau alcătuite și păstrate tot de preoți, pînă în anul 1865, cînd s-a promulgat Codul Civil. În felul acesta, numărul mare de preoți nu mai poate fi nefiresc în Bezdead în veacurile trecute, cîtă vreme ei erau în același timp preoți pentru slujbele religioase, scriitori de acte obștești, întocmai ca notarii publici sau grefierii de astăzi și gospodari la fel ca oricare dintre consăteni.

În viața de toate zilele, preoții din Bezdead nu se deosebeau de enoriașii bisericii: purtau haine țărănești, vorbeau cu aceeași simplitate și erau împreună la treburi, susținînd familia prin muncă în gospodărie, în special în grădina cu pomi și în prisaca de albine.

Într-un zăpis¹³ din 1691, se spune că feciorii popii Stanislav din Bezdead n-aveau nici cu ce plăti «grîul și mălaiul» luat pe cheazăia obștei sătești de la Pașcale vornicul din Tîrgoviște. Tatăl lor, popa Stanislav, era deci preot sărac care nu putuse aduna din ploconul preoției nici hrana familiei, în timp ce un alt frate în preoție, popa Tatu, reușește

8. *Doc. priv. ist. rom. (B) XVII*, vol. III, doc. 466.

9. *Arh. St. Buc. Cond. 687 (Bezdead)* doc. 17, f. 16-17.

10. *Ibidem*; doc. 642, f. 259, v. 260.

11. *Acad. R.P.R., ms. 4290*, f. 5-6 v.

12. *Ibidem*, f. 63.

13. *Arh. St. Buc., ms. 687, (Bezdead)*, doc. 607, f. 244 v. 245

să cumpere pământuri, aproape o treime din tot cuprinsul hotarului bezdedean; dar nu cu venitul preoției, ci alte împrejurări îl favorizaseră pe popa Tatu să acumuleze bunuri care să-l situeze pe o treaptă socială aparte. Sărăcia popii Stanislav însă nu a împiedicat pe «lane paharnic care a fost ispravnic scaunului Tîrgoviște...» să vină în casa lui; iar faptul că obștea satului a fost chezașie pentru feciorii lui ne arată încrederea ce o avea întreaga familie a preotului în fața enoriașilor.

Purtarea preoților era urmărită și consemnată în condicile de inspecție. În catagrafia județului Dimbovița, din anul 1810¹⁴, s-a înscris conduita preoților din Bezdead, cu formula «globit n-au fost», fiind vorba de anumite amenzi sau pedepse disciplinare. Din punct de vedere social, preoții bezdedeni nu formau o clasă aparte care să-i despartă de popor, ci erau supuși aceluiași obligații sociale ale vremurilor, fără să se bucure de privilegii cum se bucura clasa boierilor.

Intr-un hrisov din 1584, Petru Cercel voievod dă poruncă «...prea-sfințitului arhiepiscop Luca al Buzăului ca să-i fie ...Andrei volnic... să ia dijmă de la preoții de sat... pentru brînză și pentru stupi, cum a fost legea veche de mai înainte vreme. Pentru aceia și voi, popilor, care sînteți preoți de sat să căutați să dați dijmă după dreptate și nimeni să nu îndrăznească să turbure sau să împiedice înaintea acestei cărți a domniei mele. Aitfel să nu fie, după spusă domniei mele...»¹⁵.

În pădurile bezdedene ale Coclânzii trăiau șoimi de care domnia avea nevoie pentru vînătoare, fiind considerați ca o dare fiscală. Nu erau scutiți nici clericii, pentru că șoimarii, care erau și dresorii acestor păsări agere și puternice, pentru a le folosi la prinderea vînatului cu pene, trebuiau «să apuce pe oamenii care șed acolo, au să fie popă, au călugăr, au diacon, ori slujitor... să împlinescă șoimii»¹⁶.

Numărul mare de preoți în Bezdead, în vremurile amintite s-ar mai explica și prin faptul că preoția îi apăra totuși de unele biruri. În epoca feudală, preoții lăceau parte dintr-o categorie fiscală aparte, asemenea curtenilor și vătăfilor, fiind separați din punct de vedere fiscal de ceilalți contribuabili, însă nu cu prea mari diferențe de birul sătenilor, numai plătind o dare specială¹⁷. Din documente mai aflăm că preoții care adunau bani de la enoriași pentru întreținerea școlilor grecești, erau iertați de birurile personale dacă puteau vărsa la timp, banii «shoalelor»¹⁸.

În condicile Mitropoliei din București se păstrau actele prin care preoții erau obligați să țină școli de copii pe la satele mari, așa cum era Bezdeadul, pentru care primeau cam cinci taleri pe lună, după cum protopopul aducea la cunoștința mitropolitului în ce sat și ce silință își da preotul la școală față de angajamentul luat în zăpis. O enciclică a episcopului Filaret al Rîmnîcului (1780-1792)¹⁹, spunea în privința șco-

14. Alexandru Popescu-Runcu, *Catagrafia jud. Dimbovița de la 1810*.

15. *Doc. priv. isl. rom. (B)*, veac. XVI, vol. V, doc. 178.

16. H: Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, vol. I, p. 239.

17. *Viața Feudală în Țara Românească*, A. Cazacu, p. 385, 388.

18. «Biserica Ortodoxă Română», 1945, p. 432.

19. Ca mitropolit (1792-1793), a lăsat toată averea pentru susținerea și educația copiilor orfani.

liilor de pe lângă biserici «...și pe la satele cele mari, care din preoți vor fi mai iscușiți și mai împodobiți la învățătură să se îndrumeze ca să strângă copii să-i învețe și acelui preot să i se arate că nu numai îl vom apăra de dările cele de obște, ci îl vom și milui»²⁰.

Înainte de a se fi născut tiparul, cărțile religioase erau scrise de preoții satului, adeseori cu destulă iscusință caligrafică, pentru a putea fi citite ușor și de cei care cunoșteau mai puțin «buchiile». Ornamentele cu care se încadrară cărțile în epoca tiparului, ca și îmbrăcămintea literelor inițiale, cu împletituri de plante și figuri de păsări sau chipuri de sfinți, au fost meritul scriitorilor de manuscrise ale acestor preoți de mir și al călugărilor din mănăstiri. Scrierea era alcătuită cu litere cirilice și datorită acestor litere citețe din manuscrise, au putut fi create apoi literele de tipar. «Bucoavnele» pe care învățau copiii carte fiind rare, preoții le transcriau și pentru oboșeală, erau micșorați în unele dajdii locale.

În felul cum își orânduiau treburile în organizarea socială și culturală a satului, preoții bezdedeni puteau să aibă preocupări pentru tot timpul și pentru fiecare. Pentru toată această activitate, rolul preotului în sinul obștei sătești aveau înțietate chiar față de «alesii obștei», el avînd și o slujire permanentă, investit cu harul preoției de organele ierarhice ale Bisericii și nu era numai un simplu ales al obștei ca ceilalți conducători sătești și pe care însuși preotul îi întărea prin jurămîntul în biserică.

Cînd se iveau neînțelegeri între preoți și diaconi, chiar în chestiuni civile, cazul se cerceta și se judeca prin superiorii Bisericii. La 1774, «Diaconu Vasile Catană, împreună cu cetașii lui, avînd pricină cu popa Nicolae Catană pentru împărțeala moșii lor și sculîndu-se diaconu Vasile au mers la părintele eclesiarhu după jalba lui ce au dat, au orînduit preoți din Bezdead i pe megiașii care... mergînd la fața locului le-au împărțit moșia...», întocmînd zapis cu amănunțime de hotare și cu tărie legală, dînd părților copii după cartea de împărțeală, adevrite «cu iscălitura Jerei Grigorie eclesiarhul Artofilax»²¹. Cînd protopopul cerceta și judeca însă pricini între mireni, în afară de cele canonice, primea delegația instanțelor civile: «Caimacanul Craiovei Antioh Caragea biv vel postelnic delegase pe protopopul Mihai să cerceteze pricina dintre Stelea Sîrbul și Maria Poenăreasa pentru moșiile Ascunsa și Salcia...»²².

Pentru slujbele religioase și pentru învățatura de carte a copiilor din sat, preoții primeau plocon, după cum se pomenise din bătrîni, daruri în natură, din produsele gospodărești locale. Din ploconul preoției aduceau și ei o dare episcopului, prin rînduiala protopopului, tot sub formă de plocon. Preoții din Bezdead și din regiunea deluroasă duceau mitropolitului din Tirgoviște, apoi la București, cite un galben de aur, anual, o blană de vulpe, o putinică cu miere, o coșniță cu mere domnești și un urcioc cu unt de nucă, pentru postul călugăresc. «Popa Gheorghe ot Pietroșița, la leat 1820 Ghen. 8» scria o scrisoare «cătore Mitropolie că n-»

20. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XV, p. 632.

21. Arh. St. Buc., cond. 687 (Bezdead), doc. 169.

22. Șt. Berechet, «Biserica Ortodoxă Romînă», p. 751.

găsit vinat mai mare»: «...După datoria trimisei aceste (cele ce în deosebită față se arată) și mă rog să fie primite trimițându-mi blagoslovenia Preaosfinției Tale. Mult m-am silit pentru vinat mai mare de munte, dar din pricina vremii... nu am putut face...» (Revista Clerul Dimboviței, nr. 3-4/940).

Preoții din Bezdead au avut adesea legături și de altă natură cu ierarhii Bisericii, în urma cărora ei puteau prinde învățături și cunoștințe pastorale, și mai ales curaj pentru a reprezenta cu demnitate satul, pînă în divanul domnesc. Astfel, între anii 1604-1609, mitropolitul Eftimie cumpărînd «...ocină în Bezdead, de la Pătru ginerele lui Barbu și de la soția lui, părțile lor toate, de pretutindeni și din munte și din plai și din Rusățul Mare și Rusățul Mic și Mușcelul Mare și Mic, de peste tot hotarul, pentru 2500 aspri și de la fratele lui Barbul, anume Ion, partea lui din satul Bezdead toată... pentru 900 aspri...»²³ a fost ajutat de preoții din sat, care probabil i-au și favorizat aceste cumpărături, în urma unor vizite la fața locului a mitropolitului Eftimie²⁴.

La 1675, «Ieromonahul Patrachie Schitanul, de la schit de la Putoros», lasă moșia sa, care «...este moșia ot vel Bezdeadului... la mîna sfinției sale arhiepiscopului nostru chir mitropolit Varlaam, Mitropolitul Țării Românești și la cinstita și de milostivul Dumnezeu blagoslovită și sfințită, sînta mitropolie din Tirgoviște și la toate cinstite și de Dumnezeu blagoslovite mîni, cinstiți luminați mitropoliți pre cîți milostivul Dumnezeu i va dărui a hire mitropolit... să știe că am închinat schitul de la Putorosul de la Bezdead cu toate moșiile cîte am cumpărat eu de la vataful Neguț... și din vite și din stupi...»²⁵. Cu astfel de donații, se ajunsese Mitropolia să stăpînească în hotarul Bezdeadului «...opt sfuri în Mlaci și în Cernica, două locuri înfundate în Mușcel și în Cernica, bezosebitele locuri ce le mai stăpînește în hotarul Țiții împietrite...»²⁶, dintre care unele fuseseră «cumpărate». Pentru stăpînirea acestor pămînturi, mitropolia avea nevoie de concursul preoților din Bezdead, prin care probabil se și administrau, cu mai multă încredere decît în logofeții mireni.

23. Academia R.P.R., ms. 2456, f. 45 v. 49.

24. Datorită informațiilor din acest hrisov, se completează știrea istorică despre mitropolitul Eftimie (II), care în «Istoria Bis. Ort. Rom.», ultima ediție, își pierde urma după 1603: «...Ce se va fi întîmplat cu mitropolitul Eftimie și unde își va fi slîrșit el zilele nu se știe, din lipsă de izvoare. Bănuim că el a murit în Moldova, unde e nevoit să rămîină alături de Movilești, deoarece în Țara Românească nu s-a mai putut întoarce...» (p. 319, al. 3).

Dar în manuscrisul citat (2456 de la Acad. R.P.R.), se spune cum «...după aceia, oînd a fost în zilele lui Io Simion voevod, iar cinstitul părinte vlădica Eftimie, el a pribegit în țara Moldovei la Ieremia voevod... iar după aceia, dacă a vrut Domnul Dumnezeu de a venit părintele vlădica Eftimie din țara Moldovei, în țară la domnia mea...». Așa că după întoarcerea în Țara Românească, cumpără pămînturile arătate în Bezdead, pentru vara sa, «jupănița Stana și fiii ei Pătru și Elina», cu obligația să-i poarte grijă la bătrînețe.

25. Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Românești, pachet LIII, doc. 5.

26. Catastih din 1838, arătător de alegerea locurilor înfundate în hotarul Bezdeadului.

În afară de veniturile agonisite prin muncă gospodărească și meșteșuguri de sat și în afară de ploconul preoției, preoții din Bezdead aveau în folosință pământurile dăruite de credincioși, cu anumite obligații pioase. Astfel, un zapis din anul 1680 ne arată că Stoica Brânzea din Bezdead dăruia: «... popii Ion ot tam... Lunca cu Buțiile partea mea toată cît am ținut eu de la tată-mieu Barbu... o am dat acestui preot-popii Ion, ca să fie de pomană mie și fii mele anume Maria, să ne pomenească la sfînta liturghie și să fie lui, moșie stătătoare și feciorilor lui în veci și de nimenea bintuială să nu aibă. Și am dat toată, cu pădure cu tot, cît o am ținut eu și pă ceia parte de vale cît am secăturit eu să fie tot pretuțindenea și să aibă a pomeni pe mine Stoica i Maria, fii-mea. Și i-am mai dat un loc din vîrfu l Pirloagelor la Comoară cît se va alege partea toată, iar să-l fie cu bună pace»²⁷.

Era obișnuit să li se dăruiască preoților pămînturi cu asemenea obligații, iar folosința rămînea preotului următor, cu aceleași îndatoriri. Stoica Brânzea însă, dă popii Ion «moșie stătătoare și feciorilor lui în veci», fără altă clauză, poate la gîndul că și popa Ion avea să lase urmaș la biserică dintre feciorii lui, după obiceiul locului, după cum s-a și întîmplat, pentru că un alt zapis din 1700 amintește de «Popa Neguț sin popa Ion».

În pomelnicul bisericii, donatorul era înscris pentru pomenire între ctitorii donatori²⁸.

Cînd «biv vel logofătul Ștefan Beiu» a acaparat pămînturile bezdenilor, s-a ferit să cuprindă și locurile bisericii și așa, rămăseseră «înfundături nevîndute». Catastiful din 1838 arată că «Biserica dă la Bezdead s-a găsit stăpînind trei înfundături în hotarul Bezdeadului... însă:

1 la Valea Ursăului,

1 la Valea Bărzei, de pogoane opt și șase prăjini,

1 la Coporod, podu de la Valea Largă, dată danie de Oancea cojocar, de pogoane unul și jumătate, care după cercetarea ce s-au făcut, avîndu-și hîrtii și fiind bune și drepte ale Bisericii le va stăpîni și de acum înainte în pace și nestrămutat.

Că aceste pămînturi numite ale bisericii se stăpîneau de preoți, ne arată zapisul 67 al lui Radu popii Tatului, din același catastif, în care sînt înscrise peticile nevîndute de popa Tatu «bez două livezi ce sînt ale bisericii din Bezdead», stăpînite la acea dată de feciorul popii Tatu. Și mai departe, e vorba de alte «două livezi ce sînt ale bisericii din Bezdead, una a lui Gheorghe Neagor Duță, cum și un petec din două de la Podu-Roșu, cositură de trei oameni trecute pe obrazul popii Tatului».

În anul 1865, comuna Bezdead avea «două biserici», la care serveau «cinci preoți, dintre care unii sînt moșneni cu cîte un peticuț de moșie

27. Arh. St. Buc., ms. 687 (Bezdead), doc. 6, f. 13.

28. Credincioșii din Bezdead dăruiseră pămînturi și mînăstirilor, pentru a li pomeniți în slujbele călugărești. În zapisul 48 din catastiful de la 1838 al Belilor, privind locurile nevîndute din hotarul moșiei Bezdead, «Mînăstirea Mărgineni se găsește cu două înfundături, una în Muscel și alta în hotarul Tăței...».

înfundat»²⁹. Comisia plaiului Ialomița, instituită prin art. 24 din legea rurală, înscrisă într-un proces-verbal din 19 martie 1865 «...locurile cuvenite pentru biserici în număr de 68 pogoane, dar o altă comisie de verificare, în 1867, corectează această împroprietărire a bisericilor, motivul că «...scăpându-se din vedere D-lui Super-arbitru că legea rurală n-a dat Bisericii mai mult decât 17 pogoane și fiindcă D-sa a dat cite 34 pogoane de Biserică, care pentru două Biserici în Bezdead, a dat 68 pogoane, urmează ca să să scadă pământul delimitat cu 34 pogoane, drept al proprietății D-lui Belu»³⁰. Pământurile rămase bisericii au fost date în folosința personalului bisericesc. Parohia Bezdead I, biserică de temelie a satului, a stăpinit pînă în 1948: șapte pogoane și jumătate în Valea Scoarțelor, două pogoane în Valea Largă și patru la Sîpotul Rece, în folosința clerului local și un plus de nouă pogoane în Ursei douăsprezece pogoane în Valea Birzei, care se arendau în folosul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor. În anul 1948, toate aceste pămînturi au fost cedate secției zootehnice din comună.

Alături de preoți, descoperim în zapisele Bezdeadului un număr neobișnuit de diaconi. Așa, la 1684, într-un zăpis, «sătenii ot Bezdead dă la mic pînă la mare», vîndură popii Tatului «... o siliste dăn susul satului... ca să-și pue mōară», cu prețul de 60 taleri, să acopere birul haraciului și semnează ca martori șase diaconi din Bezdead: «Marco, Stoica, Cristea, Stanciu, Ion și Tudose»³¹. Iar în zăpisul de la 1691, în care «sătenii bezdedeni împreună cu diaconii ottam» au fost chezași pentru feciorii popii Stanislav, semnează popa Marco și alți patru diaconi, în afară de cei amintiți: «Lupu, Radu, Badea și Neagoe»³². Astfel, numai între anii 1684 și 1691 sînt arătați zece diaconi în Bezdead, care avuseseră îndatorirea să reprezinte obstea în tocmelele și întocmirea zăpiselor de vînzare a unor bunuri obștești, diaconii fiind mai liberi decît preotii. În același timp, zăpisul lui Stroie Mănăilescu din 1689, scria despre «Radu diaconu ot Tohani care locuesc în Bezdead»³³. Căsătorit cu o fată din Bezdead, el obținuse indigenatul săteso prin care beneficia de drenturile soției din averea devălmasă, pe lîngă zestrea obișnuită, deci avînd posibilitatea traiului în afară de ploconul diaconiei.

Diaconul nu era reținut lîngă biserică decît în sărbători. Faptul că diaconul Radu de la Tohani, destul de departe de biserică pentru care era diaconit, locuia în Bezdead, ar fi o mărturie că tinerii știutori de carte se diaconeau și pe alte motive, cum ar fi scutirea de a merge în război sau scutiri de anumite daidji. Diaconii trăiau muncind pămîntul și îndeletnicindu-se cu diferite meserii: dogari, dulgheri, hăniceri, pomiculțori,

29. Actele de împroprietărire ale comunei Bezdead, din 1864.

30. De aci se vede deosebirea între boierii romîni, care odinioară înzestrau bisericile și mănăstirile cu moșii și tot felul de bunuri materiale și acest boier grec, Belu, care deși acaparase prin silnicie toate pămînturile bezdedenilor, nu admisesese să se strecoare pentru biserică nici cele cîteva pogoane hotărîte prin act oficial.

31. Arh. St. Buc., cond. 687 (Bezdead), doc. 593, f. 240-240 v.

32. *Ibidem*, doc. 607, f. 244 v. 245.

33. *Ibidem*, doc. 606, f. 244-244 v.

apicultori, crescători de oi în turme, scriitori de zapise, cateheți sau învățători ai copiilor de sat.

Nume de preoți bezdedeni arătați în hrisoave și din alte acte ale vremurilor. Biserica din Bezdead și-a avut preoții săi cu mult înainte de știri istorice descoperite în vechile manuscrise³⁴, totuși, lista ce s-a putut alcătui e destul de impresionantă prin numărul lor și prin datele care privesc pe fiecare preot sau diacon în parte, așa cum urmează: între anii 1600-1700 au servit bisericii din Bezdead:

1. *Popa Dumitru Lungu*, care a slujit în prima biserică de lemn de pe Poduri, înainte de anul 1616, întrucît la acea dată nu-i mai găsim între moșnenii care au mers în divanul domnesc pentru răscumpărarea din ruminie. E amintit ca bunic al diaconului Pătru de la 1641.

2. *Popa Tatu* e cel dintîi preot din Bezdead despre care am luat cunoștință din hrisoave, cu date cuprinzătoare. În anul 1616, el merge împreună cu alți 16 moșneni bezdedeni de se tocnesc cu domnitorul Radu Mihnea și răscumpără satul Bezdead din starea de ruminie în care-i prinsese «prin hielenie», Leca spătarul. A avut o viață cu mult peste un veac, pentru că o scrisoare a megieșilor din Bezdead abia la 1719 vorbește despre moartea lui, cînd lasă toate «rămasurile» nepotului său popa Nicolae. A stăpînit prin moștenire dreptul unui moș din cei 14 moși stăpînitori în hotarul Bezdeadului și a mai cumpărat între anii 1661-1691, dreptul a încă patru moși, prin 30 de zapise, din cuprinsul cărora am desprins desfășurarea vieții sociale și economice a satului, din cursul veacului XVII. Un zăpis din 1663 amintește că avea un fiu, Barbu, și un altul din 1685, vorbește de fiul său «Drăgoi logofăt ot Bezdead».

3. *Popa Marcu* din Bezdead este amintit în hrisovul voievodului Matei Basarab, de la 1638, ca martor în cumpărăturile lui Stan din Bezdead, făcute în zilele lui «Alexandru Vodă feciorul Radului v. v.», între anii 1623-1627.

4. *Diaconul Pătru*, fecior al lui Neguț vătăful, nepotul popii Dumitru Lungu, a susținut în fața voievodului Matei Basarab interesele satului Bezdead, contra jupanului Costandin vel postelnic și a clucerului Dumitrașco Filipescu—moșieri în Breaza —, care voiau să acapareze un «codru de loc» din hotarul bezdedenilor în anul 1641.

5. *Popa Stanislav* e amintit în zăpisul de la 1651 al lui Barbu Milescu, cum «... a venit lane paharnic care a fost ispravnic scaunului Tîrgoviște, la Bezdead în casa popii Stanislav». La 1661, popa Stanislav semnează ca martor zapisele popii Tatului, cu alți moșneni, adevărind hotarele acestor cumpărători. La 1691, într-un zăpis al sătenilor bezdedeni, «împreună cu diaconii ot tam, se spune că avea mai mulți feciori, care erau lipsiți pînă și de «griu și mălai», și obștea satului fusese nevoită să le vindă un vad de moară ca să le plătească datoria, pentru că ei fugiseră, urmăriți de plata haraciului.

34. Aceste manuscrise hrisoave, zapise, jalbe, rezoluții domnești, diate, catastihuri și alte acte ale acelor vremi, s-au arătat în topografia satului Bezdead, manuscris în prezent în cauzele sociale și juridice ale bezdedenilor.

6. *Popa Badea* este semnat la 1663 ca martor în două zapise de cumpărare ale popii Tatului.

7. *Popa Mușat* scrie la 1663 un zăpis, ca diacon. A fost hirotonit preot înainte de anul 1674, pentru că după această dată, semnează ca preot, mai multe acte ale popii Tatului. La 1678, «popa Mușat ot Bezdead» cumpără de la «Marco brat Oprea... podul din Zuncureț unde este bivoliăria».

8. *Popa Nicolae* este amintit la 1674 ca fiu al lui Barbu și nepot al popii Tatului. La 1719, «megieșii din Bezdead ... fiind de față la petrecania și moartea părintelui popi Tatul ... au vii, au moșii, au ale casei, le-au dat toate lui Nicolae nepo(tu) său pentru că el l-a căutat la vreme de slăbiciune și la rind de moarte...» Popa Nicolae da zestre fiicei sale Stanca, care se măritase cu Șerban logofătul de la Bucov, toată averea, adică «... două vaduri de moară, cu munți, cu livezi de fin, cu livezi de pomi...», după cum scrie diata din 1765 a lui Șerban. În urma acestei diate, urmașii popii Nicolae, înstrăinați la Bucov, au avut proces îndelungat cu bezdedenii ce le folosiseră drepturile din hotar.

9. *Popa Marcu* e amintit ca diacon la 1675, martor în cumpărăturile popii Tatului, alături de popa Mușat și Lupu diaconul, iar la 1684, tot ca diacon, martor lângă diaconii Stoica, Stanciu, și Tudose din Bezdead. La 1685, scrie zăpisul lui Duică Barbu Mălescu. La 1691, semnează «popa Marco» în zăpisul obștei.

10. *Popa Lupu* scrie între anii 1674-1686, mai multe acte ale popii Tatului, ca diacon, și tot ca diacon semnează în 1691 zăpisul sătenilor chezași ai feciorilor popii Stanislav, alături de popa Marco și diaconii Tudose, Radu, Ion, Badea și Neagor. La 1704, zăpisul cu pricina, dintre popa Costandin și părintele egumen Neofit de la Dealu, pentru muntele Păduchiosu, se încheie: «și am scris eu popa Lupul ot Bezdead...», așadar, s-a preoțit mai la bătrînețe. Popa Lupu a fost un scriitor de hrisoave și în această slujire, el trebuia să aibă un scris frumos și clar, — cirilic — dar mai ales să știe să compună actele cu temei, după rânduiala Pravilei și după tradiția locului. La 1676, sînt arătați în zăpisul lui Gurbet «Oprea sin Lupul diacon», iar la 1751, «Chivu fecior popii Lupului» și «Ilie sin popii Lupului».

11. *Diaconul Ion* semnează ca martor mai multe zapise între anii 1676-1691.

12. «Preot popa Ion» primește la 1680 «de pomană», de la Stoica Brînzea din Bezdead, partea lui toată... «să ne pomenească la Sfînta Liturghie». Lasă urmaș în preoție pe fiul său care la 1700 a amintit prin fiul său, «Popa Neaguț sin popa Ion».

13. *Diaconul Nane* martor în zăpisul de donație al lui Stoian Brînzea către popa Ion, de la 1680.

14. *Popa Tudose* a slujit ca diacon între anii 1683-1691, după cum semnează zapisele popii Tatului. La 1688, scrie zăpisul Mușei, «fămeia lui Soare Albescu». La 1765, în diata sa, Sîrbu Logot. ot Bucov» amintea de pămîntul «cumpărat de la popa Tudose» de către bunicul său, popa Tatu.

15. *Diaconul Stanciu* semnează în 1683, ca martor, zăpisiul Manasiî Nichifora, odată cu Tudosie diaconul; la fel în 1684, un zăpis al obștei sătești. La 1688, semnează ca martor pentru Badaea diaconul.

16. «*Popa Staicu ot Bezdeadu*» amintit în zăpisiul lui Stan Mociores din anul 1684.

17. *Popa Stoica* semnează în slujire de diacon, zăpisiul sătenilor bezdedeni de la 1684 și la 1689, ca martor în zăpisiul lui Stroe Mănăilescu. La 1721, «*popa Costandin ot Glodeni sin popii Stoica*» primise ca zestre o parte din muntele Păduchiosul al bezdedenilor.

18. *Diaconul Neagoe* e martor în zăpisiul lui «*Duică feciorul Barbului Mîlescul ot Bezdead*, din 1685, semnează și în zăpisiul obștei de la 1691, «*alături de ceilalți cinci diaconi arătați*».

19. «*Diaconul Badaea sin Ion Gurbet ot Bezdead*» e cunoscut din actul de zălogire, de la 1688, a moșiei Băltăteștilor, din hotarul satului, iar la 1691, semnînd un act al obștei, alături de ceilalți diaconi. La 1723, e amintit și în zăpisiul voievodului Nicolae Alexandru, ca fiind megias din Bezdead, cu stăpînire în muntele Detunatu, cînd opărînd interesele satului, urcă pe Bucegi împreună cu diaconii Stan, Mihăilă și Sicion și stabilesc hotarele împurinate ale munților Detunatu ai bezdedenilor și Buceaciu al mănăstirii Cotroceni.

20. *Diaconul Radu* semnează același zăpis din 1691, între cei șase diaconi bezdedeni. În anul 1689, zăpisiul lui Stroe se încheie «... și am scris eu Radu Diaconul ot Tohani care lăouesc în Bezdead». Dacă e același Radu diaconul, semnat la 1691, poate fi considerat ca și bezdedean, pentru că locuia în Bezdead și îndeplinea lucrări de diaconi în acest sat.

Tot în cuprînsul hotarului Bezdead, schitul Puturosu era condus de ieromonahul Patrachie Schiteanul, amintit în zăpisiul de la 1675, ca «*popa Patrachie*». El lasă toată averea sa mitropolitului Varlaam. Deși dăruise toată averea în 1677, are de unde împrumuta pe Ion Mircescu cu 31 taleri, care-i zălogește muntele Sultanul. La 1711, sînt arătați ca nepoți ai săi Gheorghe dascălul și diaconul Vlaicu.

La 1678, *monahul Emăncil* vinde popii Tatului «*lozul din Valea Iarhă*» și alte locuri din Bezdead. Nu știa carte.

La 1680, *monahul Vasile* a scris zăpisiul de donație al lui Stoica Brînzea pentru popa Ion.

La 1700, «*monahul Onufrie sin Mușat Nebli ot Bezdead*» slujitori în schitul din Puturosu...

Preoți și diaconi din Bezdead între anii 1700-1800 :

21. *Dan diaconul*, la 1700, e martor în actul de donație al lui «*Monahul Onufrie sin Mușat Neblea ot Bezdead*».

22. *Popa Luca* scrie acest zăpis al monahului Onufrie la 1700.

23. «*Popa Neguș sin popa Ion*» semnează același act la 1700, alături de Dan diaconul. La 1723, se amîntește de fiii săi : Sava monahul și Radu.

24. *Popa Dobre* a trăit la începutul veacului XVIII, pentru că la 1744, lăsase urmaș pe fiul său, «*Popa Ion sin popa Dobre*».

25. *Vlaicu diaconul* e amintit în zăpisiul de la 1711 al muntelui Sultanul și cu Gheorghe Dascălul, nepoți ai popii Patrachie din Puturosu.

26. *Popa Nicolae* scrie la 1715 zăpisul lui «Oprea sin Moș», care vinde moșie lui Stan Seringă. La 1721, semnează tot ca vînzător, alături de alți megieși din Bezdead, cînd vînd o margine a muntelui Păduchiosul.

27. *Popa Balea* semnează scrisoarea megieșilor din Bezdead și la 1719, prin care se vorbește de moartea și diata popii Tatului, iar la 1712 scrie zăpisul cu muntele Păduchiosul.

28. *Popa Stan Bragheș* semnează alături de popa Balea, tot ca «megiaș ot Bezdead» la 1719 și la fel în 1723, în actul muntelui Detunatul. Spre bătrînețe, s-a preoțit, pentru că un fiu al său care a iscălit foaia de zestre a Voichii, la 1807, e numit «Stan sin popii Stan».

29. *Popa Banu* semnează ca diacon, la 1733, alături de ceilalți megieși din Bezdead; diaconii Stan, Mihail și Sicion, în actul de înțelegere al muntelui Detunatu. Într-un zăpis din 1769, Simion Bragheș vorbește de un loc din Valea Birzei, «care mi l-a dat diaconu Banu». La 1774, se semnează «popa Ban martor», în pricina dintre diaconu Vasile Catană și popa Nicolae.

30. *Mihăilă diaconu* semnează actul cu muntele Detunatu, din anul 1723.

31. *Sicion diaconul* semnează același zăpis, alături de diaconii arățați.

32. *Popa Birzii* avea o moară la 1726.

33. «*Popa Ion sin popa Dobre*» scrie la 1744 zăpisul «unchiașului Soare sin Costi», prin care vinde moșia unchiașului lui Ion Făurescu. Un fecior al său se preoțește în 1805: «popa Nicolae sin popa Ion».

34. *Popa Ignat* cel mic e martor în 1752 în zăpisul lui Nicolae Urzică și la 1774, în procesul dintre diaconii Vasile Catană și popa Nicolae. La 1795, e martor în zăpisul lui Stoica Cioroba, scris de popa Gheorghe. E amintit și în ms.=4444, f. 98, lîngă preoții Tatu, Radu și Preda.

35. *Popa Nicolae Catană* are o pricină de moștenire în anul 1774, cu diaconul Vasile Catană, în care sînt judecați prin părintele «Grigorie eclesiiarhu...» La 1788, popa Nicolae scrie zăpisul Stanii, fata unchiașului Mantiniș. La 1792, semnează ca martor în diata lui Ion Burcă. La 1755, are primul fiu, pe Tatu, care s-a preoțit în 1799, și un altul, «Ion sin popa Nicolae», amintit în 1811.

36. *Vasile diaconu Catană*, care a avut pricină pe moșie cu popa Nicolae Catană, la 1774; la 1790, scrie un zăpis al lui Stan Poșchină. La 1794, a amintit un ginere al său, popa Dima.

37. «*Popa Radu duhovnic*» semnează și el ca martor zăpisul clericilor Catană, la 1774, și la 1795, actul lui Stanciu Cioroba, alături de popa Ignat. La 1797, în zăpisul lui Ilie Poșchină către Stroe Belei, e numit «popa Radu duhovnic i brat ego, popa Stoica». La 1798, în zăpisul lui «Ion sin Dragomir Lobodan», este însemnarea: «...și am scris eu, popa Ion zet popa Radu». La 1800, se prezintă în fața vătăfului Ialomiței. La 1806, popa Radu era «slab și bătrîn», în adevărta dată lui Matei Doleta postelnicul și trimite în locul său pe «Ion Budoiaș dimpreună cu hrisoavele ce le avem ale moșii...» Într-un zăpis al aceluiași postelnic, din 1812, se vorbește la fel de «popa Radul duhovnic ce au murit, la care s-au aflat hrisoavele moșii în păstrare». Avea urmași pe «popa Preda sin

popa Radu», înscris în catagrafia din 1810, și pe diaconul Niță și Petre Zăpoi, amintiți în catastiful din 1838. În zăpăsul 47 cu «înfundăturile» din 1838, se vorbește de «popa Stoica brat popa Radu» și de «popa Ion zet popa Radu». Popa Radu își avea origina în moșul Poșchină și din ei s-a continuat a se trage familii numeroase, gospodari de frunte ai Bezdeadului și preoți de seamă.

38. «Popa Gheorghe ot Bezdead» scrie diata lui Ion Burcă în 1792 și la 1795, scrie un zăpăsi lui «Stanciu sin Cioroba». În ms. 443, f. 13, de la Academia R.P.R., e amintit «Vasile sin popa Gheorghe și Bezdead, dascăl holtei», înscris între cei ipo grămățici «ce li s-au dat pecetluituri».

39. Popa Dima e amintit în 1794, în copia după carton de împărțeală a diaconului Vasile Catană, care «s-au dat și la mina popii Dinii zet diaconu Vasile». La 1804, e amintit într-o carte de judecată pentru partea de moșie a soției sale Stanca, ce se trăgea din moșul Crăescu.

40. Popa Preda e înscris în catagrafia județului Dimbovița, de la 1810: «Preot popa Preda sin popa Radu, de 39 ani, bun de cetire, globit n-au fost, de neam rumîn, hirotonit de Prea osfințitul Mitropolit Dositei, prin părintele Pogonianis, la leat 1798 iulie 22. Preoteasa lui Voicu 30 ani, fiilor: Coman 13 ani, învață la ciaslovi, Ion 8 ani învață la ciaslov, Neacșa 5 ani, Dobra 1 an». Popa Preda vinde în 1817 «biv vel logofătului Ștefan Belu», prin medelnicerul Ioniță Dirzeanu, «... din muntele Runcu, ipac din 12 izlazuri, ipac din păduri, ipac un codru Goronei pă Valea Rogozului, ipac o jumătate funie la cîmp, ipac o funie pă grindu, ipac o funie în Valea Birzei, ipac din vînzarea de taleri 400 din Puturos, ipac toate părțile», primind pe locurile cu stăpînire individuală 465 taleri și pe cele «din obștiri» 91, 60 taleri. Popa Preda a fost frate cu diaconul Niță și Petre Zăpoi, înscrisi în zăpăsul din 1838. Cînd vinde moșia sa boierului Belu, se înscris ca cetaș în catastiful moșului Poșchină. Are un fiu Anton, care-i urmează în preoție.

4. «Popa Ion sin Mihăilă ot Piatra Epiu, zet popa Radu» scrie zăpăsul Lobodanilor în 1798.

42. Popa Tatu, născut în 1755, e înscris în catagrafia din 1810: «Preot Popa Tatu sin popa Nicolae, 55 ani, globit n-au fost, de neam rumîn, hirotonisit de preasfințitul Mitropolit Dositei prin părintele Pogonianis, la leat 1799, martie 15. Preoteasa lui Radu de 40 ani, un fiu Radu de 10 ani, învață la ceaslov. Dobra 16 ani, Maria 15 ani». În condica Mitropoliei din Tîrgoviște (f. 4), părintele Grigorie arhimandrit, completează: «popa Tatu sin popa Nicolae din satu Bezdead», hirotonit preot «în zi simbătă, în biserica Adormirii Precistii i sposeduit de Daniil duhovnic(ul) Mitr(opoliei) (17)99 martie 12». În același manuscris (444, f. 98), între «preoții și diaconii cîți sînt în județ, din sud Dimbovița, care trec nume arată bisericile și hramurile», sînt amintiți: «P. Ignat, P. Tatu, P. Radu, P. Preda ot Bezdead, hram Toți Sfinții și Sf. Nicolae». La 1806, (ms. 4290), «popa Tatu ot Bezdead adeverează...» în pricina lui Matei Doleta și la fel în zăpăsul din 1811, privind donația bezdedenilor «Marginea Puturosului» către Nicola Diamandi. La 1820, e amintit în Catastihul de

compărături ale lui Belu și înscris în ceata moșului Cătănescu. Tot aici sînt pomeniți «Ceaș Ion brat popa Tatu» și «Nicolae zet popa Tatu».

43. *Popa Nișu* semnează în 1800, ca martor, diata lui «Simeon sin Ilie Baci u ot Bezdead».

— După anul 1800, au mai fost hirotoniți pe seama bisericii din Bezdead :

44. *Popa Nicolae*, înscris în catagrafia din 1810 : «Preot popa Nicolae sin popa Ion, 32 ani, globit n-au fost, de neam rumin, hirotonisit de Prea sfințitul Mitropolit Dositei, prin părintele Sevastis la leat 1805, iunie 27. Preoteasa lui Ilinca de 25 ani. Fii lor : Ion de 1 an și Dobra de 4 ani». La 1836, e amintit în zăpisul 29 cu «înfundături», că dă zestre lui Dușă Gurgui în Măgura Mică. La fel în zăpisele 58 și 59, «popa Matei zet popa Nicolae», și în zăpisul 66, «popa Oprea sin popa Nicolae». Se trăgea din moșul Gorgotescu.

45. *Popa Niță* e înscris în catagrafia din 1810 : «Diaconu Ion sin popa Radu, 35 ani, la carte de mijloc, globit n-au fost. S-au diaconit de preasfințitul Mitropolit Dositei prin părintele Sevastis chir Dionisie la leat 1805. Diaconeasa lui Ilinca de 25 ani. Fii lor : Ion 12 ani, Joița 1 an». În catastiful din 1838, zăpisul 55 spune că «diaconu Niță sin popa Radu», frate cu Petre Zapciu, nu vinduseră în 1817 pămînturile lor lui Belu, dar în 1838, «popa Niță» se mai găsea doar cu o îmfundătură în Muscel ; celelalte locuri îi fuseseră acaparate prin silnicie.

46. *Diaconul Vasile Belei* e amintit în zăpisul «Marginea Puturosului» din 1811 : «Dumitrache logofăt sin Diaconu Vasile Belei».

47. *Popa Stoica* e arătat în zăpisul 47 cu «îmfundăturile» din 1838, cînd «Milea Poșchină cumpără livezi în Valea Leurzii la leat 1816 de la popa Stoica brat popa Radu Poșchinești». La 1820, vinde o livadie din valea Scoarții prin vechilul Ion Poșchină, boierului Ștefan Belu. În zăpisul 57 din 1838, e numit «popa Stoica Bobescu» și avea «9 îmfundături de moștenire și zestre».

48. *Toma diaconul* vinde în 1816 o livadă din Valea Leurzii, logofătului Ștefan Belu.

49. *Popa Ion Belei* este înscris în catastiful din 1820, făcînd parte din ceata moșului Belesc «Diaconu Ion sin Radu Codrea» și tot la moșul Belei este înscris și «popa Ion Belei», în zăpisul din 1838.

50. «Diacon I. Stoica... la satu Bezdead ... aprilie 30», înscris în «adeverințele ce se dau de hirotonie către părintele episcopu Rîmnicu(lui) chir Neofit, ot cîrmuitoru Sfintei Mitropolii 1829».

51. *Popa Matei* e înscris în «lista hirotoniilor săvîrșite în eparhia Mitrop. Ungro Vlahiei în vremea Mitrop. Grigore Dascălu 1823-1834» (Biserica Ortodoxă Romînă 1934) : «Matei sin Stan ot Bezdeadu... hirotonisit de părintele Hrisopoleos chir Lavrentie, în Biserica Sărindarului la 3 mai 1830». În zăpisele 58 și 65, cu îmfundăturile din 1838, era numit «Popa Matei zet popa Nicolae», avînd moșia din gura Văii Leurzii. Tatăl său, Stan Neagoe, s-a călugărit sub numele de «Sofronie monahul». A murit în anul 1859, lăsînd urmaș în preoție pe fiul său Marin. O fiică a sa, Rusanda, a fost căsătorită cu Ghiță al popii Anton, primar și invă-

țător la 1880. O altă fiică se căsătorise cu preotul Gheorghe Bălășescu din Brănești.

52. *Popa Anton*, născut în 1814, a murit în 1872, iar preoteasa lui, Tuma, născută tot în 1814, a murit cu un an în urmă, în 1873. În condicile hirotoniilor dintre 1853-1859, din Mitropolia Ungro-Vlahiei (ms. 5-1853, Bibl. Dudu), e înscris «Anton sin popa Preda, hirotonisit preot pe seama bisericii cu hramul Duminica Tuturor Sfinților de la satul Bezdeadul, plasa Ialomița jud. Dimbovița, de prea sfințitul părintele Evantias chir Ioanichie, în biserica Sf. Mitropolii (din București) la 14 febr. 1853». «Anton sin popa Preda» avea în 1838 4 infundături : «în V. Coprod livede de fin 7 pogoane și o ciosvirtă ; în Poșchinești 11 pogoane și 3 ciosvirte ; în satul Bezdead, una unde este casa lui Iordache Anghelescu, cumnate-său=1 pog. și 16 prăjini, cumpărate de taică-său popa Preda în 1804 și 1817». A avut copii pe : Costache Popescu, Tița Boiangiu, Sia Prundaru, Ilie Popescu și Ghiță Popescu.

53. *Popa Marin Popescu*, fecior al popii Măței, născut în 1828, preoțit în 1864 și adormit în 1890, a avut 5 copii : Grigore, Gheorghe, Nae, Rusașda Soare și Maria Apostol. A slujit cu popa Nică, cu popa Anton și cu popa Marin Ionescu.

54. *Popa Nică*, nepot al popii Anton și al popii Măței, născut în 1860, preoțit pe seama bisericii Sf. Nicolae și transferat la biserica filială nou zidită în 1880, a murit prin accident în 1903. Preoteasa lui Marin și fiii săi : Ion Popescu care a fost un învățător de seamă în Bezdead și Stela Georgescu din Provița.

55. *Popa Marin Ionescu*, născut în 1855, preoțit în 1880 pe seama bisericii filiale și după moartea celorlalți preoți rămas singur, ca paroh al bisericii de centru. A fost cel dintii preot cu 4 clase de seminar. A slujit 57 ani la biserică. Din cauza infirmității vederii, a rămas preot ajutor în 1925, pînă la moartea sa în 1937.

*

Cu acest al 55-lea preot³⁵, se sfîrșește lista slujitorilor bisericii din Bezdead de centru, adormiți în Domnul, pe care i-am putut descoperi pînă în prezent, din hrisoavele, zapisele, jalbele, anaforalele, catastihurile, diatele, actele de donații din ultimele patru veacuri, completate cu însemnări de pe cărțile de ritual și destăinuirile bătrînilor. Din cuprinsul acestor acte, am putut alcătui și viața lor preotească, cum am arătat mai înainte.

În concluzie, observăm cum cu toate greutățile vremurilor și lipsa de cultură teologică, preoții acestui trecut reușeau totuși să plămădească

35. Biserica Bezdead I e păstorită azi de Pr. Gheorghe I. Panaitescu, urmaș al unui șir de preoți, cu un arbore genealogic cunoscut pînă la 1560. S-a născut în 1899, în comuna Cîndești, raionul Tîrgoviște, ca fiu al preotului Ion Panaitescu. Licențiat în Teologie, preoțit în 1921, pe seama bisericii Ursei, și transferat în 1929 la parohia Bezdead I, unde e paroh astăzi. A fost părtăș prin inițiere și cltorie la zidirea școlii primare din Ursei în 1922 și la restaurarea bisericilor din Ursei și Vișinești în 1924, iar la biserica din Bezdead în 1930 și din nou în 1940, după cutremur. Este distins cu rangul de iconom stavrofor în 1949 și autor al monografiei comunii Bezdead, din care s-a extras acest capitol religios. Preoteasa lui Elena și 3 fii : Elena, Maria și Nicolae.

o conștiință creștină în sinul enoriei și să fie sprijin moral credincioșilor, prin însăși trăirea lor modestă și apropiată, pînă la contopirea cu nevoile satului.

A fost însă și o vreme cînd învățămîntul teologic din țara noastră, dezlipit de Biserică, era integrat în sistemul larg al învățămîntului public universitar, unde preoțimea putea fi pregătită pentru o «înaltă erudiție», dar care «se caracteriza prin nesocotirea problemelor ridicate de viața religioasă a timpului...» și care «n-a putut da o preoțime jertfelnică pe măsura trecutului îndepărtat al Bisericii noastre...».

Astăzi însă, în regimul de democrație populară, după cum ne lămu-rește însăși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru preoți «o piatră de hotar a fost așezată pe drumul învățămîntului teologic din țara noastră, cînd Biserica Ortodoxă, reintrînd în drepturile ei legitime, a putut prezida reorganizarea instituțiilor sale culturale, orientîndu-le preocupările științifice și educative în funcție de experiențele trecutului, de nevoile prezentului și de răspunderile ei pentru viitor».

Prin această reorganizare, se tinde «să insuflă în conștiințele slujitorilor de mîine ai Bisericii, spiritul dăruirii de sine, trăirea acestei înalte misiuni în duhul unei adevărate slujiri a Mîntuitorului Hristos...»³⁶.

Ca urmare, preoțimea pare că înțelege acest postulat, încadrîndu-se cu sinceritate și cu activitate vie în lupta pastorală, nu numai de mîntuire, ci și în cea de luminare, de libertate și de pace, pentru omul care i s-a încredințat spre păstorie.

Pr. Ic. Stavr. GH. PANAITESCU-BEZDEAD

36. Justinian, Patriarhul Romîniei. *În slujba Bisericii și Patriei*, ed. 1958, p. 174, sq.

O CONTROVERSĂ LITERARĂ-RELIGIOASĂ CONTRIBUȚIA FRAȚILOR RADU ȘI ȘERBAN GRECEANU LA CULTURA BISERICESCĂ ȘI LAICA

În istoria literară românească veche persistă încă o controversă mult discutată: care a fost aportul cărturarilor Radu și Șerban Greceanu la cultura veche? Au tradus ei renumita Biblie de la București din 1688 sau traducătorul este cărturarul moldovean Nicolae Milescu? Au mai tradus cărțile: *Mărgăritare*, (tipărită la București în 1691), *Pravoslavnică* *Mărturisire* (tipărită la Buzău în 1691), *Mineiul* (tipărit la Buzău în 1698), *Cronica* (1688-1714) și *Povestea de jale și pre scurt asupra nedreptei morți a prea cinstitului Costandin Cantacuzino* (tipărită în 1699)? Și care este contribuția, în parte, a fiecăruia din cei doi frați Greceanu?

Vom căuta să elucidăm controversesele de mai sus, precum și contribuția fraților Radu și Șerban Greceanu la alte opere tipărite. Dar, pentru a putea da dețegare acestor probleme, este nevoie să studiem cât mai amănunțit genealogia familiei Greceanu și mai ales viața celor doi frați cărturari, pentru că, după cum vom vedea, opera fraților Greceanu este strâns împletită cu viața lor de zi de zi. Numai raportînd datele și indicațiile pe care le găsim în operele de mai sus la viața lor, putem trage concluziile necesare.

Pe de altă parte, însăși genealogia familiei Greceanu și viețile fraților Radu și Șerban Greceanu au multe puncte neclare și controversate. Lămurind aceste puncte, vom putea lămuri și mai bine controversesele care dăinuiesc asupra aportului celor doi frați la cultura veche bisericască.

Vom începe, așadar, prin a studia genealogia familiei Greceanu și celor doi frați Radu și Șerban Greceanu.

Originea familiei Greceanu se situează cu precizie în satul Greci, «care este denumirea unei întinse localități situată la poalele pădurii Vlășia, la nord-este de București, în județul Ilfov, pe malul drept al râului Dimbovița». Această moșie datează încă din sec. XIV, iar primii ei stăpînitori, care au căpătat în cursul veacurilor denumirea de «ot Greci»

ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI GRECEANU

Jupan Sabat Paharnicul ¹ Jupan Cazan Paharnicul ²

? Stana Boideasca ³

 Miera (Fiera) Logof. Greceanu ⁴
 = Stana ⁵

Marla ⁷ = Iane Postelnic Blagodescu ¹¹

Stanca ⁸ = Stan Log. ot Kretulești ¹⁰ Mușat vel. vistier ⁸

Papa vel vornic ⁹ = Elina sin Jupan Udrea ¹²

Dragomir Spătaru ²⁵ Neaga ^{17**} = Mitrea vel vornic ^{17*}

Radu Vistierul ²⁴

Drăghici ¹⁶

Păuna = Ban Brîncoveanu ¹⁵

Preda vel Fota Spătaru ¹⁷

Ilinca = Radu vel Han Buzescu ¹⁴

Anca ¹⁸

Preda vel sluger Floricoiu ot Greci ²⁸ = Florica sin Mihai Viteazul Vv ²⁷

Neaga ²⁹

Constantin Postelnic ¹⁹ vel vistier ¹⁹

Papa vel clucer ¹⁹ = Dragă

Mihai vel clucer ²⁰

Vintilă vel căpitan ²¹

Barbu ²²

Papa Postelnic ot Brîncoveni ^{17***}

Preda Clucerul ot Greci ³¹

Papa log. Greceanu ²⁵

Elina (Armăsoaia) ²⁹ = Petru sin Aslan Vornicul ³⁰

Radul log. ³⁰

Dăcal ²³

Bădicănu Greceanu din Albești ³⁷ = Marica din Albești ³⁸

Stroe Clucerul ot Greci ³⁹

Răducanul ot Greci ⁴¹

Preda Spătarul ⁴⁴ = Stana sin Pirvu log. Rudeanu ⁴³

Preda paharnicul ⁴⁶

Oligorie Log. ⁴²

Constantin ⁴⁵

Șerban Greceanu (tatăl cronicarilor) ⁴⁸

Barbu Spătar al 2-lea ⁴⁷ = Păuna ⁴⁸

Șerban Greceanu (cronicarul) ⁴⁴ = Ilinca Brîncoveanu ⁴⁶

Radu Greceanu (cronicarul) ⁴⁶ = Ecaterina Băleanu

Oligorie Greceanu ⁴⁹

Bălașa ⁵⁰ = Const. Postelnic și vel sluger ⁵¹

Marja ⁵²

Radu ⁵³

și «Greceanu», apar la începutul sec. XVI, după cum se va constata din notele la tabloul genealogic alăturat :

1. Apare ca prim stăpîn al moșiei Grecii, în martie 1520 (Gr. Tocilescu : *Documente istorice inedite*, în «Foaia Soc. Românismul», I, aprilie 1870, p. 88-89), la 25 mai 1532 (Grecianu, *Istoricul unei bătrîne moșii boierești*, Buc. 1910, p. 9) și la 3 aprilie 1534 (*id.* p. 10-11) ;

2. Frate cu Sahat, apare cu el ca stăpîn al moșiei Grecii în martie 1520 (Tocilescu, *op. cit.*, p. 88-89) ;

3. Gr. Tocilescu, *Documente inedite*, în «Tinerimea romină», vol. I. fasc. I, 1898, p. 110-127 ;

4. Tocilescu, *Documente inedite* ; Fiera apare ca logofăt la 2 decembrie 1593 (Șt. D. Greceanu, *Genealogiile documentate*, II, Buc. 1916, p. 244), 25 ianuarie 1615 (Grec., *Istoricul*, 34) și 15 iunie 1640 (Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, Buc. 1913, p. 293) ;

5. La 2 decembrie 1593 erau deja căsătorii (Grec., *Gen.* II, 244) ;

6. Tocilescu, *Documente inedite* ; Grec., *Istoricul*, 34 ;

7. Tocilescu, *Documente inedite* ;

8. Tocilescu, *Documente inedite*, Moare la 24 aprilie 1632 și a fost înmormîntat în interlorul mînăstirii Argeș (Grec., *Istoricul*, 37) ;

9. Tocilescu, *Documente inedite* ; Grec., *Istoricul*, 34 ; Grec., *Gen.*, I, 293. Născut pe la 1578 (Grec., *Istoricul*, 29, 31). În martie 1604 e logofăt al treilea și vistier al treilea (Grec., *Ist.*, 31). La 8 octombrie 1604 e trimis de domn în Ardeal, ca să facă pace (N. Iorga, *Socotelile Brașovului*, Anal. Acad. Rom., s. II, t. XXI, mem. sect. ist., Buc. 1900, p. 118). În aceeași misiune e trimis apoi și la : 11 mai 1605 (*id.* 121), 26 aprilie, 2 și 30 mai 1616 (*id.* 126), 8 și 12 aprilie 1609 (*id.* 129). În 1609 este și al treilea vistier și vistier plin (Grec., *Ist.*, 33, 35). La 25 martie 1610, Papa «vistierul» e trimis de domn în Polonia (*id.* 33). În 1613, tot vistier (*id.*, 33-34). În 1617, Papa «vistierul» dăruiește episcopiei Buzăului un loc de moară (*id.*, 35). În 1618, tot vistier (*id.*). La finele lui 1618 este avansat vel logofăt (*id.*), rang ce-l păstrează și în 1619 și 1620 (*id.* ; I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Buc. 1919, p. 208 (nr. 665), 24 (107), 209 (666), 24 (108)]. La 5 mai 1619, încheie tratatul de alianță cu Gavril Betlen al Ardealului, în numele lui Gavril Moghilă Vv. (Grec., *Ist.*, 35). De la 6 iunie pînă la 23 aprilie 1623, îl aflăm tot vel logofăt (Grec., *Gen.*, I, 269-272, 274 ; II, 213). De la 23 decembrie 1623 (Filitti, 210, nr. 670) pînă la 20 aprilie 1629 îl aflăm ca mare vornic [Grec., *Gen.* II, 216, 325, 433 ; Grec., *Ist.*, 18 ; Iorga, *Șt. și d.*, V, 438 ; Filitti, 25 (nr. 111) ; Grec., *Ist.*, 36, 13 ; Filitti, 211 (nr. 672), 211 (673), 140 (416) (aci 20 aprilie 1629)]. La 1 septembrie 1630, Papa apare biv vel vornic (Filitti, 211, nr. 674) ;

10. Tocilescu, *Documente inedite* ; Grec., *Ist.*, 34 ;

11. Tocilescu, *Documente inedite* ;

12. Tocilescu, *Documente inedite* ; Grec., *Ist.*, 13, 44. Făcu cununia în 1597 (Grec., *Ist.*, 29, 31). Îi aflăm la 22 iulie 1597 (*id.*, 28, nota 2) ;

13. Grec., *Ist.*, 13. A murit tînără la 1628 (*id.*, 13, 30) ;

14. Tocilescu, *Documente inedite*. A murit la 1648 (O. G. Lecca, *Familiiile boierești române*, Buc. 1899, p. 263) ;
15. Grec., *Ist.*, 30 ; Lecca, 263 ; Radu Greceanu, *Cronica*, ed. Șt. D. Grecianu, Buc. 1904, p. 254. Păuna va fi apoi bunica lui Const. Brîncoveanu (Grec., *Ist.* 30). Căsătoria lor avu loc la 1658, pe cînd Preda era biv vel vornic (R. Grec., *Cronica*, 316). La 18 octombrie 1659, Preda vel vornic Brîncoveanu (R. Grec., *Cronica*, 254) ;
16. Apare spătar la : 20 aprilie 1632 (Filitti, 26, nr. 113), 24 februarie 1634 (Grec., *Ist.*, 44), 3 ianuarie 1635 (Filitti, 27, nr. 115), 24 aprilie (*id.* 216, nr. 586 ; «spatarul fiul Papei log. din Greci») și 2 mai 1646 (*id.*, 33, nr. 124). La 1654 e făcut vel vistier (Grec., *Ist.*, 49). A fost ucis de o revoltă a mercenarilor seimeni la 1655, februarie (Grec., *Ist.*, 30, 38, 49 ; Lecca, 263) ;
17. La 24 februarie 1634 e postelnic (Grec., *Ist.*, 44). A murit la 11 martie 1640 (*id.*, 30, 48) ;—17*. 11 allăm deja căsătoriti la 27 februarie 1586 (Grec., *Ist.*, 15-16). Mitrea e comis la : 17. 26 iunie 1570 și 23 iulie 1572 (Grec., *Gen.*, II, 181, 182, 189) ; vel comis la 24 ianuarie 1574 (*id.*, 189) ; vistier la : 28 mai 1675, 6 februarie, 27 martie și 26 iulie 1677 (*id.*, 190, 191, 193, 195) ; vel vornic la : 22 iunie 1581 (*id.*, 196-197) și 27 februarie 1586 (Grec., *Ist.*, 15-16) ; biv vel vornic la 13 septembrie 1591 (Grec., *Gen.*, II, 364) ; — 17**. Reaga era moartă la 26 noiembrie 1625 (Grec., *Ist.*, 18) ; — 17***. Ucis în februarie 1655 (Grec., *Ist.*, 38), tot în rangul de postelnic (Grec., *Gen.*, I, 105) ;
18. Grec., *Ist.*, 49. La 18 octombrie 1659, 6 mai 1663 și 5 noiembrie 1669 se afla în viață, dar copil, neavînd ranguri (R. Greceanu, *Cronica*, 254). La 18 august 1704 (Grec., *Ist.*, 50 ; Șt. D. Greceanu, *Cîteva documente*, Buc. 1902, p. III) și 1 martie 1711 apare postelnic (Filitti, 178, nr. 570) ;
19. Grec., *Ist.*, 49. La 2 mai 1674 apăruse vtori vistier (Filitti, 178, nr. 569) ;
20. Grec., *Ist.*, 49 ; a fost și căpitan. S-a însurat cu Dragna (Lecca, 264) ;
21. Grec., *Ist.*, 49. La 18 august 1704 era căpitan (*id.*, 50 ; Grec., *Cîteva*, III) ;
22. Exista la 18 octombrie 1659, 6 mai 1663 și 5 noiembrie 1669, dar copil, neavînd ranguri (R. Greceanu, *Cronica*, 254) ;
23. Spătar la 13 februarie 1599 (Grec., *Gen.*, II, 244) ;
24. Grec., *Gen.*, II, 244) ;
25. Grec., *Ist.*, 18 ;
26. Grec., *Gen.*, II, 244, 289, 392. Apare biv vel sluger la : 1612 (Grec., *Gen.*, II, 395), martie 1619 (*id.*, 394), 6 iunie 1620 (*id.*, 324 ; I, 270), 25 iunie 1623 (Grec., *Gen.*, II, 394), 17 noiembrie 1628 (*id.*, 325) și 1629 (*id.*, 395). Muri în august 1631, în luptă cu tătarii (Iorga, *Studii și documente*, IX, 15 ; vezi și p. 9) ;
27. Iorga, *Studii și doc.*, IX, 7 ; Grec., *Gen.*, II, 289, 392. Căsătoria se cunoaște încă din 1611, pe cînd Florica era fiica stolnicului Mihai de

Craiova (Grec., Gen., II, 394; vezi și p. 395, 396; Iorga, *Studii și doc.*, IX, 9; R. Grecianu, *Cronica*, 331; Grec., Gen., I, 270);

28. Iorga, *Studii și doc.*, IX, 7. Apare vel logof. la: 1627 (Grec., *Ist.*, 36), 1630-1631 (*id.*, 37), august 1631 (Iorga, *Studii și doc.*, IX, 7) și august 1632 (*id.*, 13). La 23 iulie 1631 iscălește hrisovul de izgonire a Grecilor (Grec., *Ist.*, 37). Moare la 26 octombrie 1632, ucis de Matei Aga, ce ajunsese apoi domn (*id.*, 39; Aug. Tr. Laurian și N. Bălcescu, *Magazin istoric pentru Dacia*, IV, 313);

29. Grec., Gen., I, 8, 299;

30. Grec., Gen., I, 8, 61, 62; II, 340. Petru e întâi clucer (Grec., Gen., I, 61). Îl găsim apoi sluger la: 15 mai 1627 (*id.*, 61, 62), 1636 și 1643 (*id.*, 61);

31. La 21 februarie 1666 apare clucer (Grec., Gen., I, 8, 299);

32. Apare copil, fără rang, la 15 aprilie 1661 (Grec., Gen., I, 108) și la 21 februarie 1666 (*id.*, 8, 299);

33. La 28 iunie 1619 apare logof. (Grec., Gen., II, 212);

34. Grec., Gen., I, 295, 298. Apare mort la 26 ianuarie 1641 (*id.*, 7);

35. Grec., Gen., I, 295. La 1634 s-a măritat prima dată cu Preda Spătarul (*id.*, 6, 8). Ea mai apare la 22 decembrie 1643 (*id.*, 7) și la 21 februarie 1666 (*id.*, 8, 298);

36. Grec., Gen., I, 299. Mort la 1641 (*id.*, 295);

37. Grec., Gen., I, 7, 8, 295, 298;

38. Căsătorită la 1634 (Grec., Gen., I, 6). La 1666 era călugăriță (*id.*, 8, 299);

39-41. Grec., Gen., I, 7, 8, 299;

42. Grec., Gen., I, 300;

43. Șerban Greceanu. *Tatăl cronicarilor*. A fost mare vistier la: 1673 (Grec., Gen., I, 338), 5 februarie 1693 (Iorga, *St. și d.*, X, 428), 9 martie (Filitti, 128, nr. 388), septembrie (R. Greceanu, *Cronica*, 69) și 18 noiembrie 1695 (Filitti, 118, nr. 349), 18 și 19 februarie 1697 (*id.*, 119, nr. 356, 357), 1698 (Al. Galeșescu, *Sinaia*, p. 39), 1700 (P. Vasiliu-Năsturel, *Biserica Stavropoleos*, Buc. 1906, p. 25), 1701 (Galeșescu, *op. cit.*, p. 44), când e trimis la Poartă de Brîncoveanu, în misiune diplomatică (R. Greceanu, *Cronica*, 106, 107), 1702 (*id.*, 115 și nota 2), iunie și aprilie 1703 (*id.*, 122, 125). La 5 ianuarie 1704 e avansat vel logofăt (Filitti, 3-4, nr. 8; R. Greceanu, *Cronica*, 315), în care rang îl găsim și în noiembrie 1704 (Filitti, *Cine erau frații cărturari Radu și Șerban Greceanu*, în «Revista istorică română», 1934, vol. IV, p. 67; cf. «Preocupări literare», I, 1936, vol. I, nr. 3, p. 188), 4 ianuarie 1706 (*idem*), februarie 1706 (*id.*), 4 martie 1706 (Filitti, *Arh. Cant.*, 122, nr. 369) și 1710 (Filitti, *Cine erau...* p. 67). La 1 martie 1711 apare ca fost mare logofăt (Filitti, 178, nr. 570);

44. ORONICARUL ȘERBAN GRECEANU. Că e fiul lui Șerban de mai sus (nr. 43), avem între altele două puternice dovezi; într-un doc. se spune: «Șerban log. (cronicarul) sin (=fiul) Șerban Greceanu biv vel log.» (Filitti, 178, nr. 570); la 1704, Radu Greceanu, fratele (nr. 46) afirmă: Șerban «sin Șerban vel log.» (R. Greceanu, *Cronica*, 315). Șerban

apare întâi, ca al doilea logofăt, la : 6 septembrie 1678 (*Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XI, p. 64, doc. 13), 12 februarie 1685 (*id.*, doc. 14), 3 mai 1685 (R. Greceanu, *Cronica*, p. 265), 1688 (I. C. Filitti, *Cine erau...*, 66; cf. «Preocupări literare»; vezi și *Biblia*, opera fraților Greceanu), 1689, când e trimis de Const. Brîncoveanu în solie la nemți (R. Greceanu, *Cronica*, 16), 1692 (I. C. Filitti, *Arhiva Cantacuzino*, p. C), 25 august 1692 (*idem*, 232, nr. 721; vezi și Opera, nr. 4), 1693 (vezi Opera, nr. 5) și 20 octombrie 1697 (Filitti, *Arh. Cant.*, 120, nr 358). La 1704, Șerban Greceanu e avansat spătar (R. Greceanu, *Cronica*, 316), ca pe urmă să fie iar avansat vel stolnic la : 20 mai 1705 (Grec., *Citeva*, 3); aprilie 1705, 9 ianuarie, iulie-septembrie 1706, aprilie 1708 (R. Greceanu, *Cronica*, 145; Filitti, 122/nr. 368; Grec., *Cronica*, 152, 151, 133, 156, 157, 170), 28 noiembrie 1708 (Dim. A. Sturza, *Dare de seamă*, Anal. Acad. Rom., s. II, t. VIII, sect. II, Disc., mem., notite, Buc. 1888, p. 255; cf. *ibid.* Iorga, *Studii și doc.*, X, 86), iulie 1707, 1708 și ianuarie 1709 (R. Greceanu, *Cronica*, 176, 178, 187). Dela 1 martie 1711 pînă în 26 aprilie 1712 apare vel logofăt (Filitti, 178 (570); Grec., *Cronica*, 218-220, 224, 225; Grec., *Gen.*, I, 315; vezi și notele și anexele lui Șt. D. Greceanu la *Cronică*, p. 285). Documentul din 26 aprilie 1712 e ultimul care mai vorbește de Șerban Greceanu. Să fi murit în acel an?

45. Șerban Greceanu se căsătorește la 1704 cu Ilinca=«sin» (=fiica) Brîncoveanu. Aceasta era la a doua căsătorie (R. Greceanu, *Cronica*, 316). El apare astfel «ginerile Măriei Sale» de la anul 1705—26 aprilie 1712 (Grec., *Citeva*, 3; R. Greceanu, *Cronica*, 152, 151, 153, 156, 170, 176, 178, 187, 218-220, 224, 225; Grec., *Gen.*, I, 315);

46. CRONICARUL RADU GRECEANU. Asupra lui Radu, datele biografice sînt cu mult mai reduse decît la fratele său, din cauză că el n-a putut scrie în cronică sa despre sine, după cum a scris despre fratele său. Sau, poate o fi fugit de viața politică și socială, căutîndu-și refugiu în scris și tipărire? La 1688, Radu Greceanu era logofăt (vezi versurile de la *Biblia* din 1688), rang în care se menține și la 1691 (vezi *Predoslavia* către domn de la *Mărgăritare* și iscălitura și titlul de la opera *Pravoslavnică mărturistre*), 1693 (Iorga, *Socotelile*, p. 243), la 1698 (v. iscălitura la *Predoslavia* din *Cronică* și *Mineiul* din 1698). Pe Radu Greceanu îl aflăm în viață între 1688-1714 (vezi *Cronică*). Se născuse probabil la 1650, căci mai de vreme de vîrsta de 38 ani nu cred să fi putut ajunge logofăt. Dar cînd a murit? Nu știm! Survine însă întrebarea: terminarea *Croniceii* la 1714 să fi fost cauzată de moartea autorului ei?

47. Astfel apare în iunie 1702: «fiul lui Șerban Greceanu vel vistier» (R. Greceanu, *Cronica*, 115 și nota 2). În 1719 și 1720 apare biv vel stolnic (Grec., *Gen.*, I, 85; vezi și p. 81);

48. Era deja căsătorit la 1719 (Grec., *Gen.*, I, 85; vezi și p. 81);

49. «Fratele lui Șerban vel stolnic» apare în aprilie 1708 și 1709 ca postelnic Grigore Greceanu (R. Greceanu, *Cronica*, 170, 171). La 1717 Grigore e vel vistier (G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc. 1899, p. 733). La 24 ianuarie 1720 decade la rangul de vel serdar (Filitti, 89, n. 286), pentru ca la 1732 (martie) să recapete rangul de vel vistier

(*id.*, 178, nr. 571). La 11 iunie 1745, îl găsim veș ban (*id.*, 64, nr. 205; vezi și R. Greceanu, *Cronica*, p. 170, nota), iar la 14 iunie 1748 veș vornic (Filitti, 45, nr. 159);

50, 51, 52. Vezi notele și anexele lui Șt. D. Greceanu la *Cronica*, p. 285. Constantin apare la 4 iunie 1717 veș vornic (Grec., *Gen.*, I, 26);

53. Apare la 1725 «sin log. Radu Greceanu» (Giion, *Ist. Buc.*, p. 221).

Fiica unuia din cronicari (Radu sau Șerban), Păuna, era căsătorită cu Ștefan Cantacuzino al Țării Românești (Anton-Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Venezia, 1718, ed. N. Iorga, Buc. 1914, p. 51; ed. Ș. Cristian, Iași 1929, p. 26). După alții, Păuna ar fi fost chiar sora fraților Greceanu (Anonim, *Genealogia Cantacuzinilor*, «Buciumul» din 2 noiembrie 1863, p. 561). Genealogia dată de Lecca, p. 263-264, e completament eronată.

După ce am studiat genealogia familiei Greceanu și viața celor doi frați, cronicarii Radu și Șerban Greceanu, să căutăm să lămurim controversele anunțate la începutul acestui studiu.

Majoritatea operelor, Radu Greceanu le-a tradus împreună cu fratele său, Șerban.

1. BIBLIA, tipărită la București în 1688, din îndemnul și cu cheltuiala lui Șerban Cantacuzino. Tradusă de Radu și Șerban Greceanu, după cum vom dovedi la locul cuvenit. Pe pagina a doua a copertei *Bibliei*, Radu Greceanu scrie «Stihuri 8 asupra stemei prealuminatului și înălțatului Domnu Ioan Șărbanu C(antacuzino) B. Voevodu», pe care le iscăiește «Radul logofăt»¹. De fapt, sînt 16 versuri, dar printr-un «stih» se înțelegeau două versuri împerechiate, care rimau.

*Controversa asupra traducătorilor Bibliei*². Pînă în 1932, cînd Const. Solomon a dat la iveală broșura: *Biblia de la București* (1688), Tecuci,

1. Cf. Șt. D. Grecianu, *Radul Logofătul Cronicarului*, «Revista Română», vol. II, 1862, p. 582, nota (cf. *ibid.*, Șt. D. Grecianu, *Scrierile lui Radul Logofătul Cronicarului*, Buc. 1904, p. 9, nota). Cf. Bianu-Hodoș, *Bibliografia veche românească*, p. 283.

2. Titlul ei: «Biblia, adică dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noae leage toate care s'au limăcitu după limba elinească spre înțelegerea limbii rumânești cu porunca Prea bunului creștinu, și luminatului Domnu Ioanu Șărbanu Cantacuzino Basarabă Voevodă și cu îndemnarea Dumnealui Costandinu Brăncoveanulu marele Logofătul, nepotu de soru alu mării sale, Carele după prestăvirea acestui mai susu pomeanitu Domnu, Putearniculu D(umnezeu) denu aleagorea a toatei țări rumânești, Prea dumnealui l-au coronat cu domniea și stăpînirea a toată țara ungrovlahiei. Și intru zilele mării sale s'au săvîrșitu acestu d(umnezeu)escu lucru. Carele și toată cheltuiala cea desăvîrșitu o au rădicatu. Tipăritu-s'au înțiu în scaunulu mitropoliei Bucureștiloru, în vremea păstoriei Prea sfințitulu părinte Kir Teodosie mitropolitulu țării, și exarhu laltuniloru, și pentru cea de obște priință s'au dăruitu, neamulu romînescu la anulu dela facerea lumii 7197, iară dela spăseriea lumii, 1688 în luna lui Noemvri în 10 zile». (Cf. E. Picot, *Notice biographique et bibliographique sur Nicolas Spathar Milesco*, Paris 1883 — din: *Mélanges orientaux*, publiés par l'école des langues orientales vivantes, Paris 1883, p. 43-44; Șt. D. Grecianu, *op. cit.*, în «Rev. Rom.», t. I, 1861, p. 581; Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 281, nr. 86; T. Cipariu, *Crestomație sau Analecte literare*, Blaj 1858, p. 185-186; E. Picot, *Nicolas Spathar Milesco*, în E. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, vol. IV, Paris 1896, p. 89-90).

pp. 50, istoricii literari se hotărîseră pentru spătarul Neculai Milescu ca traducător al faimoasei Biblii cantacuzinești. Odată cu apariția menționatei broșuri, problema paternității se redeschide, ca să se dovedească pentru totdeauna că traducătorul Biblii nu e Milescu, ci frații Radu și Șerban Greceanu.

Vom urmări punct cu punct teza lui Solomon, adăogînd din cînd în cînd observațiile și argumentările noastre personale.

Datarea. Const. Solomon (p. 37-45) a stabilit — contrar istoricilor literari care s-au ocupat cu studierea acestei *Biblii* — următoarele: în Biblioteca Academiei Romîne se află două exemplare din *Biblie* (pe care Solomon le-a denumit A și B), care se deosebesc în ceea ce privește prologurile lor:

Exemplarul A

«Și s'au început acest Dumnezăescu lucru în luna lui *Noembrie*, anul dela începutul lumii 7196 (=1687) și s'au săvârșitu în *Septembrie* anul 7197» (=1688) (p. 932) ³...

Exemplarul B

«Și s'au început acest Dumnezăescu lucru în luna lui *Noembrie* în 5 zil(e) anul dela începutul Lumii, 7196 (=1687). Și s'au săvîrșit în *Noembrie*, 10, anul 7197» (=1688) (p.392) ⁴.

Între aceste două date, data *începerii tipăririi Biblii* rămîne stabilită (ex. A=Noembrie 1687, ex. B=5 Noembrie 1687).

Dar din faptul că ex. B precizează și ziua, stabilim că *Biblia* a început a fi tipărită la 5 noiembrie 1687 ⁵. În privința terminării de tipărit, datele celor două exemplare nu coincid în ceea ce privește ziua și luna. Optăm pentru data exemplarului B, adică 10 noiembrie 1688, din două motive: a) în titlul *Biblii* (vezi mai sus textul notei 2) se spune că *Biblia «s-au dăruit neamului rumînesc la anul dela facerea lumii 7197, fără dela spășenia lumii 1688, în luna lui Noembrie în zece zile»*. Deci, o coincidență de date care anulează una singură și neprecisă (a exemplarului A); b) tot în titlu se mai spune că din porunca lui Șerban Cantacuzino s-a tălmăcit *Biblia* și că ea «s-au săvîrșit (=terminat) după prestăvirea» (=decesul) lui Șerban Cantacuzino, și anume în timpul domniei

Fragmente din *Biblie* au publicat: Cipariu, *Crestomatie*, p. 185-194; M. Gaster, *Crestomatie română*, I, Leipzig-Buc. 1891, p. 279-284; L. Șăineanu, *Autorii români moderni*, ed. I, Buc. 1891, p. XI (cf. *ibid.* ed. II, Buc. 1892, p. XIII).

3. Paginația exemplarului de la Academie. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 291.

4. Paginația exemplarului de la Academie. Cf. Cipariu, *Crestomatie*, p. 194, nota.

5. M. Kogălniceanu, în cartea: *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des valaques transdanubiens*, tom. I, Berlin, 1837, p. 455, dă relații chiar asupra împrejurărilor prin care s-a ajuns la traducerea *Biblii* și asupra timpului în care frații Greceanu au început această traducere, deși Kogălniceanu nu indică sursa pe care-și bazează afirmațiile: «Ierul Tării Românești se adunară și se oferiră lui Șerban II, de a face o nouă traducere din *Biblie*, după aceea a celor 60 savanți greci. În 1686 (1), cei doi frați Greceanu fură însărcinați cu această traducere sub supravegherea mitropolitului și a preoților din Râmnic și Buzău; deja în 1688, primele foi ale acestei *Biblii* apărură de sub imprimăria din București, însă cartea nu fu terminată decît în 1689, sub Const. Brîncoveanu».

lui Brîncoveanu. Or, Șerban moare la 29 octombrie 1688. Așa că nu s-ar fi putut termina tipărirea în septembrie 1688 (după cum arată exemplarul A), ci la 10 noiembrie 1688 (după cum arată exemplarul B), adică după moartea lui Șerban. Prin urmare, tipărirea *Bibliei* s-a făcut între 5 noiembrie 1687—10 noiembrie 1688.

De altminteri, că *Biblia* a început să se tipărească în 1687 mărturisesc și niște contemporani, anume frații Glykys, în Prefața lor, închinată lui Șerban Cantacuzino, de la *Biblia* grecească tipărită de ei la Veneția în 1687. Între altele, frații Glykys spun: «Iar că Te (=Cantacuzino) vei bucura de dar (= *Biblia* de la Veneția) e dovadă lămurită tălmăcirea Sfintei Scripturi de către Tine și prefacerea din limba grecească în a Misilor și a Dacopanonilor».

Dar ce înseamnă data «Septembrie» din epilogul exemplarului A? Că *Biblia* s-a tipărit în două serii: prima serie pînă în septembrie 1688, pe timpul lui Șerban, cînd cartea a conținut epilogul exemplarului A; a doua serie «cu îndemnarea Domnului Costandin Brîncoveanu marele logofăt» (spune titlul *Bibliei*), adică din septembrie 1688 pînă la 26 octombrie 1688 (moartea lui Șerban vodă)⁶ și continuat tot de Brîncoveanu, cînd acesta ajunge domn, adică de la 29 octombrie 1688 pînă la 10 noiembrie 1688 (cînd s-a terminat tipărirea; «între zilele mării sale (Brîncoveanu) s-au săvîrșit acest lucru» (tipărirea), spune titlul *Bibliei*). A doua serie a conținut și epilogul B.

Totuși, de aici reiese o contradicție pe care Constantin Solomon (p. 41) a observat-o dar nu i-a putut da explicația necesară; anume; deși prima serie (A) s-a terminat în septembrie 1688, cum se face că ambele serii au același titlu în care se specifică că *Biblia* s-a terminat de tipărit la 10 noiembrie 1688? Mai mult: deși prima serie (A) s-a tipărit pînă în septembrie, ea totuși are un titlu în care se vorbește de moartea lui Șerban și încoronarea lui Brîncoveanu, lucruri ce s-au întîmplat ulterior, la și după 29 octombrie 1688! Cum a putut deci anticipa prima serie (A) asupra prelungirii tipării pînă la 10 noiembrie 1688 și asupra evenimentelor politice?

Nu pot vedea explicația decît astfel: deși prima serie (A) s-a tipărit pînă în septembrie, ea n-a fost dată publicului decît odată cu seria a doua (B), adică la 10 noiembrie 1688 (de unde și fraza semnificativă din titlul *Bibliei*: «s-au dăruit neamului rumînesc la anul... 7197, iară dela spăsenia lumii 1688, în luna lui Noembri în 10 zile»). Iar la 10 noiembrie a trebuit să se schimbe titlul primei serii (A), adăogîndu-i-se pe acel al seriei a doua (B). Sau titlul s-a tipărit numai odată cu a doua serie. Ca să se fi schimbat epilogul primei serii ar fi fost foarte greu, fiind foi mai multe și atacînd și corpul cărții.

Corectorul, tipograful și editorul (sau susținătorul) Const. Solomon dovedește că Mitrofan, episcop de Huși, este corectorul, căci stă scris în

6. Rolul lui Brîncoveanu, dintre septembrie—29 octombrie 1688, la tipărirea *Bibliei*, ca mare logofăt, Const. Solomon nu l-a observat.

epilogurile exemplarelor A și B; «A tot meșteșugul tipografiei și îndirip-tării Cuvintelor rumânești ostenitoriu... Mitrofan episcopul de Huși»⁷.

Principalul *culegător-tipograf* e Chriac Moldoveanu, care a cules și alte multe cărți, dovedește Const. Solomon⁸. În fine, *inițiatorul* (=«cu porunca») traducerei e Șerban Cantacuzino, care a și susținut materialicește tipărirea primei serii a cărții (exemplarul A : 5 noiembrie 1687—septembrie 1688). Al doilea *editor* e Constantin Brîncoveanu, care, în calitate de mare logofăt, susține (=«cu îndemnarea») tipărirea porțiunii din exemplarul B corespunzătoare timpului septembrie 1688—29 octombrie 1688, iar în calitate de voievod susține materialicește tipărirea restului seriei a doua (B) dintre 29 octombrie 1688—10 noiembrie 1688 (întru zilele mării sale (Brîncoveanu) *s-au săvîrșit* acesti lucru. Careie și *toată cheltuiala cea desăvîrșită o au ridicat*»⁹.

Despre rolurile lui Cantacuzino și Brîncoveanu în tipărirea *Bibliei*, vorbesc și alte două izvoare, întărind cele afirmate mai sus. În prologurile ambelor exemplare ale *Bibliei* mai stă scris (p. 932) : «Tipăritu-s'au această sîntă carte în orașu în București, *însă cu cheltuiala Prea Luminațului... Ioan Sârbanu C. B. Voevoda*»¹⁰.

Iar frații Greceanu afirmă în scrisoarea către Brîncoveanu din *Mărgăritare* (Buc. 1691) : «și într'acesta chip stărsitu-se și aciasta, să să tipărească ai poruncit cum Biblia (Sf(i)ntă s'au făcut, carea (Biblie) săvai că *dela răposățulu Sârban Voevod*, unchiul Mării tale, *s'au început*, iară și *la începutu-i oa un v(e)l Log(o)ăt ispravnicu ce erai*, și pe aceia nu numai cu osîrde ai nevoit a să isprăvi, *ce intru fericitele zilele domniei Mării tale a o săvîrși de tot ai făcut*»¹¹.

Istoric. Constantin Solomon stabilește : *Biblia* conține 932 pagini, plus o foaie ultimă, nepaginată¹². Mai cuprinde două prefețe de Șerban Cantacuzino¹³ și cele «Stihuri 8» pe care le-am pomenit mai sus.

Traducerea. Am spus că toți istoricii literari au ajuns la concluzia că *Biblia* e tradusă din grecește de Neculai Milescu (spătarul). Constantin Solomon (p. 8-37) a dovedit — și eu voi încerca să contribui cu alte date care au scăpat acestuia — că traducerea *Bibliei* de la București din 1687-1688 trece în paternitatea lui Radu și Șerban Greceanu. De asemenea, Solomon a arătat că și Milescu a tradus o *Biblie*, dar că ea a rămas în manuscris și s-a pierdut. Deci, că avem de-a face cu două *Biblii* — una tipărită la București în 1687-1688, a fraților Greceanu, și alta rămasă în manuscris — a lui Milescu — pe care însă contemporanii lor, în parte, le-au confundat atunci cînd le-au semnalat existența.

7. Cf. Cipariu, *Crestomatie*, p. 194, nota ; cf. Bianu-Hodoș *op. cit.*, p. 291.

8. P. 46-47.

9. Citatele dintre paranteze sînt din titlul *Bibliei*.

10. Cf. Cipariu, *Crestomatie*, p. 194, nota ; cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 291.

11. Cf. Șt. D. Grecianu, *Scrierile*, p. 12 ; cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 319.

12. Cipariu, *Crestomatie*, p. 185 ; cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 281.

13. Vezi : Cipariu, *Crestomatie*, p. 186-188 ; Gaster, *Crestomatia*, I, p. 279-280 (una din ele) ; Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 283-290.

Iată probele istoricilor literari pentru paternitatea lui Milescu asupra *Bibliei* tipărită la București :

a) Pe o carte care cuprinde viața cuviosului Paisie, tipărită la mânăstirea Neamțu, se află între altele însemnări scrise cu mâna de Gheorghe de Neamț, mitropolitul Moldovei (1723-1730), și următoarea notiță : «În zilele lui Ștefan Gheorghe Voevod, s'au întâmplat de au mers la mânăstirea Neamțului și Nicolae Grămăticul (=Milescu) fratele lui Postolache Micul, căruia i-au tăiat nasul Ștefan Voevod ; carele (Milescu) au tălmăcit și Biblia din limba elinească, pre limba românească, cînd au fost la Constantinopole capukihaiia lui Grigorie Voevod Domnul Țării Românești, pre care scriere au dat-o și în tipar Șerban Voevod Cantacuzino»¹⁴.

Așadar, mitropolitul Gheorghe afirmă că Milescu a tradus Biblia pe cînd se afla capukihaiia la Constantinopol, adică — precizează Const. Solomon — între 1662 și decembrie 1664 (aceste date trebuiesc reținute pentru atunci cînd vom arăta că Milescu nu e autorul *Bibliei* tipărită la București, ci al unui manuscris al *Bibliei*). Cît privește afirmația lui Gheorghe Mitropolitul, că Șerban Cantacuzino a dat în tipar traducerea lui Milescu, vom dovedi mai jos că la mijloc nu-i decît o confuzie izvorită dintr-o presupunere a lui Gheorghe.

b) Al doilea argument pentru paternitatea lui Milescu : În 1720, Dimitrie Procopiu din Moscova scrie : «Nicolae din Moldova, mare spatar al Domnului Moldovei... a tradus sfințele scripturi din grecește în limba băstinasă a Dacilor și a Ungrovlahiei, pe care (Biblia) au întrebuițat-o, în mod lega, pretutindenî în bisericile lor»¹⁵.

Ca și mitropolitul Gheorghe, Procopie face confuzie, deoarece presupune că Biblia lui Milescu a fost tipărită ca să se poată utiliza *pretutindenî* în biserici.

c) În fine, al treilea argument pentru Milescu : într-o traducere a *Bibliei*, făcută de un muntean necunoscut, se zice : Biblia «care pînă acum într'această limbă a noastră românească nu foarte s'au aflat prepusă fără numai un izvod cu mină, care l-au fost prepus (=tradus) Nicolae Spătarul Moldovean»¹⁶.

Așadar, această traducere muntenească a *Bibliei* e făcută între traducerea manuscrisă (=cu mîna) a lui Milescu și Biblia de la București 1687-1688, deoarece aceasta nu-i cunoscută anonimului muntean (altminteri, ar fi semnalat-o). C. Solomon (p. 23) datează manuscrisul muntean mai exact între 1670-1674.

Iată prima semnalare a manuscrisului lui Milescu. Că traducerea lui Milescu a rămas în manuscris (și n-a fost tipărită la 1678-1688 la

14. T. Codrescu, *Uricariu*, ed. I, t. I, p. 240 ; (cf. *ibid.* ed. II, t. I, p. 402).

15. In I. A. Fabricius, *Bibliotheca graeca*, ed. Hamburg, 1722, (t. XI, p. 789) (cf. *ibidem*, ed. Hamburg 1808, vol. XI, p. 537-538). Textul latinesc sună : «Nico aus ex Moldavia, Ducis Moldaviae Protospatharius sive prim'armiger... sacras Scripturas ex Graeca in vernaculum Dacorum et Hungarovalachorum linguam transtulit, quam in Ecclesiis ipsorum usque quaque legi obtinuit usus». Acest document a fost semnalat prima oară de Cipariu, *Crestomatie*, p. XXXVI.

16. I. Bianu, *Comunicare*, Anal. Acad. Rom., s. II, t. XXXVIII, 1915-1916, p. administrativă și dezbateri, p. 5-6.

București), eu voi încerca să aduc și alte argumente în afară de acelea ale lui Const. Solomon, Iată-le :

a) Const. Solomon (p. 19-20) presupune că Milescu și-a tradus Biblia între 1662-1668. În orice caz, am văzut mai sus că Milescu și-a tradus-o cu siguranță între 1662 și decembrie 1664, când a fost capukihaiia la Constantinopol. Or, intervalul de timp al traducerii lui Milescu nu coincide cu intervalul de timp în care s-a tradus Biblia de la București. Am văzut mai sus (§: Corectorul, tipograful și editorul) că Biblia de la București a început a se traduce «cu porunca» lui Șerban Cantacuzino (titlul *Bibliei*). În Prefața I de la *Biblie*, Șerban Cantacuzino scrie : «Și aceasta am făcut la talmăcirea acestei sfinte scripturi, făcând multă nevointă și destulă cheltuială : despre o parte, *puind dascăli știuți foarte den limba elinească...*». Aci, Șerban Cantacuzino îi înșiră, dar Milescu lipsește. Cu alte cuvinte, traducerea Bibliei de la București s-a făcut din porunca, sub supravegherea și în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino. Or, acest Cantacuzino nu era domn între 1662-1664, când a tradus Milescu Biblia sa.

Mai mult : de la 14 decembrie 1671 pînă la moartea sa (1709), Milescu a trăit neîntrerupt în Rusia ; deci, el n-a putut fi prezent nici la traducerea *Bibliei* de la București, ordonată de Șerban Cantacuzino, nici la tipărirea ei. Ba, avem dovezi că traducătorii *Bibliei* de la București erau, în timpul tipăririi cărții, *chiar în București*, deoarece aceste dovezi arată că ei *au scris* epilogurile (exemplarele A și B) *Bibliei* de la București *chiar în timpul tipăririi ei* : «că am văzut — spune epilogul exemplarului B — *acum* în anulu dela spăsenia lumii, 1687 de nou elineaste dându în tipariu Venetianii aceastașu sfântă scriptură»¹⁷.

b) Am constatat (vezi argumentul 3 pro Milescu) că anonimul muntean, care a tradus *Biblia* (rămasă în manuscris) între 1670-1674, spusese că nu cunoaște altă traducere a Bibliei decît una scrisă «cu mîna»; aparținînd lui Milescu. Tot acest anonim adăcă : «iară de aceas'îi *barte* a legii vechi (*Biblia*), noi Romîinii *foarte suntem lipsiți*. Drept aceea alăturând ... și *acel izvod Rumînesc de care se spuse mai sus*»¹⁸.

Deci, altă semnalare și mai completă a manuscrisului lui Milescu.

Din acest citat rezultă că anonimul a utilizat și manuscrisul lui Milescu. În ce măsură însă ? O mărturisește însuși anonimul : «de pre dănsule (izvoarele slavonești, latinești și al lui Milescu) *cu multă socotînță* am prepus (=tradus). Iarăși totuși *mai mult* ne-am ținut de izvodul cel slavonesc»¹⁹.

Din ce cauză anonimul n-a dat multă importanță izvodului romînesc al lui Milescu ? Pentru că era defectuos — afirmă anonimul : «Ce însă și izvodul acesta (al lui Milescu), pentru multa pripă a acelu prepuitoriu (=traducător), ce s'au grăbit curând a o talmăci și a și scrie, aflatu-s'au

17. Cf. Solomon, *op. cit.*, p. 40. Intreg acest argument îmi aparține ; Solomon nu l-a sesizat.

18. I. Bianu, *Comunicare*, p. 6, (C. Solomon).

19. *Ibidem*, (C. Solomon).

multe greșele și prea mare învăluială, care era lucru foarte cu greu a înțelege»²⁰.

Acuma se pune întrebarea: Biblia de la București a fost influențată de manuscrisul lui Milescu, sau al anonimului?

Const. Solomon crede că nu. Iată de ce: spune Șerban Cantacuzino, în Prefața I de la *Biblia* bucureșteană: «Și aceasta am făcut la tălmăcirea acestei sfinte scripturi, făcând multă nevointă și destulă cheltuială: Despre o parte puind dascăli știuți foarte den limba elinească, de pre înțeleptul celu dintru dascăli ales și arhieru *Ghermanonisisu* și, după petrecerea lui, pre alții oare s'au întâmplat. Și despre altă parte ai noștri oameni ai locului nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și din limba elinească având știință ca să o tălmăcească, carii luându lumina și dentr'alte izvoare vechi²¹ și alăturându-l cu cel elinesc al celor 70 de dascăli, cu vrerea lui Dumnezeu o au săvârșit precum se vede, și măcar că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor pentru strămbătatea limbii românești, iară încă și având pildă prea tălmăcitorii Latinilor și Slovenilor, precum aceia așa și ai noștri le-au lăsat precum să citesc la cea elinească»²².

Pe lângă că — am văzut din afirmația anonimului — traducerea lui Milescu era greșită, dar ce rost ar fi avut toată această pregătire — observă C. Solomon — cu multele-i însărcinări, ordonată de Șerban Cantacuzino pentru traducerea Bibliei bucureștene, dacă aceasta ar fi fost inspirată din manuscrisul lui Milescu și al anonimului, care — la rîndul lor — au utilizat tot izvoare străine (slavonești, latinești și grecești), pe care Cantacuzino le-ar fi putut lua astfel de-a dreptul, gata compilate și traduse din cele două manuscrise. Dar în prefața citată, Șerban Cantacuzino mai afirmă că traducătorii săi — pe lângă izvoarele străine — au utilizat și alte «izvoare vechi», care ar putea fi manuscrisul lui Milescu și al anonimului muntean.

Eu cred că Șerban Cantacuzino nu are dreptate nici în privința acelor «izvoare vechi», nici în a multelor izvoare pe care, cu lux de arși nunte, le-a înșirat în Prefață, pentru că voi dovedi că numai un singur izvor, unul grecesc, a servit traducerii Bibliei de la București²³.

20. *Ibidem*, (C. Solomon).

21. Luîndu-se după acest indiciu, istoricii literari cred că au găsit acel așa-zis izvor românesc în diferite cărți anterioare Bibliei (ca: P. V. Haneș, *Evangeliarul românesc din 1561 în comparație cu cel slavonesc*, «Cov. lit.», XLVII, 1913 nr. 10, p. 991-993, cf. *ibidem*, în extras, Buc. 1913; cf. *ibidem*, în vol.: *Studii și cercetări*, Buc. (f. an), p. 96-98); N. Iorga, *Istoria literaturii române*, ed. II, Buc. 1925, vol. I, p. 397; N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, I, Vălnii de Munte, 1908, p. 402; N. Iorga, *Histoire de Roumanie*, ed. II, Buc. 1922, p. 172). Dar vom arăta că Biblia de la București nu are decât un singur izvor: grecesc.

22. Cf. Cipariu, *Crestomatie*, p. 186; cf. Bianu-Hodos, *op. cit.*, p. 286.

23. C. Solomon, *op. cit.*, p. 10-16, caută să arate neadevărul afirmațiilor lui Șerban Cantacuzino prin comparații cu alte texte românești anterioare Bibliei (contrar încercărilor altor istorici literari, vezi mai sus nota 21), dar inutil, pentru că, dacă ar fi observat importanța citatelor pe care le fac mai sus, ar fi simplificat și rezolvat problema pe un drum mult mai ușor și eficient.

În adevăr, în titlul *Bibliei* stă tipărit: «care s'au tălmăcit *dupre limba elinească* spre înțelegerea limbei românești». Atita și nimic mai mult. Iar ce'e două epiloguri (exemplarele A și B) glăsuiesc: «și precum amu aflatu *în izvod* (unul singur!) așa am datu și în tipariu»²⁴; «însă și aceasta să știi, că de vei osteni a cerceta pre amănuntulu înțelesului alu aceștii sfinte scripturi și de-l vei potrivi cu niscari izvoade afară denu ceale elinești, lătinești au clavonești *au a altor limbi și nu să va potrivi*, să nu te grăbești a defaima, ce să cauți, că *între alte izvoade elinești vei afla un izvodu*, ce au fost tipărit la *Frankofortu*, care izvodu iaste *dupre celu vechiu a'u 72, de dasăli oveai, ce Ptolomeu filadelfulu au făcutu de au tălmăcitu scriptura sfântă cea veche, depre limba ovedăscă pre elinească, tălmăcitorii dară a acestei sfinte scripturi pre acela l-au alesu mai adevăratu și dupre acela au și tălmăcitu*»²⁵.

Între care să alegem: afirmația lui Șerban Cantacuzino, neprecisă, sau ceea ce afirmă însiși traducătorii *Bibliei*, care dau amănunte și arată cauzele pentru care s-au servit de un singur izvor?

Căzînd, cu alte cuvinte, afirmația lui Șerban, «cu alte izvoade vechi», nu va mai rămîne îndoială că traducătorii *Bibliei* din București nu s-au servit nici de manuscrisul lui Milescu și nici de al anonimului.

Manuscrisul lui Milescu rămîne izolat de *Biblia* de la București; el formează o operă aparte²⁶.

Din epilogurile citate, reiese apoi în mod precis că singurul izvor al traducerii *Bibliei* bucureștene este cel grecesc, tipărit la Frankfurt, care — la rîndu-i — fusese tălmăcit din evreiește de Ptolomeu Filadelfu. În adevăr, s-au tipărit *Biblia* grecești la Frankfurt în 1597 și 1610²⁷. Pe care au utilizat-o traducătorii *Bibliei* de la București? Încă nu s-a cercetat în această direcție.

*

Rămîne să constatăm acum cine sînt traducătorii *Bibliei* bucureștene, chestie pe care Const. Solomon n-o rezolvă. Vom încerca noi.

E lucru cert: la traducerea *Bibliei* au colaborat mai mulți; între aceștia se află și Radu și Șerban Greceanu; Milescu însă este exclus cu desăvîrșire.

Că sînt mai mulț traducători, o mărtuiesc: Șerban Cantacuzino în Prefața I: «*Carii* (traducătorii) luând ...». În epilogul exemplarului A (p. 932): «Iară *cu nevoița și îndireptarea celor ce s'au întâmplat Das-cali*»²⁸. Tot în epilogurile (A și B): «și noi (traducătorii) suntem oameni»²⁹.

24. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 291; Șt. D. Grecianu, *Scrierile*, p. 10.

25. Cf. Cipariu, *Crestomatie*, p. 194-195; Șt. D. Grecianu, *Scrierile*, p. 10.

26. Argumentația în privința neadevărului din afirmația lui Cantacuzino cu «alte izvoare vechi» și în privința neînfluențării manuscriselor lui Milescu și anonimului asupra *Bibliei*, n-a fost observată de C. Solomon.

27. Ele nu există la Academia Romînă.

28. Cf. Cipariu, *Crest.*, p. 194, nota; cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 291.

29. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 291; cf. Șt. D. Grecianu, *Scrierile*, p. 10.

Dar trebuia să fie între acești traducători și un «șef» care să conducă, să dea directive traducătorilor. El, în adevăr, se semnalează de două ori: odată ca «patron», numindu-și și ucenicii: «acelaș care e scrisu mai susu cu toți ai săi ucenici te roagă», scrie epilogul exemplarului A³⁰; odată singur: «așa am doritu și eu să sosesc la sfârșitul cărții aceștia», spun ambele epiloguri³¹.

Așadar, traducătorii *Bibliei* erau formați dintr-un «patron» plus ucenicii săi. Dar cine era fiecare?

Din prefața I a lui Șerban Cantacuzino se poate deduce că la traducerea *Bibliei* au lucrat două serii de traducători: «Patronul» cu ucenicii săi, pomeniți în epiloguri, formează a doua serie de traducători. Distincția acestor două serii o face Șerban Cantacuzino în Prefața citată: «despre o parte puind dascăli știuți foarte din limba elinească, de pre înțeleptul arhieru Ghermanonisisu și, după petrecerea lui (moartea lui), pre alții care s'au întâmplat». Prin urmare, din prima serie («despre o parte») de traducători face parte Ghermano de Niș, iar după moartea acestuia, pe alții «care s'au întâmplat», dar și aceștia tot «dascăli știuți foarte din limba elinească». Pe aceștia din urmă nu-i cunoaștem.

Dar, continuă Șerban Cantacuzino despre seria a doua de traducători: «Și despre altă parte ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și din limba elinească având știință ca să cătădească».

Din această a doua serie («despre altă parte») fac parte traducătorii citați (am văzut) în epiloguri, adică «patronul» cu ucenicii săi. Printre aceștia, se află și frații Radu și Șerzan Greceanu. Ba, eu cred că «patronul» trebuie să fi fost Șerban Cantacuzino iar primul ucenic, fratele său Radu. Iată de ce: pe lângă faptul că — după cum vom vedea — izvoarele pomenesc ca traducătorii ai *Bibliei* pe frații Greceanu, pe când ceilalți ucenici nu-s pomeniți nicăieri, dar următorul pasaj din epilog (p. 932) ne lămură și mai mult: «Iară cu nevoița și îndireptarea celor ce s'au întâmplat Dascali și mai mult deslușindu-se (= traducându-se) pre limba rominească de cei mici și piecați dentru slujile Mării sale, Șarban biv 2 logofăt i brat ego (= și fratele său) Radulu log(ofăt)»³².

Din citatul acesta se poate constata cât de mare rol au avut frații Greceanu la traducerea *Bibliei* («mai mulți»). Apoi, se mai observă că Șerban e așezat primul și Radu al doilea; deci, pare că «patronul» să fi fost Șerban, iar Radu «primul ucenic»³³.

În orice caz, dacă frații Greceanu n-au avut cumva rolurile în care i-am clasat, totuși, nu mai rămâne îndoială, ei au conlucrat mult la traducerea *Bibliei*. Dar, după cu arată Const. Solomon, posedăm și alte indicii care semnalează rolul important al conlucrării fraților Greceanu la traducerea *Bibliei*.

30. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 291.

31. *Ibidem*; cf. Șt. D. Grecianu, *Scrierile*, p. 10.

32. Cf. Cipariu, *Crest.* p. 194, nota; cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 291.

33. Argumentarea în privința traducătorilor *Bibliei* pînă la rîndurile de față, îmi aparține exclusiv.

Del Chiaro, fost secretar al domnilor Brâncoveanu, Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat, deci contemporan tipăririi *Bibliei* și poate și traducerii ei, în cartea sa despre Valahia³⁴, scrie la 1718: «Între altele lucrări cari în prezent se găsesc tipărite în Valahia sunt următoarele, adică: *Vechiul și Noul Testament*, după versiunea 70, tradusă în limba valahă prin munca a doi frați nobili valahi din familia Greceanu (unul dintre aceștia a fost tatăl principesei Pagona, care în prezent se află aci în Veneția). S-a început tipărirea acestei lucrări (Biblia) cam pe la anul 1688, fiind principe al Valahiei Șerban Cantacuzino și se termină după câți-va ani, pe timpul lui Brâncoveanu. Un volum în folio, cu hîrtie bună, cu un frontispiciu neclar, căruia îi urmează o pagină pe care e tipărită stema Valahiei, adică un corb zburînd cu crucea în cioc și al cărui cap e așezat între soare și lună»³⁵.

Mai rămîne îndoială asupra afirmațiilor lui Del Chiaro, care nu numai că a fost contemporan tipăririi *Bibliei*, dar a și văzut cartea («în prezent se găsesc tipărite») și dă și descrieri amănunțite asupra formă-tului și aspectului ei?

Alt contemporan tipăririi *Bibliei*, Ioan Filstich, fost rector al gimnaziului sășesc din Brașov, scrie la 1727: «Autorul acestei istorii (e vorba de *Cronica* lui Radu Greceanu), *Radu secretarul din Greceni, cu fratele său Șerban au tradus Biblia din grecește în românește*. Deasemenea acest Radu a tradus Catehismul bisericii grecești din grecește în românește. De asemenea o scriere a lui Crisostom așea numită Margarit (= *Mărgăritare*, Buc. 1691), despre virtuțile și viciile omului. Precum deasemenea alte multe tratate a alcătuit»³⁶.

Ne putem îndoii și asupra acestui contemporan care dă și date asupra altor opere ale fraților Greceanu?

Un altul, cam din aceeași vreme, S. I. Raicevich, spune la 1788: «doi frați Greceni au tradus Biblia în românește, care acum prea rar se mai poate găsi»³⁷.

Alte dovezi venite chiar de la frații Greceanu: am văzut că Radu Greceanu scrie «Stihuri 8» la această *Biblie*, închinată lui Șerban Cantacuzino.

34. *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Veneția 1718, noua ediție per cura dl. N. Iorga, Buc. 1914, p. 51 (cf. ed. S. Cris-Cristian, Iași 1929, p. 26).

35. Iată textul italianesc: «Trà le altre opere che al giorno presente vedonsi stampate nella Valachia, vi sono le se quenti, cioè: Vecchio et Nouvo Testamento, secondo la version d'LXX, tradotto nella valaca lingua per opera di due fratelli nobili valachi della famiglia Greciani (uno di questi fù padre della principesa Pagona, che ritrovasi presentemente qui, in Venezia). Cominciossi la stampa di questa opera circa l'anno 1688, essendo principe di Valachia Scerbano Cantacuzeno, e si termino dopo alquantli anni, sotto il principato del Brancovani. Tomo uno in foglio, con buona carta e margine grande, col suo vago frontispizio, a cui segue una pagina in cui è stampata l'arma della Valachia, cioè un cervo volante con la croce vel rostro e la di cui testa è collocata tra il sole e la luna».

36. Cf. Șt. D. Grecianu, *Scrierile*, p. 26, nota 1.

37. S. I. Raicevich, *Osservazioni storiche naturali, e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli 1788, p. 242, (cf. ed. trad. franceză de M. Lejeune, Paris 1822, p. 136, nota).

În opera lor, *Mărgăritare*, din București 1691, frații Greceanu scriu o scrisoare lui Brîncoveanu, în care, între altele, zic: «Și într-acest chip sfârșindu-se și aciasta, să să tipărească, ai poruncit cum Biblia Sf(î)ntă s'au făcut; carea săvai că deia răposatul Șarban Veevod, unchiul Mării tale, s'au început, iară și la începutu-i ca un v(e)l Log(ofăt) ispravnicu ce erai, și pe aceaia nu numai cu osârdie ai nevoit a să isprăvi, ce întru fericitele zilele domniei Mării tale a o săvârși de tot ai făcut»³⁸.

Deși nu se numesc ca traducători, totuși frații Greceanu au cunoștință de *Biblie*, dînd chiar amănunțe despre tipărirea ei.

Altă dovadă: pînă la 1691, frații Greceanu nu tipăresc decît *Mărgăritare* (Buc. 1691) și *Pravoslavnică Mărturisire* (Buzău 1691). În Predoslovia către domn a ultimei opere (*Pravoslavnică*), Radu Șerban afirmă: «precum la *alalte ce am prepus* (=tradus) și *am scos, împreună cu fratemiu Șerban al doilea logofăt, de s'au tipărit*»³⁹.

Care sînt «alalte» traduse de frații Greceanu pînă la *Pravoslavnică Mărturisire*? Desigur că e vorba de *Biblie* și de *Mărgăritare*, scrise de ambii Greceni. În Predoslovia către cititori, de la *Mărgăritare* (1691), frații Greceanu spun: «Cari, prea dulci învățături și alese cazanii (=Mărgăritare)... după limba grecească prea a noastră rumânească, le-am întors, *precum și alte cărți am făcut și încă facem*»⁴⁰.

Între acele «alte cărți», desigur că e și *Biblia*.

2. *Mărgăritare*⁴¹, tipărită la București în 1691. E tradusă din grecește de Radu și Șerban Greceanu. Academia Romîna posedă 5 exemplare, dar incomplete. Fiecare se completează prin celălalt. Cuprinde o Predoslovia către domn și alta către cititori, iscălite de ambii frați Greceanu.

Iată începutul din Predoslovia către domn: «Ce lucru mai bun și mai dumnezeiesc suptu' soare iaste, Prea luminate și înălțate Doamne, decât binele și folosul de opște? Ce lucru mai slăvit și mai laudat în lume iaste decât den neștiut a face știut, și a câștiga pre cei ce n'au cu

38. Cf. Șt. D. Grecianu, *Scrierile*, p. 12; cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 319.

39. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 323.

40. *Ibidem*, p. 320. Un exemplar al *Bibliei* se află la m-rea Sf. Sava de la Ierusalim (Marcu Beza, *Bibliotecă minăstirești în Palestina, Chipru și Muntele Sinai*, Anal. Acad. Rom., s. III, t. VI, mem. secț. lit., nr. 7, Buc. 1932-1934, p. 3 (209).

41. Urmează titlul: «kadecă cuvinte de multe fealiuri, a cealui întru sfinți Părintelui nostru, Ioan Arhiepiscopul Tarigradului a lui Zlatoustu și ale altoru Sfinți Părinți, de mulți dascăli tîlmăcite denu limbă Elinească pre limbă grecească, spre cea de obște a blagocestivilor și a pravoslavnicilor Creștini sufletească folosință. Iară acum întăiu cu porunca și cu toată cheltuiala, a prea luminatului și blagocestivilui Domnu și obîlduitoriu a toată Țara Rumânească Ioan Costandinu Băsărabă Voevoda. S'au scris de pre limba grecească, prea limba Rumânească, și s'au dat în tipariu, pentru celu de obște folos sufletescu, a totu neamul Rumănescu, care suptu oblastiea Mărei sale lăcueaște, luminându în pravoslovie. Și s'au tipăritu în vestitul orașul alu Măriei sale în București, în Sfânta și Dumnezeiasca Mitropolie, purtându acum cărna pravosloviei. Prea sfințitulu Kuru Teodosie Arhiepiscopul și Mitropolitul a toată Țara Rumânească. Anii dela facerea lumii 7199» (1691) (cf. Șt. D. Grecianu, *op. cit.*, II, p. 583-584, (cf. *ibidem*, în extras, p. 11-12); cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 315, nr. 91; cf. Cipariu, *Principia de limbă și scriptură*, Blaj 1866, p. 102; cf. Cipariu, *Arhivă pentru filologia și istoria*, Blaj 1867, p. 88; cf. V. Popp, *Dizertație despre tipografiile românești*, Sibiu 1838, p. 65). Fragmente din *Mărgăritare* a dat M. Gaster, *Crestomatia*, I, p. 290-294.

cea ce le lipsește? Și ce lucru mai sfântu și mai plăcut lui Dumnezeu, zicu iaste, decât a povățui neștine la lumină, pre cei ce trăesc întru întunerecul necunoștinței și neștiinței? Căci cel ce iaste lipsit de cunoștință și știința lucrului, umblă întru întunecarecul greșelii, asemenea ca unul ce noaptea încă vrându să meargă la vre-o treabă — și neștiindu drumul rătăcește, și așa în bezna aceeaia înfășurându-se, nu numai că ce umblă nu știe, ce și cade mai de multe ori în mari vătămări și nespuse ale lui pagube».

Și mai spre sfârșit: «Pentru aceeaia dară, ca să poată avia fiește carele cunoștință ce ora ce ar fi-și ar citi (că a citi neștine și a nu înțelege, în zadar și în dișărtăciune iaste), *Măria ta noao micilor și p'ecatelor slugilor ai poruncit, ca și aceaste alese Cazanii și sfinte învățături, cărora și Mărgăritariuri le zicu, ale prea fericitului și marelui sfântu și Dascal Zlatoustu Ioan, dupre limba grecească într'a noastră rumânească să le intoarcem.*

Ai Mării tale mici, p'ecați și direapte slugi.
Șarban al doilea Logofăt
i Radul Logofăt»⁴².

Iată și începutul din Predoslovnia către cititori:

«Iată, Cititoare de bine voitoriu, că-ți întinzu masă. Inșă nu masă trupească, gătire persiană (cum s'ar zice) adecâte cu mirodii și alte amestecături cu acealea, care numai ceriului gurii dau pre scurtu gust și plăcere, și iarăș după aceeaia fiamânzești, însetoșazi și mai de multe ori peste sațiu mâncându și bându bolnăvești și moarte în cea de apoi îți pricinești.

Ce masă, zicu, duhovnicească, de adevărată dulciață și de toate bunătațile piină și bogată, și cu tot fealiul de roadă, în folosul sufletului împodobită și gătită. Den carea hrânindu-se, cu cât mai multu ia, atâta mai mare poftă îi dă și-l însănătoșază și-l îmbărbătează».

Sau: «Cari prea dulci *învățături și alese cazanii* (Nu den noi-ne, adevărul mărturisim, mișcat, ce *den porunca* prea înățătului și prea luminatului *Domnului nostru Ioan Costandin Basarab Voevod inpînși sântem*) dupre limba grecească pre a noastră rumânească»⁴³.

Radu Greceanu mai scrie la *Mărgăritare* «versuri politice 8⁴⁴ asupra Stemelor Luminatului și înățătului Domnu Io Costandin Basarabă Voevădu», iscălite «Radul Logofăt».

Iată-le:

Semnul Domniei Corbul iaste cu Cruce,
Prenū carea de sus tărie Doamne îți aduce,
În scaunul strămoșilor în care acum domnești,
Al celor ce-s în laudă vechilor Băsărăbești.
Puterea dară cea de sus, care te-au coronat,

42. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 316-319; cf. M. Gaster, *Crest.*, I, p. 290.

43. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 320-321.

44. Printr-un «vers» se înțelegean două versuri care rimează.

Cu Domniia aciasta și vreadnică te-au arătat,
 Întărească și te adaogă cu Domnie slăvită,
 Cu pace și cu liniște cu viață norocită»⁴⁵.

La sfîrșitul *Mărgăritarelor* e o însemnare: «Tipăritu-s'a în anul dela facerea lumii 7199» (1691), și iscălitura tipografului, «Mitrofan episcop»⁴⁶.

Din toate citatele, cu idei atît de frumoase creștinești și morale, ceea ce arată că frații Greceanu erau oameni inteligenți și instruiți, rezultă că *Mărgăritarele* au fost scrise la început de Ioan Zlatoust, arhiepiscopul Țarigradului, și de alți preoți, în limba elinească (veche). De aci au fost traduse în limba grecească «de mulți dascăli», și apoi din grecește în românește de Radu și Șerban Greceanu, din porunca și cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu.

Ediția a doua. Mărgăritarele au apărut în ediția a doua la 1746, în București. Ele au același titlu⁴⁷ cu ediția primă și același conținut. Ceea ce deosebește aceste ediții este că cea de a doua nu are acele «Stihuri 8», cele două Predoslovii și nota de la sfîrșit. Iar aceste lipsuri nu sînt completate prin altele.

3. *Pravoslavnică Mărturisire*⁴⁸, tipărită la Buzău în 1691, Din titlul ei (vezi nota 48), rezultă că este tradusă din grecește numai de Radu Greceanu (deși în Predoslovia de la *Mărgăritare* se anunțaseră amîndoi ca traducători ai operei de față, vezi citatul următor), cu porunca lui Constantin Brîncoveanu și s-a tipărit la 3 decembrie 1691.

Frații Greceanu își anunțaseră *Mărturisirea* în Predoslovia către domn de la *Mărgăritare*: «Mai sîntu încă pre mâini-ne (a lui Șerban și Radu Greceanu) acum de să mai scot de pre greceaste rumâneaste,

45. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 316; cf. Grecianu, *op. cit.*, II, p. 584, nota (cf. *ibidem*, în extras, p. 12, nota).

46. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 321.

47. Care sună: «*Mărgăritare* adecă Cuvîntele de multe fealiuri a celui dintru Sfinți Părintele nostru, Ioanu Arhiepiscopulu Țarigradului Zlatoustu. Și ale altoru Sfinți Părinți de mulți Dascali tâlmăcite. După limba Elinească pe limba Grecească. *Acuma a dooara Typărite* pe limba rumânească. Cu Blagoslovenia prea Sfințitului Mitropolitu alu Țării, Kyru Neofylu dela Krilu. Și s'au typăritu în orașulu Bucureștiloru. La anul dela zidirea Lumii 7254. Iară dela Naștorea lui Hs., 1746. De cucearniculu între Preoți, Popa Stoica Iar-ovic Styp». (Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 93, no. 248). Singur Cipariu, *Principia*, p. 112, observă că aceste *Mărgăritare* din 1746 sînt ediția a doua a acelor a fraților Greceanu. Dar istoria literară contemporană nu cunoaște acest lucru nici azi. Fragmente din ed. H a *Mărgăritarelor* a dat Cipariu, *Crest.*, p. 195-203.

48. Urmează titlul: «a s'borniceștii și apostoleștii Besearicioi Răsaritului. După grecească, den porunca Prea luminatului și prea Înălțatului Domnu, Ioan Costandin, B. Basarabu, Voevodu, Intoarsă în limba Rumânească de Radul Logofăt Greceanul. Ispravniv osărnice fiindu, ca și la alalte cât s'au scos și s'au tipărit aici în țară, Prea sfințitul, Kir Teodosie, Mitropolitul Țării, ipoci. Tipăritu-s'a în tipografia Domnească, la Episcopia dela Buzău. La anul de la zidirea Lumii 7200 (1691). În luna lui Dichembrie 3» (cf. Grecianu, *op. cit.*, II, p. 585-586 (cf. *ibidem*, în extras, p. 14); cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 321, no. 92; cf. Cipariu, *Crest.*, p. XXVI-XXVII; cf. Cipariu, *Principia*, p. 112; cf. Cipariu, *Archiu*, p. 88; cf. E. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, IV, Paris 1896, p. 149; cf. V. Popp, *Dizertație*, p. 70).

Mărturia pravoslavnică, ce-i zicu, de Nectarie al Ierusalimului patriarhu făcută»⁴⁹.

Din acest citat reiese următoarele noi informații: *Pravoslavnică Mărturisire* a apărut după *Mărgăritare* și originalul grecesc a fost scris de Nectarie, patriarhul Ierusalimului⁵⁰.

Mărturisirea cuprinde o Predoslovie către domn, din care aflăm alte informațiuni: «Iată, Luminate și Înălțate Doamne, Pravoslavnică Mărturisire a sfintei și adevăratei bisericii Răsăritului și *pre limba rumânească den porunca Măriei tale întoarsă*, carea de multă vreme, cu mare pohtă în gândul Măriei tale era să să isprăvească, directu ca să vie și aciasta în lumina și în cunoștința rodului rumânescu.

Pentru aciastă dară pravoslavnică Mărturisire, ca prent'rânsa să să poată îndirepta tot pravoslavnicul creștin și fiu al adevăratei maici Beseareicii Răsăritului, și să cunoască aiave spășeniia sa». Iar în alt loc: «*poruncit-ai mie, plecații și micii slugi, să o prepuu*; și așa duple puțina-m știință o am făcut». Dar Radu arată că de-pe timpul când nu era domn, Constantin Brincoveanu l-a ajutat: «Însă aciasta mărturisescu, că precum și la alalte le am prepus și am scos, împreună cu frate-mieu Șerban al doilea logofăt, de s'au tipărit, așa și la aciasta mai vârtos ajutoriu și îndireptătoriu mai grealelor cuvinte și noime am avut pe dumnea'ui Costandin Cantacuzino biv vel stolnic. Și iată s'au și tipărit tot cu a Măriei tale poruncă și cheltuială.

Radul Logofăt Greceanul»⁵¹.

Mărturisirea mai cuprinde o Predoslovie către cititor⁵², iar pe verso copertei «Versuri politice 8 asupra stemei prea luminatului Domn Io Costandin Băsărabu Voevodu», iscălite: «Radu Logof».

Iată-le :

«La aciastă Stemă prea înfrumusețată,
Domnul Costandin moștenindū să arată,
Înălțatei domnii a Țării Rumânești,
Carea o au moștenit vechi Băsărăbești,
Cărora odraslă Măria sa iaste,
Cum și cu domniia încorunat iaste.
Domnul cel puternic bine-l întărească,
Ca în fericire multū de să domnească»⁵³.

Ediția a doua. Mărturisirea — ceea ce istoria literară n-a observat — a apărut în ediția a doua la 1745, în-București. Titlul ambelor ediții⁵⁴

49. Cf. Grecianu, *op. cit.*, II, p. 585, (cf. *ibidem*, în extras, p. 13); cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 319.

50. Originalul grecesc manuscris al lui Nectarie se află înregistrat în catalogul bibliotecii lui Neculai Mavrocordat, pe când era a doua oară domn în Muntenia (1719-1730), (N. Iorga, *Pilda bunilor domni din trecut*, Anal. Acad. Rom., s. II, t. XXXVII, mem. secț. ist., no. 2, Buc. 1915, p. 106).

51. Cf. Grecianu, *op. cit.*, II, p. 586, (cf. *ibidem*, p. 14-15); cf. *ibidem*, p. 322, 323.

52. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 323-324.

53. Cf. Grecianu, *op. cit.*, p. 586, nota (cf. *ibidem*, în extras, p. 14, nota); cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 322.

54. Iată titlul ed. II: «Pravoslavnică Mărturisire a săborniceștii și apostoleștii

e la fel, precum și conținutul. Ceea ce deosebește ediția din 1745 de cea din 1691 este că la prima lipsesc cele două Predosiovii (către domn și cititor), iar cele «Stihuri 8» sînt înlocuite prin altele.

4. *Prefață* de Șerban Greceanu, în grecește, la cartea *Slujbele S-tei Paraschiva celei Nouă și a S-tului Grigorie Decapolitul* (grecească), tipărită la București în iunie 1692 de Antim Ivireanu, cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu⁵⁵.

Prefața e iscălită «Șerban al II-lea Logofăt» și cuprinde un imn adus rivnei lui Brîncoveanu de a tipări cărți. Aflăm cîteva pasaje frumoase prin cugetările lor, care arată că Șerban era om de gust⁵⁶.

5. *16 versuri* romînești și o *Prefață* grecească și romînească de Șerban Greceanu la *Evanghelia greco-română* din București, 1693, tipărită cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu, tradusă din grecește de Irom. Atanasie Moldoveanu și tipărită de Antim Ivireanu⁵⁷.

Acele 16 versuri (8 stihuri) sînt iscălite «Șerban, II Logofăt»⁵⁸.

Prefața lui Șerban Greceanu e datată: București, septembrie 1693.

Mulți istorici literari, mai vechi⁵⁹ sau mai noi⁶⁰, cred că Șerban Greceanu e cotraducătorul lui Atanasie Moldoveanu la *Evanghelia* de față. Dar absolut nici un indiciu nu există pentru susținerea acestei afirmații. Dimpotrivă, într-o înștiințare către cititor, din *Evanghelia*, se spune: «iară cu nevoința și cu cea după puterea amânduror limbilor îndereptare, a prea micului întru Ieromonahi Atanasie Moldoveanu!»⁶¹. Așadar, Șerban Greceanu n-a revizuit nici măcar textul romînesc.

biserică și răsăritului, a doară tipărită denu porunca prea Luminatului și prea înălțatului Domnului nostru Ioanu Konstantinu Nicolae Voevodu. Cu blagoslovenia prea sfințitului mitropolitu alu Uggrovlahiei, Kir Neofitu Typăritu-s'au în tipografia Domnească în orașul Bucureștilor. La anul dela zidirea Lumii 7253. De oucearniculu întru preoți popa Stoica Iacovici tipografulu», (cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 87, no. 244). Citată și de Iarcu, *Anal. Bibl. Rom.*, ed. II, Buc. 1873, p. 11.

55. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, 326-327; E. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, Paris 1895, vol. III, p. 8-9; E. Picot, *Notice sur Anthime d'Ivoir*, în «Nouveaux mélanges orientaux», Paris 1886, p. 529-530, nr. 1; N. Satha, *Νεοελληνική φιλολογία*, Atena 1868, p. 381; Papadopoulos Vretos, *Νεοελληνική φιλολογία* Atena 1854, vol. I, p. 42, nr. 120. Într-un inventar din 1738 al bisericii grecești din Sibiu, se pomenește despre un exemplar al acestei cărți (N. Iorga, *Studii și documente*, XII, p. XI).

56. C. Erbiceanu, *Serviciul Cuv. Maicei noastre*, «B.O.R.», an. XVII, 1893, nr. 9, p. 709-711; vezi și E. Erbiceanu, *Manuscripte și imprimare din Bibl. Seminarului Veniamin*, «Revista Teologică», IV, 1886, nr. 18, p. 143.

57. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 328-335; cf. Legrand, *op. cit.*, III, p. 11-19; cf. E. Picot, *Notice*, p. 530-531; cf. Șt. D. Grecianu, *Radul Logof. Cronicarul*, «Rev. Rom.» vol. I, 1861, p. 387-388; cf. Cipariu, *Principia*, p. 102, 113; cf. Cipariu, *Archiv*, p. 88.

58. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 331; cf. Grecianu, *op. cit.*, I, 1861, p. 388.

59. De ex.: Cipariu, *Principia*, p. 112; Cipariu, *Crest.*, p. XXIV și XXVIII; Șt. D. Grecianu, *op. cit.*, în «Rev. Rom.», I, p. 387; D. Iarcu, *Analele bibliografice romîne*, ed. I, Buc. 1865, p. 19. (cf. *ibidem*, ed. II, Buc., 1873, p. 7); Gaster, *Crest.*, I, p. XXX-XXXIII; V. A. Urechia, *Schife de istoria literaturii romine*, Buc. 1885, p. 165; Șt. Dimulescu, *Viața și activitatea lui Antim Ivireanu*, 1886, p. 9; I. Sbiera, *Miscări culturale*, 1897, p. 38.

60. De ex.: S. Pușcariu, *Istoria literat. rom.*, Sibiu, 1920, p. 102 (cf. *ibidem*, ed. II, Sibiu, 1930, p. 117).

61. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 334; cf. Legrand, *op. cit.*, III, p. 17-18.

6. *Mineul*⁶², tipărit la Buzău în 1698, E o traducere din grecește, făcută de Radu Greceanu, din porunca și cu cheltuiala lui Constantin Brincoveanu, iar tipograful cărții e episcopul Buzăului, Mitrofan (vezi mai jos nota 62).

În biblioteca Academiei Române sînt Minee pentru toate lunile anului (al rostru e numai pe septembrie), care desigur, sînt traduse tot de Radu Greceanu, *Mineul* mai cuprinde o scrisoare către domn, iscălită de mitropolitul Teodosie⁶³, o înștiințare iscălită de episcopul Buzăului, Mitrofan, în care zice: «Fiindu noi ostenitori cu meșteșugul Tipografiei» și, în fine, o altă înștiințare neiscălită, în care se confirmă: «pre lângă alți ostenitori ce s'au aflatu, Iost-amu și eu Radulu logofătulu Grecianulu de amu tîlmăcitu Viețtie și Istoriiu tuturor sfinților, și tuturor prazniciloru, și mari și mici, după Synaxariulu greceascu, și mai vîrtos indreptîndu după Mineele besearecii ceale elinești, precumu să vădu fiește care la zioa lui prin câte 12 luni. Și direptu aceaia s'au făcutu aciastă semnare întru pomenire veacinică. Rugîndu pre totu pravoslavniculu cititoriu, care pedepsitu va fi în știința elinească, de ar și cunoaște nișcare greșale să nu defaime, că cu greu iaste a tîlmăci neștine singuru, alesu despre limba elinească, spre cea rumânească; că sîntu cuvinte elinești și vorbe duple locuri, care unde nici la lexicoane nu să află; altele, de să și află și să înțegu, iară pentru îngustarea limbii rumânești nu potu veni la tîlmăcitu. Iară eu am iscoditu și în totu chipulu m'amu nevoitu a nu lăsa nici un cuvânt ca să nu dea întru înțeleagerea limbii noastre cei rumânești»⁶⁴.

Reiese clar deci ceea ce am afirmat și mai sus, că Radu Greceanu a tradus Mineele pe toate lunile, ce se află la Acadmia Romînă, că a făcut singur traducerea și că aceasta s-a efectuat după sinaxarul grecesc (vezi mai jos revenirea asupra acestei chestiuni).

Mineul mai are «Stihuri politice 10 asupra stemei prea luminatului, slavitului și blagocestivului Io Costandin B. Basarabă Voevodă», «care nu sînt iscălite, dar desigur că sînt compuse de Radu Greceanu»⁶⁵.

Traducerea și originalul. Vorbind în genere despre *Mineele* pentru toate lunile, ale lui Radu Greceanu, Iulian Ștefănescu⁶⁶ constată: «este adevărat că la baza lucrării sale el (Greceanu) a pus versiunea neogreacă a lui Margunios⁶⁷ — sinaxarul grecesc — dar pe de-a-ntregul a tradus

62. Titlul sună: «*Mineulu luna lui Septembrie. Care acum întăiu s-au tipărit, cu Tipicul și Parimiile și Sinaxariul pe limba Rumânească. Den porunca și toată cheltuiala Prea luminatului Domnu Io Costandinu Basarabă Voevoda. Oblăduitoriu a toată țara Rumânească. Mitropolitu fiind a toată țara, Kir Teodosie. Și s'au tipăritu în slănta Episcopie dela Buzău în anulu dela zidirea lumii: 7206 (1698). Inșuş episcopulu Buzăului, Kir Mitrofană fiindu tipograflu*», (cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 365, nr. 111). *Cil. de Popp, Dezertație*, p. 70 și de Cîpariu, *Crest.*, p. XXVIII. Fragmente în *Gaster. Crest.*, I, p. 319-322.

63. *Vezi în Bianu-Hodoș, op. cit.*, p. 366-367.

64. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 368.

65. *Ibidem*, p. 366.

66. În studiul: *Legende despre sf. Constantin în literat. rom.*, «Rev. ist. rom.», 1931, vol. I, fasc. III, p. 267-270.

67. Adică: *Colecția de sinaxare a episcopului Citerei Maximos Margunios* din ed.

numai acele bucăți în locul cărora la Dosoftei figurează vieți mai întinse». Căci Greceanu, «în marea majoritate a cazurilor a îndreptat, numai, după izvorul neogrec (al lui Margunios) textul prelatului moldovean», adică Dosoftei, cu a sa «Viața svinților», Iași 1682-1686⁶⁸.

Comparînd pasaje din Greceanu cu cele respective din Dosoftei, Iulian Ștefănescu constată că «uneori textul lui Dosoftei e reprodus cuvînt cu cuvînt». Alteori însă, «textul (lui Greceanu) se modifică atunci cînd Dosoftei se depărtează prea mult de izvorul grec sau cînd traduce greșit. Remanierea (lui Greceanu) se face de regulă după versiunea neogrecescă a lui Margunios și numai în mod excepțional după originalul bizantin, și consistă în îndreptarea textului lui Dosoftei și apropierea lui de izvorul vrec».

Copierea Mineiului. Tot Iulian Ștefănescu arată că *Mineiele* lui Greceanu se află reproduse în întregime în *Antologhiul* de la Rîmnic, 1705, tipărit de Antim Ivireanu⁶⁹, după care apoi s-a reprodus textual în ediția de la Iași 1726⁷⁰. În ambele *Antologhiuri*, cîntările sînt toți în slavonește, ca și în *Mineiul* de la 1698.

Mai mult: un alt *Antologhion* de la Rîmnic, din 1737⁷¹ și ediția a doua a acestuia, tot de la Rîmnic din 1745⁷², au reprodus de asemenea bucăți din *Mineile* lui Greceanu, pe unele reproducîndu-le textual, pe altele modificîndu-le puțin⁷³.

7. *Cronica*⁷⁴, ce ține de la 1688-1714 (exclusiv). Ea a fost cunoscută succesiv, dîndu-se la iveală numai părți din ea. E scrisă numai de Radu Greceanu.

Edițiile tipărite. Prima parte a Cronicei, de la 1688-1700 (exclusiv), fără a se indica de unde a fost reprodusă, a apărut în *Magazinul istoric pentru Dacia* al lui N. Bălcescu și A. Treb. Laurian⁷⁵ și în editura lui G. Ioanid⁷⁶, după un manuscris găsit în Basarabia; ambele ediții cuprind 48 capitole de text.

1607, cea mai veche din cite cunoaștem (descrierea acestei ediții în Legrand, *op. cit.*, I, Paris, 1894, p. 49-52 și vol. II, Paris, 1894, LXX-LXXI).

68. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 240, nr. 73. Că baza *Mineiilor* lui Greceanu o formează *Viața sfinților* a lui Dosoftei, a fost observată deja de Iorga, *Ist. Bis. rom.*, II, Văleni, 1909, p. 8 și în *Ist. literat. rom.*, ed. II, vol. II, Buc., 1928, p. 84 și N. Cartoian, *Cărțile populare în lit. rom.*, I, Buc. 1929, p. 170.

69. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 462, nr. 147.

70. *Ibidem*, p. 23, nr. 189.

71. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 52-53, nr. 215.

72. *Ibidem*, p. 80-83, nr. 237.

73. Iulian Ștefănescu, *op. cit.*, p. 270.

74. Fragmente din ea a dat Gasler, *Crest.*, I, p. 332-336.

75. In t. II, 1846, p. 129-176, p. 193-228, 321-354. Apărut apoi și în extras cu titlul: A. Treb. Laurian și Nic. Bălcescu, *Cronicarii Tierrei Romanesci*, t. II, Buc., 1847, p. 1-16.

76. Cu titlul: *Istoria Țării Românești dela 1688-1700*, t. II, Buc., 1859, p. 166-278.

Titlurile acestor două ediții :

Ed. Magazin, p. 129.

Cap. 1.

Incepătura Istoriei vieții luminatului și prea creștinului Domnului Țării Românești, Io Costandin B. Basarab Vv., de când Dumnezeu cu domnia l-au încoronat, pentru vremurile și întâmplările ce în pământul acesta în zilele *Mării sale* s'au întâmplat.

Multe și vrednice istorii fiind lucrurile și întâmplările ce *s'au întâmplat* în zilele luminatului și prea creștinului *Domnului* țării Românești Io Costandin B. Basarab Voevod, și de vreme ce ale altor Domni vieții și istorii mai de nainte întru neuitare de alții...».

Ambele ediții, după cum se vede, au limba modernizată. Dar, dacă din titlurile de mai sus nu prea reiese mare deosebire, totuși restul textului marchează deosebiri între aceste două ediții ⁷⁷.

A treia ediție tipărită, cea mai exactă și completă, este a lui Șt. D. Grecianu, care cuprinde 110 capitole, adică de la 1688-1714. Ediția aceasta poartă titlul : «Viața lui Costandin Vodă Brîncoveanu de Radu Vel Logofăt Grecianu» ⁷⁸.

Iată cum a fost lucrată această ediție : de la început pînă la cap. 48 inclusiv, se transcrie ediția din *Magazin*, adăogîndu-se în note diferențele (foarte mici) față de manuscrisul original pe care-l posedă Șt. D. Grecianu. De la cap. 43 înainte, se adăogă în note și diferențele ediției Filistich (vezi mai jos) pînă la cap. 80 (inclusiv), care constau în titlurile de capitole existente la Filistich și lipse în ediția *Magazin* și în manuscrisul original al lui Șt. D. Grecianu. De la cap. 48 pînă la sfîrșit, se compară și cu ediția manuscrisă de la Academia Romîna (nr. 548, vezi mai jos), cînd capitolele diferite ale acestui manuscris sînt reproduse alături de acelea respective din manuscrisul original, sub formă de variante. Iată explicațiile lui Șt. D. Grecianu asupra acestor procedări : «Pentru știință adăogăm aci că în ce privește aceste 48 de capitole, noi le-am publicat după cum sunt și în *Magazinul istoric* și că diferențele ce am

77. Vezi paralele între ele în Gr. Tocilescu, *Studii critice asupra Cronicilor romine*, «Rev. pt. ist., arheol. și filol.», an. II, t. I, fasc. II, 1884, p. 283.

78. Publicată în întregime în volum, Buc., 1906, și cuprinde : Predoslovie către Domn (din 1698) (p. 1-7); Cronica (p. 7-247) + notele și comentariile lui Șt. D. Grecianu.

constatat între publicația sus zisă și între manuscrisul original, noi le-am consemnat sub formă de note.

Mai adăogăm și aceea că, forma cuvintelor, așa după cum s-a scris atunci, noi am dat-o aci întocmai după manuscrisul original, fără a căuta s'o alterăm câtuși de puțin, nici după publicația din Dacia, nici după vorbirea noastră de astăzi, voind a fi cît se poate de sincer în a reproduce stilul, ortografia și forma frazelor întocmai — fără modificare — după original»⁷⁹.

«Materialul cuprins în rândurile de sub acest capitol (XLIX)... fideli cu manuscrisul original cum și cu traducerea lui Filstich care este absolut identică cu originalul, n'am alterat nimic din ea, ci o publicăm aidoma după manuscris»⁸⁰.

«Deslușesc aci că manuscrisul (nr. 548 de la Academie) acesta, după ce tratează cele 48 de capitole de la început, absolut identice cu originalul aflat în posesia mea, urmează cu cap. XLIX și L, întocmai așa după cum le-am publicat noi aci sub numirea de Variante. Mai urmează apoi în sus-zisul manuscris niște foi albe, după care începe a trata iarăși cap. XLIX și următorii, material care este la cele mai multe capitole la fel cu al nostru. Deduc de aci că copistul începuse a copia de la cap. XLIX înainte după vreun alt exemplar și terminînd cu copierea numai a două capitole, revine și copiază după un încă altul, care era la fel cu originalul ce am eu în mîinile mele»⁸¹.

Edițiile manuscrise. Mss. 269. Astăzi nu mai există la Academia Romîna; deci, nu l-am putut vedea. Transcriem descrierea lui așa cum e făcută de I. Bianu⁸². Manuscrisul cuprinde 4°, foi 199, cu titlul: «Leatopisețulu țării românești din descăleătoare și de unde au venit Româinii de s'au așăzat în Țara Rumânească».

Așadar, manuscrisul cuprinde o întindere cu mult mai vastă decît cea trebuitoare cronicii lui Radu Greceanu, mergînd pînă la anul 1733. În acest manuscris, care e o adunare și o cronologizare de mai multe cronici, se află și aceea a lui Greceanu. Manuscrisul are între alte însemnări și pe aceasta: «Istoria țării Romînești de Radu Greceanu.—M. Cogălniceanu». Din cuprinsul acestui manuscris, dat pe capitole de Bianu, putem deduce unde se află intercalată cronică lui Greceanu, anume de la f. 99 v.-f. 111. Deși formatul manuscrisului e 4°, deci mare, totuși acele 13 pagini de text cred că sînt insuficiente pentru a cuprinde viața lui Brîncoveanu. Desigur că cronică lui Greceanu e reprodușă sau în rezumat, sau în fragmente, de copistul Ierei Gheorghie Gujorovskii, care copiază întreg ms. 269.

Mss. 180. Astăzi nu mai e la Academie; el e descris și cuprinsul îi e redat în Bianu (op. cit., I), p. 414-417. Un manuscris în 4°; 219 foi scrise+5 la început nenumotate +12 foi la urmă nescrise. Are titlul: «Istoriia țării Rumânești, de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini». Deci a lui Greceanu intercalată la locul ei, între alte cronici. Pe verso

79. P. 95, nota.

80. P. 96, nota 1.

81. P. 96, nota 4.

82. În op. *Catalogul manuscriselor rom.*, I, p. 614-616.

primei scoarțe e însemnarea: «Cronica lui Grecianu». Manuscrisul acesta copiază pe Greceanu numai de la 1688-1697 inclusiv, cuprinzând 41 capitole.

Mss. 465, în 8°, f. 26. Ii lipsește începutul și sfârșitul. Copie făcută de Asan Cămăraș. Cuprinde numai un fragment din Cronica lui Radu Greceanu, anume de la cap. 5 (incomplet), până la cap. 29 (inclusiv, dar tot incomplet), adică în *Magazin*, II, de la p. 135-206 și ed. Greceanu, de la p. 14-54. Cuprinde deci anii 1689-1693 (inclusiv)⁸³.

Mss. 548. E cel mai complet, cuprinzând anii 1688-5/16 aprilie 1713, adică 110 capitole. Astăzi, manuscrisul nu se mai află la Academia Română. A fost descris de N. Iorga⁸⁴ și de Bianu-Caracaș⁸⁵.

Ediție manuscrisă din 1727, în nemțește, tradusă de Ioan Filstich, cu titlul: *Anfang des Lebens und der Historie des Durchlauchtigsten all-Christlichen Herrn von dem wallachischen Lande Io Constantins Brancovan Bassarab Vayvod, seit Gott ihn mit dem Fürstenthum gekrönt oder beehrt*.

Această ediție ține de la 1688-1707, adică 80 capitole de text. Cuprinde două exemplare: unul în 4°, cu 259 p.; altul tot în 4°, cu 313+25 foi nepaginate+Prodoslavia către Brincoveanu⁸⁶.

După ediția lui Filstich s-au făcut două copii care au fost dăruite apoi Bibliotecii Muzeului Național din Pesta. Anume:

a) *Chronik, oder Geschichte der Walachey von Radul Gretschen von 1290 bis zum Anfang der Regierung des Constantin Brankovan, so wie sie Filstich ins Deutsche aus dem walachischen übersetzen liess*. Face parte din colecția lui I. C. Engel. Foaia primă lipsește. Are formatul 4°, 68 p.⁸⁷.

b) *Constantin Brankovan des h. Röm. Reichs und der Wallachey Fürst oder Begebenheiten desselben in den neunzehn ersten Jahren seiner Regierung, aus dr Handschrift seines Kanzlern Radul Gretschan erzählt von Lucas Ioseph Marienburg Rector des ev. gymn. zu Kronstadt in Siebenbürgen*. Formatul 8°, 64 p.

După ce Marienburg arată că manuscrisul lui Greceanu a fost tradus în 1727 de Filstich, zice că acesta a tradus cuvînt cu cuvînt, dînd un stil greoi. De aceea, Marienburg a prelucrat manuscrisul lui Filstich, lăsînd afară toate ideile religioase, toate citatele din psalmi, precum și tot ce nu era istorie⁸⁸.

Data scrierii Cronicii. Ediția lui Filstich furnizează cîteva date asupra timpului cînd Radu Greceanu a scris *Cronica*. În această ediție, după ca-

83. Vezi și Bianu-R. Caracaș, *Catalogul manuscr. rom.*, II, p. 199. Se află la Acad. Rom.

84. În op.: *Cronicele Munteniei*, sec. XVII, Anal. Acad. Rom., s. II, t. XXI, mem. secf. ist., Buc., 1900, p. 25 (327).

85. În *Catalogul...* II, p. 299-300.

86. N. Densușianu, *Raport*, Anal. Acad. Rom., s. II, t. II, secf. I, Buc., 1881, p. 107, 219-220.

87. *Ibidem*, p. 106-107, 190.

88. Densușianu, *Raport*, p. 107, 190-191; I. E. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, I, Halle 1804, p. 58, nr. XLVI și p. 84, nr. LXXX.

capitolul 43, corespunzător anului 1698, vine o Predoslovie către domn⁸⁹. Deci, putem presupune că Radu Greceanu a înaintat *Cronica* către domn la 1698. Că e așa, deducem din următoarele rânduri ale Predosloviei: «Eu dară câte am putut ajunge cu Istoria Mării Tale... cu care Istorie ajungând până la al zecilea an din Domniea Mării Tale». Or, se știe că Brîncoveanu s-a urcat pe tronul Munteniei la 1689. Deci, restul de capitole (44-110) sînt scrise pe urmă, după 1698. Chiar se zice în aceeași Predoslovie: «să mă învrednicească ca și de acum înainte să pociu scrie strălucita pcliile și cele bune și Dumnezeuști fapte ale Mării Tale până într'adânci bătrânețele Mării Tale».

Cuprinsul. Radu Greceanu reia letopisețul țării de unde fusese lăsat de predecesorii săi: «De vreme ce ale altor Domni vieți și istorii mai de nainte intru neuitare de alții au rămas la leatopisețul țării, așa și noi a pomeni de viața acestui Domn Io Costandin Brîncoveanu Basarab Voevod ne-am isplitit numai de câte a ținea minte am putut, care în zilele noastre și prin vederea noastră s'au întâmplat»⁹⁰, începe Radu Greceanu *Cronica* sa. Sau, în Predoslovie: faptele povestite «s'a(u) petrecut prin vederile mele». Rezultă că Radu Greceanu a fost contemporan evenimentelor relatate în *Cronică* și că a trăit pînă la 1714 (cînd se termina opera).

Din constatarea aceasta ne explicăm apoi de ce cronicarul n-a utilizat de loc izvoare, deoarece n-avea nevoie de ele⁹¹.

Ce l-a determinat pe Radu Greceanu să scrie numai viața lui Brîncoveanu? O mărturisește singur: recunoștință personală și respect pentru bunătatea și priceperea domnului.

Pentru nenorocirile ce se abăteau asupra Țării Romînești, Radu Greceanu găsea accente de durere: după jefuirea țării de către nemți: «pentru care vestire nici unul din câți era iubitori de pămîntul său și ticniți și drepti în inimă, nu era fără lacrimi și fără jeale» (p. 21)⁹². Sau: «săraca de țară» (passim), «ticăloasa» (passim, cu înțelesul: nenorocita).

Aceleași accente de compătimire are cronicarul și pentru vecina soră, Moldova: «Antiohie feciorul lui Cantemir, fiind Domn Țării Moldovei, nu era îndestulat pînă în cât mânca și jefuia acea biată țară și sugea sîngele săracilor» (p. 104). Pe turci, cronicarul îi descria în culori urâte, așa cum erau: tîrcii «după a lor cruzie și nesîinicie, care pururea asupra creștinilor lupi răpitori sînt» (p. 66).

Radu Greceanu nu cruță nici o nelegiuire și are credința fermă că Dumnezeu vede tot și pedepsește. În cursul *Cronicii*, face citate grecești, care însă în edițiile lui N. Bălcescu-Laurian și Ioanid, lipsesc.

89. Vezi în: Engel, *op. cit.*, nr. LXXX, p. 62, 84; Greceanu, *op. cit.*, în «Rev. Rom.», t. II, 1862, p. 256-258 (cf. în extras, p. 30-32); Grecianu, *op. cit.*, Buc., 1906, p. 1-7; Predoslovie e iscălită: Radu Grecianu logofăt. Grecianu, *op. cit.*, Buc., 1906, p. 7, reproduce această iscălitură în autograf, unde se vede clar că scriitorul nostru se iscălea Greceanu. Despre așezarea Predosloviei după cap. 43, vezi și Grecianu, *op. cit.*, Buc., 1906, p. 90, nota 2.

90. Ed. Șt. D. Grecianu (1906), p. 7-8.

91. Rezumatul *Cronicii* redat subiectiv în Iorga, *Cronicele Munteniei*, p. 26-36 (328-338).

92. Utilizăm numai ed. din 1906 a lui Șt. D. Grecianu; paginația o facem după ea.

8. «*Poveste de jale și pre scurt asupra nedreptei morți a prea cinstitului Costandin Cantacuzino, marelui postialnic al Țării Românești*. Făcută dă prea bun și scumpu priiatnic al său, întru semnare a dragostii și a ostenealii, tipărindu-se cu a sa cheltuială, însă grecească fiind. Și acum pre limba rumânească scoasă, de Radul logofătul Greceanul, tot în versuri tocmită, aseamene ca și cea grecească.

Cu care mică și neviadnecă osteneală, ca în loc de plecată și smerită slugă, mă închin dumniei prea cinstitei jupăneasii Stancăi Cantacuzinei, a acestuiaș răposat C(ostandin) C(ancatuzino) iubită fiică fiind, și maică prea luminatului și prea creștinului stăpânului nostru, Ioan Costandin B(asarab) B(râncoveanu) Voevod, domnului și oblăduitoriului toaței Țării Rumânești.

Leat 7243, mesița Fevruarie 4.

Însă scoasă după tipar și scrisă cu mâna de Dumitru Logofăt sinur Anastase Suf(r)agiul, în zilele prea luminatului domn Io Grigorie Ghica Voevod, trecând doi an dăn domnia mării sale, la Paște»⁹³⁻⁹⁴.

Deci, e o traducere a lui Radu Greceanu, după o tipăritură în grecește de la Veneția⁹⁵, a unui anonim, prieten cu Constantin Cantacuzino. Nu ni s-a păstrat nici tipăritura grecească în versuri a anonimului, nici traducerea tipărită în versuri a lui Greceanu. Din context, se poate deduce că Greceanu și-a tipărit traducerea înainte de 10 februarie 1699 (când a răposat doamna Stanca). Dar traducerea lui Radu Greceanu a fost găsită în manuscris în Biblioteca Centrală din Blaj (nr. 216), într-o copie făcută la 4 februarie 1735 de către logofătul Dumitru, cu titlul de mai sus, și fiind precedată de «Istoria lui Alexandru Machedon», scrisă de Const. Săidăcar, la 15 decembrie 1734. Deci, copia e făcută în Țara Românească și ajunsă apoi la Blaj. Dar și această copie are un defect: îi lipsesc filele de la sfârșit, tocmai de acolo de unde se începea povestirea ultimelor clipe ale lui Const. Cantacuzino.

Cunoașterea acestei poeme este importantă din mai multe motive: ea înfățișează cea mai întinsă lucrare românească în versuri din sec. XVII (când versurile românești sînt rare); ea aduce versuri destul de valoroase pentru acea epocă și mărește strălucirea domniei lui Const. Brîncoveanu⁹⁶.

9. *Operă presupusă*. Unii⁹⁷, afirmă că Radu Greceanu a mai scris o Istorie a Țării Românești de la descălecat și pînă la 1727.

Din Predoslavia de la *Cronică* rezultă că Radu Greceanu n-a scris o astfel de istorie, căci ar fi amintit-o. După terminarea *Cronicii*, deasemenea nu cred să mai fi scris vreă lucrare—și încă de dimensiunile anunțate mai

93-94. Emil Vîrtosu, *O povestire inedită în versuri despre sfîrșitul Postelnicului Const. Cantacuzino*, Buc., 1940, p. 9.

95. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci cari au scris despre Români în Epoca Fanariotă*, Buc., 1888, p. 168.

96. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 6-8.

97. Ca: Fr. Sulzër, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien 1791-1792, t. II, p. 28-30; Engel, *op. cit.*, I, p. 58-63, nr. XLVII; V. Gr. Popp, *Conspect*, I, Buc., 1875, p. 58.

sus —, căci el nu termină nici măcar viața lui Brîncoveanu, ceea ce ne determină să credem că moartea l-a oprit, și nici n-ar fi avut puterea și timpul necesar, deoarece din socotelile de la biografia lui Radu Greceanu, acesta s-a născut cel puțin pe la 1650, așa că la 1714 avea peste 60 ani.

10. *Operă menționată.* Intr-o notă, Ion Filstich scrie la 1727 : «De asemenea acest Radul (Greceanu) a tradus *Catehismul Bisericii Grecești* din grecește în românește»⁹⁸. Filstich situează acest *Catehism* între *Biblie* și *Mărgăritare*. Tot acolo îl situează probabil acest *Catehism*, chiar frații Greceanu, cînd afirmă în Predoslavia către cititor de la *Mărgăritare* : «precum și alte cărți am făcut și încă facem»⁹⁹. Între acele cărți, am arătat că trebuie să fie *Biblia*. Acum presupunem și existența aceluia *Catehism*. Așadar, acel *Catehism* (cărui nu i-au putut de de urmă), va fi fost scris și tipărit între 1688-1691 (*Mărgăritarele*).

L. PREDESCU

98. Șt. D. Grecianu, *op. cit.*, în «*Rev. Rom.*», t. II, 1862, p. 253, (nota). (Cf. în extras, p. 26, nota 1).

99. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 320.

CULTUL BISERICII ARMENE

Armenii socotesc, după tradiție, că Biserica lor este Biserica Apostolică. Ea ar fi fost înemeiată de către Sfinții Apostoli Tadeu și Bartolomeu. Începerea persecuțiilor împotriva creștinismului, la începutul veacului al IV-lea, coincise pentru creștinii-armeni cu apariția unei figuri excepționale în persoana Sf. Grigorie Luminătorul, care ridică celebra mînăstire din Ecimiadzin și organizează totodată viața monahală, ierarhia și slujbele în Biserica armeană. De atunci, Ecimiadzinul a rămas pînă astăzi reședința arhiepiscopului primat al Bisericii Armene = Catolicosul¹. La anul 421, se traduce Biblia în limba armeană. Catolicoșii de mai apoi, Sahag, Mesrob, Kiud și Ioan Mantaguni, dezvoltară și precizară cultul acestei Biserici, aproape așa cum îl are ea și azi. Dintre ei, Mesrob are în plus și meritul de a fi alcătuit alfabetul armean, deoarece pînă la el se utilizau caracterele grecești sau siriene².

Cercetarea Bisericii armene s-a făcut sub diferite aspecte, scoțindu-se mai ales în evidență rolul artei armene în arta creștină în general și importanța vechilor manuscrise armene, cuprinzînd opere ale Sfinților Părinți, opere dintre care unele ni s-au mai păstrat numai în aceste traduceri armene.

În țara noastră, o comunitate armeană destul de numeroasă, cu o biserică impunătoare, ca locaș de cult la București (reproducînd aproape aidoma din punct de vedere arhitectonic vestita catedrală din Ecimiadzin), a făcut ca Biserica armeană să prezinte un interes deosebit pentru studiu³. Cunoașterea Bisericii armene are acum pentru noi un motiv în plus, prin sarcinile trasate de recenta conferință panortodoxă de la Rhodos, pe calea apropierii Bisericilor creștine.

Sîntem obișnuiți să întîlnim Biserica armeană înșirată printre Bisericile eterodoxe-monofizite. În ce măsură este Biserica armeană o Biserică monofizită, cei care rămîn să se pronunțe în primul rînd, sînt fără îndoială dogma-

1. Localitatea se află în apropiere de Erevan, capitala Republicii Socialiste Sovietice Armene.

2. Ephr. Jg. Rahmani, *Les liturgies Orientales et Occidentales étudiees separement et comparees entre elles*, Beyrouth, 1929, pag. 109.

3. Din sinul acestei comunități s-a ridicat și actualul catolicos al armenilor gregorienii, Vasken I.

tiștii. Armenii de astăzi, ei înșiși, nu se declară monofiziți. Dimpotrivă, Biserica armeană condamnă pe Eutihie, numărându-l, ca și noi, printre eretici. Învățătura ei de credință mărturisește două naturi și două voințe în persoana Mintuitorului Iisus Hristos⁴. Diferiți autori cred că socotirca Bisericii armenice ca monofizită pare să fie o confuzie provocată de folosirea unor termeni ambigui în cultul și în mărturisirile ei⁵. Este sigur că în istorie, Armenia a fost un loc de predilecție al monofizitismului. Uneori, puteri statale, ca Persia, favorizau existența ereziei monofizite în Armenia, pentru a rupe această provincie limitrofă a imperiului bizantin, de Constantinopol.

În cercetarea sumară a cultului și a simbolului de credință ale Bisericii armenice, așa cum se prezintă ele azi, noi n-am aflat elemente monofizite, sau cu tendință monofizită, în afara indicației contrare pe care am dat-o, vorbind de *Trisaghion*. Acest cult își are, în mod firesc, specificul său; el are încă unele influențe apusene, anumite obiceiuri intrate în cult în epoca Cruciadelor, a imperiului latin de răsărit și a dominației vremelnice a Bisericii romano-catolice în Țara Sfântă și în alte regiuni ale Răsăritului. Cultul Bisericii armenice rămâne totuși legat de cele mai bune tradiții creștine, de tradițiile Bisericii primare, încântătoare atât prin valoarea lor religioasă, cât și prin frumusețea formelor. Din acest cult se degajă aceeași mireasmă cerească și aceeași bogăție, caracteristice cultului Bisericilor creștine de rit oriental în genere.

Iată acum elementele principale ale cultului în Biserica armeană.

Slujitorii bisericești

Inceputurile organizării ierarhiei în Biserica armeană sînt legate de același prea fericit Părinte al armenilor, Sf. Grigorie Luminătorul.

În general, se vorbește de nouă trepte clericale. În clerul superior intră: patriarhul (Catolicosul), arhiepiscopul, episcopul, arhimandritul și preotul. În clerul inferior se numără: diaconul, ipodiaconul, lectorii și cîntăreții. De o cinste deosebită se bucură arhimandriții, călugării învățați (eventual doctori în Teologie), numiți *vartopezi*. Dintre ei se aleg de regulă episcopii.

Armenii respectă principiul sinodalității, soborul episcopilor fiind autoritatea supremă pentru întreaga Biserică armeană.

Locașul de cult

Bisericile armenice au, de obicei, fie plan cruciform, fie dreptunghiular, orientate către răsărit.

Turla centrală are calota conică, cu șase sau opt fețe triunghiulare, formînd la bază un poligon. Turla din față, mai mică, este așezată deasupra pridvorului deschis. Uneori apar și alte turla mai mici, laterale.

Intrarea în biserică se face prin ușa de la apus. Se mai păstrează totuși și cele două intrări laterale, de la nord și sud, prin care, cîndva, intrau separat femeile și bărbații.

Interiorul este împărțit în patru: intrarea se face mai întîi într-un *vestibul* (pronaos), separat de rest, fie printr-un grilaj, fie chiar printr-un perete des-

4. *Histoire, dogme, traditions et liturgie de l'Église arménienne orientale*, trad. din rusă și armeană de Ed. Dulaurier, Paris, 1859, pag. 74.

5. Cf. idem, *introducere*, p. I-VII.

părțitor⁶; urmează *naosul*, deasupra căruia se află cupola centrală; apoi, mai sus cu o treaptă, *chorul* sau *tassul*, separat și el de naos printr-un mic grilaj = canceli (în tass intră numai clericii și în el se află cele două analoge ale strănilor); estrada pe care se află altarul poartă denumirea de *peon* și este despărțită printr-o mare perdea mobilă, în lipsa catapetesmei. Peonul se află și el cu câteva trepte mai sus. În centrul peonului se află sfânta Masă, care are și ea o mică perdea înaintea ei, perdea care se închide sau se deschide în anumite momente ale sfintei Liturghii. Este interesant că în peonul Bisericii armenе, pe lângă sf. Masă centrală, mai pot exista încă două mici altare laterale închinatе unor sfinți mari, ca de pildă Sf. Grigorie Luminătorul și Sf. Iacob (cum este cazul la biserica armeană din București). Liturghia din zilele închinatе acestor sfinți se săvârșește la aceste jertfelnice secundare. La nord de peon, se află nișa proscomidiarului. Tot la nord, o încăpere anexă păstrează veșmintele și odoarele sfinte: este *sacristia*. Deasupra sfintei Mese se află înălțată o mare cruce. În rest, în bisericile armenе nu vom întilni decît icoanele cîtorva mari praznice. Aceste icoane praznicale mobile, își ocupă pe rînd un loc central în altar, în zilele praznicului pe care îl reprezintă. Pictura murală este mai mult decorativă; pe absida altarului se întilnește uneori Sf. Treime, iar pe cupolă Pantocratorul. În general, sfînta Crucе se bucură de o cinste deosebită și ea este preferată în decorarea bisericilor mai mult decît chipul omenesc⁷.

Veșmintele și alte obiecte de cult

Veșmintele folosite în Biserica armeană sînt în cea mai mare parte asemănătoare celor de rit bizantin.

Tunica = batmudjan sau șabik, este stiharul, de preferință alb. Șabikul este comun diaconului, preotului și arhierelui. Diaconul poartă orar = urar. Preotul se încinge cu briu = kodi, poartă epitrahil porurar, îmbracă mantaua sau felonul șurtșar, poartă minceuțe = pazban și își așează în jurul gîtului un guler frumos împodobit = vagasul. La sfînta Liturghie și uneori la botez și cununie, el poartă și o mitră pe cap.

Episcopul poartă omofor, coroană = tak și cirjă = kavazan. Epigonatul sau bedernița = gonker, este rezervat numai catolicosului și acesta ingenunchiază pe el în anumite momente ale slujbelor. Liturghisorul, fie preot sau arhiereu, încalță, atunci cînd săvârșește sf. Liturghie, în locul încălțămîntei comune, papuci sau sandale și ciorapi albi anume destinați, care se păstrează în sacristie, alături de celelalte odoare.

La slujbele de mai mică importanță, oficiate în biserică, preotul îmbracă doar o mantie superhumerală = pilonul.

În afara bisericii, clericii poartă un costum la fel ca și acela al preoților ortodocși (reverendă și giubea). Ei poartă barbă, iar monahii camilavcă de formă conică și voal.

6. Acest vestibul servea penitenților și calehumenilor.

7. Văzînd cît de puține icoane se află într-o biserică armeană, ne gîndim îndată la vremea în care cultul creștin nu era încă bine dezvoltat, la vremea în care locașurile sfinte nu-și câștigaseră încă bogăția lor. Din acest punct de vedere, locașurile bisericilor armenе pare că s-au oprit în loc, cu multe veacuri în urmă. Să fi contribuit la aceasta și icoonoclasmul, cu toate cazurile lui, printre care și monofizitismul?

Ca semn al autorității, episcopii armeni poartă cruce pectorală = panaghia și inel în degetul cel mic de la mîna dreaptă, inel pe care numai catolicosul îl poartă în degetul inelar. Și arhimandriții au dreptul de a purta cruce pectorală și cîrjă⁸.

Dintre obiectele liturgice legate de săvîrșirea tainei sfintei Euharistii, armenii nu au steluță, discul fiind în schimb adîncit mai mult, și nici linguriță, împărțășirea făcîndu-se, ca și la catolici, printr-o ostie înmuiată, cu mîna. În afară de acestea, vasele și obiectele liturgice sînt în general cele întîlnite și în cultul ortodox.

Anul bisericesc

Cea mai mare parte a sărbătorilor sînt cu dată mobilă, urmînd datei Paștelui. Paștele antrenează cu sine douăzeci și patru de săptămîni: zece înainte (dintre care trei ca pregătire pentru marele post și șapte de la lăsatul secului) și patrusprezece săptămîni după Paști (șapte pînă la Cincizecime și alte șapte de la Cincizecime și pînă la Schimbarea la Față = Vartavar). Acesta este ciclul pascal. Biserica armeană de pretutendeni serbează Paștele după stil nou, odată cu Biserica romano-catolică⁹.

Puține sărbători sînt cu dată fixă: Epifania se serbează la 6 ianuarie (Nașterea și Botezul Domnului), într-un ciclu de 8 zile, de la 3—15 ianuarie, și legate de aceasta: 14 februarie, Intîmpinarea Domnului, 7 aprilie Buna-Vestire, 8 septembrie, Nașterea Sfintei Fecioare, 21 noiembrie, Intrarea în Biserică a Maicii Domnului și 9 decembrie, zămislirea Sfintei Fecioare.

Între sfîrșitul și începutul ciclului pascal, sînt rînduite alte sărbători ca: Adormirea Maicii Domnului, în duminica cea mai apropiată de 15 august, Înălțarea sfintei Cruci, în duminica cea mai apropiată de 14 septembrie, ș. a. m. d. Sfinții nu sînt prăznuiți în sărbătorile domnești și deci nici duminica. De aceea, în celelalte zile ale săptămîinii, se află îngrămădit un mare număr de sfinți. Biserica armeană cinstește mulți sfinți naționali în special martiri din veacul al V-lea. De o cinste deosebită se bucură însă Sf. Ion Botezătorul, Sf. Iacob, Sf. Ștefan, Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil și Sf. Grigorie Luminătorul.

Posturile. După rînduială, se numără 27 de săptămîni de post într-un an, dintre care 7 pentru postul Paștelui, și cîte una pentru: Crăciun, Aradșavork (în memoria convertirii Armeniei la creștinism), Sf. Prooroc Ilie, Sf. Grigorie Luminătorul, Schimbarea la Față, Adormirea Maicii Domnului, Înălțarea Sfintei Cruci, Apariția Sfintei Cruci pe muntele Varak, Sf. Iacob de Nisibi și Hisnagaț (cu cincizeci de zile înainte de Epifanie). Zece săptămîni sînt formate din miercurile și vinerile de peste an. Sinodul de la Tvinn (anul 555) a stabilit și cîte o săptămînă de post pentru fiecare lună a anului.

8. Despre toate acestea vezi pe larg la Muyldermans J., *Le costume liturgique armenien—Etude historique*, Louvain-Paris, 1926.

9. Excepție face episcopia armeană din țara noastră, care, datorită asimilării în bună parte a credincioșilor ei cu credincioșii Bisericii Ortodoxe Rîmîne, serbează Paștele întotdeauna odată cu noi ortodocșii.

Cărțile rituale

Iată principala ele cărți utilizate în Biserica armeană:

1. „Indicatorul sărbătorilor“ = Donațuiț (cuprinde tipicul).
2. „Orologiul“ = Jamakirk,
3. „Cartea imnurilor“ = Șaragan (cuprinde 946 de imnuri la diferite sărbători).
4. „Cartea psalmilor“ = Sahmos.
5. „Cărțile Vechiului și Noului Testament“ = Kük .0.
6. „Evangheliarul“ = Avedaran.
7. „Cartea de amiază“ = Djașoț (cuprinzind Evangheliile și epistolele).
8. „Liturghierul“ = Badarakamaduiț (Cartea tainei).
9. „Cartea rituală“ = Maștoț (cuprinde canoanele celor 7 taine și unele ierurgii)¹¹.
10. „Omiliarul-Legendarul“ = Haism-avurk (un fel de sinaxar al Bisericii armenie).
11. „Cartea de cor“ = Tibir.

Slujbele bisericești

I. Sf. Taine și ierurgiile.

Biserica armeană recunoaște toate cele șapte sfinte taine, dar practică de fapt numai șase din ele¹².

Botezul și ungerea cu Sf. Mir. Slujba botezului are unele rugăciuni luate din Sfânta Liturghie, psalmi și ectenii. După rugăciunile de început, se fac legădările către apus, și apoi, către răsărit, nașul rostește o măturisire de credință personală, care nu angajează încă pe prunc: „Credem în prea Sfânta Treime... în Bunăvestire a lui Gavriil, în Nașterea lui Hristos, în Botezul Lui, în Pașimile lui...“. Apoi preotul citește din Sfânta Evanghlie de la Matei, cap. XXVIII, de la vers. 16 pînă la sfîrșit, după care se rostește Crezul. Urmează sfințirea apei, apoi Apostolul (Gal. III, 21) și din nou o lectură evanghelică (Ioan III, 1—8). Se toarnă Sfînt Mir în apa din cristelniță. Botezarea se face prin întretaia afundare în numele Sfintei Treimi, după care se cîntă „Cîți în Hristos...“. Din nou se citește Apostolul (Rom. VI, 3—12) și din Evanghelia de la Matei cap. III, vers. 13 pînă la sfîrșit, după care se rostește rugăciunea *Tatăl nostru*. Cu aceasta se consideră încheiată taina Botezului și îndată începe cea a Mirungerii, făcîndu-se mirungerea trupului pruncului ca și în Biserica ortodoxă. După Mirungere, preotul leagă la capul copilului un șnur împletit din fire roșii și albe, simbolizînd singele și apa care a curs din coasta Mîntuitorului. Urmează închinarea pruncului la sfînta Masă din Altar (indiferent de sex) și apoi „împărtășirea labială“, care constă din atingerea unei părțicele din Sfînta Împărtășanie de buzele și de limba copilului, în semnul Crucii, socotindu-se că acesta nu poate încă să înghită bine părțica. Preotul merge apoi la casa pruncului și-l predă pe acesta mamei, citind din epistola către

10. Armenii recunosc canonice 27 cărți ale Noului Testament și 48 ale Vechiului Testament.

11. Numele cărții vine de la alcătuitoarea ei, Mesrob, supranumit și Maștoț, după localitatea sa de naștere.

12. Nu practică taina sf. Maslu, după cum vom vedea.

evrei cap. II, vers. 14 pînă la sfîrșit și din Evanghelia de la Marcu, cap. IX, 33—37. Intreaga rînduială cuprinde, după cum am văzut, patru lecturi evanghelice și trei din epistole.

A opta zi, preotul face moliftă cu scoaterea șnurului, iar la 40 de zile de la naștere, mama vine cu copilul la Biserică pentru deslegare.

Numai preotul sau arhiereul pot săvîrși taina sfîntului Botez. În cazuri excepționale însă, cînd viața noului născut este în primejdie, o poate face și oricare dintre credincioșii Bisericii armenie.

Sfîntul Mir se sfințește numai de către Catolicos, la Ecimiadzin.

Pocăința. Preotul citește o listă lungă de păcate, iar penitentul răspunde după fiecare cu cuvintele: „Am păcătuit“. Copiii pînă la vîrsta de 7 ani sînt scutiți de această interogare.

Formula de dezlegare este aceasta: „Te dezleg de toate legăturile păcatelor tale, prin gînd, cuvînt sau faptă, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, Amin“.

Cununia. Impedimentele la căsătorie, pe grade de rudenie, sînt asemenea cu cele ținute și de Biserica ortodoxă. Asemănător este și ritul oficierei tainei.

Căsătoria nu se săvîrșește nici în zilele de post și nici duminica sau în sărbătorile domnești, ci de preferință luna, (începînd, așa cum începe ziua liturgică, după vecernia de duminică seara).

Sf. Euharistic. Pentru Sf. Euharistic, armenii utilizează pîine-azimă și vin curat, neamesteat cu apă¹³.

Prefacerea ei o atribuie rugăciunilor epiclezei și nu cuvintelor de instituire rostite de Domnul la Cina cea de Taină, deci asemenea nouă și nu așa cum socotesc romano-catolicii.

Taina se săvîrșește în cadrul Sfintei Liturghii. Administrarea ei se face prin așezarea părțicelei muiate, cu mîna, în gura credinciosului.

Hirotonia. Hirotonia o săvîrșește arhiereul pentru toate treptele de sub el. Episcopii sînt hirotoniți de către Catolicos, asistat de alți doi arhieri. Hirotonia se face de obicei înainte de începerea Sfintei Liturghii după ce s-a cădit biserica la interior.

Candidatului i se face mai întîi tunderea, iar apoi el trece treptat prin toate treptele clerului inferior: ușier (dîndu-i-se cheile), lector (primind cartea epistolelor), exorcist (primind carte riturilor) și acolut (primind un sfeșnic luminat). După aceasta, cu punerea mîinilor, el este hirotesit ipodiacon și apoi diacon. Tot cu punerea mîinilor, dar și cu o ungere cu sfînt Mir, se face hirotonia în preot, arhiereu, sau catolicos.

Clerul mirean se poate căsători înainte de a primi taina hirotoniei.

Sf. Maslu. Este privit cu o extrema unctio și nu se mai oficiază de multă vreme în Biserica armeană. Unii cred că pricina ar fi lipsa uleiului în regiunea Armeniei, greutatea de a se întruni un număr de 7 sau cel puțin de 3 preoți, sau greutatea de a ajunge la timp la căpătîiul muribundului. Alții

13. Armenii susțin că utilizarea pîinii *proaspete* (azimă?) și a vinului *curat* se face după indicațiile primite la anul 340 de către catolicosul Vartanes, fiul cel mai mare al sf. Grigorie Luminătorul, de la patriarhul Macarie al Ierusalimului, în urma unui sinod local ținut la Ierusalim. Apare totuși curios faptul că șnurul alb-roșu folosit la taina botezului simbolizează tocmai apa și sîngele care au curs din coasta Domnului.

socotesc că neoficiindu-se taina sfântului Maslu, se salvează acea a pocăinței (căreia îi revine prin excelență iertarea păcatelor).

Ca un vestigiu al acestei sfinte taine, este privită ungerea cu untdelemn, care se face celor morți, clerici sau mireni.

Dintre *ierurgii*, reținem slujba înmormintării, care cuprinde psalmodieri, cântări și lecturi din Vechiul și din Noul Testament. Ea se prezintă ca un dialog între sufletul și trupul răposatului, pe de o parte, și între răposat și cei ce sînt de față, pe de alta. Slujba înmormintării pentru clerici este mult mai dezvoltată decît cea pentru mireni. Pentru morți, se fac pomeniri la anumite soroace, dar nu se obișnuiește coliva.

II. *Laudele bisericesti și sfînta Liturghie.*

Slujba unei zile liturgice se compune din nouă părți: vecernia, pavecernița (la intrarea nopții), slujba la culcare, slujba de noapte, utrenia (slujba de dimineață la răsăritul soarelui) și ceasurile întîiu, al treilea, al șaselea și al nouălea.

Vecernia este compusă din psalmi, canoane, ectenii și alte rugăciuni. În rînduiala ei se utilizează și haism-avurkul, conținînd istorioare sfinte și omilii la diferite sărbători.

Pavecernița cuprinde psalmii 3, 87, 103, 152, după care se recită o rugăciune a catolicosului Ioan Mantaguni (sec. V), ectenii și rugăciuni întrerupte de opt imnuri cîntate.

Utrenia are la bază numeroși psalmi și cuprinde de asemenea lectura mai multor pasagii din Evanghelii.

Ceasul întîii se săvîrșește în cinstea Sfîntului Duh.

Ceasul al treilea în cinstea Pogorîrii Sfîntului Duh, Ceasul al șaselea, spre adorarea lui Dumnezeu Tatăl, iar ceasul al noulea, în onoarea Fiului lui Dumnezeu.

Sfînta Liturghie.

Biserica armeană are o singură liturghie. Ea este privită ca o compilare între vechea liturghie ierusalimiteană, atribuită Sf. Iacob, și liturghia Sf. Ioan Gură de Aur. Se află de asemenea în ea și unele rugăciuni de la Sf. Vasile cel Mare. Liturghia Bisericii armenie, numită încă și „a prea fericitului Părintelui nostru Grigorie Luminătorul“, a fost revizuită de Sfinții Patriarhi și Doctori Sahag, Mesrob, Kiud și Ioan Mantaguni, acestuia din urmă atribuindu-i-se introducerea rugăciunilor Sfinților Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare¹⁴.

În mare, liturghia Bisericii armenie are cinci părți:

a) *Rugăciunile pregătitoare la cele sfînte.* Preotul recită din psalmul 81, rostește o rugăciune în care cere lui Iisus Hristos să-l învrednicească pentru slujire, apoi, în sacristie, își scoate încălțămîntea și își pune ciorapi albi și sandale anume și se îmbracă în toate veșmintele, rostind pentru fiecare cîte o scurtă rugăciune, asemănătoare celor rostite în Biserica ortodoxă. În această vreme corul cîntă un imn închinat Sfintei Treimi.

14. Răhmani, *op. cit.*, pag. 409.

b) În *tass*, înaintea altarului de jertfă, preotul se spală pe mâini rostind psalmul 25, binecuvintează poporul și își face mărturisirea publică, cerind iertare.

c) *Pregătirea ofrandelor*. Perdeaua cea mare se închide și preotul, la proscomidar, pune piinea pe disc și toarnă vin în potir, recitând rugăciunea darurilor a Sf. Ioan Hrisostom. Apoi le acoperă recitând psalmul 42. Perdeaua se deschide și preotul tămiază întreaga biserică, înconjurând-o la interior, după care revine la altar.

d) *Liturgia catehumenilor*. Diaconul, cerind binecuvîntarea, corul cîntă psalmi și rugăciuni ale zilei, apoi Trisaghionul: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte Fără de moarte, Care Te-ai răstignit pentru noi, miluiește-ne”¹⁵. Urmează vohodul mic cu sfînta Evanghelie, iar apoi o ectenie, și citirea Apostolului și a Evangheliei. După acestea, diaconul, ținînd sfînta Evanghelie deasupra capului, rostește Crezul¹⁶. Ceea ce urmează este legat de sacrificiul euharistic.

e) *Liturgia credincioșilor*. Corul intonează un imn heruvimic, în vreme ce liturghisitorul, preot sau arhieru, lepădîndu-și sandalele, mitra, și podoabele (crucea, inelul, etc.) va transporta sfintele Daruri la sf. Masă. După așezarea Darurilor pe sf. Masă, liturghisitorul își spală mîinile. În această vreme, credincioșii au înghiunțiat. Diaconul rostește o ectenie și anunță sărutarea păcii, pe care, primind-o de la preot, o transmite mai departe credincioșilor și aceștia și-o împărtășesc unii altora. Corul cîntă „Sfint...” în vreme ce perdeaua cea mică de la sf. Masă se desfășoară. De dinapoia ei, preotul rostește cu voce joasă anaforaua, pronunțînd cu glas mare numai cuvintele de instituire: „Luați, mîncăți...” etc. El continuă cu rugăciunea epiclezei, invocînd pe sf. Duh, pe rînd asupra pîinii și a vinului, după care se roagă pentru cei adormiți și, iarăși cu voce tare, pentru Biserică, pentru Catolicos și episcopi. Acum perdeaua cea mică s-a strîns, sf. Masă descoperindu-se. Diaconul rostește o nouă serie de ectenii, iar corul cîntă rugăciunea *Tatăl nostru*, în timpul căreia se cădește. Apoi, acoperindu-se din nou sf. Masă cu perdeaua cea mică, preotul ridică sf. Jertfă rostind formula: „Sfintele Sfinților” și înmoaie trupul în sînge, rugîndu-se pentru cuminecarea sa. Slujitorii se împărtășesc, consumînd tot sîngele și a patra parte din trupul care a fost sfărîmat. Celelalte trei părți, îm-

15. În a doua jumătate a secolului V, patriarhul Antiohiei, Petru Gnavevs (Fullo), a întregit imnul cu cuvintele: «Care Te-ai răstignit pentru noi», ca un adaos logic din punct de vedere monofizit, pentru care a și fost exilat de împăratul bizantin Leon I. La sfîrșitul aceluiași secol, adaosul la Trisaghion a fost admis de căpelaia Bisericii armene, catolicosul Abraam. În acea vreme, episcopii armeni, din aversiune față de nestorianism, se ridicau împotriva sinodului IV ecumenic de la Calcedon. Cuvintele adăugate se schimbă la unele sărbători mari din cursul anului.

16. Crezul Bisericii armene nu este altul decît simbolul niceo-constantinopolitan, cu unele mici modificări (cuvinte explicative adăugate de Sf. Grigorie Luminătorul), modificări care nu afectează cu nimic fondul său și adevărata învățătură a sinoadelor ecumenice, deși faptul este nepotrivit. La sfîrșitul crezului se adaugă un mic paragraf atribuit aceluiași sfînt Grigorie, cu următorul cuprins: «Iar cei ce spun că a fost o vreme cînd nu exista Fiul, sau că a fost o vreme cînd nu exista Sf. Duh, ori că au fost creați din nimic, sau că ar fi din altă esență Fiul lui Dumnezeu ori Sfîntul Duh, sau că ar fi muabili sau alterabili, pe unii ca aceștia sfînta Biserică sobornicească și apostolească îi anatematizează». Acest adaos însă nu este considerat ca făcînd parte integrantă din simbol.

bibate cu sînge, rămîn pentru împărtășirea credincioșilor. Aceasta se petrece îndată după rostirea formulilor: „Cu frică și cu credință agropiați-vă“ și „Mintuiește Dumnezeuule poporul Tău“. După împărtășirea credincioșilor, preotul binecuvintează poporul cu sf. Potir, pe care îl readuce apoi la altar, pentru deplină consumare, în vreme ce corul cîntă imnuri de mulțumire. După aceasta, preotul se spală pe mîini, își repune sandalele și mitra și citește începutul Evangheliei de la Ioan. Apolisul se face cu cuvintele: „Fiți binecuvîntați prin harul sf. Duh, mergeți în pace și Domnul Dumnezeu să fie cu voi toți, Amin“¹⁷. Credincioșii trec pe rînd și sărută sf. Evanghelie, primind totodată anaforamass (părticică).

Intr-o biserică armeană nu se poate oficia decît o singură liturghie pe zi. În cazuri cu totul excepționale, pentru oficierea sfintei Liturghii în afara Bisericii, se folosește pistolul mobil.

După cum se poate vedea, slujbele Bisericii armenе sînt în cele mai multe privințe asemănătoare cu cele din cultul divin ortodox. Dacă noi am arătat uneori tocmai ceea ce este specific sau deosebitor față de noi în cultul acestei Biserici, nu trebuie să pierdem din vedere ceea ce, în mult mai multă măsură, este asemănător sau comun¹⁸.

Mai arătăm că în Biserica armeană se folosesc, tot așa de mult ca și în Biserica ortodoxă lumînările și că muzica bisericească este bazată pe aceleași modulații orientale, ale căror origini se pierd în modurile grecești, în psalmodia iudaică sau în manelele turcești. Pentru marcarea anumitor momente din slujbă se folosesc două talere numite *fiŋgha*, prin izbirea cărora se produce un sunet strident. Începînd din anul 1918, catolicosul a admis introducerea orgii în cultul divin public și așezarea de bănci și de scaune pentru credincioși în bisericile armenе. Închinarea cu semnul sfintei Cruci în Biserica armeană se face de la stînga la dreapta, ca și în Biserica catolică, deși poziția degetelor este ca la noi ortodocșii.

În sfîrșit, preoții vizitează pe credincioși cu botezul la casele lor, în zilele de Paști și în ciclul epifaniei, de la 3-15 ianuarie.

Din cele expuse mai sus, se constată că Biserica armeană are o ierarhie bine organizată și un cult destul de bogat, care merită o atenție deosebită din partea cercetătorilor de specialitate.

17. O comparație amănunțită între liturghia Bisericii armenе și liturghiile bizantine, în care se indică și rugăciunile Sf. Ioan Gură de Aur prezente în liturghia armeană se află la Rahmani, *op. cit.*, p. 412. De altfel, în rînduiala liturghiei armenе, diaconul rostește chiar și unele cuvinte grecești ca: orlhi (să ne sculăm) sau proshome (să luăm aminte). În limba romînă se poate cerceta textul complet al liturghiei Bisericii armenе în traduceri următoare: V. Mestugean, *Sf. Liturghie a Bisericii armenе*, București 1937; L. Sarmacaș, *Taina Botezului și liturghia Bisericii armenе de răsărit*, Iași 1895; și *Liturghia pentru uzul Bisericii armenе de răsărit*, tradusă de H. K. Moscolian, București 1890.

18. Foarte asemănătoare sînt și slujbele din postul mare și săptămîna Patimilor. În legătură cu aceste slujbe este demn de menționat faptul că armenii gregorienii au păstrat și practică pînă astăzi vechiul ritual al spălării picioarelor în Joia cea mare, așa cum îl indică de altfel și Triodul Bisericii Ortodoxe.

Desigur, cultul Bisericii armene are câteva lucruri comune cu cel romano-catolic, cum ar fi lipsa catapetesmei din biserici, mai multe jertfelnice în același altar, întrebuițarea azimei pentru sf. Euharistie, ungerea cu sf. Mir la hirotonie, sau sf. Mas'u privit ca extrema unctio. Romano-catolicismul nu a pierdut nici un prilej de a se infiltra, într-o formă sau alta, în sinul acestei Biserici și știm că un mic număr de armeni a primit chiar uniația și a trecut la catolicism. Marea masă a credincioșilor armeni a rămas însă statornică așezămintelor de la Ecimiadzin, ale căror baze au fost puse de sf. Grigorie Luminătorul, de la care Biserica armeană se mai numește încă și „Gregoriană”. Influențele apusene amintite deosebesc într-o măsură cultul Bisericii armene de acela al Bisericilor ortodoxe.

Mult mai multe și mai esențiale sînt însă asemănările și elementele comune pe care cultul divin al Bisericii armene le are cu cel al Bisericilor ortodoxe, în domeniul persoanelor liturgice, al locașurilor și al obiectelor de cult, al rînduiei slujbelor divine, al muzicii bisericești, etc.

Este util ca aceste asemănări și puncte comune să fie din ce în ce mai bine cercetate¹⁹. Este vremea ca eforturile noastre să se intensifice pentru cunoașterea reciprocă a celor două Biserici, în toate domeniile vieții lor și pentru stringerea legăturilor dintre ele pînă la refacerea unității depline a tuturor Bisericii răsăritene, așa cum a fost pînă în secolul V și cum a dorit-o Mîntuitorul; ca toți cei ce cred într-Însul „să fie una”.

Magistrand MIHAI-GABRIEL POPESCU

19. În legătură cu aceasta poate fi de folos să arătăm că în afara lucrărilor citate pînă aici, am mai consultat și următoarele:

Dr. Jaques, Issaverdenz, *Rites et cérémonies de l'église arménienne*, Veneția 1876;

Raimond Janin, *Les églises orientales et les rites orientaux*, Paris 1923 (5);

L. Petit, *Arménie*, art. în «Dict. de Th. Cath.», tom. 1, col. 1951-2;

Fr. Tournebize, *Armène*, art. în «Dict. d'Hist. et géographie, eccles.», tom. IV, col. 290-390 (publié par A. Baudrillard, Paris, 1920). Armenii gregorienii apreciază în mod deosebit, ca pe o oglindă a vieții Bisericii lor, lucrarea lui Marachia Ormanianu, *L'Église Arménienne — son histoire, sa doctrine, son régime, sa discipline, sa littérature, sa liturgie, son présent*, Paris 1910.

C R O N I C Ă

VIZITA PATRIARHULUI GHERMAN AL BISERICII ORTODOXE SIRBE IN U.R.S.S.

Această vizită a avut loc între 3-20 octombrie 1961. Patriarhul Gherman, înălțat în acest post în anul 1958, după moartea predecesorului său, patriarhul Vichentie, mai vizitase ca episcop U.R.S.S., în 1956, cu ocazia aniversării a 40 de ani de la restabilirea Patriarhatului în Rusia. Acum, ca patriarh, Gherman a căutat să continue și să întărească legăturile care există între cele două popoare.

O scurtă privire a acestui însemnat eveniment a fost dată în Revista Patriarhiei Moscovei, în ultimele numere ale anului 1961, din care am cules cele redat aici.

Din delegația Bisericii Sîrbe au mai făcut parte următoarele persoane: Mitropolitul Damaschin al Zagrebului, Mitropolitul Daniil al Muntenegrului, Episcopul Clement al Bitoliei, protoiereul Milan Smileanici, președinte al Asociației Preoților din Jugoslavia, protoiereul dr. Dușan Čašići, rectorul Seminarului din Belgrad, protodiaconul catedralei din Belgrad, Branco Petrovici, secretarul Sanctității Sale și președinte al Direcțiunii Financiare a Patriarhiei și cameristul Mirceta Stancov.

Delegația a fost însoțită de protoiereul Vitalie Tarasiev, superiorul metocului Bisericii Ortodoxe Ruse din Belgrad.

La stația de graniță Ciop, oaspeții au fost întâmpinați de o delegație specială, trimisă de Patriarhia Moscovei, și anume: Serghie, Arhiepiscopul Permului, Nicolae Episcopul Mucacevului și împuternicitul Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., pentru regiunea Mucacev, S. T. Oleolenco, precum și atașatul Ambasadei R.P.F. Jugoslavia, d-l Petrovici și igumenul Alexandru Lekno, care a avut însărcinarea să facă descrierea acestei vizite.

Din însărcinarea și în numele Patriarhului Alexei, Arhiepiscopul Serghie a salutat pe Patriarhul Gherman, și pe însoțitorii săi, iar Episcopul Mucacevului, Nicolae, ca arhieru al locului, le-a dat o masă, cu care ocazie, s-au rostit toasturi în care s-a exprimat speranța în reușita misiunii de a întări prietenia între cele două popoare de aceeași credință.

Ca o prevestire a acestei izbini, Patriarhul Gherman în toastul ținut, s-a referit la întâmpinarea cordială făcută delegației, datorită căreia musafirii s-au simțit sosiți într-o țară soră.

După aceea, cu un vagon special, au plecat cu toții la Moscova, unde au sosit în dimineața zilei de 5 octombrie, așteptați fiind în gara Kievscăia de Patriarhul Alexei, de Mitropolitul Crutițchi Pitirim, de Mitropolitul Gurie al Leningradului, de Mitropolitul Boris al Chersonului și Odesei, de Arhiepiscopul Pimen din Tula, de Episcopul Ciprian și de rectorul Academiei Teologice din Moscova, prof. protoiereu C. Rujitchi.

Din partea Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. a fost de față președintele adjunct al Consiliului, V. G. Turov și P. V. Macarțev, membru al Consiliului.

Din partea Ambasadei R.P.F. Jugoslavia a fost prezent însuși ambasadorul extraordinar și plenipotențiar T. Miatovici cu colaboratorii Ambasadei. În numărul celor de față au fost și reprezentanți ai opiniei religioase a orașului Moscova.

Pînă în prînz, Patriarhul Gherman, cu membrii delegației, însoțiți de cei care i-au întâmpinat la graniță, au făcut vizită Patriarhului Alexei la reședința sa, cu care ocazie Patriarhul Gherman i-a înmînat daruri de preț: o mantie și un costum de veșminte arhierestice.

După masă, Patriarhul Alexei a întors vizita Înaltului oaspete la hotelul Ucraina.

În ziua următoare, 6 octombrie, oaspeții au vizitat un șir de biserici din Moscova, începînd cu biserica Învierii din Socolnichi, unde s-a închinat la icoana Maicii Domnului, numită „iverscaia“, obiect sfînt al orașului Moscovei. În pridvorul bisericii, parohul a salutat pe Patriarhul Gherman și i-a dăruit o copie a icoanei, iar acesta i-a mulțumit, vorbind de rudenia de sînge și de credință a popoarelor rus și sîrb, cărora „Împărăteasa Cerurilor le-a dăruit ambelor popoare, ca dovadă a ocrotirii sale, icoanele făcătoare de minuni“.

După aceea, s-a mai vizitat în aceeași dimineață încă trei biserici, unde delegația Bisericii Sîrbe a fost primită „de cler și credincioși în sunetul solemn al clopotelor“. Pretutindeni, parohii bisericii au salutat pe Patriarhul Gherman cu scurte cuvîntări și i-au dăruit icoane de preț, iar acesta la rîndul său, a mulțumit pentru cuvîntări și daruri, subliniind vechile legături prietenești și frățești dintre cele două popoare, precum și dintre Bisericile lor, care pe lângă unitatea de credință, au aceeași sfinți și aceeași limbă liturgică.

„Biserica — a spus el — din acest punct de vedere, a fost ca un ciment care a legat cu nădejde ambele popoare slave-rude“; de asemenea, a mai subliniat însemnătatea acestei vizite „în numele colaborării la restabilirea păcii generale în lume“.

În după-amiaza aceleiași zile, Patriarhul Gherman a făcut vizită Mitropolitului Pitirim Crutițchi, cu care s-a întreținut amical, ambii împărtășindu-și impresiile avute în vizitele anterioare făcute de fiecare în Jugoslavia sau U.R.S.S.

Seara, delegația Bisericii Sîrbe a luat parte la slujba Acatistului, în fața icoanei Maicii Domnului, numită Poceaevscăia, în biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel, cu care ocazie, Patriarhul Gherman a rostit o cuvîntare ocazională.

A treia zi, 7 octombrie, delegația a vizitat biserica fostei mînăstiri Donscaia, în cinstea icoanei Maicii Domnului cu același nume. Acolo s-a slujit trisaghionul și s-a cîntat „Veșnica pomenire“, atît la mormîntul fostului Patriarh Tihon, cit și la mormîntul de alături al arhimandritului Avacum, sîrb după naționalitate; cu acest prilej, Patriarhul Gherman a cerut o copie de pe inscripția pietrii funerare a arhimandritului Avacum, al cărui mormînt este un „simbol și probă materială a acelor legături frățești, care de mult leagă cele două Biserici Ortodoxe“.

În aceeași zi, oaspeții au vizitat și comoara artei rusești, Galeria Treiacov, iar după-amiază, au călătorit la Zagorsk, la Mînăstirea Sf. Treime-Serghieva, spre a lua parte „la sărbătorirea memoriei marelui erou al pămîntului rusesc, Prea Cuviosul Serghie Radonejski, Făcătorul de minuni“.

La porțile mînăstirii, oaspeții au fost întîmpinați, în sunetul sărbătoresc al clopotelor, atît de către viețuitorii mînăstirii, în frunte cu starețul lor, cit și de studenții Academiei Teologice și de seminariști. În cîntecul troparului Prea Cuviosului Serghie s-au îndreptat cu toții în procesiune, spre biserica Sf. Treimi, unde oaspeții s-au închinat moaștelor lui, împlinindu-se 570 ani de la moartea lui. Aniversarea acestei date a fost cinstită seara cu slujbe arhieresti în cele patru biserici ale mînăstirii, și anume: în biserica Sf. Treimi a slujit Patriarhul Alexei, înconjurat de ierarhi ruși; în biserica Adormirea Maicii Domnului a slujit Patriarhul Gherman, însoțit de ierarhi jugoslavi și ruși; în biserica Trapezei și în cea a Acoperămîntului Maicii Domnului, care aparține Academiei Teologice spre folosință, de asemenea au fost slujbe solemne; slujba Vecerniei cu Litia a durat pînă la orele 23, iar miruirea credincioșilor continua și la ora 1 noaptea.

În zorii zilei de 8 octombrie, soborul mînăstirii a cîntat rugăciuni la moaștele Prea Cuvosului Serghie. De la orele 5 pînă la 8 dimineața, s-au slujit Liturghii timpurii în toate bisericile mînăstirii, iar la ora 10, ambii patriarhi au slujit împreună o liturghie tîrzie, înconjurați de mitropoliți, arhiepiscopi și episcopi. La sfîrșitul slujbei, a vorbit Patriarhul Alexei, cărui a-i răspuns Patriarhul Gherman, spunînd „că el și însoțitorii săi au trăit zile de neuitat“.

După cele două zile petrecute în marea mînăstire, delegația s-a întors la Moscova, unde a vizitat Kremlinul cu bogățiile și frumusețile lui. Tot în aceeași zi, oaspeții au vizitat și expoziția realizărilor economice ale U.R.S.S.

La 10 octombrie dimineața, oaspeții au vizitat Universitatea Lomonosov și după o excursie prin oraș, au vizitat și cîteva stații ale metropolitanului, iar după-amiază, delegația a luat parte la recepția dată de ambasadorul R.P.F. Jugoslavia în cinstea Patriarhului Gherman. După vizitarea a încă trei biserici în Moscova, delegația a plecat spre miezul nopții la Leningrad, cu expresul „Săgeata roșie“. Și aici aceeași întîmpinare cordială; mitropolitul Damaschin al Zagrebului, absolvent al Academiei Teologice din Leningrad, încă din 1917, a vorbit în limba rusă, propunînd să se continue tradiția schimbului de studenți între cele două Biserici. A urmat slujbe prin bisericile Leningradului și vizitarea orașului-erou și a monumentelor lui. După aceea, din nou oaspeții au ajuns în Capitală, unde au participat și la masa dată în cinstea lor, în restaurantul Praga, de către președintele Consiliului pentru treburile Bisericii Orto-

doxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., V. A. Curoedov. Atmosfera a fost și aici caldă și prietenească.

Delegația a vizitat și atelierile Patriarhiei din orașul Zagorsk, în care se fabrică lumînările și obiectele bisericești, într-o fostă mănăstire, Patriarhul Gherman arătând un viu interes acestei întreprinderi.

În ziua de 14 octombrie — hramul bisericii Academiei Teologice „Aco-perământul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu“ — i s-a înmănat în mod solemn Patriarhului Gherman diploma de membru de onoare al Academiei, cu care ocazie s-a dat citire lucrării sale despre ierarhul Sava, primul arhiepiscop sîrb, tradusă în limba rusă de către protoierul Tarasiev.

În ziua de 15 octombrie, cei doi patriarhi au slujit înconjurați de soborul arhierilor, inclusiv membrii delegației jugoslave. Cu acest prilej, Patriarhul Alexei a dăruit Patriarhului Gherman o icoană de preț, iar celorlalți oaspeți, le-a dăruit, la reședința sa, cărți și obiecte bisericești lucrate în atelierile Patriarhiei.

La 16 octombrie, Patriarhul Gherman a fost primit de președintele Sovietului Suprem, L. I. Brejnev. În aceeași zi, la orele 17, delegația a plecat cu avionul la Odesa, însoțită fiind de Patriarhul Alexei. Și aici oaspeții au fost întâmpinați cu aceeași căldură.

Au avut loc slujbe comune și a fost vizitat orașul-port. Apoi, la reședința de vară a Patriarhului Alexei, a fost semnat Comunicatul comun cu privire la vizita în U.R.S.S. a Patriarhului Gherman al Serbiei, comunicat al cărui text îl reproducem în întregime mai jos.

Patriarhul Alexei a primit invitația Patriarhului Gherman de a vizita Jugoslavia, însoțit de mitropoliți, arhiepiscopi și episcopi. Și, cu așa sentimente în inimă s-au despărțit șefii celor două Biserici-surori, delegația jugoslavă plecând cu avionul către patrie, vineri 20 octombrie 1961.

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU

Textul Comunicatului Șefilor celor două Bisericii Ortodoxe Sîrbă și Rusă.

„La invitația Patriarhului Moscovei și a toată Rusia, Șeful Bisericii Ortodoxe Sîrbe și Macedonene Gherman, Arhiepiscop de Peci, Mitropolit al Belgradului și Karlovițului, Patriarh al Serbiei, a fost în vizită oficială în Uniunea Sovietică, de la 5 pînă la 20 octombrie 1961.

Șeful Bisericii Ortodoxe Sîrbe a fost însoțit de Mitropolitul Zagrebului Damaschin, Mitropolitul Muntenegrului Daniil, Episcopul Bitoliei Clement, președintele Asociației preoților ortodocși din Republica Populară Federativă Jugoslavia protoiereul Milan Smileanici, rectorul Seminarului protoiereul dr. Dușan Cașici, secretarul protodiacon Branco Petrovici și alte persoane.

Oaspeții au călătorit prin Uniunea Sovietică, vizitînd Moscova, Lavra Sf. Treime din Zagorsk, Leningrad și Odesa. În aceste orașe, Prea Fericitul Patriarh Gherman și persoanele însoțitoare au vizitat biserici, mănăstiri și institute de învățămînt religios; au participat la slujbe; au avut întîlniri cu clerul

ocal și cu credincioșii. Oaspeții au cunoscut de asemenea diferitele laturi ale vieții poporului sovietic.

În timpul șederii în U.R.S.S., Patriarhul Serbiei Gherman și persoanele însoțitoare au avut convorbiri cu Patriarhul Moscovei și a toată Rusia Alexei și alte persoane de vază ale Bisericii Ortodoxe Ruse.

Aceste întâlniri și convorbiri ce au avut loc continuu într-o atmosferă de dragoste frățească și de deplină înțelegere, au scos la iveală unitatea de vederi a interlocutorilor asupra problemelor de legătură reciprocă a Bisericii Ortodoxe Sârbe și Bisericii Ortodoxe Ruse și raporturile lor cu problemele care în prezent agită omenirea.

Ambii Patriarhi socotesc că legăturile frățești tradiționale ale Bisericilor lor trebuie și în viitor, neîntrerupt să se dezvolte și să se întărească și prin aceasta, diferitele forme ale legăturilor lor reciproce vor conlucra. Patriarhul Serbiei a invitat pe Patriarhul Moscovei și a toată Rusia Alexei, să-l viziteze în Jugoslavia. Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, Alexei, a primit această invitație.

Ambii Patriarhi au remarcat strădaniile Bisericilor lor de a întări legăturile frățești cu celelalte Biserici Ortodoxe Naționale și a dezvoltat raporturi prietenești cu Bisericile și comunitățile de altă credință (neortodoxe).

Ambii Patriarhi mărturisesc necesitatea încordării eforturilor Bisericilor lor în conlucrarea stabilirii pe pământ a unei păci trainice și drepte.

Ambii Patriarhi socotesc că în actuala situație internațională complicată, conlucrarea Bisericii la rezolvarea acestei chestiuni apare ca cea dintâi lucrare și datorie sfântă a tuturor credincioșilor Bisericii Ortodoxe.

Ambii Patriarhi cheamă toate Bisericile Ortodoxe Naționale și comunitățile bisericesti de o altă credință să-și unească rugăciunile și eforturile pentru triumful ideii de pace și dreptate pe pământ.

Dumnezeul păcii să ne desăvârșească în tot lucrul bun, spre împlinirea voiei Lui, promovind în noi ceea ce este plăcut Lui prin Iisus Hristos. Lui este slava în vecii vecilor. Amin!" (Evrei 13, 20-21).

ALEXEI

Patriarh al Moscovei
și a toată Rusia

GHERMAN

Patriarh al Serbiei

Moscova 19 octombrie 1961.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

† PREOTUL IOAN CHERCIU

În ziua de 16 aprilie 1962, s-a stins din viață, după o grea și îndelungată suferință, preotul Ioan Cherciu de la parohia Afumați II, comuna Afumați, raionul I Mai din Capitală.

Preotul Ioan Cherciu s-a născut în anul 1906 în comuna Afumați, fiind al șaptelea copil al părinților săi, țărani binecinstitori de Dumnezeu.

După ce a terminat școala elementară în satul natal, tânărul Ioan Cherciu este înscris la Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București, unde termină studiile seminariale. În anul 1942, preotul Ioan Cherciu trece cu succes examenul de licență la Facultatea de Teologie din București.

Din anul 1931 și pînă în clipa cînd a fost chemat la Domnul, a păstorit neîntrerupt parohia Afumați II.

Slujirea preoțească a părintelui Ioan Cherciu a fost încununată, de-a lungul anilor, cu roade deosebit de bogate. Satul Afumați are o impunătoare biserică parohială pe care a înălțat-o pe aceste meleaguri împreună cu enoriașii săi, care i-au urmat cuvîntul și îndemnul în toate privințele. Pe tărîmul pastorației, a desfășurat o activitate rodnică, sădind neîncetat în sufletele enoriașilor săi cuvîntul dumnezeieștii Evanghelii, atrăgîndu-și prețuirea tuturor credincioșilor, prin blîndețea și bunătatea sa.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 18 aprilie a. c., în biserica parohială de un sobor impunător de 30 preoți în frunte cu P. C, Pr, Emanoil Hodrea, consilier al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, delegat al Centrului Eparhial.

Numeroși credincioși, au fost prezenți la slujba înmormîntării și în cortegiul funebru care a condus trupul neînsufletit al preotului lor la cimitirul parohial unde a avut loc înhumarea rămășițelor pămîntești ale celui ce-a fost preotul Ioan Cherciu.

În cuvîntările lor, vorbitorii au reliefat personalitatea celui dispărut și au subliniat nobilele însușiri sufletești ale acestuia. În numele Centrului Eparhial și al său personal a transmis condoleanțe familiei celui răposat, P. C. Pr. Consilier Emanoil Hădrea care a amintit de asemenea, prețuirea de care acesta se bucura în fața autorităților superioare bisericești.

Prin conduita sa ireproșabilă, prin lucrarea sa bogată în realizări trainice, prin bunătatea și blîndețea de care a dat dovadă în raporturile cu colegii și cu enoriașii, preotul Ioan Cherciu se impune memoriei noastre și a enoriașilor care-i vor purta o nemărginită admirație și prețuire.

Dumnezeu să-l odihnească cu dreptii!

ASISTENT

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Almanahul Parohiei ortodoxe romine din Viena pe anul 1962 (intocmit prin osîrdua Preotului prof. dr. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romine din Viena, care a purtat și grija tipăririi), Viena, 152 pp.

Izvodit pentru mintea și sufletul credincioșilor ortodocși romini din Viena, Almanahul de față ne mărturisește dragostea fraților noștri statorniciți de secole în capitala Austriei, nu numai față de credința noastră strămoșească, dar mai ales față de istoria, de cultura și de frumusețile pămîntului românesc, patria lor de baștină.

Alcăluit cu iscusită chibzuială, acest almanah, — tipărit cu înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Patriarh Justinian —, cuprinde, îngemănate, pe lângă merindea duhovnicească, întremătoare și mîngietoare de suflet creștin, minunate pagini din cronicile noastre bătrîne și din literatura romînă, oglindind, în același timp, legăturile de pace și de prietenie dintre poporul romîn și poporul austriac.

Ducînd mai departe tradiția glorioasă a vechilor noastre «cărindare» bisericești, atît de mult gustate și prețuite de strămoșii noștri, pentru folosul lor sufletesc și cărturăresc, noul almanah se impune prin ținuta sa de prezentare distinsă din toate privințele, prin numeroasele sale ilustrații, dar mai cu seamă prin conținutul său bogat și variat, ceea ce, fără îndoială, îi conferă dreptul de a fi considerat o adevărată izbîndă de prestigiu teologic și literar, a Parohiei ortodoxe romine din Viena.

Firește, o astfel de carte merită să fie adusă la cunoștință și cititorilor revistei noastre, ceea ce și facem.

Împărtășind patriarhiceasca binecuvîntare a ostenitorilor care au dat la lumină acest almanah, Prea Fericitul Patriarh Justinian, adresîndu-se iubiților săi fii duhovnicești, statorniciți în Austria, îi îndeamnă să asculte de păstorul lor sufletesc, trimis de Prea Fericirea Sa, și povățuindu-i «să se poarte și să se arate adevărați închinători ai Mîntuitorului Hristos în Legea cea dreaptă a Bisericii noastre strămoșești», îi sfătuieste «să pășească cu încredere, în anul ce vine, către zările senine ale păcii și înfrățirii, ale dragostei și prieteniei, spre care năzuim cu toții».

După binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian urmează Calendarul. Fiecare lună a anului, cu arătarea tuturor sfinților și sărbătorilor bisericești cu ținere, este însoțită de o rubrică intitulată «Spre aducere aminte», în care sînt pomenite faptele mai de seamă din istoria patriei, a Bisericii noastre și a Parohiei ortodoxe romine din Viena. Credem că cititorii noștri vor fi dornici să afle cîteva date din trecutul bisericii ortodoxe romine din Viena. Le înșirăm mai jos. Astfel: la 8 ianuarie 1907 s-a sfințit capela ortodoxă romînă din Viena, cu hramul «Învierea Domnului»; la 13 ianuarie 1786, un număr de 32 de credincioși greci și romini au întemeiat o comunitate bisericească ortodoxă în Viena; la 10 februarie 1776, împărăteasa Maria Tereza a dat comunității greco-valahe din Viena cuvenitul privilegiu de libertate religioasă; la 29 martie 1958 s-a ținut înția Adunare Generală a Coloniei romine din Austria, cînd s-a ales Comitetul

de conducere; la 1 septembrie 1683, Șerban Cantacuzino a înălțat la Viena o cruce de stejar, întru pomenirea ajutorului prietenesc dat de el creștinilor asediați în cetate de către oastea turcească; la 7 decembrie 1921, Ministerul federal austriac a aprobat «înființarea unei parohii ortodoxe române în Viena, pentru toți românii din Republica Austria, fără considerarea cărui stat sînt supuși.

Almanahul propriu-zis începe cu un «Cuvînt înainte», lămuritor, întocmit de P.C. Pr. prof. dr. Gheorghe I. Moisescu, a cărui neistovită strădanie stă «ca o jertfă bine primită și de tot prisositoare», la temelia și în paginile acestei cărți.

Bine alese și mai cu seamă bine ilustrate cu materiale potrivite scopului urmărit sînt rubricile acestui izbutit almanah.

Plină de învățăminte duhovnicești, prima rubrică, «Pentru suflete», cuprinde texte alese din lucrările Prea Fericitului Patriarh Justinian, precum «Binefacerile rugăciunii», meditația înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, despre «Inimă», și povățuirea înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian al Olteniei, despre felul «Cum trebuie făcută rugăciunea». În continuare înțelminile unele reproduse din Gala Galaction («Grădina raiului»), din Catehismul creștinului dreptcredincios, din Mihail Eminescu («Rugăciune»), din Dionisie Romano («Biserica»), după L. Tolstoi («De unde vine răul în lume») etc.

Deosebit de interesantă și de atrăgătoare este rubrica intitulată «Pentru minte». Printre colaboratori, cititorii vor înțeli numele unor personalități culturale bine cunoscute în țară și peste hotare. Tudor Vianu deapănă în «Popă la Viena», amintiri din vremea studenției, iar Perpessiciu scrie despre «Eminescu la Viena». P.C. Pr. prof. dr. Gheorghe I. Moisescu, în «Credincioși ortodocși în Viena de odinioară» și «Asediul Vienei și crucea lui Șerban Cantacuzino din anul 1683», aduce contribuții istorice prețioase și clare în lămurirea temelor tratate. Cîteva pagini evocatoare scrie P.C. Pr. prof. dr. Virgil Ciobanu despre «Înființarea Capelei ortodoxe române din Viena», iar G. Sereda ne dă amănunte prețioase privind «Colonia română din Austria».

Rubrica se încheie cu «Romîni și poezia lor», de Vasile Alecsandri, și «Colindele Crăciunului», de P.C. Pr. prof. dr. Gheorghe I. Moisescu.

Pagini literare, în proză sau versuri, alese cu pricepere și grijă, de Mihail Sădoveanu («Moș Crăciun»), Al. Depărățeanu («Mama»), Șt. O. Iosif («Bunica»), Barbu Delavrancea («Nu e «geaba» cafea»), C. Negruțchi («Istoria unei plăcinte»), Radu D. Rosetti («Melk»), alcătuiesc rubrica «De citit în sărbătorii».

De asemenea, un loc deosebit s-a acordat «Cuvintelor din bătrîni», prin fragmente culese din letopisețele și cronicile noastre bătrînești, alcătuite la vremea lor de Grigore Ureche, Ion Neculce, Miron Costin și Dimitrie Cantemir.

Nu sînt uitați nici cei doi cîntăreți bisericești și scriitorii în același timp, Nicolae Filimon («Căpitan Vlad Nicoară din Dobriceni sau asediul Vienei de Kara-Mustafa Viziru»), și Anton Pann («Despre petreceri și glume»).

Urmează rubrica intitulată «Frumusețile pămîntului românesc». Pe lingă dufioasa evocare «La mînăstirea Neamțu», de Gala Galaction, Hanna Petrowisch, Therese Erker și Ernst Dressler ne dau cîteva pagini substanțiale despre frumusețile naturale și realizările noi din patria noastră, constatate cu prilejul excursiilor făcute în țara-mamă — de către unii membri ai Coloniei române din Viena.

Almanahul se încheie cu o bogată cronică a Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1961, care oglindește activitatea vie, culturală, artistică și religioasă desfășurată de enoriașii Parohiei ortodoxe române din Viena în frunte cu P.C. Pr. paroh, prof. dr. Gheorghe I. Moisescu.

În ultima parte sînt redată în frumoasa limbă vieneză rezumatele materialelor cuprinse în sumar, traduse de prof. E. Bohatyretz.

Scriș pe înțelesul tuturor și pus la îndemîna oricărui rîvnitor întru «aflarea cuvîntului trebuitor spre mîntuirea sufletului și luminarea minții sale», întîiul Almanah al Parohiei ortodoxe române din Viena constituie nu numai un succes real și pe deplin meritat, dar și un îndemn de a continua cu aceeași dragoste și osîrdie și cu aceleași roade bune, această frumoasă lucrare patriotică, bisericească și cărturărească desfășurată în prezent de credincioșii ortodocși romîni statorniciți în Viena și în Austria.

GHEORGHE ALEXE

Direcția Generală a Arhivelor Statului, *Indice cronologic nr. 1. Arhiva Mitropoliei Țării Românești (1365-1890)*, vol. I și II, București, 1961.

Direcția Arhivelor Statului a avut buna inspirație de a tipări indicele cronologic al diferitelor fonduri arhivistice ce posedă. Cum cele mai bogate din acestea sînt ale mînăstirilor, ale căror documente au fost strînse de Comisia documentară instituită în preajma secularizării averilor mînăstirești din 1864, era firesc să se înceapă cu acelea ale diferitelor fundațiuni monahale. Munca aceasta a început încă din anul 1947. Rezultatul a fost tipărirea a 24 de volume, din care 23 se ocupă numai de Mitropolie, episcopii și mînăstiri. Arhivele Statului posedă încă de multă vreme cataloage manuscrise pentru aceste depozite documentare, dar aceasta obligă pe cercetătorul istoric să meargă la fața locului; un interesat din afara Capitalei greu putea să aile și să utilizeze aceste materiale istorice. Azi, cercetătorul de la Iași, Cluj, Brașov, Craiova, Timișoara sau aiurea se poate informa ușor pe calea acestor instrumente de lucru.

Generația mai veche era frustrată de acest avantaj, ceea ce a păgubit, desigur, mult, lucrărilor de investigație istorică. Azi, curioșii și interesații află ușor ce mărturii autentice posedă cutare sau cutare mînăstire, cu adiacentele sale spre a putea înțelege rostul ei cultural, social-politic și material. Ultimul indice este acela al Mitropoliei Ungrovlahiei, de care vom spune cîteva cuvinte aci. El se compune din două masive volume; primul are 703 pagini, iar al doilea, în continuare, însumează respectabila cifră de 1472. Este o muncă de veritabili benedictini, pe care au depus-o Ion S. și d-na Maria Rănoiu, vechi funcționari ai Arhivelor Statului. În clasificarea materialului s-au utilizat tot felul de mărturii, fie sub formă de originale, copii sau manuscrise, ce li se zice îndebobște condici, care și ele fiind autentificate de autorități, au dreptul de a fi primite ca atare.

După limbă, documentele acestui fond mitropolitan se împart în românești (14.868), slavonești (359), grecești (715), și apoi turcești, franțuzești, latinești, romîno-grecești, romîno-ruse, romîno-germane, romîno-franceze-germane, în număr cu mult mai redus, însumînd un total general de 16.017 piese. Toate acestea au fost văzute și analizate de autorii respectivi, ca să se dea un foarte folositor instrument de lucru.

Împărțite pe secole, aceste documente se prezintă astfel: din sec. XIV avem 3 documente (1-3); din sec. XV, 21 (4-25); din sec. XVI, 241 (26-267); din sec. XVII - cu mult mai multe, și anume 3191 (268-3459); din sec. XVIII, 5956 (3460-9416), iar din sec. XIX, 6590 (9417-16.007).

Pe baza acestei colosale colecții de documente, se poate scrie azi cu mult mai mulți sorți de a fi completă istoria acestei instituții fundamentale de stat care a fost Mitropolia Ungrovlahiei. Aci ni se înfățișează însă din păcate mai mult partea materială a ei, cu greutate putînd afla amănunte despre viața spirituală și chiar culturală ce s-a desfășurat sub egida acestei sfinte instituții.

De aceea, istoricul Mitropoliei Țării Românești este avizat a căuta informații culturale mai ales în tipăriturile vechi inițiate și patronate de dînsa în cronici și în alte mărturii adiacente. De altfel și Comisia documentară a căutat să colecționeze și să aile mai ales drepturile de proprietate ale Mitropoliei, care urmau să intre în patrimoniul statului. Dar dacă partea spiritual-culturală lipsește mult din aceste mărturii, documentele acestea au o mare importanță din punct de vedere istoric-politic-social. Ele vor fi de o valoare neîntrecută cercetătorilor în acele direcții.

De reținut că aceste documente cuprind știri și asupra componentelor sale, adică schituri, metoace și instituții de binefacere ce erau sub direcția Mitropoliei, după dorința testatorilor lor. Persoane de vază, conducătoare, mitropoliți, episcopi, potențați și însăși marea masă populară apar în aceste mărturii spre a ne lumina din trecut de credință și evlavie. Un indice general de persoane și localități ușurează munca cercetătorilor. El este făcut cu răbdare și conștiinciozitate și se întinde între paginile 1251-1472.

Micile scăpări din vedere nu scad întru nimic din valoarea acestei importante lucrări, pentru care trebuie să mulțumim autorilor ei, cât și Direcției Generale a Arhivelor Statului, care le-a pus la îndemîna posibilitatea de muncă și transpunerea ei în lumina tiparului.

Jacques Moreau, *La persécution du christianisme dans l'Empire romain*, Paris, «Presses Universitaires de France», 1956, 144 pp.

Lucrările anterioare ale lui Moreau și în special excelenta sa ediție «De mortibus persecutorum» a lui Lactanțiu, îl califică în mod special să scrie această mică carte de sinteză. Studiul este dus de la origini pînă la victoria Sîntului Constantin și așează problema în cadrul mai general al politicii religioase a Romei: «Guvernămîntul republican și împărații nu intervin niciodată împotriva unei religii sau unei doctrine magno-filozofice, ca lucru în sine: ei iau măsuri totdeauna numai în scopul de salvagădarea ordinii publice amenințat» (p. 19). Mai mult decît expunerea faptelor, foarte abundente, ceea ce reține atenția cititorului sînt punctele de vedere ale autorului. El subliniază foarte drept că ereziile de tip gnostic, totdeauna atente de a găsi un modus vivendi cu păgînismul, s-au bucurat de o impunitate totală, fiindcă «respingînd organizația puternic ierarhizată a Marii Biserici, ele nu prezentau un mare pericol pentru stat...».

Singura sectă de acest fel care numără martiri, este aceea a lui Marcion. Ea este de asemenea singura care și formase o organizație bisericească (pp. 53-54). Rolul montanismului, în duritatea atitudinii imperiale, este subliniat în chip just. Despre «Institutum Neronianum», Moreau dă singura interpretare în adevăr satisfăcătoare: «Institutum lui Tertulian este o reminiscență din Suetoniu și înseamnă numai obiceiul, uzul introdus de Neron...». S-a pretins că cuvîntul «institutum» echivalează cu lege. Nu este adevărat» (p. 69). Sînt învâțați care cred că politica creștină a împăraților a fost în mai multe ocazii și de diferite maniere, legată de politica lor evreiască. Problema juridică este rezolvată în chipul cel mai plauzibil: este în virtutea puterii lor de coerciție, că guvernatorii intervin contra creștinismului și fiindcă acesta (creștinismul) «n-a făcut niciodată obiectul unei cereri de autorizație în bună și legală formă; el devine prin aceasta «religio illicita» (p. 71).

Ezitățile și contradicțiile politicii imperiale sînt bine puse în lumină, cît și caractererele proprii ale fiecăruia din marile persecuții din secolul III; de asemenea, atitudinea anumiților împărați soldați, ca de exemplu Galeriu, care avea ură contra «civilului» creștin al unui Orient civilizată și moleșit prin religia «obiecțiunilor lor de conștiință» (p. 114), nu se uita nici rolul personal al diversilor împărați, asociați lui Dioclețian, sau disputîndu-și puterea după abdicarea lui.

Dacă interpretarea propusă de teologia imperială, a Tetrarhiei, este puțin scurtă (p. 112), în schimb roua semnificație, luată prin cultul imperial de cînd și prin care se declara că suveranii sînt fiii lui Dumnezeu, este perfect degajată. Interpretarea propusă pentru edictul lui Galeriu este foarte probabilă: refuzînd a se pleca riturilor păgîne și văzîndu-se respinși de a celebra pe ale lor, creștinii «constituiau practic o masă de indivizi fără religie, ceea ce nu era decît pericolos pentru împărăție. Pentru aceea, el le acordă iertare» (p. 130). Bogăția în păreri originale, această punere la punct solidă și bogată va aduce cele mai mari servicii acestei probleme istorice atît de discutate. («Revue historique», avrîl-juin, 1961).

J. B. Duroselle, *De Wilson à Roosevelt, Politique extérieure des États-Unis, 1913-1945*, Colin, 1960, 496 pp.

Autorul a stat și a practicat în învățămîntul american în mai multe rînduri, completîndu-se cu studierea a numeroase lucrări și documente americane, pentru a putea să se dea această operă. Ea este tipărită în colecția «Sciences politiques».

Cu o mare probitate științifică, unită cu un simț remarcabil de sinteză, Duroselle ne dă o carte de primul rang. Acest tablou de 30 de ani de politică exterioară a Statelor Unite va ajuta poate pentru a înțelege mai bine atitudinile sau deciziile care au părut de neînțeles vechii Europe. Se vede aci, în special, rolul decisiv jucat la anumite momente, încăpătînarea unor, iluziile altora, față de probleme sau față de oameni. Partea a treia: «L'ère de Roosevelt» este în special revelatoare. («Études», septembre 1961).

R. B. Nye et I. E. Morpurgo, *Histoire des Etats-Unis*, Gallimand, 1961, 608 pp.

Un istoric englez, iar al doilea american, s-au asociat să scrie istoria aceluiași popor care a fost fiul revclătat al Angliei. Aceasta ne-a dat o carte unde punctele de vedere se echilibrează și unde, trecându-se peste vechile opoziții, autorii ne prezintă o istorie vivanță a Statelor Unite.

Expunerea este adesea prea rapidă, — aceasta și pentru motivul că autorii caută mai mult să degajeze marile tendințe și marile Mișcări care se înscriu într-o istorie de mai puțin de patru secole.

Cartea, ni se spune, a fost acceptată ca manual într-un mare număr de universități americane. Volumul se termină printr-o foarte importantă bibliografie, uitându-se însă cărți deja traduse în limba franceză, ca ale lui Ch. și M. Bérard, Belperron ș.a. («Études», septembre 1961).

M. Du Buit, O.P., *Géographie de la Terre Sainte*, Paris, «Édition du Cerf», 1958, 2 volumes în 8°, 237 pp., 18 cartes.

Autorul n-a voit să scrie o geografie completă a Palestinei, ci «înainte de toate să ușureze înțelegerea pasajelor biblice care fac mențiune de un loc sau de orice fel de particularitate geografică» (p. 7). Acesta este obiectul expunerii din tomul I; al doilea nu cuprinde decât hărțile. În prima parte se descrie geografia fizică a Palestinei: relief, hidrografie, climă, geologie, vegetație și agricultură, animalele, demografia. Acești factori sînt studiați mai întii pentru totalitatea teritoriului și apoi pentru diversele regiuni naturale. A doua parte tratează despre geografia istorică. Prima problemă de rezolvat în acest domeniu este aceea de a identifica localitățile. Aceasta se poate face pe temeiul anumitor date locale (prezența unui sanctuar amintind o întimplare veche, conservarea numelui vechi al unei localități, resturi arheologice); sau se pot utiliza diverse documente posibile: romane, creștine, arabe, evreiești și, în fine, însuși textul biblic și contemporanele sale asiriene și egiptene; autorul indică dificultățile inerente la folosirea textelor biblice. În al doilea capitol, bazîndu-se pe datele fizice expuse în prima parte, apoi pe urmele arheologice ale căilor romane și documentele literare, autorul descrie rețeaua vechilor drumuri.

O altă chestiune interesantă este aceea de a determina frontierele — care n-au fost niciodată fixe — între teritoriile fiecărui trib israelitean, de o parte, iar pe de altă parte, între regiunile locuite de israeliți și celelalte ocupate de alte popoare. Un alt capitol studiază organizația interioară și frontierele celor trei regate: acela al lui David și Solomon mai întii, apoi al lui Israel și Iuda împreună.

Un ultim capitol este consacrat lui «Israel sub împărății»: împărăția persană și macedoneană, imperiul roman; el conține de asemenea un scurt expozeu asupra cadrului geografic al Evangheliilor.

La finele primului tom se găsește un index onomastic bogat, de mai multe sute de nume, de localități. Aci, autorul arată identificările topografice pe care este întemeiată lucrarea sa, ca o justificare sumară a acestora.

În ceea ce privește hărțile volumului al doilea, unele arată situația fizică a diferitelor regiuni naturale ale Palestinei, altele indică urmele căilor de comunicații și altele, în fine, situația politică a Țării Sfinte la diferite epoci. («Irénikon», 1961, nr. 2).

Kirchliches Jahrbuch für die evangelische Kirche in Deutschland, 1958.

Gütersloh, «Güterlohen Verlagshaus Gerd Mohn», 1958, nr. 8, XV, 436 pp.

Aceste anuare dau în fiecare din volumele lor un expozeu detaliat și foarte documentat al istoriei bisericăști contemporane a creștinătății evanghelice din Germania. Jahrbuch-ul 1958 este ca și celelalte de o mare diversitate. Aici se găsesc dezbateri:

asupra armamentului atomic, ca și păreri asupra situației Bisericii din Germania Răsăriteană. Peste 50 de pagini sînt consacrate acțiunii tinerimii. Se găsește de asemenea un lung capitol asupra Mișcării Ecuменice, unde se amintește de primele contacte oficiale cu Biserica Rusă Patriarhală (Utrecht), contacte care la ora actuală încep să dea roade foarte reale.

Trecînd peste limitele anului în chestiune (1958), se vorbește aci și de anunțarea sinodului de către Papa Ioan XXIII, în ianuarie 1959, și despre primele comentarii ce s-au făcut privitor la acest eveniment. Un om de cultură nu se poate dispensa de aceste anuare foarte bogate spre a avea o exactă informație asupra vieții creștine de astăzi din țările germane. («Études», 1961, nr. 2).

I. E. Grabar, W. N. Lasarev, W. S. Kremenow, *Geschichte des russischen Kunst*, III, Dresden, «Verlag der Kunst», 1959, în 4°, 554 pp., 341 ilustrații, din care 8 în culori.

Această lucrare este tomul III din marea lucrare asupra istoriei artei ruse. El tratează despre arta din principalele centrale ale Rusiei și în special despre arta din Moscova, și merge din veacul XIII pînă în veacul XVII. După o introducere datorită lui Voronin și Lazarev, diferiții autori tratează despre arta din principatul Moscovei. Aci găsim figura lui Rublev, descris cu o mare măiestrie de V. Lazarev, care arată cum acest mare pictor a devenit fondatorul a ceea ce s-a numit mai tîrziu «școala din Moscova».

Descrierea mediului spiritual al lui Rublev este cu adevărat excelentă. Aceasta ne face să înțelegem cu mult mai bine talentul extraordinar al acestui pictor de geniu, cu toate că renumele său s-a răspîndit departe, mai ales după moartea sa.

În capitolul următor găsim o contribuție de Maksimov și Voronin, asupra construcției în lemn din veacurile XIII-XVI, unde se arată influența acestor construcții asupra celor de piatră; la început slabă și indirectă, dar importantă deja și executîndu-se mai tîrziu direct asupra construcțiilor în piatră, în secolele XVI și XVII. În veacul XV asistăm la o accentuare mai puternică a caracterului pur rusesc în arhitectură. Acopeșiunile în formă de piramidă devin din ce în ce mai frecvente.

Această contribuție relativ la arhitectura din sec. XV-XVI, arhitectura bisericească și profană, care formează un adevărat tratat, datorat lui Hyn, Maksimov și Kostockin, este urmată de o descriere a operei maestrului Denys, adevăratul continuator al lui Rublev, și mediului său, de V. Lazarev. Autorul arată clar cum în el, stîlul vechi și viu începe a se transforma într-un stil nou, mai ascetic și mai dogmatic.

Ultima parte a cărții tratează despre sec. XVI și începutul secolului XVII. Ea conține mai multe contribuții de valoare, în special aceea lui Sidorov, despre gravura în lemn, și aceea a lui Dimitriev asupra chestiunii atît de mult dezbătută a școlii Stroganov. Autorul refuză a recunoaște aci o școală locală, cum o susțin alții. Caracterul înalt științific al întregului volum ne face să spunem că acest al treilea tom este mai reușit decît cele două precedente. Este o operă care va face epocă. («Irnikon», 1961, nr. 2).

TOMA BULAT

EVENIMENTE, FAPTE, COMEMORĂRI

1. Un răspuns înțelept în problema menținerii păcii. — 2. Pentru interzicerea propagandei de război. — 3. Sărbătoarea zilei Cosmonauticii. — 4. Ziua Africii. — 5. Lucrările Comitetului celor 18 state pentru dezarmare. — 6. Pentru lărgirea colaborării în cercetarea spațiului cosmic. — 7. Terminarea colectivizării agriculturii. — 8. Aniversarea zilei independenței de stat a României și a victoriei asupra Germaniei hitleriste. — 9. Orogii colonialismului francez în Algeria.

1. *Un răspuns înțelept în problema menținerii păcii.* La 15 martie, Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe al Republicii Populare Romîne, a trimis lui U Thant, secretar general provizoriu al O. N. U., *răspunsul guvernului R. P. R.*, în legătură cu rezoluția nr. 1664, adoptată la a 16-a sesiune a O.N.U. Se știe că la 4 decembrie 1961, Adunarea Generală a O.N.U.-lui, a adoptat a rezoluție propusă de Suedia, Austria, Ceylon, Cambodgia, Etiopia, Libia, Suedia și Tunisia, prin care U Thant a fost împuternicit să consulte guvernele țărilor membre ale O.N.U., în legătură cu condițiile în care țăriile ce nu posedă arma nucleară, ar fi dispuse să-și asume obligația de a nu dobîndi, de a nu produce, sau de a nu amplasa această armă pe teritoriul lor.

În răspunsul guvernului nostru s-au accentuat următoarele idei: Înfăptuirea dezarmării ar inaugura *o eră nouă* în viața internațională, războaiele ar fi definitiv eliminate din mijloacele de rezolvare a problemelor litigioase. Republica Populară Romînă a depus toate eforturile la O.N.U., în Comitetul celor zece state pentru dezarmare din anul 1960, cît și la lucrările Comitetului celor 18 state pentru dezarmare, de la Geneva, pentru a găsi soluția cea mai corespunzătoare, care să contribuie la destinderea încordării internaționale și să ducă la întărirea încrederii între state.

Guvernul romîn e convins că *înțelegerile pe plan regional*, inclusiv, *crearea unor zone denuclearizate*, ar duce la înlăturarea unui nou război. La 7 iunie 1959, Guvernul romîn într-o declarație și-a făcut cunoscut punctul său de vedere în ceea ce privește *necesitatea transformării regiunii din sud-estul Europei într-o zonă lipsită de arme atomice*. La a XV-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U., *Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej*, arată că «regiunea balcanică poate fi transformată într-o zonă a păcii, fără armament atomic, rampe de lansare a rachetelor și baze militare. Aceasta ar corespunde în cel mai înalt grad intereselor fundamentale ale popoarelor țărilor balcanice și ar depăși cu mult ca importanță limitele acelei regiuni geografice».

Republica Populară Romînă susține propunerile guvernului polonez de creare în Europa Centrală a unei zone denuclearizate, considerînd că adoptarea unor măsuri similare și în alte regiuni ale globului, — ar constitui o contribuție însemnată la întărirea securității internaționale și menținerea păcii.

Deja Adunarea Generală a adoptat o rezoluție privind transformarea continentului african într-o zonă, lipsită de arme nucleare.

Se știe că delegația Republicii Populare Romîne a votat la cea de a 16-a sesiune a O.N.U., alături de majoritatea delegațiilor statelor membre ale O.N.U., rezoluția (nr. 1664),

privind condițiile potrivit cărora statele și-ar putea asuma obligații corespunzătoare, cu privire la abținerea de la fabricarea armei nucleare, de la obținerea ei prin orice mijloc și renunțarea de a primi în viitor, pe teritoriul lor, astfel de arme aparținând altor state.

Prevederile rezoluției nr. 1664 pot fi îndeplinite numai dacă și celelalte state, care au votat împotriva rezoluției, (principalele puteri N.A.T.O.), își vor asuma solemn obligații împotriva răspîndirii armei nucleare și vor lua măsuri adecvate acestui scop.

Guvernul Republicii noastre a dat un răspuns secretarului general provizoriu al O.N.U., în spiritul larg al principiilor coexistenței pașnice, și a confirmat și de data aceasta, pe plan internațional, grija precumpănitoare pentru destinele păcii. La 6 aprilie a fost publicat raportul lui U Thant în problema preîntîmpinării răspîndirii continue a armei nucleare și a creării de zone denuclearizate. Raportul conține deocamdată răspunsul guvernelor a 45 de țări, membre ale O.N.U. *Dintre ele, 22 reprezintă cea mai mare parte a omenirii, și au dat un răspuns pozitiv.*

În răspunsurile guvernelor țărilor N.A.T.O., și ale aliaților lor, *ideea creării zonelor denuclearizate, este respinsă în mod categoric.* Purtătorul de cuvînt al S.U.A., a susținut printre altele că traducerea în viață a propunerilor guvernului polonez de crearea în Europa centrală a unei zone denuclearizate, ar avea drept rezultat un grav dezechilibru militar, ... «primejduind pacea lumii, mai degrabă decît ar contribui la apărarea ei». Argumentul acesta face parte dintr-o logică sui-generis, căreia îi sînt străine noțiunile tradiționale, de pace, progres, omenie, ea se înserează în vastul arsenal ideologic al pregătirii genocidului și catastrofei nucleare.

Raportul lui U Thant în care figurează și răspunsul matur și elocvent al patriei noastre, reflectă necesitatea realizării unor înțelegeri regionale, *idee care și confirmă tot mai insistent, conținutul ei pașnic și de strictă urgență.*

2. *Pentru interzicerea propagandei de război.* La Conferința Comitetului celor 18 state pentru dezarmare de la Geneva, ședința din 5 aprilie a abordat o problemă din cele acute, care frămîntă mintea și sufletul oamenilor: *interzicerea propagandei de război.* Reprezentantul U.R.S.S., V. A. Zorin, a declarat că includerea pe ordinea de zi a lucrărilor «Comitetului plenar», a problemei interzicerii propagandei de război, ca o măsură primordială ce ar duce la slăbirea încordării internaționale, — e susținută cu fervoare de întreaga opinie publică. A fost propus următorul proiect: Declarație cu privire la interzicerea propagandei de război.

«Guvernele statelor ai căror reprezentanți au semnat prezenta declarație, recunoscînd că toate statele ar putea aduce o mare contribuție la cauza însănătoșirii situației internaționale și a reglementării relațiilor pașnice între state, acționînd împreună pentru încetarea oricărui fel de propagandă de război, de dușmănie și ură între popoare.

Constatînd că în pofida hotărîrii adoptate în unanimitate încă în 1947 de Adunarea generală în care a fost condamnată orice formă de propagandă «avînd drept scop sau capabilă să creeze sau să intensifice primejdia la adresa păcii, violarea păcii sau un act de agresiune», în unele țări se propagă în mod sistematic prin presă, radio, televiziune, în discursurile publice ale unor oameni politici de frunte, *ideea inevitabilității războiului*, se încearcă justificarea cursei înarmărilor nucleare, sînt ațîțate sentimentele de ură și dușmănie față de alte popoare.

1. consideră că *propaganda de război*, indiferent de forma sub care s-ar desfășura, subminează cauza păcii, creează pericolul unui nou război și din această pricină constituie *cea mai gravă crimă împotriva omenirii.*

2. Se obligă să adopte pe cale legislativă, în conformitate cu prevederile lor constituționale, măsurile necesare pentru a pune capăt instigărilor la război și oricărei propagande de război, ostilă păcii și înțelegerii între popoare.

3. oheamnă toate celelalte țări ale lumii să se alătore prezentei declarații».

Reprezentantul U.R.S.S., V. A. Zorin a susținut printr-o caldă pledoarie necesitatea interzicerii oricărui îndemn la război, la folosirea forței împotriva popoarelor care au pășit pe calea eliberării naționale și a dezvoltării independente, așa cum se întîmplă cu popoarele din Angola, Congo, Cuba, Vietnamul de sud și alte țări.

G. Macovescu, adjunct al ministrului Afacerilor Externe al R.P. Romîne, a arătat că adoptarea de către conferință a unor măsuri care să ducă la interzicerea propagandei de război, sînt de natură să contribuie în mod substanțial la crearea unui climat de încredere între state. Au trecut 15 ani de la adoptarea de către Adunarea Generală a

O.N.U., a rezoluției care condamnă propaganda de război, a declarat reprezentantul român, și constatăm că nu pretutindeni ea a fost pusă în aplicare. Idei incompatibile cu interesele păcii au fost și sînt în continuare, propagate prin declarații publice, prin presă, radio, televiziune. Un rol nefast îl exercită propaganda de război în formarea tinerelor generații.

Se poate afirma că cea mai influentă și puternică idee din conștiința epocii contemporane, e ideea de eliminare a războiului din lumea planetei noastre. Războiul pentru un om lucid nu mai poate avea un caracter de inevitabilitate fatală. Dezvoltarea ascendentă a societății în epoca contemporană se afirmă în puternicul sistem mondial socialist. El iradiază, zi de zi, și an de an, dragostea de pace, în sufletul tuturor popoarelor, demonstrînd practic că numai transformarea socialistă a lumii elimină otrava propagandei de război din lume, angajîndu-ne într-un uriaș val al forțelor binelui, progresului și construirii raționale a vieții libere.

Possibilitatea dezvoltării omului, a capacităților lui creatoare, construirea unei societăți, în care să înflorească tot ceea ce e frumos, superior, înalt, în care oamenii să se considere frați, cultivînd spre binele tuturor forța și geniul uman, sînt un bun cîștig al lumii socialiste. Pe bună dreptate, reprezentantul român, George Macovescu, a cerut într-o altă ședință: «Principiul interzicerii războiului trebuie să fie statornicit într-un document internațional de larg răsunset, deschis tuturor statelor, adresat tuturor popoarelor, tuturor factorilor responsabili pentru vehicularea ideilor binelui în societatea contemporană».

În această atmosferă de neîntreruptă slujire a ideii de pace, de abolire a propagandei de război, reprezentantul S.U.A., a încercat să pună la îndoială necesitatea interzicerii propagandei de război. Desigur că nici nu se putea o atitudine mai consecventă a reprezentantului american, promotor al războiului rece. Un fapt petrecut aproape simultan vine să confirme lipsa de sinceritate în apărarea cauzei păcii, a cercurilor conducătoare nord-americane: O comisie de senatori americani s-a deplasat în statul New-Mexico pentru a cerceta dacă grotelile, făcute cu milenii în urmă de străvechile triburi indiene, n-ar putea fi utilizate, în caz de nevoie, pentru adăposturi anti-atomice.

Conștiința omenirii acuză și denunță tot ceea ce se pregătește monstruos împotriva popoarelor, împotriva dreptului de a trăi, de a exista. Orice propagandă de război, orice eluzie în acest sens trebuie scut totalmente excluse prin acte de legislație și justiție.

Propaganda de război, atît de intens cultivată în S.U.A., R.F.G. și țările N.A.T.O., constituie o gravă amenințare la adresa păcii, smulgînd milioane de minți și capacități de la rostul lor creator și binefăcător și aruncîndu-le în demență și delir canibalic. Linus Pauling, profesor de chimie la Institutul de tehnologie din California, laureat al premiului Nobel, într-un mesaj în apărarea partizanilor păcii din Anglia, declara recent: «...Am ținut conferințe, am scris și am dus o campanie susținută pentru a lămurii popoarele și guvernele cu privire la semnificația ororilor care ne-ar aștepta pe noi toți. Volumul stocurilor de explozibile în prezent corespunde în medie, aproximativ 500 de tone pentru fiecare persoană de pe pămînt... Azi dezarmarea generală e condiția de bază pentru viața și libertatea tuturor popoarelor». Propaganda de război constituie o amenințare la supraviețuirea lumii, un act de monstruos regres, un indemn la extirparea geniului uman, un act de suicid al speței umane și de demență incalificabilă. Propăgatorii războiului apar din ce în ce mai oribili și detestați de lumea pașnică, de sutele de milioane de oameni liniștiți, dornici de a trăi și a realiza o viață demnă, decentă, înțeleaptă.

Declarația cu privire la interzicerea propagandei de război, susținută de reprezentanții lumii socialiste confirmă încrederea în forțele binelui de care e animat lagărul socialismului, capacitatea sa de apreciere lucidă a pericolului grav pe care îl prezintă propaganda războinică în lumea alianțelor occidentale¹. Totodată, ea indică urgent

1. Contrariu spiritului inițial al Chartei Națiunilor Unite, care afirmă că „generațiile viitoare trebuie ferite de flagelul războiului, care de două ori în cursul unei vieți de om, a adus omenirii suferințe nespuse”, propaganda occidentală revanșardă rela tezele inevitabilității războiului. Ce poate fi mai oribil decît afirmarea teoriei spengleriene: „Războiul e o formă eternă a existenței omenegii superioare și statele există pentru război” (O. Spengler, *Preussentum und Sozialismus*. München, 1920, p. 52), sau „Între războiul atomic și starea de pace universală există un vast cîmp pentru războaie cu întrebuintarea armelor clasice” (Karl Jaspers, *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen*). O altă mostră canibalică:

măsurile necesare pentru extirparea acestei cangrene din lumea luminosului nostru deceniu, în care trebuie să ne întrecem în zborurile spre țările planetelor vecine și nu în asasinat și distrugere reciprocă.

3. *Sărbătorirea zilei Cosmonauticei*. La 12 aprilie în Uniunea Sovietică a fost sărbătorită pentru prima dată «Ziua Cosmonauticii». În toate țările din lume, împlinirea unui an, de la evenimentul extraordinar, zborul cosmonautului Iuri Gagarin în Cosmos (12 aprilie 1961), a stîrnit aniversări entuziaste și a dezlănțuit simpatii coplesitoare. Acum un an, excelent pregătit, Iuri Gagarin «Columbul cosmosului», a efectuat zborul său istoric pe nava cosmică «Vostok». Racheta cosmică, cu o putere de 20 de milioane C. P. l-a plasat pe Iuri Gagarin pe orbită. Cu adevărat data de 12 aprilie 1961 a marcat în istoria planetei noastre o nouă eră, *era cosmică*².

După zborul lui Gagarin, la 6-7 august 1961, Gherman Titov, pe nava cosmică «Vostok-2» a realizat un zbor fără precedent, menținându-se în Cosmos, 25 de ore și 18 minute, înconjurînd în acest timp de 17 ori, Pămîntul și parcurgînd 700.000 km. în spațiul cosmic, distanța aproape egală cu cea de la Pămînt la Lună și înapoi.

La 20 februarie 1962, deasemeni cosmonautul american John Glenn a înconjurat pămîntul de trei ori. Aceste fapte, realizări ale minții omeniești, arată că omul poate avea nu numai o existență terestră, ci chiar una cosmică, el poate învinge forța gravitației, distanțele uriașe din Cosmos; se poate apăra împotriva radiațiilor cosmice și poate realiza visul său de aur: drumul spre stele! Consecințele și roadele acestui zbor, lansarea sateliților artificiali ai Pămîntului, Cosmos 1-4, etc., sînt de o importanță incalculabilă. «Încă de pe acum, cînd deabia mijesc zorile *veacului cosmic*, se vede ce realizări au înfăptuit oamenii. Dacă *astăzi* geniul omului a creat nave cosmice capabile să atingă cu mare precizie suprafața Lunii și să-i plaseze pe o orbită în jurul Pămîntului pe primii cosmonauți, *mine*, aparatele cosmice, conduse de oameni, vor putea ajunge în Marte și în Venus, și cu oît vom înainta mai departe, cu atît mai largi, mai de necuprins vor deveni perspectivele pătrunderii omului în adîncurile Universului». (din mesajul adresat președintelui John Kennedy, de către premierul sovietic N. S. Hrușciov).

La sărbătorirea zilei Cosmonauticei în U.R.S.S., Iuri Gagarin a arătat că astăzi ne aflăm în pragul unor noi starturi cosmice. «Explorarea spațiilor Universului de către știința și tehnica sovietică, de către oamenii sovietici, se desfășoară cu viteză

„Războiul e îngrozitor, dar și pacea la fel. Dintr-un anumit punct de vedere, deosebirea este cantitativă: de grad și de nivel. Statele Unite trebuie să amenințe în modul cel mai serios cu începerea războiului, oricît de neplăcut ar fi și ar suna aceasta” (Herman Kahn, *Războiul termo-nuclear*¹). Acreditarea ideii inevitabilității războiului e echivalentă cu administrarea unui narcotic ideologic, pentru a transforma tineretul în carne de tun, în instrumente oarbe ale intereselor marilor trusturi, corporații, de armament.

Glăsuțelul al rațiunii se aude totuși, chiar în cercurile imperialiste. Senatorul democrat Morse (din partea statului Oregon), cere încetarea propagandei și pregătirii războiului. „Trebuie să încetăm, spune el, cursa imorală a înarmărilor nucleare, care nu poate fi compatibilă cu nici unul din *acele principii morale, în fața cărora ne plecăm capetele în zilele de duminică*. Generația noastră are de rezolvat o mare problemă, să fie război sau pace. Dacă va fi război, America va înceta să mai existe. Dacă va fi pace, atunci în fața omenirii se va deschide posibilitatea ridicării pe acele culmi ale civilizației, care mai sînt încă inaccesibile pentru noi” („Congressional Record”, 1960, May).

2. „Sute de vizitatori au încercat să evadeze dincolo de frontierele pămîntești; 50 de generații de savanți au căutat cu pasiune mașina fantastică pentru a porni dincolo de nori. Și iată că în acest 12 aprilie 1961, attea vise, attea strădăni, attea sacrificii, duc la fantastică victorie a lui Gagarin. Culmi atinse de geniul uman, ca descoperirea focului și a fierului, sînt anonime și fără dată, dar *era cosmică* se înscrie în istorie cu ziua de 12 aprilie 1961” (Paris, „Presse L'intransigeant”). „Zborul lui Gagarin este cea mai mare realizare științifică din istoria omenirii” (Bernard Lovell, directorul Observatorului de la Jodrell Bank). „Gagarin deschide era în care a treia dimensiune a spațiului crește la infinit în fața speței umane. Fantastică călătorie a pilotului spațiului nu este decît începutul marilor poezii mondiale, care la naștere cu începerea de astăzi” (ziarul francez „Le Soleil”). „...O dată cu zborul navei-satelit „Vostok”, omul a trecut pragul Universului... după cum călătoriile lui Columb și Magelan au deschis o eră nouă pentru întreaga omenire, tot astfel Iuri Gagarin deschide un nou capitol în istoria omenirii întregi” („New-York Herald Tribune”). „Cucerirea spațiului cosmic de către om este cel mai măreț și mai uluitor eveniment al secolului XX. Știința sovietică a devenit cea mai înaintată știință din lume, o știință care și-a câștigat respectul și admirația întregii omeniri... Zborul omului în cosmos demonstrează invincibilitatea forțelor vitale ale socialismului, atestă un progres extraordinar al științei” (ziarul indian „Jugantar”).

cosmică». El a remarcat că succesele Uniunii Sovietice sînt în slujba întregii omeniri, constituind un apel la unirea eforturilor tuturor țărilor în cercetarea Cosmosului, Gherman Titov, cosmonautul nr. 2, a spus că Ziua Cosmonauticii este o «sărbătoare a muncii și victoriei omului asupra forțelor naturii». Istoricul salt al omului sovietic în Cosmos exercită o imensă influență asupra întregii vieți a oamenilor. Superioritatea sovietică incontestabilă în cercetarea Cosmosului și în tehnica rachetelor, demonstrează într-un chip limpede că socialismul, eliberînd societatea de exploatare, transformînd revoluționar structura ei, eliberează omul de exploatare și îi deschide cele mai largi posibilități de dezvoltare, de creștere, de împlinire. Victorii demne de geniu, forța și elanul uman așteaptă astăzi să fie, din zi în zi, realizate. Perspectiva sigură a dezvoltării impeluase a societății umane, înflorirea ei, sînt garantate și arătate de posibilitățile și realizările geniului uman în slujba idealurilor lumii socialiste. Explorarea Cosmosului va aduce noi victorii ale omului în zborul său către lumile din împărăția azurului, demonstrînd mai puternic decît certitudinile matematice, că omenirea are nevoie de pace, iar roadele acesteia din urmă sînt treptele spre stele, spre luceferi. Grădiniile universului vor fi atinse fizic de mina omului, care ralinîndu-și mintea, simțurile, realizînd și depășind vitezele cosmice, va pleca din acest port al universului, Pămîntul, spre alte planete, încununînd de glorie și lumină fruntea lumii secolului nostru socialist.

4. «Ziua Africii». Acum patru ani, la prima Conferință a statelor independente din Africa, s-a luat hotărîrea de a se sărbători la 15 aprilie, «Ziua Africii», zi de luptă împotriva colonialismului. Popoarele lumii întregi își exprimă solidaritatea cu lupta popoarelor din Africa pentru înlăturarea ultimelor vestigii ale colonialismului, pentru consolidarea independenței naționale. Condițiile în care sărbătorim acest eveniment sînt deosebite, în acest an: după șapte ani și patru luni de lupte grele, de sacrificii și jertfe imense, în fața poporului algerian, s-au ivit zorii libertății și independenței naționale. În Angola, poporul luptă împotriva colonialiștilor portughezi; în Kenya, Mozambic, Ruanda Urundi, Rhodesia, Nyassaland, Uganda, Africa de sud-vest, lupta pentru independență națională se intensifică. În Congo mașinațiunile colonialiștilor imperialiști continuă să dezbine popoarele și să manevreze în așa fel, încît trusturile și companiile miniere să stoarcă profituri uriașe, jefuind bogățiile subsolului. Viața patriotului Gizenga, continuatorul luptei pe care a dus-o eroul poporului congolez, Patrice Lumumba, se află în pericol.

Din numărul total de 53 de țări africane, 29 și-au cîștigat independența, colonialismul fiind nevoit să părăsească trei sferturi din teritoriile africane, cu o populație de 210 milioane locuitori. Zece la sută din populația globului și unu la sută din producția industrială a lumii le reprezintă Africa. Venitul mediu pe cap de locuitor aici este într-un an de 450 lei, adică 1,24 lei pe zi. Africa participă cu 50% din producția capitalistă mondială de crom, mangan, antimoniu, cu 65% aur, 68% cobalt, 99% diamant, în schimb, 92% din materia primă minerală e exploatată de capitalul monopolist din Europa și S.U.A. Subnutriția produce ravagii, frigidurile, tuberculoza, seceta, seceră anual milioane le vieți. În fosta Somalie britanică la 132.000 de locuitori revine un medic, în Etiopia la 105.000 locuitori. 99% din populația africană este analfabetă. Secole de colonialism pe întreg continentul african au adîncit cicatricile mizeriei, dezumanizării și pieirii prin foame, boală și inanție, și exploatare cruntă, fără milă. Investițiile de capital ale S.U.A. în Africa se ridicau înaintea celui de al doilea război mondial, la 200 milioane de dolari, iar astăzi ele depășesc cifra de 3 miliarde de dolari. «S-ar părea că business-ul american — scria revista engleză «African Trade and Development», — a descoperit în Africa un nou Eldorado». Iată ceea ce oferă sistemul capitalist și pretinsul umanism occidental: cifre uriașe de profituri pentru ei, și mizerie, moarte, dispariție biologică — pentru popoarele africane! Colonialismul încă mai ține sub ghiarele lui de fiară, 50 de milioane de africani din 24 de țări coloniale și de sub tutelă. Sub jugul rasiștilor din Republica Sud-Africană se află 10 milioane de africani, care suportă cele mai odioase acte de desmăț rasist și politica monstruoasă de segregatie. Imperialiștii nu respectă Rezoluția celei de a 16-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U., care «condamnă hotărît măsurile represive și operațiunile armate împotriva poporului angolez, precum și refuzul de a i se acorda drepturile omului și libertățile fundamentale». În Declarația O.N.U., cu privire la acordarea independenței țărilor și po-

popoarelor coloniale se sublinia «necesitatea de a se pune neîntârziat și necondiționat, capăt, colonialismului, în toate formele și manifestările lui».

Țările africane eliberate de sub colonialism sînt ajutate multilateral și în mod dezinteresat de țările socialiste. Cu ajutorul Uniunii Sovietice, sînt prevăzute să se construiască 50 de întreprinderi ale industriei grele, 37 de institute de învățămînt, 11 centrale electrice. Uniunea Sovietică a încheiat un acord de colaborare economică și tehnică cu R.A.U., Ghana, Guinea, Mali, Somalia, Sudan, Tunis, Etiopia, și construiește în aceste țări peste 200 de obiective vitale pentru dezvoltarea industrială și tehnică a acestor țări. U.R.S.S., neabătîndu-se de la politica sa de sprijinire fermă a luptei popoarelor africane împotriva colonialismului și cucerirea independenței popoarelor asuprite de dominația străină, susține prin toate mijloacele ideale și de libertate, și eliberare națională. În legătură cu aceasta, Kwame Nkrumah, președintele Ganei, afirmă: «Dacă nu ar fi Uniunea Sovietică, mișcarea de eliberare a Africii de sub jugul colonialist ar simți întreaga forță a unor reperiuni crunte și brutale». Reprezentantul nostru în O.N.U. într-o sesiune specială a Adunării Generale, condamnînd acțiunile agresive ale colonialiștilor francezi în Tunisia (august 1961), pe bună dreptate și elocvent arăta: «România a militat întotdeauna împotriva colonialismului, pe care noi îl considerăm rușinea epocii noastre. Nu poate exista nici o scuză, nici o circumstanță atenuantă pentru colonializatori, care apar astăzi ca agresori brutali ai mișcării de eliberare națională, jefuitori ai resurselor naturale ale țărilor subjugate și organizatori ai războaielor coloniale care periclitează pacea și securitatea mondială. Există o singură soluție în ce privește colonialismul: lichidarea și sfîrșirea lui totală de pe planeta noastră».

Poporul român alături de toate popoarele lumii consideră că regiunile africane aflate încă sub regim colonial sînt o rușine pentru lumea secolului nostru luminos, și impun acțiuni de lichidare deplină a sistemului colonial, condamnat de istorie. Cu prilejul zilei Africii, ne alăturăm glasul de cei care cer abolirea imediată a sistemului colonial, manifestîndu-ne caldă simpatie și deplină solidaritate cu continentul african, în lupta sa dreaptă și eroică pentru cucerirea libertății, independenței naționale, și desființarea discriminării rasiale.

5. *Lucrările Comitetului celor 18 state pentru DEZARMARE.* După o lună și jumătate de tratative, cînd lucrările Comitetului celor 18 state pentru Dezarmare păreau a avea o șansă de a se ajunge la fixarea unor puncte comune în problema *Proiectului de preambul al Tratatului cu privire la Dezarmarea generală și totală*, la 25 aprilie, S.U.A., sfidînd opinia publică și setea arzătoare de pace a popoarelor, au reluat experiențele cu arma nucleară în atmosferă.

Proiectul Sovietic de tratat reprezintă un tot realist, bine elaborat, logic, și organic: «*Salvarea tuturor popoarelor de ororile războiului*, spunea încă din primele zile ale Comitetului, — Gromîko, ministrul Afacerilor Externe al U.R.S.S., reprezintă țelul nostru comun, recunoscut de noi încă în anul 1945, cu prilejul semnării Cartei O.N.U.». Dezarmarea generală și totală sub un strict control internațional a devenit un Imperativ de urgență vitală, el putînd să transpună în viață, visul secular al omenirii, pacea veșnică pe pămînt.

Memorandumul țărilor neutre cu privire la problema încetării experiențelor nucleare conține suficiente idei care asupra mijloacelor de a se ajunge la realizarea unui acord privind *interzicerea pentru totdeauna a experiențelor cu arma nucleară*. Sistemul propus de țările neutre reprezintă îmbinarea sistemelor naționale existente de supraveghere cu o comisie internațională, alcătuită din oameni de știință avînd o înaltă calificare, pe cît posibil din țările neutre. Nici această propunere nu a convenit S.U.A. Promovînd o politică de ațîșare a psihozei războiului, de intensificare a cursei înarmărilor, S.U.A., nu au acceptat nici măsura limită, minimală, de a nu se efectua experiențe măcar în perioada tratativilor de la Geneva. Care nu constituie o crimă împotriva întregii omeniri orice explozie atomică, nu mărește ea fondul nociv al atmosferei, infectînd continuu masele de aer și răspîndind germenii morții atomice, ai stronțului?

Rățiunea umană prolestează cu vehemență împotriva unor astfel de acte. Esența politicii de echilibru al groazei, a șantajului atomic, e exprimată în acest fel: «Arma termonucleară este sprijinul cel mai bun în apărarea intereselor noastre. Înainte de orice trebuie să perfecționăm bombe nucleare». (Economists, febr. 1961). Oare o astfel de politică de pe poziții de forță, cu recorduri de monstruoșitate a conștiinței, ignorînd

legile sociale de dezvoltare ale plantei noastre, ignorând necesitatea absolută de a se renunța la război, (deoarece acesta ar produce o catastrofă de proporții înspăimântătoare, de neconceput, omorînd sute și sute de milioane de oameni), nu apare din zi în zi mai sumbră, irațională și monstruoasă?

În ultimele zile, înainte de reluarea experiențelor nucleare în atmosferă de către S.U.A., în zona insulei Christmas, în oceanul Pacific, reprezentanții S.U.A. și Angliei nu au mai acordat nici o clipă examinării propunerilor făcute de cele opt state neutre, care puteau constitui un nou punct de plecare și o nouă bază de discuție pentru a se ajunge la un acord. Lipsa dorinței guvernului american și englez de a se realiza un acord, hotărîrea lor de a începe cu orice preț, imediat experiențele sinistre ale armei nucleare, demască performanțele lor difirambice, oratorice, falsa lor dragoste de pace și prefăcuta grijă pentru «destinele omenirii». Calculele strategice ale Pentagonului, criza de timp din care nu pot ieși eminențele creiere electrice ale strategiei americane, au determinat imediata reluare a experiențelor nucleare. Care pot fi roadele ciupercilor atomice proiectate în imensitatea văzduhului planetei noastre? În ajunul experiențelor, chiar și ziarul american «New York Times» recunoștea că ele vor antrena «o cursă nesfîrșită a experiențelor, care va otrăvi atmosfera politică mondială, chiar mai mult decît atmosfera fizică». Cu două luni în urmă, ziarul englez «Reynolds News» arăta că reluînd experiențele atomice «... vom merita maximum de dispreț moral în schimbul unui oștig de fapt imperceptibil în putere și influență». Se știe că unii conducători militari din S.U.A., au cerut ca experiențele nucleare să înceapă înainte de inaugurarea lucrărilor Comitetului celor 18, la Geneva, dar teama de opinia publică i-a făcut să dea înapoi. Un pesimism de comandă a însoțit în surdina comentariile și dările de seamă asupra lucrărilor de la Geneva, în presa occidentală. În schimb, în ultima vreme, a fost prezentat lucrările Comitetului celor 18, un document al guvernului american: «Schită a amănunțită a termenilor de tratatului». El nu reprezintă decît o nouă variantă, mai recentă a controlului asupra înarmărilor și nu mijloacele de control asupra dezarmării. Invasia în masă a observatorilor internaționali în U.R.S.S., spionajul, constituie linia principală a schiței americane de tratat. Politica amenințărilor nucleare și simultan dezvoltarea tratatelor diplomatice indică metoda de lucru a politicii americane. Poziția rigidă a Washingtonului în domeniul inspecției și controlului constituie una din piedicile principale în lucrările Comitetului celor 18 de la Geneva. Într-o formă sau alta, americanii vor să obțină sub eticheta O.N.U., o rețea largă de spionaj pe teritoriul Uniunii Sovietice. Desigur că aceste planuri sînt de-a dreptul insolente și inacceptabile. Sub pretextul unei inspecții internaționale, S.U.A., vor să înfăptuiască «recunoașterea obiectivelor» de pe teritoriul sovietic, asigurîndu-și prin dezarmare, avantaje unilaterale, în dauna Uniunii Sovietice.

Conștiința primejdiei catastrofale pe care o reprezintă războiul nuclear, în care rachetele purtătoare de bombe hidrogenice de 50-100 megatone, pot transforma în cîteva minute, continente întregi în pulbere și fum, — devine din zi în zi mai prezentă în protestul vehement al forțelor păcii, împotriva celor ce pregătesc un război nimicitor. Reluarea experiențelor nucleare de către S.U.A., dă o nouă lovitură tratatelor și arată pe plan internațional chipul lidos al promotorilor cursei înarmărilor, demască esența reacionară și caracterul inuman al capitalismului, care nu se dă în lături de a folosi arma armelor de exterminare în masă, pentru a-și îmbogăți cîteva grupuri de negustori ai morții, trustamenii și bancherii Pentagonului. Reprezentantul român în Comitetul celor 18 pentru dezarmare, George Macoveșcu, a scos în evidență faptul că experiențele nucleare americane constituie «o amenințare gravă a păcii și securității în lumea întreagă, un act agresiv de o deosebită gravitate», întreaga răspundere pentru consecințele ce vor decurge, revenind guvernelor american și englez.

Declarații de protest, marșuri și demonstrații au avut loc în mai toate țările, imediat după exploziile nucleare americane, arătînd că milioane și milioane de oameni simpli și cinstiți, aparținînd tuturor credințelor religioase și diferitelor concepții politice, sînt uniți pentru a protesta, a lupta împotriva unei catastrofe nucleare³.

3. „Națiunile lumii trebuie să accepte adevărul că războiul termo-nuclear nu poate rezolva nici cel mai ireconciliabil conflict spre satisfacția cuiva. În faza actuală a creșterii teroarei, guvernele trebuie să caute cu atenția cuvenită rezolvarea divergențelor prin mijloace pașnice. Paralel, ele trebuie să caute imediată frînare a cursei înarmărilor și după

Astăzi, când tainele universului devin accesibile minții omenești, când cucerirea cosmosului devine arena nesfârșită pentru încercarea forțelor și geniului uman, când năzuința spre pace, bună înțelegere, coexistență pașnică, devin puncte cardinale ale istoriei contemporane, când e de neconceput un război în condițiile armelor nucleare, reprezentanților Comitetului celor 18 pentru dezarmare, de la Geneva le incumbă o mare responsabilitate, așa cum spunea Președintele Consiliului de stat al R.P.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej: «Înțelepciune și chibzuință în politică, cea mai mare grijă pentru întărirea păcii și eliminarea pericolelor care planează asupra popoarelor și de la înțelegerea acestei necesități trebuie să pornească orice guvern, orice om de stat, cu sentimentul răspunderii față de propriul popor și față de toate popoarele».

6. Schimbul de mesaje între premierul sovietic N. S. Hrușciov și președintele S.U.A. Kennedy din luna martie 1962, cu privire la unirea eforturilor în cercetarea Cosmosului a trezit un adânc interes în lumea întreagă. Premierul sovietic și-a exprimat satisfacția că propunerea sa de a uni eforturile Uniunii Sovietice și S.U.A. în cucerirea Cosmosului, (făcută în mesajul din 21 februarie), «a găsit înțelegerea necesară din partea guvernului S.U.A.». Șeful guvernului sovietic a indicat câteva probleme în ce privește cercetarea și folosirea pașnică în comun a Cosmosului: — folosirea sateliților artificiali ai pământului pentru crearea unor sisteme internaționale de telecomunicații de mare distanță; — organizarea unui serviciu mondial de observație asupra stării timpului cu ajutorul sateliților artificiali ai Pământului; — organizarea de observații cu ajutorul programului comun asupra obiectivelor care se lansează în direcția Lunii, planetelor Marte, Venus și altor planete ale sistemului solar; unificarea eforturilor în domeniul studierii fizicii spațiului interplanetar și corpurilor cerești. Încă din decembrie 1961, Adunarea Generală a O.N.U., a aprobat în unanimitate rapoartele Comitetului politic cu privire la folosirea spațiului cosmic și la dezarmare. Adunarea Generală a recomandat statelor să folosească principiile dreptului internațional, inclusiv Carta O.N.U., în domeniul spațiului cosmic și corpurilor cerești, care nu pot constitui un obiect de natură să fie însușit de vreo națiune.

Cooperarea internațională în domeniul folosirii pașnice a spațiului cosmic a devenit imperioasă în zilele noastre. De la lansarea primului satelit sovietic, până în clipa de față, spațiul cosmic devine accesibil, iar omenirea aplică geniul și efortul său constructiv în cercetarea planetelor, în căutarea unor noi surse energetice și lărgirea orizontului cunoașterii umane. Marea descoperire a geniului uman, dezagregarea atomului, exploatarea spațiului cosmic, pun problema scopului pentru ce va fi folosit uriașul potențial de energi al omenirii? Ne îndreptăm cu pași gigantiști spre o lume mai bună sau nu? Secretarul general provizoriu U Thant, într-o sesiună din 22 martie 1962 a Comitetului O.N.U. pentru Cosmos, arăta necesitatea de a se întreprinde acțiuni practice în direcția dezvoltării colaborării în folosirea Cosmosului. «Acest fapt, spunea U Thant, ne însușă tuturor mari speranțe». Schimbul de mesaje între N. S. Hrușciov și Kennedy, reprezintă o contribuție de neprețuit care va fi salutată de întreaga lume.

În ultimii cinci ani omenirea și-a schimbat cu rapiditate imaginea despre univers, despre Cosmos, datorită epocalelor succese ale lansării sputnicilor și călătoriilor cosmoneautilor sovietici în spațiul ce înconjoară planeta noastră. Concepția «geocentrică» a dăinuit până la sfârșitul secolului al XVI-lea. O dată cu Galileo Galilei și marele Kepler, care a descoperit legile rotației planetelor în jurul Soarelui, în pas cu progresul tehnicii telescopice, cu dezvoltarea științelor naturii orizontul de gândire al omului s-a lărgit. «Macrocosmosul», tărâșle nevăzute, lumile de dincolo de orizont, au început să fie cercetate intens cu ajutorul calculului matematic și cu instrumentele telescopice. Universul material în desfășurarea lui nesfârșită, «infinitul mare» al Creației, își găsește loc din ce în ce mai mult în lucrările lui Copernic, Galilei, Kepler, Newton, Laplace. Cu două secole în urmă se știa că Soarele face parte din Calea Lactee sau Galaxia, un uriaș sistem de stele. Fizica corpurilor cerești evoluează de la o concepție mecanicistă spre una energetică. Soarele și stelele nu mai sînt considerate drept forme de gaz omogene și invizibile, ci corpuri complexe, în care se petrec fenomene uriașe, procese energetice

aceea dezarmarea generală și completă sub un control care va proteja omenirea împotriva reluării ei" (Gerard Piel, în revista „Scientific American”, februarie 1962).

de transformare a hidrogenului în heliu, care degajă lumină. Procesele electromagnetice din atmosfera stelelor, vîrtejurile de gaze, erupțiile de radiație, determină transformări în Cosmos și au influență asupra Pămîntului. O uimitoare varietate de tipuri de stele, a căror luminozitate se schimbă periodic, la distanțe incomensurabile, «galaxiile exterioare» care se îndepărtează de noi cu viteze mereu crescînde — alcătuiesc o imagine dinamică despre Cosmos. Erupțiile din soare, magnetizmul solar, exploziile dese din Galaxia noastră, uriașele erupții, extrem de rare ale așa numitelor «supernove», razele cosmice, radiația solară, fac parte dintr-un complex energetic infinit al oceanului albastru, care noaptea ne apare strălucit de salba de lumini a stelelor. Spațiul cosmic e un imens ocol în care fluxuri de particule, forțe incomensurabile într-o independență la infinit, acționează unele asupra altora.

După ultimele cercetări, tînrul astronom sovietic Pariiski a ajuns să «atingă» nodul central al Galaxiei noastre, care se găsește totuși la aproape 300 milioane de miliarde kilometri, departe de pămînt. Pentru aceasta el s-a folosit de antena radio astronomică a observatorului Pulkovo, de lângă Leningrad. E pentru prima dată cînd s-a reușit să se facă o astfel de radioascultare. În sistemul nostru solar, avînd o vîrstă de 5 miliarde de ani, omul nu totalizează, maximum, un milion, de ani. Se apreciază că Galaxia noastră ar avea 100 miliarde de stele, iar pe un miliard de planete ar exista viață. (Lucian Barnier: *Station radioastro*, în «Les lettres françaises», 1960, 8-14 dec.). Deducțiile științei moderne confirmă previziunile geniale al lui Giordano Bruno cu privire la pluralitatea lumilor locuite. «Noi nu sîntem singuri în acest univers». Universal cosmic, la stadiul la care știința a ajuns astăzi, — oferă un neîmărit orizont de concentrare și înfrățire a eforturilor de cercetare și de experimentare științifică. Atingerea Lunii de către omul sovietic, lansarea în spațiu a unor nave și laboratoare interplanetare, descoperirea surselor de lumină și progres, în calea descifrării tainelor universului. Știința și tehnica lumii socialiste își propun ca țeluri, lărgirea cunoașterii umane dincolo de zare, o finalitate pașnică, de prestigiu strălucitor și eroism legendar.

O revistă a tineretului american progresist «News Horizons for Youth» scria în toamna trecută: «Minunile făcute astăzi în domeniul cuceririi Cosmosului și în alte domenii ale științei prevestesc un viitor glorios pentru întreaga omenire». Însă acestor speranțe se opun cercurile militariste americane, în frunte cu Pentagonul, care văd în spațiul cosmic, un mijloc de pregătire a unei agresiuni atomice. În loc de a colabora, de a uni eforturile spre binele și a sporul cunoașterii fenomenelor și a realităților Cosmosului, știința americană pregătește febril arma cosmică, își mărește potențialul tehnic strategic referitor la sateliții spioni și purtători ai armelor nucleare. Metodele de ducere a operațiunilor cosmice, mijloacele de atac și apărare, capătă în strategia războiului cosmic, proporții de urgență, încadrate în planuri de agresiune. «Mijloacele cosmice de atac» au prioritate în graficul eforturilor industriei și tehnicii americane, susținute de alocări fabuloase din bugetul național, în detrimentul dezvoltării industriilor legate de o economie a păcii și a ridicării standardului de viață. Treapta de dezvoltare material-spirituală la care omenirea a ajuns impune o rapidă reconsiderare a situației de fapt, a primejdiilor în care se angajează știința cosmică americană. Aspectele fundamentale ale coexistenței celor două sisteme sociale, care se impun cu o strivitoare evidență pe întreg globul, trebuie să se reflecte și în formele de cercetare și înaintare a științei omenești în spațiile cosmice. Numai astfel omenirea poate fi ferită de un cataclism, iar spațiile cosmice pot deveni arena cuceririi și descifrării tainelor Universului. Pregătirea înfrigurată a unui cataclism nuclear formează uneori leit-motivul declarațiilor unor oameni de știință americani, slujitori ai șacului de aur. «Luna trebuie să devină o colonie americană, întinsă și cu o înaltă dezvoltare», iar spațiul cosmic — un observator pentru tot «ce se petrece în orice loc pe pămînt». (Savantul atomist Edward Teller). În contrast cu această linie agresivă, lumea socialistă oferă lumii prin sbourile cosmonauților sovietici, Gherman Titov și I. A. Gagarin, o invitație la frumusețe, la sporul demnității umane, la colaborare și înfrățire. Cu prilejul unui interviu, I. A. Gagarin spunea: «Oamenii de știință americani afirmă tot timpul că S.U.A. trebuie să fie primele în spațiul cosmic, să ajungă primele în Lună, în Marte și pe alte planete. Timpul va dovedi cine va fi primul. Nici omenii de știință sovietici nu stau cu brațele încrucișate, ci lucrează. Aș vrea să întreb: oare este atât de important care va fi primul? Principiul este ca spațiul cosmic să slujească binelui omenirii».

7. Intre 28 aprilie și 1 mai a avut loc *Sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale*, consacrată unui important eveniment istoric în viața poporului nostru: terminarea colectivizării agriculturii. Transformarea socialistă a agriculturii a fost realizată cu aproape patru ani înainte de termen. Alături de deputații Marii Adunări Naționale au participat 11 mii de invitați, președinții tuturor gospodăriilor colective, specialiști, oameni de știință, ingineri etc. Caracterul reprezentativ al acestei sesiuni reflectă profundul democratism al noii orînduirii, participarea largă și directă la conducerea statului, a poporului muncitor. Înaintarea treptată, continuă, pe măsura convingerii țărănimii de a trece pe drumul agriculturii socialiste, și crearea bazei tehnice-materiale necesare, au constituit un permanent obiectiv guvernamental. Începînd încă din 1952, înliințarea întovărășirilor agricole a cuprins 84.000 de familii, iar în 1959 întovărășirile aveau 1.767.000 familii. Sectorul colectivist a crescut treptat, înundu-se în puternice gospodării colective, peste 3.200.000 de familii țărănești.

Mica gospodărie țărănească făcea cu neputință mecanizarea, organizarea și dezvoltarea pe baze științifice a producției agricole, frînînd dezvoltarea industriei, producînd un mare decalaj între ritmul înalt de creștere a industriei și starea de stagnare a agriculturii. Viziunea pitorească și patriarhală a satului nostru, era o imagine falsă, care nu corespundea crudei realități, stării de exploatare la care era supusă în trecut țărănimea noastră. Țară «eminanțele agricole», pradă moșierului, cămătarului, percepturului, jandarmului, cu țărani ei lipsiți de pămînt, ea constituia un titlu de reclamă idilică numai pentru moșierii și bancherii partidelor politice. În 1930, 700.000 de familii țărănești, nu aveau nici un fet de pămînt, în timp de 12.200 de moșieri slăpneau o suprafață arabilă mai mare decît 2.460.000 de familii laolaltă. O schemă statistică din 1935 arată că 37% din gospodăriile țărănești nu aveau nici o vilă de muncă, o treime nu aveau nici o vacă, aproape jumătate nici un porc și nici o oaie. Băncile bancherilor și cămătarilor îndatorau pînă la gît milioanele de țărani. În 1929, aproape 2,5 milioane de mici gospodării țărănești aveau datorii de 37 miliarde de lei. Analfabetismul cuprîndea mai mult de jumătate din totalul populației rurale. În 1933, peste un milion de copii de vîrstă școlară erau în afara școlii, îngroșînd numărul neștiutorilor de carte, în timp ce 7.000 de învățători erau șomeri. Numărul gimnaziilor — comparabile ca grad de învățămînt cu școala actuală de 7-8 ani —, în anul 1938 erau în întreaga țară doar 770 de unități, în timp de astăzi numai la sate există 6250 de astfel de școli, de peste 8 ori mai multe.

În ultimii 12 ani, Statul nostru popular a făcut investiții în agricultură în valoare de peste 23 miliarde (mașini și utilaje). Sistemul contractărilor introdus treptat din 1953 a făcut să crească an de an producția agricolă. În 1961, veniturile bănești ale țărănimii, provenite din vânzări către stat au atins cifra de 9 miliarde lei.

În mediul rural funcționează astăzi 2000 case de nașteri și aproape 3000 de circumscripții medico-sanitare, cu aproape 7000 de medici. Analfabetismul a fost lichidat încă din cursul primului cincinal. S-au construit la sate în ultimii ani 7.300 săli de clasă, învățămîntul general de 7 ani a cuprins la sate 1.860.000 de elevi. Funcționează în mediul sătesc peste 11.600 cămine culturale și case de citit și peste 3.300 de cinematografe.

Media anuală a producției totale de cereale în anii 1956-1960, a depășit cu 1.170.000 tone, iar în 1961 cu 2.600.000 tone, media anilor 1934-1938. Producția industrială a fost în anul 1961 de aproape cinci ori și jumătate mai mare decît în 1949. În 1938 ziarele au relatat expunerea guvernatorului Băncii Naționale, care conținea cîteva mărturisiri senzaționale. El arăta că 48% dintre țărani nu aveau nici măcar un porc, 42% nu aveau nici o oaie, 35% nici o vacă, 32% nici un cal. El a descris o scenă văzută pe cîmpiile Moldovei: trei copii înjuțați, trăgeau după ei un plug rudimentar, iar tatăl lor ținea de coarne. Această imagine insuportabilă exprimă esența monstruoasei orînduirii burghezo-moșierești, în care omul nu era decît un instrument, un biet animal, a cărui singură forță trebuia storsă pînă la moarte.

Cu totul sînt schimbate condițiile de viață ale țărănimii muncitoare, astăzi. Agricultură dispune, în prezent, de 54.000 tractoare fizice, 50.000 de semănători mecanice, 25.000 combine pentru păioase și alte mașini agricole. În ultimii ani numai prin rețeaua rurală a cooperăției de consum, au fost vîndute mărfuri în valoare de 31 miliarde lei, iar în ultimii cinci ani, s-au construit la sate, peste o jumătate de milion de case de locuit. Pînă la sfîrșitul anului 1962 numărul satelor electrificate va ajunge la aproape

4.500. Țara noastră dispune de toate condițiile necesare pentru dezvoltarea multilaterală a agriculturii, putând să asigure nu numai consumul intern, ci să susțină industria prelucrătoare de materii prime agricole. Se impune practicarea unui sistem de agricultură susținută de înaltă capacitate agrotehnică a agronomilor, a factorilor ce trebuie să contribuie la mărirea fertilității solului. Valorificarea la un nivel superior a resurselor materiale de care dispun gospodăriile colective, dezvoltarea multilaterală și îmbinarea rațională a ramurilor de producție, constituie un obiectiv permanent al noii vieți în satele Republicii noastre. Acest fapt l-a subliniat Președintele Consiliului de Stat, Di. Gheorghe Gheorghiu-Dej, la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale: «Dezvoltarea economică și consolidarea fiecărei gospodării colective trebuie să se desfășoare potrivit unui plan de perspectivă, pe o durată de mai mulți ani, fundamental multilateral, pe baza studierii atente a tuturor factorilor care acționează asupra producției: mărirea suprafețelor, structura culturilor, căile de sporire a recoltelor la hectar, dezvoltarea șeptelului și a productivității lui, asigurarea bazei furajere optime».

Anul 1962 încheie prima jumătate a planului de șase ani, deschizând prin terminarea colectivizării agriculturii o perspectivă luminoasă pentru noua formă de viață a satului. Măsurile adoptate de această sesiune vor aduce o prețioasă contribuție la dezvoltarea tuturor domeniilor vieții social-economice a țării, la înflorirea și bunăstarea poporului nostru.

8 LA 9 MAI am sărbătorit împlinirea a 85 de ani de la proclamarea independenței de stat a României, o închinare a luptelor de veacuri împotriva jugului imperiului otoman. Totodată se împlinesc 17 ani de la marea victorie dobândită asupra fascismului de către marșalul nostru, în cadrul căreia, un rol hotărâtor l-a avut UNIUNEA SOCIALISTĂ. Războiul pentru independență a fost un război drept, care a însușit masele populare, iar luptătorii noștri, *voștorii* și *dorobanții* români, au dat dovadă de un eroism legendar în bătăliile de la Grivița, Rahova, Smeșdan. La 9 mai 1877, în ședință solemnă, Parlamentul român a consimțit dobândirea independenței de stat: «Camera... ia act că rezelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacarea lor oficială».

Poporul român a obținut victoria alături de ostașii ruși și patrioții bulgari. În această luptă comună s-a întărit prietenia dintre popoarele române, rus și bulgar. Ne amintim azi cu dragoste și recunoștință de maiorul Ene, de căpitanul Valter Mărăci-neanu și de alți viteji care au pecetluit cu sîngele lor independența noastră de stat. Coaliția burghezo-moșierească în frunte cu monarhia a trădat însă interesele țării, au vîndut independența și bogățiile țării, — monopolștilor străini, menținînd poporul într-o stare de înapoiere economică și culturală. «Unde este nealînmarea nației și fericirea poporului, scria Gazeta «Drepturile omului», în mai 1885? Unde este libertatea și belșugul, unde sînt roadele vitejiei de la Plevna, unde?... cînd cîmпиile gem sub povara mizeriei, cînd plugarii își iau lumea în cap, speriați de biruri și de sărăcie, cînd calicimea orașelor lîncezește și cade pe pavelele stradelor, slăsiată de nemîncare... Ah! cînd va ieși poporul pe stradele Bucureștilor, oaste puternică și dezlîntită... atunci... glasul puternic al moșicilor va tuna războiul și va proclama dreptate...». Independența nu a adus îndeplinirea năzuințelor vitale ale poporului, care-și vărsase sîngele pentru ea. În timp ce burghezia și moșierimea exploata fără milă masele populare, eroii ai bătăliilor din 1877-1878, rătăceau înfometaji și zdrențuiți. Jugul otoman a fost înlocuit cu jugul odios al capitalismului apusean. «Burghezia a căzut la înțelegere cu moșierimea pentru a înăbuși lupta poporului. La baza acestei înțelegeri stătea menținerea mării proprietăți moșierești asupra pămîntului, ceea ce a determinat păstrarea unor puternice rămășițe feudale în economia noastră și înapoierea economică și socială a țării. Acest caracter specific al evoluției României a adus suferințe înzecite clasei muncitoare și țărănimii muncitoare» (Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej). Astăzi țara noastră se bucură de deplină independență, iar poporul își făurește o viață luminoasă. An de an forța economică a țării noastre crește, prestigiul ei internațional, politica noastră externă de pace se bucură de prețuire, iar reprezentanții noștri de cultură, artă, sînt apreciați dincolo de hotare.

Cu puțin timp în urmă, ziarul american «New York Herald Tribune» afirmă despre noi că schimbările care s-au petrecut în viața statului nostru «vor determina

Occidentul să-și revizuiască aprecierea asupra acestei țări. *Concepția tradițională despre România, ca fiind mai curînd un stat balcanic neeficient va trebui să fie revizuită... o națiune balcanică, altă dată înapoiață, cu o capacitate tehnică și industrială ca a Romîniei vechi, a fost determinată să desfășoare această uriașă fișnire de energie și să obțină rezultate atît de evidente!».*

Idealurile și speranțele dorbanților de la 1877 au fost realizate și îndeplinite odată cu cucerirea puterii de stat, de către clasa muncitoare. Aceasta nu ar fi fost posibilă fără marea victorie asupra fascismului german, de la care se implinesc 17 ani, și care coincide cu o altă victorie a poporului nostru în opera de desăvîrșire a construcției socialiste — încheierea colectivizării agriculturii. Au trecut 17 ani de cînd steagul înălțat de ostașii sovietici deasupra Reichstagului hitlerist vestea lumii întregi victoria asupra Germaniei fasciste și punerea capăt războiului în Europa. Armata romîină în anul 1944 a întors armele împotriva Germaniei fasciste și însulețită de dragostea fierbinte de patrie, a luptat eroic alături de glorioasa Armată Sovietică, pînă la victoria deplină. Prin jertfa sa de sînge, poporul romîin și-a adus contribuția la victoria obținută de coaliția antihitleristă, creată de U.R.S.S., S.U.A., Anglia, în cel de al doilea război mondial. Colaborarea pe timpurile de bătaie în numele salvării lumii de fascismul german a însemnat afirmarea forțelor binelui și a dat expresie unei uriașe unități, afirmată neînduplecat în lupta împotriva distrugerii mașinei de război germane.

Cel de al doilea război mondial a adus omenirii pierderi imense peste 50 de milioane morți și incalculabile distrugerii. În momentele de maximă încredere, principalele puteri ale coaliției antihitleriste au hotărît să făurească o lume nouă, *«o lume în organizarea păcii, ca și în ducerea războiului»*. (Conferința din Crimeea, febr. 1945).

O astfel de evoluție fericită a mersului omenirii nu a fost însă posibilă. Cucerile guvernante ale S.U.A., Angliei, Franței, au promovat o linie politică, cu totul opusă spiritului de colaborare din perioada coaliției antihitleriste. Ele s-au opus încheierii Tratatului de pace german și normalizării situației din Berlinul Occidental, sprijinind dezvoltarea statului hitlerist și revanșard vest-german. Acest curs nefericit împriștat de țării Germaniei occidentale, cît și uriașele pregătiri de război, făcute de puterile occidentale, creiază un mare pericol pentru pacea în Europa și lumea întreagă. Imperialiștii nu au învățat nimic din înfrîngerea suferită de Germania hitleristă și Japonia militaristă. Sfîdînd voința și dorința arzătoare de pace a popoarelor, S.U.A. electuiază o nouă serie de experiențe cu arma nucleară în atmosferă. Cucerile imperialiste continuînd politica războiului rece, urmînd neabătut cursa înarmărilor, pregătesc o nouă conflagrație mondială. Țările socialiste consideră însă că salvardarea păcii, înfăptuirea dezarmării generale și totale, micșorarea încordării internaționale — se impun ca obiective fundamentale, formează un imperativ vital pentru lumea deceniului nostru. Datoria supremă a tuturor popoarelor e de a lupta pentru îndepărtarea primejdiei catastrofei termo-nucleare. Raportul de forțe în lume s-a schimbat, forța socialismului e cu mult mai mare decît aceea a capitalismului și a revanșarilor. Uniunea Sovietică, împreună cu celelalte țări socialiste, sprijinite de toate forțele iubitoare de pace din lume, luptă cu hotărîre pentru a izbăvi omenirea de un nou și pustiitor război. Potențialul de apărare al țărilor socialiste constituie astăzi un factor de înfrînare și un grav avertisment pentru cei care visează la nămirirea cuceririlor noastre revoluționare. Unitatea țărilor socialiste reprezintă chezașia de nădejde a păcii în lumea întreagă. Sistemul mondial socialist e o pavyă pentru întreaga omenire și politica lui de pace și de sprijinire a luptei pentru independența popoarelor, pentru scuturarea jugului colonial, însulețește inima a sute de milioane de oameni, care vād în noua orînduire socialistă, un ideal universal de viață demnă și superioară.

Aniversarea proclamării independenței de stat și a Victoriei au loc într-un moment de plin avînt, cînd țara noastră pășește într-o nouă fază, de terminare a colectivizării agriculturii, cînd specialiștii agronomi și medici veterinari pleacă în toate satele noastre, pentru a sprijini cu cunoștințe de specialitate efortul poporului nostru în făurirea unei vieți fericite și îmbelșugate.

9. O dată cu încetarea focului, ordonată în ziua de 18 martie, conform acordului de la Evian, întreaga lume spera că poporul algerian, înfrîșit, va fi izbăvit de a mai sacrifica viețile fiilor lui. Bilanțul celor șapte ani de război: 17.250 de morți din armata franceză, 141.000 din forțele de eliberare algeriene, arăta cu evidență înspăimînt-

tăioare absurditatea criminală a unui război, care ar fi putut fi evitat dacă ar fi fost ascultat glasul poporului algerian. Bandele O.A.S., însă și-au continuat fărădelegile. Zilnic, de trei luni, agențiile de presă, ziarele, ne relatează fapte îngrozitoare, de o monstruoșitate incalificabilă, comparabilă doar cu crimele fasciștilor hitlerişti făcute în lagărele de exterminare. În februarie, la locuința lui Andrei Malvaux, teroriștii O.A.S., au provocat o puternică explozie, ducând la rănirea micuței *Delphine Renard*, care a rămas fără vedere. Cine nu i-a văzut chipul între flori, în ziare, alături de imaginea însingerată, a aceleiași făpturi angelice, lipsită de a-și vedea părinții, lumina soarelui, păpușile și minunea întregă a existenței omeniești? Câte zeci și sute de milioane de părinți nu și-au strâns cutremurați copii la piept, înecați de plîns, blestemînd și amenințînd cu mînie de moarte pe cei care au fost în stare să stingă ochii suavei, dulcei, prea frumoasei nevinovate *Delphine Renard*! Cum e posibil o astfel de crimă, cum mai pot trăi un ceas, o zi, astfel de monștri, după ce au comis cel mai odios și întunecat atentat împotriva a tot ce e frumos, sublim, etern și divin.

Pînă la 20 mai, 3.000 de oameni nevinovați, lipsiți de orice posibilitate de apărare, femei, tineri, bărbați algerieni, au fost uciși în ziua mare, la răscruce de drumuri, neavînd decît o singură vină: au ieșit din casă pentru a căuta legume, merinde pentru familie, sau plecînd, venind la lucru. Agenția *Algerie Presse Service* relatea că la 4 mai, într-un abator din apropierea orașului Constantine, au fost descoperite peste 500 de cadavre de algerieni. Victimele acestui masacru au fost legate unele de altele cu sîrmă și apoi împușcate în grupuri de câte șase. *Înainte de a muri, numeroși algerieni și-au scris numele lor pe cutii de chibrituri sau pe pachete de țigări pentru a putea fi recunoscuți ulterioar de familie. Au fost găsite, deasemenea, scrisori ascunse în încălțămîntea celor uciși.*

În noaptea de 17 mai, ca urmare a atentatelor ultracoloniștilor, au fost uciși 60 de locuitori pașnici ai Algeriei, iar alți 50 au fost răniți. Mașinile salvării precizează agenția *France Presse*, nu mai puteau face față acestui val de atentate. Un grup de O.A.S.-iști au atacat la Alger o ambulanță și au ucis o tinărabă arabă rănită în timpul unui atentat ultracoloniștilor. 30 de minute mai tîrziu, precizează agenția franceză, un alt grup de O.A.S.-iști, au mitraliat un car mortuar care transporta un arab ucis în cursul unui atentat. Au fost răniți algerieni, care însoțeau carul mortuar. La Paris elevii din școlile arondismentului al 17-a, au fost trimiși acasă, după ce O.A.S.-iștii au dat telefoane amenințînd cu provocarea unor explozii în localurile școlilor.

Pentru ce oare s-a dezlănțuit fiara capitalistă într-un mod atît de îngrozitor, înclî crimele lui Nero, crimele lui Macbeth, par niște acte de nebulie banală, față de pustiitorul demonism al clasei posedante franceze? Ce comentari filantropic și ce indulgență supraumană pot privi fărădelegile descrise, ce minte și ce suflet pot suporta relatarea, în care morții sînt uciși din nou, iar oamenii disperăți în ultima clipă a vieții își scriu numele pe cutii de chibrituri, pentru a putea fi eventual, recunoscuți, de cei scumpi, de cei dragi, care îi așteaptă cu ochii în lacrimi la fereastră, știindu-i plecați la servicii, la pîine, sau la dispensar! Ce infern, ce monstruoșitate care întrece orice putere de închipuire, de satanică cutezanță de genocid.

Mișcarea teroristă a trecut în ultimele zile ale lunii mai la așa zisa «operațiune Fatma», care constă în atacarea femeilor arabe care se prezintă la lucru în cartierele europene, sau intră în aceste cartiere, mîinate de nevoia de a se aproviziona cu alimente. Cel mai feroce rasism și genocid cu neputință de conceput, — e astăzi practicat de forțele negre, odioase ale imperialismului monstruos francez, împotriva unui popor care nu cere, care nu reclamă nimic altceva, decît libertatea, eliberarea, care solicită dreptul de a exista ca popor independent. Cînd a fost dată sentința blîndă lui Salan, căpetenia O.A.S., ea a marcat pe plan larg încurajare fățișă a activității criminale, a fost pecetluit cu înalt gir terorismul rasist, însemnînd o batjocură asvîrlită miilor de victime nevinovate și o încercare de a ucide simțul respectului de om în conștiința mondială. Acest mod de a practica genocidul nu poate să nu provoace indignare, o încordare a țărilor morale din oameni pentru a reprobă, a demasca, a pune la stîlpul infamiei pe cei ce practică odiosul asasinat în masă, pe cei care suprimă dreptul la viață, unui popor, fără o altă vină decît aceea de a exista.

Asemeni naziștilor germani, franchiștilor spanioli, fasciștii francezi mitraliază copiii, femeile, bătrînii, în plină zi, dînd omenirii spectacolul lugubru al demenței unei clase, condamnate de istorie, care încearcă prin monstruozitate, prin acle demențiale, să oprească drumul triumfal, calea de lumină și libertate a poporului algerian. Superioritatea forțelor noi, care ridică steagul libertății și înfrățirii popoarelor în numele fericirii și al socialismului triumfător, se afirmă în orice gest, în orice cuvînt, în orice act de respect al drepturilor fundamentale ale omului, în generoasa idee de sprijinire a eliberării popoarelor din robia colonialistă, în politica țărilor socialiste de încurajare a tinerelor state, care-și cuceresc prin jertfe de sînge independența și libertatea. Cauza nobilă a luptei de eliberare națională a Algeriei e susținută, de lumea progresistă, împotriva unei minorități monstruoase, a unei clase sociale franceze în plin naufragiu, împotriva sistemului odios capitalist inuman, care suge sîngele popoarelor asuprite pentru a-și mări profiturile și dividendele.

Implacabilul mers al istoriei spre o formă socială superioară, ascensiunea spre autodeterminare și independență națională se afirmă cu forță de uragan, iar poporul algerian, sprijinit de toți oamenii de bună credință din lume, vor alunga domnia întunericului, noaptea cumplită a crimei și a terorismului colonial francez.

REDACTIA

REVISTA REVISTELOR

1. Descifrarea vechilor manuscrise hieroglifice maya. — 2. Tablouri cu subiect religios de pictori italieni, puțin cunoscute în Occident, aflate în muzeele din U.R.S.S. — 3. Relații româno-ruse de-a lungul veacurilor, oglindite în documentele muzeului româno-rus. — 4. Vechi manuscrise și lucrări artistice de vechi cărți ruse.

1. Buletinul de informare științifică, nr. 13, 1962, București, publică un articol semnat de savanții sovietici E. V. Evreinov, I. G. Kosarev, V. A. Ustinov, din «*Vestnik Akademii nauk S.S.S.R.*» nr. 1, 1962, în care arată că la Institutul de matematică al Secției din Siberia a Academiei de științe a U.R.S.S., s-a încheiat studiarea cu ajutorul mașinii electronice de calcul a vechilor manuscrise hieroglifice maya. În revista «*Le Courier*», Unesco, Paris, 1962, mars, p. 2-32, Felix Șirokov, conferențiar la Institutul de Energie din Moscova, publică deasemeni un articol despre marele succes al științei sovietice, obținut prin descifrarea manuscriselor maya. Redăm pe scurt conținutul celor două articole. Când europenii au pășit pentru prima dată în America Centrală, au descoperit în peninsula Yucatan o remarcabilă civilizație, Maya. Creatorii acestei civilizații, mayaenii ridicaseră cetăți impunătoare, aveau preoți cu vaste cunoștințe astronomice. Cuceritorii europeni însă au distrus totul, au ars cărțile și repede secretul scrierii maya a fost uitat. Au ajuns totuși pînă în zilele noastre trei manuscrise, care se află în muzeele din Madrid, Drezda și Paris. Cel din Paris era într-o stare degradată, când a fost achiziționat, iar cel din Drezda deasemeni grav atins, în timpul celui de al doilea război mondial. Din fericire el fusese publicat și cercetătorii se pot folosi de fotocopie. Pe de altă parte, există un număr de inscripții pe piatră, care formează în ansamblul lor izvorul cunoștințelor noastre asupra sistemului de scriere Maya. Studiarea acestor manuscrise are o istorie de aproximativ 120 de ani. În această perioadă manuscrisele au fost cercetate și clarificate imaginile zeilor, de pe desene. S-a stabilit concordanța dintre limba manuscriselor și limba maya din perioada de început a colonizării (secolele XVI-XVII). Există două dicționare maya, unul spaniol, «*Motul*», editat în 1620, textele profeților și ale cronicarilor din cărțile «*Cilam-Balam*», scrise în perioada de început a colonizării în limba maya cu alfabet latin, iar altul al lui Brassere de Bourbur, Diego de Landa, arhiepiscop al Yucatanului în lucrarea sa «*Raport cu privire la întâmplările din Yucatan*» (anul 1566), ne dă semnificațiile a 68 semne hieroglifice (20 de semne de zile, 18 semne de luni, și un alfabet din 31 de semne fonetice), împreună cu exemple de scriere a cuvintelor și frazelor. Încercările de a da semnificații fonetice semnelor hieroglifice nu au avut succes (S. Thomas, B. Whorf, etc.). Printre cercetătorii americani a început să domine ideea că textele manuscriselor n-ar fi decât niște rebusuri. (E. Ferstmann, E. Thompson, T. Barthel, etc.), că nu e posibilă descifrarea lor. Etnograful sovietic I. V. Knorozov, din Leningrad, a propus ca sistemul hieroglific să fie considerat drept un sistem similar cu scrierile din China, Sumeria și Egipt. După cinci ani de muncă asupra manuscriselor, savantul sovietic a arătat că avem de-a face cu un material lexical neînțeles, fără analogii în dicționare sau în textele din perioada colonizării. Trei tineri savanți, Evreinov, Kosarev, Ustinov, cercetători ai

Institutului de matematică, a Secției Siberiene a Academiei de științe din Novosibirsk au atacat descifrarea manuscriselor cu mașina electrică de calcul. Ei aveau la îndemână manuscrisele hieroglice (fotocopii după mss. Madrid și Drezda), cărțile «Cilam-Balam» și dicționarele în care elementele de vocabular erau cunoscute. Pentru a lega simboalele hieroglice de elementele lingvistice, datele calendaristice, desenele, textele cărților «Cilam-Balam» și ale dicționarului «Motul», au fost codificate și prelucrate de mașina electrică.

Primul rezultat al acestei munci l-a constituit elucidarea caracterului limbii manuscriselor. Pe baza legilor statistice obținute s-a constatat asemănarea dintre curbele de repartizare după frecvența elementelor întâlnite; între complexele hieroglice ale manuscriselor și cuvintele din textele «Cilam-Balam», între semnele hieroglice situate într-un anumit loc în complexul manuscriselor și silabele aflate în locuri similare în cuvintele din textele «Cilam-Balam», etc... Au fost stabilite glosare maya-ruse pe subiecte, după animale, vegetație, după împărăție, religie, ritual, sacrificii, terminologie astronomică, cronologie, înșirșit, s-au întocmit categorii de cuvinte, cel mai des întâlnite.

Savanții sovietici din Novosibirsk utilizază calculatoare electronice pentru a găsi frecvența combinațiilor de litere în limba maya, frecvența de întrebuintare a hieroglifelor în manuscrisele din Madrid și Drezda, apoi au stabilit corelația frecvențelor. Frecvența combinațiilor de litere în textele «Cilam-Balam» coincide aproape în întregime cu frecvența simboalelor hieroglice. Criteriul identificării corecte l-a constituit concordanța caracteristicilor statistice ale elementelor identificate și concordanța dintre sensul frazelor care se formau și tematica respectivului capitol de manuscris. Astfel s-a putut ajunge la descifrarea complexelor de hieroglice conținând numele zeilor, epitele lor și unele obiecte. Pentru complexele care conțineau semnele cunoscute, s-au căutat în dicționarul «Motul» toate cuvintele care aveau în locurile respective silabe corespunzătoare iar semnelor hieroglice necunoscute li s-au dat, asemenea semnificații, încât toate complexele pe care le cuprind aceste semne, să fie identificate cu cuvintele luate din dicționar. Cei trei savanți sovietici prepară rezultatul descoperirii lor care va apare în 3 volume. Primul volum va cuprinde manuscrisele din Madrid și Drezda, cu o transcriere alfabetică în limba maya și traduceri în spaniolă și rusă. Cel de al doilea volum va conține un catalog complet al simboalelor, iar cel de al treilea: programele furnizate de mașina electrică și rezultatele calculului electronic.

Se știe că manuscrisele erau culegeri de oracole, profeții. Găsim aici date corespunzând anului sacru de 260 de zile (13 săptămâni de câte 20 de zile). Anul sfânt era diferit de anul obișnuit de 365 de zile, admirabil calculat de mayaienii și împărțit de ei în 18 luni a 20 de zile fiecare, cu 5 zile suplimentare. Pentru fiecare zi există o descriere a activității divinităților. Mayaienii urmau prescripțiile cărților, plantau arbori, ardeau vase de argilă, la perioade bine stabilite. Vastul panteon maya cuprindea ființe bune și rele, zei ai viitorilor și ai porumbului, acesta din urmă fiind marea bogăție a mayaienilor. Ei aveau chiar o zeiță care proteja pe cei spânzurați, crezând că dincolo de moarte și aceștia intrau în paradis. Iată câteva mostre de descifrare: «Ca kak zak luum Yum Karul ooh=Arde vase din argilă zeului porumbului; Ca kak zak luum Yum Tzek ah cimil=Arde vase din argilă albă zeului morții; Ca kak luum Xamanek ox ocaan=Arde vase din argilă albă zeului Stelei polare; Ca kak zak luum kan Bolay u muc=Arde vase din argilă albă Jaguarului (zeul)».

Descifrarea manuscriselor maya a marcat începutul aplicării matematicii la studiile lingvistice și istorice. O echipă de filologi specialiști se pregătesc pentru a descifra inscripțiile din insula Paștelor, confirmând metoda superioară sovietică în sistemul de descifrare a manuscriselor, și în rezolvarea diferitelor probleme de arheologie, numismatică, paleografie și paleontologie

2. Federico Zeri, *Appunti nell'Ermitage e nel museo Puskin, in Bollettino d'arte, Roma, XLVI (1961), nr. III, iulie-sept., p. 219-236, descrie două tablouri ce se află în muzeul din Leningrad, reprezentând pe Sfântul Benedict și Sfântul Apostol Andrei. Cele*

două opere au intrat în Ermitaj puțin înaintea primului război mondial și înainte de Revoluție. Albumul din 1918, le cataloghează ca opere anonime florentine din secolul al XIV-lea. Albumul de reproduceri din 1957, le atribuie lui Nardo di Cione, iar cel din 1958, aceluiași, însă cu semnul întrebării. Chiar profesorul Victor Lazarev le siluiază ca făcând parte din școala lui Nardo, însă fără a preciza. O cercetare mai amănunțită a celor două tablouri, confruntarea lor cu cele două opere aflate în muzeul Bandin din Fresole, sfântul Bartolomeu și sfântul Domenic, precum și cu «Sfânta Fecioară cu Copilul și îngerii», din muzeul Pușkin din Moscova, al căror autor e Giovanni di Bartolomeo Cristiani, ne duc la concluzia că toate aceste opere constituiau o singură lucrare, un Poliptic având pe Maica Domnului, în centru, pe sfinții Benedict și Andrei, în stînga, iar pe Bartolomeu și Domenic, în dreapta. Öffner, care le-a atribuit adevăratului lor autor, le-a și inclus de curînd, printre operele sigure ale lui Giovanni di Bartolomeo Cristiani. O altă pictură din trecutul italian a cărei prezență în Ermitaj va părea nouă vizitatorilor occidentali, reprezintă «*Înălțarea Domnului*». Ea a fost reproducută în colecția Stroganoff în 1911, cînd a fost prezentată ca operă a lui Bartolo di Fredi. Mai apoi ea a fost atribuită unui anonim sienez din secolul al XIV-lea, iar acum ea e restituită adevăratului ei autor, *Andrea Vanni* (de către Meiss și Lazarev). Această operă a stîrnit multe discuții. Berenson o socotea ca fiind datorită exigențelor spațiale. Meiss o consideră ca un exemplu tipic al tendinței din pictura florentină și sieneză, renunțîndu-se la stricta individualizare a figurilor, ceea ce e în contrast cu prima jumătate a secolului al XIV-lea. Confruntînd această operă cu două picturi de același gen, pe lemn, de la Neapoli, cu cea din Altenburg, «*Înălțarea Domnului*» de Andrea Vanni din Ermitaj, se poate data: 1355-1360.

Cele două picturi de altar care au fost trecute în ultimul catalog al muzeului Ermitaj, ca lucrări florentine (sec. XV), au atras din nou atenția specialiștilor, întrucît e vorba de unul din cei mai însemnați pictori din perioada Renașterii. În 1910 au fost vîndute la Florența, apoi cumpărate de Stroganoff, ca apoi să treacă în colecția Ermitajului. Ele trebuie să fi fost pictate în cuprinsul teritoriului perugian. Ne-o dovedește aceasta alegerea sfinților, unde alături de Nicolae, Lorenzo, Petre Marlirul, Antonie, care figurează într-una, cealaltă să ne prezinte împreună cu Francisc din Assisi, pe Luca și Iacob cel Mare, pe episcopul Ercolano, purtînd drapelul pe care era grifonul orașului «Augusta Perusia».

Cercetînd și confruntdnd cele două tablouri, cu «Fecioara cu Copilul» de la muzeul din Berlin, cu tablouri similare din Galeria din Zagreb, cu «Răstignirea» din Trasimeno, toate de Bartolomeo Caporali, cu certitudine se poate susține că ele aparțin numai lui Bartolomeo Caporali.

Cercetări recente în arhive au dus la rezultate surprinzătoare în ceea ce privește etapele vieții lui Vittore Crivelli. Reiese că în 1465, 1469 și 1470 el a fost la Zara, împingînd cu 15 ani în urmă epoca de început a activității lui. Între operele care constituie importanța *Secție de pictură italiană* din *Muzeul Pușchin din Moscova*, se află un mare poliptic, care a făcut parte din colecția Ohomiakov și apoi din muzeul Rumiantsev. Acest poliptic a fost socotit într-o vreme ca făcînd parte din școala de la Murano, mai apoi din școala Padovană, ca apoi să fie atribuit lui Bartolomeo Vivarini. De curînd, conform indicațiilor profesorului Victor Lazarev, adevărul a fost restabilit și în edițiile recente ale catalogului muzeului moscovit, numele lui Vittore Crivelli a fost așezat la locul cuvenit, sub polipticul al cărui autor într-adevăr și este. Mai grea pare a fi datarea. S-ar putea să aparțină fazei dalmatine a pictorului și aceasta nu e deloc imposibil, chiar dacă diferența de evoluție față de polipticul din 1481, nu ne îngăduie să fixăm cu precizie anul. Momentul creației lui însă e același cu acela al «Fecioarei» din colecția Bayer din New York, cu care prezintă analogii foarte strînse. Atribuită la început lui de R. Longhi, lui Carlo Crivelli, trecută apoi pe seama lui Vittore de Coletti și de Van Marle, «Fecioara» păstrează încă vii influența lui Giovanni Bellini și Vivarini. Fixarea datei la care a fost pictată «Fecioara» e ușurată de replica acesteia, din colecția Lanckoronski din Viena, în care unele elemente picturale arată felul de a picta al lui Carlo Crivelli, în jurul anului 1470.

3. Scarlat Callimachi, *Relații romino-ruse de-a lungul veacurilor oglindite în documentele muzeului romino-rus*, în «Studii și Cercetări de Bibliologie», IV, București, Editura Academiei R. P. R., 1961, p. 95-105, arată că muzeul romino-rus, înființat în 1948, constituie o însemnată realizare în domeniul cunoașterii istoriei patriei. Numeroasele exponate de aici indică trăinicia relațiilor ruso-române, caracterul lor politic, economic, cultural. Încă din perioada formării statelor feudale ale Moldovei și Țării Românești, legăturile s-au manifestat în coaliția polono-moldovo-lituaniano-rusească împotriva cotoptorilor teutoni, în lupta de la Marienburg din 1422. În 1497, Ivan al III-lea, cneaz al întregii Rusii, scrie ducelui Lituaniei, Alexandru: «Că Ștefan voievodul este intrudit și în alianță cu noi, și noi acum îți dăm știre că tu, frate, să nu pornești împotriva lui Ștefan voievodul Moldovei și să fii cu el în pace, și el ți-ar fi fie așa cum ne este și nouă, prieten prietenilor și dușman dușmanilor...».

Petru Rareș încearcă să împiedice asupra jugului turcesc, folosind prietenia țarului Ivan al IV-lea. Ion Vodă cel Cumplit, organizează pe plan extern o răscoală antiotomană pentru scuturarea jugului turcesc. Cazacii, în frunte cu Sverciovsky, luptă neînfricată alături de țărani moldoveni. «Iar cazacii, ... neîntrebindu, s-au strânsă 1200 de oameni și au venit și la Ion Vodă. Pre carii văzându-i Ion Vodă, nu într-alt chip, ci ca cînd ar fi văzut îngerul din cer cu veste bună de izbîndă pogorit și cu multe daruri pe capitele, cine era, i-au dăruit». (Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, ESIPLA, 1955, p. 136).

În muzeu se află o machetă a bătăliei de la Jilștea din 1574, documente, picturi evocatoare, ce reflectă aceste legături. Continuînd lupta împotriva turcilor, Mihai Viteazul trimite ca sol la Moscova pe episcopul Luca de Buzău, un mare cărturar și diplomat, care în 1597, aduce o scrisoare lui Mihai Viteazul de la țarul Feodor Iyanovici. (În muzeu se găsește fotocopia scrisorii). Țarul îi scrie că îl va apăra împotriva dușmanilor și îi trimite și un dar de 200 de galbeni.

Legăturile culturale din secolul al XVII-lea marchează o dezvoltare importantă a tiparului și a vieții culturale. Matei Basarab trimite în Rusia, la Petru Movilă, care era mitropolit al Kievului, pe Ștefan, ca să-i aducă tiparnița. Matei Basarab înființează tipografia la Cîmpulung, Govora, Mănăstirea Dealului, cu utilaj rusec. Cu ajutorul meșterilor ruși, Timotei Verbițki, Ivan Glebcovici, Meletie Macedoneanul se tipăresc cărți în limba slavă, și limba română. În 1641 Petru Movilă trimite utilaj tipografic și lui Vasile Lupu, care înființează o tipografie la Iași, avînd ca prim conducător pe Sofronie Pociățki. Domnitorul Moldovei primește de la țarul Rusiei, Mihail Feodorovici «pictori buni și iscusii», pentru înfrumusețarea bisericii Trei Ierarhi din Iași. În muzeul romino-rus se păstrează fragmente din frumoasa biserică de la Trei Ierarhi, remarcabile prin eleganța formelor și variația culorilor luminoase. Se mai păstrează în original deosemeni în muzeu, privilegiul comercial acordat de Aleksei Mihailovici, prin care negustorilor moldoveni li se îngăduie «să vină la Moscova, cu orice fel de mărfuri să țîrguiască cu comerț liber... în toate țîrgurile și nu vor avea nici o opreliște și nici o piedică».

Numeroase mărturii despre activitatea spătarului Nicolae Milescu (1639-1708) se păstrează tot aici. O traducere în versuri a Psalmilor, făcută de Teodor Corbea, cărturar de valoare și reprezentant diplomatic al lui Constantin Brîncoveanu la curtea lui Petru cel Mare se numără printre manuscrisele muzeului. În tratatul din 1711, încheiat cu Rusia, se spunea: «Noi Petru, marele împărat și țar, făgăduim poporului valah să-l apărăm întotdeauna de toți dușmanii». Alianța cu Rusia, devine piatra de temelie a politicii lui Dimitrie Cantemir: «Că ne-am unit cu împăratul milostiv și credincios al Rusiei, Petru Alexeevici, care a ridicat arma spre a mîntui pe creștini de jugul robiei mahomedane, și prin urmare tot omul din această țară, să iee armele spre a veni în ajutor».

Veacul al XVIII-lea e caracterizat prin lupta Rusiei împotriva Turciei. Rusia susține țările noastre și obține de la turci însemnate privilegii pentru noi. În fața vic-

torjiilor rusești, Turcia este silită să acorde noi și noi drepturi, țărilor subjugate. Victoriile armatei ruse de sub comanda lui Suvorov, asupra turcilor la Focșani, (1789), Martinești (1789), sînt ilustrate printr-o serie de hărți stampe gravuri, de epocă, colorate, înfățișînd planuri de luptă și scene din bătălii. O serie de documente iscălite de Suvorov sînt dovezi de protecție acordate locuitorilor țării noastre. Începînd cu anul 1782, se înstălează în țările romînești primul consulat rusesc. O sumedenie de note ale consulatului rusesc împotriva abuzurilor turcilor se păstrează, ca și alte acte care arată abuzurile și ferocitatea stăpînirii otomane.

Prin pacea de la Adrianopol (1829), țările noastre obțin libertatea comerțului cu celelalte țării, monopolul turcesc asupra comerțului nostru exterior încetează. Între 1829-1834, Țările Romîne se află sub protectoratul Rusiei, președinte al divanurilor Moldovei și Munteniei, fiind Pavel Kiseleff. Regulamentul organic pune baza multor instituții moderne în țara noastră.

Înfăptuirea unirii celor două Principate e sprijinită de Rusia. Independența noastră de stat e cîștigată prin războiul ruso-turc din 1877-1878, prin jertfa de sînge a ostașilor ruși și romîni.

Deosemeni victoria Marii Revoluții din Octombrie e salutată cu entuziasm de muncitorii din Romînia.

Muzeul romîno-rus înfățișează afișe, manifeste, documente din viața nouă, liberă, din orînduirea socialistă, ducînd mai departe spiritul tradițional de prietenie și colaborare între cele două popoare, rîs și romîn.

4. Damian P. Bogdan în «Analele romîno-sovietice», Seria Istoriei București, 1961, nr. 3, p. 116-119, prezintă lucrarea lui I. N. Sciapov, *Colecția lui I. I. Lucașevici și cea a lui N. A. Markevici*, Moscova, 1959, 144 p. (în l. rusă). Secția de manuscrise a Bibliotecii publice de stat «V. I. Lenin» din Moscova, publică, în întocmirea lui Sciapov și sub redacția lui I. M. Kudriașev, descrierea unui mare număr de manuscrise din colecțiile specificate în titlu. Din cele 134 de manuscrise rusești, ucrainiene, polone, sîrbești, *slavo-romîne*, secolele XIV-XIX, unde sînt deosebit de importante, pentru istoria culturii slave. Ele cuprind descrieri de călătorii, opere religioase, abecedare, manuale de retorică și filozofie. Colecționarul Ivan Lucașevici (1811-1860) și-a format colecția, adunînd manuscrise din Ucraina, regiunea Poltava. Între ele se află o colecție de *acte moldovenești*, scrise pe pergament în secolele XV-XVIII. Unele din ele au fost deja publicate de A. I. Iașimirski (1907), de I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, București, 1913 și de M. Costăchescu — *Documente moldovenești, înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931.

În 1859 în Colecția lui Lucașevici a intrat și marea *colecție* a lui Nicolai Andre-evici Markevici (1804-1860), istoric, etnograf, folclorist ucrainian, care a adunat o mare bibliotecă și o colecție unică de documente și manuscrise din secolele XVI-XVIII. T. B. Uhoava a descris în cartea prezentată miniaturile și ornamentația manuscriselor. Printre operele și materialele istorice, figurează *patru manuscrise liturgice*: nr. 52-74 (pp. 48-62). 6 *Sobornice cu cîvintări, învățături și vieți*, (nr. 84-97, p. 71-101), 7. *Opere teologice* (nr. 98-116, p. 102-111). Dintre ele, cele mai numeroase sînt manuscrisele istorice și liturgice, urmînd cele teologice, traducerile laice, literare, sbornice, documente. Sînt descrise 9 *exemplare manuscrise slavo-romîne*. La nr. 35 e descrisă o *Alexandrie* în redacția sîrbă, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, manuscris cu hîrtie lucioasă, în *semiuncială moldovenească*, cu 154 file, cu scoarțe contemporane manuscrisului — lemn acoperit cu piele gravată. Pe verso primei scoarțe și pe f. 154 v., se află însemnări în limba romînă, dintre care ultima pomenește pe *domnul Moldovei, Constantin Duca*, (greșit în descriere: Doca) la anul 7202 (=1694). Frontispiciul și inițiala sînt de caracteristică monumentală balcanică. La nr. 61 (m. 1037, p. 53) între *manuscrisele liturgice*, se descrie un *Tetraevanghel*, probabil din prima jumătate a secolului al XVI-lea,

pe hîrtie lucioasă, în semiuncială moldovenească, mare, avînd 277 file (34,5×24,3 cm.), cu scoarțe de lemn, acoperite cu piele, cu frontispicii și inițiale ornate. S-a folosit chinovarul, aurul, culorile albastre, verde și galben. Manuscrisul 1043, p. 53-55, fără început și sfîrșit, provine din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, scris tot în semiuncială moldovenească, 280 file (30,2—19 cm.). Cuprinde patru însemnări posterioare, dintre care una în Moldova, iar altele în Ucraina. Ornamentația e ucraineană. Cel de al treilea manuscris liturgic e un *Trebnic*, scris în 1625, cu 462 file (21×14,8 cm.), cu legătură, scoarțe de lemn, acoperite cu piele, avînd pe prima scoarță, gravat un vultur bicelal. Pe color s-a gravat textul: *Molitvenic trebnic ungro-olabicesc, scris la 1625 de Mardare*. Pe fila 435 v., nota celui ce a scris: *Această carte molitvenic a făcuț-o arhiepiscopul Teofil, cîrmuind atunci eparhia Rînnic, în zilele evlaviosului și iubitorului de Hristos, Ion Alexandru voevod, fiul lui Radu voevod în anul 7133 (=1624). Și s-a sfîrșit în lună decembrie, a 30-a zi. Am scris prea păcătosul monah Mardarie*. E vorba aici de un manuscris scris în Țara Romînească. Se dau apoi titlurile fiecărui capitol din manuscris. Ms. nr. 72 (M. 1025, p. 60-61) este un molitvenic moldovenesc, scris în anul 1651, în semiuncială moldovenească, avînd 156 file (20,8×15,5 cm.), cu scoarțe din lemn acoperite cu piele subțire de culoare verde, gravată cu figuri de evangheliști. Pe pagina 154, în aur se găsește nota scribului: «Prin binefacere, cu voia Atotșitorului Dumnezeu și a Tatălui și cu ajutorul unicului Său Fiu și cu săvîrșirea Sfințitului Duh. Iată eu nevrednicul și cel din urmă al stăpînului meu Hristos, rob și închinător al Sfintei Troițe, smerit între cnezi și pururea măhnit panul Gheorghie mare spătar, am rîvnit și am dorit toată inima mea și cu silință în am sîrguit din tot sufletul și am făcut această carte numită *Molebnic*, să-mi fie de cîntec și rugă în casa mea. În zilele evlaviosului și iubitorului de Hristos, Ion Vasile Voevod și a fost prădăciune tătărăscă a Țării Moldovei și au ars tot Țingul Iași în anul 1651, luna august a 25-a zi. Cu această mină prea păcătoasă și de lut a dascălului (?). Pe f. 1-a a aceleiași ms. o însemnare romînească, în cursivă, datată prin «166 (?)», care pomeneste de Gheorghie voevodul. E vorba de domnul Moldovei, Gheorghie Duca. Mai cuprinde note romînești pe f. 1-a v. din anul 1669 și fila 155 v. Frontispiciile, inițialele sînt în stil moldovenesc, iar culorile: aurul, roșu, galben și verde. Printre *Sbornice*, nr. 88 (M. 1074, p. 82-86) se găsesc cuvîntări și învățături privind *Triodul* postului, datînd din 1616. Acesta din urmă are 387 file (31,8×20,3), dintre care filele 18-279 sînt scrise în semiuncială moldovenească. Dintr-o însemnare din 1616, pe filele 18-54, aflăm că manuscrisul a fost lucrat în mînăstirea atonită Hilandar și dăruit de către Ioan Vișenski, mînăstirii Mejgorsk din Rusia. Un al doilea *Sbornic* (M. 1073, p. 86-90) dehuminat Torjestvennik, e din secolul al XVII-lea, scris în semiuncială, 569 file (29,2×19 cm.). Dintre *operele teologice*: Dioptra lui Filip filozoful, (M. 1092, p. 106-107), datăază din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, scris pe hîrtie lucioasă, în semiuncială moldovenească, 225 file (21,2×16,4 cm.), cu frontispiciu și inițiale, ornamentație de tip ucrainean. În m. 1139, nr. 30, (p. 35-36) se găsește cronică lui Grigore Grabianka, din anii 1750-1760, în care se vorbește de domnul moldovean Ioan Potcoavă. Despre lupta de la Tușora. În capitolul 16 se găsește *Povestire despre nunta lui Timuș Hmelnițki, și care este pricina războiului de la Berestelța*. Lucrarea lui Sciapov e deosebit de valoroasă, deoarece luăm cunoștință de cele nouă manuscrise slavo-romîne. Recenzentul face unele observații de amănunt și cercetări.

Madeleine Laforêt în Bulletin des bibliothèques de France, Paris, 1961, nr. 8, p. 407-410, consideră că studiul: S. A. Klepikov, *Iz istorii russkogo hudojestvennogo perepliata*. (Despre istoria legăturii artistice de carte rusă). Kniga. Issledovania i material. Moscova, 1959, nr. 1, pp. 98-166, ne oferă noi cunoștințe cu privire la arta ferecăturii de carte veche rusă.

În istoria prezentării și legăturii, ferecăturii cărții ruse, distingem două perioade. de la început pînă la anul 1580, dată a apogeului artistic, exprimînd într-un chip original ornamentația națională rusă, și perioada după 1580, pînă în timpurile moderne. Puternica tradiție a ornamentației ruse, durează pînă în 1917, iar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, se înfruntă tradiția națională cu estetica de Curte, cu aceea a

nobilimii, cu influențe din străinătate. În secolul al XVIII-lea se distinge un stil ce reflectă legăturile Palatului de iarnă, influența Academiei de științe și a marilor prinți. Ca și în Occident, primele legături de cărți ruse sînt legate cu plăci de metal, în aur și argint, ce formează copertele cărților liturgice, ce stau în altar. Ele nu au fost citate niciodată de istoricii occidentali. Cea mai veche legătură de acest gen e aceea a *Evangheliarului lui Mstislavov*, făcută la Constantinopol în secolul al XII-lea, restaurată în secolul al XIII-lea, păstrată în secția de manuscrise a Muzeului de istorie. *Legăturile ferecate* ale următoarelor șapte opere sînt dateate cu mai multă precizie, de unde provine și importanța lor: 1. *Evanghelie* și *Apostol* (mss. de la începutul secolului al XIV-lea), păstrat în Biblioteca Lenin, a cărui ferecătură a fost executată cu cheltuiala lui Simion cel Falnic, mare prinț al Moscovei în 1343. 2. Un *Evangheliar* săptămînal (mss. din secolul al XIV-lea) din Biblioteca Lenin a cărui ferecătură a fost făcută pentru boerul F. A. Koșca, în 1392. 3. *Evangheliar* (mss. la Muzeul de istorie) din anul 1550. 4. *Evangheliar* personal aparținînd lui Macarie din mînăstirea Borovski Pafnutiev (1530-1533), (Muzeu de istorie). 5. *Apostol* mss. din 1598, care a aparținut lui Grigore Vasilevici Godunov. 6. *Evangheliar*, din Moscova, (ediție anonimă) din și păstrat în Biblioteca Lenin. Elementele importante ale decorației acestor legături sînt 1560, păstrat în Biblioteca Saltikov-Scedrin. 7. *Evangheliar*, din Moscova, 1637, tipărit și păstrat în Biblioteca Lenin. Elementele importante ale decorației acestor legături sînt lucrări în aur și argint, pictura, puțin prezente în Occident. Motivele gravate sînt în centru Răstignirea, iar în alte patru colțuri cei patru evangheliști și simboalele lor. Placa e în argint aurit, cu ornamentație de foi și flori, ce cuprind îngeri și serafimi. Sînt incrustate în metal, iar încuietorile sînt cizelate. Alături de aceste bogate coperti metalice, găsîm legături în piele, aproape toate la Novgorod, caracterizate prin absența chipurilor gravate la începutul secolului al XV-lea. Ele sînt împodobite cu gravări în metal, în centru și colțuri, cu pafale mai puțin cizelate. Cele mai vechi legături de acest gen sînt: 1. *Evangheliarul* din Arhanghelsk, (mss. din 1092), păstrat în Biblioteca Lenin. După tehnica întrebuintată aici, avem de a face cu o lucrare a Rusiei nordice, sec. XIV-XV. 2. O *culegere de rugăciuni pentru toți sfinții*, (sept.-oct.), mss. din secolul al XI-lea păstrat în Biblioteca Saltikov-Scedrin. Legătura e în întregime din piele, fără ornamentație și cu două încuietori. 3. Cea mai interesantă legătură e o *Culegere de rugăciuni pentru toți sfinții*, mss. din 1370, la Novgorod, avînd în centru un motiv, cu colțurile de fier cizelat și patru pafale încuietoare. 4. O *culegere de legi* (mss. din sec. XIV-XV), are în centru o cruce, cu ornamentația incizată. 5. O *Psaltire* (sec. XIII). Legăturile din sec. XV, cele mai multe provin din mînăstirea Minunelor, din catedrala Uspenski și mai tîrziu din mînăstirea Sf. Treime, Sf. Serghie. Ele se deosebesc de legăturile novgorodiene, disparînd ornamentația metalică și se înmulțesc acum decorațiile, luate după manuscrise, motive zoomorfe, păsări fantastice. Printre legăturile din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, se remarcă legătura *Apostolului*, 1564, al lui Ivan Feodorov și O *culegere de rugăciuni către sfinți* (12 volume) a catedralei Uspenski, legată în piele, cu margini aurite, avînd în mijloc un vultur cu două capete, gravat într-un cadru aurit. O inscripție în aur încadrează vulturul: «Ivan al IV-lea, țar și mare prinț al tuturor Rușilor, prin grația lui Dumnezeu». Eleganța și inciziile de gravură mărturisesc participarea unui meșter occidental. În 1598, în atelierul le legătură, dependent de tipografia din Moscova, a fost legat un *Octoih*, editat în 1598. Emblema atelierului de legat din Moscova e un leu și un licorn sub o coroană, înscrisi într-un cerc, ce se sprijină pe un motiv floral și dominat de două păsări. Mai tîrziu o a doua pereche de păsări va fi adăogată în 1812.

În sec. al XVII-lea, legătura de cărți ia o mare dezvoltare, deoarece în 1666, se construște un atelier pentru prepararea marochinului. Acum se editează chiar un manual de arta legatului de carte, însumînd experiența acumulată de-a lungul secolelor. Petru cel Mare acordă o deosebită importanță aspectului exterior al cărții. În 1954, la Biblioteca Lenin s-a descoperit o carte legată, din 1724, un «Panegiric» al Impărătesei Ecaterina Alexeieva, scris cu ocazia încoronării ei, de către Sofronie Likhud. În secolul al XVII-lea